

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
14 S
1 H

ANTONII POSSEVINI MANTVANI SOCIETATIS IESV.

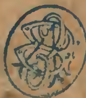
APPARATVS AD PHILOSOPHIAM.

Primo ad eam, quæ uera est; mox ad Platonicam; denique ad Aristotelicam,

Expenduntur Platonis, & Aristotelis Interpretes Græci, Arabes, Latini cum nonnullis, qui hoc seculo floruerunt,

Additur elenchus eorum qui de rebus Philosophicis, siue naturalibus scripsere,

Vicentiæ, Apud Georgium Græcum. M. D. IC.
Superiorum permissu.

EGo Antonius Possevinus Societatis IESV à summo Pontifice Clemente VIII. obtinui ne quis me non permittente recuderet meam Bibliothecam selectam sub illis pœnis quę in motu proprio eius Beatitud. sunt expresse, quique motus proprius die 3. Iunii Anni 1592. Pontificatus ipsius anno primo fuit concessus per decennium duraturus, eandem ipse facultatem Georgio Græco Typographo Vicentino dedi, qua Apparatum ad Philosophiã edere possit, ita ut nemo alius Typographus in Italia eundem librum qui est pars eiusdem meæ Bibliothecę selectæ possit absque ipsius Typographi permissu recudere, aut uenalem habere. In quorum fidem has literas manu mea subscripsi, & ordinis nostræ societatis sigillo obsignaui. Mantuæ die 3. Iunii 1598.

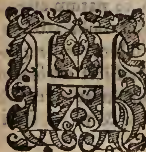
Antonius Possevinus manu propria.

Locus sigilli.

PETRO PLACENTINO VERONENSI

Archipresbitero Præſſanæ viro laude digno.

Aurelius Augurentius.

Oc apparatu vniuerſæ Philoſophiæ fruere. Vtilitatis.n. quam ex illius lectione bonarum artium, atque ſcientiarum ſtudioſi percepturi ſunt, particeps tu quidem etiam fies; cum ſub nomine tuo apparuerit. Liber doctrina in primis abundat, multiſque de cauſſis conſpicuus eſt, & dignus, qui doctorum hominum manibus teratur. Ac licet ſatis eſſet commendatus Poſſeuini nomine, auctoris ſui, in omni literarum genere clariſſimi, ut uniuerſo Chriſtiano orbi exploratum eſt; tamen cum ille

adhuc inter homines uersetur, multa, quæ ad eius laudem uehementer pertinent, pretereunda existimaui. Spero tamen fore, ut qui attento animo, & diligenter, quæ hic cartis consignauit, legerit, facile intelligat, quàm is hominum opinionem hoc in opere longe superarit. Apparatum hunc igitur à tanto viro ad vtilitatem humani generis eleganter, & prudenter conscriptum, tibi, argumentum meæ in te obseruantiæ mitto, dedicoque; atque cum te Mæcenatem profitearis, & libenter appellari audias, idque amicorum commodis liberalissime impertias, quod alii tanto studio, & industria colligunt, ex plurimis, qui mihi de hoc libro dedicando cogitanti, in mentem ueniebant, eligendum censui, cuius nomine insignitus, in publicum prodiret; ut ex hoc meo iudicio, te natum esse ad multos tibi beneficijs conciliandos nulla laboris, sumptus, aut temporis ratione habita constet; atque, ut uirum in muniis ecclesiasticis uersatum decet, in pijs actionibus studium omne tuum, & operam ponere consueße. Vale & me, ut facis, ama.

INDEX CAPITVM Totius Operis.

Tractationis primæ de vera Philosophia.

Tra-

Tractationis secundæ de Platonica Philosophia.

Tractationis tertiæ de Aristotelica philosophia.

Tractationis quartæ de eadem Aristotelica Philosophia.

In-

Inter-

PRAEFATIO
Operis.

PHilosophiæ tradendæ ratio eò magis est necessaria, quòd cũ ad quarumcunq; rerum disquisitionem maximo sit adiumento, si rectè tractetur, tum in uariis errorum ambagibus ingenia distinet, si per deuia ducantur. De ea igitur, quæ vera sit, primò generatim, mox de Platonica, demum de Peripatetica, deque Aristotelis interpretibus. Quæ ue in omni Philosophia sint, unde illa præsidiũ accipiat acturus præfandum hic mihi esse existimaui, quod Augustinus Valerius Cardinalis Veronæ, dũ nobilis, Nobilitati Venetæ, mandante Republica Philosophiã profiteretur, ætate quidem ille tunc iunior, sed iam Sapientia maturus, atque ad pietatem unà cum scientiis iungendam natus, ita scriptum reliquit.

Si ueritatis (inquit) studiosi, si indagatores pulcherrimarum rerum sumus, cur nobis non debet esse iucũdum, ea quæ à philosophia didicimus, sacrorum librorum testimonio, & sanctissimorum ho-

hominum rationibus,& auctoritate confirmare?
Quòd si quid repugnet uerissimæ scientiæ Theologiæ,quid potest esse tam necessarium,quàm illud ipsum cognoscere,& aliis explicare, ne diutius in errore maneant?Sed nos miseros nobis ipsis stultè nimium tribuentes pudet philosophantes,rationibus,quæ in sacris litteris sunt,uti; non esse perturbandas scientias dicimus; studium eorum, qui id faciunt,aliquando irridemus; quasi nos iuuet errare,& labi, admirantes nonnullorum hominũ acutas sẽtẽtias. An inutile potest esse cum præceptis de moribus Platonis, Xenophontis, Aristotelis, Plutarchi, Ciceronis, conferre ea,quæ Salomon, Paulus,Basilius in Ethicis,Ambrosius in libris de Officijs,Thomas multis in libris,& sanctissimi alii multi homines tradiderunt? Cur si possumus, non utile putamus,metallorum,stirpium, animalium aliquam cognitionem petere è sacris litteris, quarum auctoritate Aristotelis sententia aut confirmetur,aut refellatur? tantum abest,ut non pauci,qui philosophantur hæc studia coniungant, ut indignum putent philosopho non defendere Mundum esse ingenitum,animos mortales,Deum non curare res humanas.Quòd si quis rationibus à philosophia illis quidem sumptis,sed uberius ab optimis viris Theologis explicatis,peruersas eorũ sententias conetur euellere,scilicet admirabiles Philosophi rident:dicunt se esse philosophos; verita-

tem

tem philoſophicam ſe defendere; non licere ſacra miſcere prophanis; Philoſophis cum Theologis non eſſe diſputandum. O ignobile,& miſerabile philoſophiæ ſtudium, ſi eò erudiuntur ad impias ſententias defendendas homines; ſi diſcunt Theologiam ueriſſimarum ſententiarum matrem, & ueram rectè intelligendi, & beatè uiuendi magiſtram contemnere? Hæc ille.

Sed & huic Præfationi adtexendum eſt, quod Franciſcus Piccolhomineus Senenſis in Academia Patauina philoſophus primus libro non ita pridem emiſſo, in quo agitur de attinentibus ad motum, ſic ſcripſit.

Viæ uariæ, principiaque uaria in fines, terminoſque uarios, nos deducere apta ſunt: progrediuntur Theologi per principia abſolutè prima, & neceſſaria, ex quibus ſolum uera colliguntur. Progrediũtur Philoſophi per poſteriora, per opera Naturæ, quæ ſolas naturæ uires nobis patefacere apta sũt. Illuſtrantur Theologi diuino lumine tenebras omnes aduerſas repellente. Illuſtrantur Philoſophi humana ratione tanquam tenui umbra ſuperi luminis; ideo facilè in mendaciorum ſcopulos impingunt, in errorumque foueas delabuntur. Noſcere ualent Philoſophi per opera naturæ, uires, & conditiones eius. Propterea dum ſermo eſt de abſoluta Dei facultate, modoque operandi eius ſupra naturam eleuato, non Philoſophis, ſed Theo-

lo-

logis adhibenda eſt fides. Non enim per opera finita uires immenſas; per labentem motum rem permanentem; & per conditiones corporum natura conſtantium, conditiones incorporei Dei nobis diſtinctè noſcere datum eſt. Propterea ex uniuerſa hac diſputatione hoc colligi uolo, nos plurimum debere omnipotẽti Deo, qui nos cum Philoſophis deuiantes dirigere, humi recubantes erigere, & lumine deſtitutos illuſtrare dignatus eſt. Cui ſoli honor, & gloria. Et hæc Piccolhominæus.

His igitur certiſſimis rationibus nixi, ex optimis quibuſque tum antiquis, tum recentioribus Apparatum hunc concinnauimus, quo quiſq; ad veriſſimam rerum cognitionem qua anima perficitur, inoffenſo pede decurrat. Tu lector perlege, ac quidquid veri, bonique in eo reperies, id omne Deo tribue.

TRACTATIO PRIMA

De vera Philosophia.

Num Philosophiæ studium reijciendum sit ob incertas Philosophorum sententias, propter quas pleriq; à diuina quoque Veritate recesserunt. Cap. I.

Ntequàm ad eos descendam, qui lumina Philosophiæ habentur, Plato apud multos, Aristoteles apud plurimos, quamuis tractandum esset initio de philosophiæ nomine, ac definitione; mox de eius obiecto, vnde origo, partitio, ac methodus sequuntur: quoniam tamen ipso philosophiæ nomine, notum est, intelligi sapientiæ studium, qua rerum ueritatem contemplamur, & intelligimus; reliqua uero non ita multò post, partim hac, partim sequentibus tractationibus (præsertim cum de Aristotele agemus) proprium habitura sint locum: idcirco uestigandum uidetur in primis, Philo-

ſophia ne omnino reijcienda ſit, quòd animi quorundam hebetes, aut deſides, uel Lutherus quoque ineunte hoc ſeculo, & eius generis alij putarunt eſſe faciendum: cum etiam non defue rint, qui pietatis zelo, ac propter incertas eorũ, qui philoſophi dicti ſunt, opiniones, conſultius eſſe iudicarint ab hiſce ſtudijs abſtinere, per quæ pleroſque de Diuinæ veritatis orbita ſæpe cernerent turpiter, atque impiè deflectere. Accedit magnæ auctoritates (uti & doctrinæ) virorum ſententia, qua ſcriptum reliquerunt, non cuiuſuis eſſe dignoſcere, plus ne emolumenti, an detrimenti Chriſtianis attulerint gentilium litteræ, atque hoc ipſum, de quo agimus, philoſophiæ ſtudium.

Io. Frãciſcus Pic' lib. 1. c. 3. de ſtudio humanæ, ac diuinę philoſophiæ.

At quidquid horum ſit, facilè ſanè euincitur, quod hominem rationis participem, niſi ratiocinationem ad res perquirendas adhibeat, ne hominem quidem, ſed ſtipitem iure cenſeas. Sin rerum ueritatem partiendo, finiendo, argumentando ſedulus eruat, ipſam tandem aſſequitur; ut & poſtea reliquis eandem cõmodè ſuadeat, errores ableget, utiliſque Chriſtianæ Reipubl. multis nominibus fiat.

Portò ex antiquis Patribus fuere, qui collegerunt argumenta, quibus efficitur, Philoſophiam neceſſariam eſſe ad gentiles edocendos, ad refellendos ſophiſtas ad delectationem, & ad

mira-

mirationem excitandam, ad auditores alliciendos, cum mentem (ut docet B. Thomas) Philoso phia illuminet; ad inflammandum animum, & ad æternorum amorem ex fluxis rebus traducẽdum: quòd de se testatus est Augustinus lecto eo Ciceronis libro, qui Hortensius erat inscriptus, quo Philosophiæ laudes continebantur. Aug. in 3 confess. c. 4. Itaque & scimus fuisse Moysem eruditum in omni sapientia Aegyptiorum, & sicuti arenam maris notitiam rerum Solomoni Diuinitus traditam: & Apostolum etiam de philosophicis rationibus usum, cum in omni scientia se ita exhibuerit, ut omnes Christo lucrifaceret: & Philosophiæ operam nauasse Didymum, Iustinum, Origenem, qui à Pantæno, & ab Heracla didicit: Gregorius item duos, Nazianzenum, & Nissenum, Basilium, ut mittam cæteros Latinos Patres, totamque Theologorum scolam, qui uita, & doctrina, ut & fide fuere præstantissimi. Act. 7. Sap. 7. Coloss. 1.

Quorum sanè auctoritas tanta est, ut neminem non cogat ad credendum, rectè ea esse intelligenda, quæ uel Dominus, asserens, omnes quotquot ante me uenerunt, fuerunt fures, & latrones; uel Apostolus, quique eum consecuti sunt, aduersus Philosophiam uisi sunt pronuntiasse. D. Ioa. 10. Nam Apostolus, cùm monet cauendum esse, ne quis nos decipiat per inanem Philosophiam, eam explodit, quæ falsis commentis inni- Coloss. 2.

titur; quam ideo nouam deceptionem, & falsi nominis scientiam uocat, quòd ementito Philosophiæ nomine hominibus imponit. Et Tertullianus, licèt multus sit in Philosophis insectandis; necessitatem tamen ueræ philosophiæ alicubi monstrat. Itaque ait. Quid adeo simile Philosophus, & Christianus? Græciæ discipulus, & cœli? Famæ negociator, & uitæ? Verborum, & factorum operator? Rerum ædificator, & destructor? Amicus, & inimicus erroris? Veritatis; interpolator, & integrator? Furator eius, & custos? Et disertè alibi enunciat, hæreses à philosophia subornari, hoc est quadãtenus ornari, & instrui, Philosophos uerò esse hæreticorũ Patriarchas & de eorum ingenijs omnes animari hæreses, qui mimicè affectent ueritatem, ac de certis in certa præiudicent ad artis suæ propriæ gloriã, quos propterea gloriæ solius, & eloquentiæ libidinosos appellat; qui si quid in scripturis offenderunt digestum, pro instituto curiositatis ad propria uerterunt, cùm & de una uia obliquos multos, & in extricabiles tramites sciderint. Itaque, quid (ait) cæco duci inniteris? Et cùm uitia (quæ & Laertius proprio libro fusius narrauit) Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, Diogenis, & aliorum enumerat, ut cum Christiana conferat disciplina, eiectos non immeritò fuisse Philosophos autumat à Thebanis, Spartiatis, & Ar-

Tertullianus i Apologet. & de præscript. ad uersus hęreses, & libro aduersus Hermogené, & contra Marcionem Antithesis Christiani, & Philosophi.

Philosophi uitæ improbę quin à Diogen. Laertius quid de Philosophis.

giuis. Quæ, inquam, licèt Tertullianus Zelo Catholicæ ueritatis dixerit, quòdque suo sæculo ui deret imprimis per Philosophos fieri, ut impietas foueretur, Christianique tantò acrius ad cōpedes, & equuleos raperentur, se ipsum tamen interpretatus est. Nam ostendit, Philosophiam habuisse libertatem ingenii, & medicinam necessitatem artificii ad extendendos de anima retractatus, ubi latè quæruntur incerta, latiùs disputantur præsumpta. Eadem (inquit) materię apud hæreticos, & Philosophos uolutantur, iidē retractatus implicantur. Et alio loco: nos quoque (ait) rhetoricari prouocant hæretici, sicut & philosophari. In Apol. lib. de Resurrect.

Cæterùm Rhetores, Poetæ, Comici, & Satyrici Philosophos momorderunt, quòd homines sapientiæ præceptis instructi leues se præbeant, ineptos, assentatores, mendaces, administros scelerum. Homines (inquit Pacuuius) ignaua opera, Philosopha sententia. Vide autem lector Aristophanem Comicum, Aristidem, & Lucianum, Sophistas: & Timonem, qui Syllos composuit; & Iuuenalem Satyra integra aduersus Philosophos. Ac tamen cum hæc ita dixerint; ij in mores, & errores, plusquā in Philosophiam ipsam dentes acuebant. Philosophos qui accusarint.

Iustinus autem Philosophus, & Martyr, etsi aduersus Aristotelem, Philosophosque scripsit, Iustinus cur aduersus Philosophos egerit.

quos & fures, & impostores nominat, unde & Crescentis Philosophi Cynici opera tandem extinctus est; sæpè tamen eximiè de Philosophia locutus, ostendit, quantum inde ad perfidos refutandos præsidij acceperit.

Hierony. ad Pāmachiū, de obitu paulinæ cōtra philosophos

Nec quoniam Hieronymus Philosophum animal gloriæ, & uenale mancipium rumorum uocauerit, & aduersus Philosophos omnes sancta illa libertate, fidenter scripserit, similiaque interdum alij dixerint Patres, alio referenda sunt, quàm ad id, quod suprà attigimus; cùm & Philosophiā ipsimet auidissimè hauserint, quo factum est, ut eruditione multiplici referserint sua scripta, hæreseśque, & inanes Philosophos suo ipsorum gladio iugulauerint; Hexæmeron uero, hoc est opus sex dierum, ac reliquas Diuinæ scripturæ partes augustissimè sint interpretati.

Ex eorum, quę sunt, siue è realium entium generali consideratione, ac partitione, Philosophiæ item partitionem cerni posse; quæ expedit, ut principio quadantenus eis innotescat, qui rectè sint in Philosophicis studijs informandi.

Cap. II.

Am cum perutilis Philosophia sit, ex obiecto autem natura tota cognitionis sumatur, facilè ex hoc perspecto natura philosophiæ, atque diuisio cõstabit, quantum quidem modò satis sit: nam ex methodo Aristotelica planiùs posteà liquebit. Et obiectum quidem id dicimus, circa quod unaquæque facultas uersatur. Cùm autem sapientiæ studium, hoc est philosophia, in id incumbat, ut rerum omnium ueritate cognita, mẽtem perficiat, fit, ut quidquid sub reale ens (cuius proprie est ueritas) cadit, id ipsius philosophiæ obiectum sit: pro entis autem partitione philosophia quoque diuidatur. Cùm autem ens reale dicimus, speculatiuum intelligimus, & actiuum, quæ Græci θεωρητικὸν, & πρακτικὸν uocarunt. Ad actiuum autem fa-

Obiectũ quid sit.

Ens reale speculatiuum, & practicũ.

Philoso-phia du-plex spe culatina, & practi ca.

ctiuum quoque refertur. Hinc philosophia duplex, nimirum primò Speculatiua, quæ ita propter se quæritur, ut solam intellectus habeat contemplationem, ac præter eam nihil extra intellectum; hæcque propria philosophia est deinde Practica, quam non tantùm propter se ipsã, & cognitionem intellectus uolumus, uerùm etiam propter aliquid extra intellectum: Hocq; aut sola electio est, & actio uoluntatis, quæ proprio nomine uocatur electio; uel alicuius potentiæ exterioris operatio, quà artes omnes constituuntur, quæ proprio nomine uocantur factiones, quoniã ex materia externa efficiunt opus. Ad eam uerò Ethica, Oeconomica, Politica spectant, quippe quæ circa electiones, & actiones uoluntatis occupantur. Sic philosophia practica, & ipsa diuiditur nempe in actiuam, quæ est Moralis, & factiuam, quę reliquas artes comprehendit, quibus operationes exteriores perficiuntur.

philoso-phia pra-ctica di-uiditur.

Logica non est philoso-phię pars

Neque uerò Logicam dicimus philosophiæ partem, sed organum: quoniam neque hoc genus entis orationis, reale obiectum est philosophiæ, sed organicum respectu entis rei, quod quidem proprium intellectus, & adeò philosophię obiectum est, ut diximus.

Diuisio ẽtis.

Cæterùm, ut liqueat hoc initio, quid entium realium nomine intelligatut, sciendum est. Quid-

Quidquid sub sensum, aut cognitionem cadit, substantiam esse, uel accidens.

Substantia est id, quod est per se, non in alio tamquam in subiecto; in quam recipiuntur, quæ ei inhęrent, accidentia. Substãtia

Ad substantiam rursum quod attinet, altera increata est, altera creata. Increatam dicimus sempiternam, & immortalem; quæue cùm extra omnia accidentia sit, mutationis omnis, & alterationis est expers: videlicet unius ipsius Dei, qui omnium creator est, & causa omnis essentiæ, quem item sub genere substantiæ non comprehendimus. Creata uerò substantia est, quæ in incorpoream, & corpoream diuiditur. Incorporea, qualis est Angeli, uel spititus, uel item animæ intelligentis. Corporea diuiditur in simplicem & mixtam. Simplex est, quæ cœlorum est, & elementorum. Mixta est, aut perfectè ex quattuor elementis, aut imperfectè. Perfectè quidem, uel habet solum esse, uel item cum essentia uitam. Ad primam pertinent lapides, gẽmæ, uitrum, cadauera, excisa, & arida ligna, metalla, & alia huiusmodi. Diuisio substãtiæ

At, quæ præterea uitam habent, ratione perfectionis uitæ distinguuntur: ut alia uiuant uita plantæ, alia etiam sentiant, reliqua intelligant. Imperfectè mixta corporea substantia apparet in impressionibus aeris, quæ conspiciuntur ex

im-

imperfecta elementorum quattuor mixtione, uel ignitæ, uel aqueæ, uel aereæ.

Humana igitur mens sudat in harum omnium rerum ueritate eruenda, & adeo imprimis in perquirendis instrumentis, quibus eas rectiùs, & faciliùs consequatur. Ad hæc autem uires eas, & facultates à Deo accepit, de quibus aliquid mox dicemus.

Accidẽs quid.

Accidens autem id est, quod potest abesse ab substantia, & huic subiectæ adesse, salua re, cui inhæret. Itaque & accidens uerè, & propriè est, quatenus inhæret, nisi cogitatione sola seorsum consideretur, idque nouem prædicamentis continetur.

Accidentium diuisio.

Omnium autem accidentium, aliud separabile est, aliud inseparabile; aliud commune, aliud proprium. Separabile à subiecto euelli potest facilè; ut sedere, ambulare, inseparabile; ut nigredo in Coruo, atque Aethiope. Commune, quod pluribus, & diuersis subiectis, uel substantiis accidere potest; ueluti calidum, humidum, siccum, frigidum, asperum, leue, bonitas, magnitudo, duratio, &c. uitia, uirtutes, & his similia. Proprium, quod conuertitur cum subiecto, & uni soli generi, uel speciei conuenit sine adiectione termini subiecti, qualis lux in sole, summè calidum in igne.

Accidẽs monstrat substãtiæ dotes.

Porro accidens planiùs monstrat substantiæ do-

dotes, aliòquin ferè inuisibiles, incomprehensibiles,& indistinguibiles sensibus.

Varias ab antiquis Philosophis traditas esse Philosophiæ partitiones, siue distributiones, è quibus duę præcipue huc adferuntur.
Cap. III.

Vin & variæ traditæ sunt apud antiquos philosophiæ diuisiones, ex quibus duæ, quæ celebriores habentur, quæque à nostris in Cursu Philosophiæ Conimbricensi allatæ sunt, huc inserendæ sunt. Prima est, qua philosophia distribuitur in Naturalem, Moralem, & Dialecticam. Comprehendit autem hoc loco naturalis (fuso uidelicet naturæ significatu, unde nomen habet) non solum Physiologiam, sed etiam Metaphysicam, & Mathematicas disciplinas. Porro huiusmodi sectio, de cuius auctore inter scriptores non satis conuenit, commendata fuit à Platone, ut testatur Alcinous in libro de eius doctrina cap. 3. & Eusebius Cæsariensis initio libri 11. de præparatione Euangelica, eandemque secutus est Aristoteles 1. Top. c. 12. Chrysippus, Eudromus, Xenocrates, & alii, quorum meminit Laertius in

Refert hanc diuisionē D. August. 8 d Ciu. c. 4 Lactant. li. 3. cap. 13. Alcinous in lib. de Doctrina, Plato, Isidorus in lib. de Dialog.

uita

uita Zenonis post Plutarchum 1.de placitis c. 1

Quod uerò hæc partiendæ philosophiæ ratio apta sit,& perfecta; hunc in modum ostendi potest. Philosophia ad humanam felicitatem dirigitur. (ut enim D. Augustinus lib. 19. de Ciuit. Dei cap. 1. ex Platone asserit, philosophãdi causa nulla est homini, nisi ut beatus sit) humana autem felicitas teste Aristotele cap. 7. & 8. primi lib. Eth. ad Nicomachum, partim in actione uirtuti consentanea; partim in contemplatione ueritatis sita est. Oportet ergo aliquam dari scientiam, quæ honesti rationem contineat; & ad uirtutem, morumque probitatem erudiat; hæc uerò Moralis est Philosophia; item aliam, quæ abdita naturæ mysteria scrutetur, & in solius ueritatis cognoscendæ studium incumbat; atque hæc Physica dicitur. Deinde huiusmodi scientiarum adeptio,& usus disserendo cõstãt, qua in re sæpe mens errore decepta hallucinatur. Statuenda est igitur tertia quædam ars, quę lucem præferat, solerterque prouideat, ne ueritatis locum falsitas obtineat; hæc autem Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero sunt Philosophiæ partes.

Lege platonem in Gorgia, & Theæteto.

Idem confirmat S. Tho. initio Ethic. ad Nicom, hac ferme ratione. Præcipua cura sapientis circa ordinem uersatur, siquidem ut ex cap. 2. libri primi Metaph. constat, ad sapientẽ ma-

ximè

ximè pertinet ordinare; ordo autem rerum,quę in philosophiæ considerationem ueniũt,triplex est. Primus,quem ratio non efficit, sed inspicit tantum, atque expendit, cuiusmodi est rerum Physicarum ordo. Secundus, quem ratio sibimet ipsa exhibet, cum notiones suas, & effata inter se ordinatim disponit. Tertius,quem ratio uoluntati præscribit,ut illa probè instituta, rectum atque honestum prosequatur. Primus Naturalem,Secundus Rationalem, Tertius Moralem scientiam requirit.Non igitur aut pluribus eget,aut paucioribus partibus contenta esse potest Philosophia.

Eiusdem tripartitæ uarietatis rationem similitudine quadam D.Augustinus explicat, partim lib.8.de Ciuit. Dei cap.4. partim lib. 11.c. 25. ad hunc ferè modum.Quemadmodum tria sunt,quæ in quolibet artifice,ut aliquid efficiat, spectantur; Natura,doctrina,vsus; quorum primum ingenio; secundum scientia; tertium fructu diiudicatur: sic triplex à philosophis inueniri debuit disciplina. Naturalis propter naturã; Rationalis propter doctrinam;Moralis propter usum. Et quoniam homo ita procreatus à Deo est,ut per id,quod in ipso præcellit, attingat ad id,quod cunctis excellit: per huiusmodi tripartitam scientiam attingit ad unum,uerum,optimum Deum,sine quo nulla natura subsistit,nul

la doctrina instruit, nullus usus expedit. Sunt itaque ex D. Augustini sententia hæ tres partes Philosophiæ, tres ueluti gradus, quibus perfectè sapiens, aspirante cęlesti aura, summa petit, & ad Dei similitudinem propius euadit. Easdem quoque appositè quis dixerit tria dona singularia, quibus humanæ mentes ad exemplum cœlestis Hierarchiæ illuminantur, purgantur, perficiuntur. Enimuerò Dialectica dum artificio disserendi uera a falsis distinguit, animum affusa luce ueritatis illustrat: Moralis philosophia, dum mores componit, & uitiorum fibras euellit, purgat: Naturalis, dum altiori abditarum rerum intelligentia, mentem exornat, perficit: Alias ad hanc rem adumbrandam similitudines, ac rationes habes apud Philonem Iudæum in lib. de Agricultura, & Laertium in Zenone Cittieo. Vide etiam Plotinum lib. 3. Enneadis 1. de triplici ascensu ad mundum intelligibilem.

Ex doctrina D. Dionisij 3.c. coelestis Hierarch. quam explicat D. Tho. 1. p. q. 106. ar. 1.

Posterior Philosophię distributio est, qua philosophia non uniuersa, sed ea tantum, quæ in cōtemplatione posita est, diuiditur. Videlicet in Metaphysicam, Physiologiam, & Metaphysicas disciplinas.

Origo Philosophię, instrumentaque noscendarum rerum homini collata à Deo. Cap. IIII.

Aturale homini desideriũ ad sciendum a Deo inditũ est, quod omnes sentimus, Philosophique ipsi sæpè inculcarunt. Sed & Parenti nostro, unà cum sciendi desiderio, rerum species per multas fuisse in animo consignatas, ut pro quaque quamquam earum naturam uocaret, Diuinum testimonium extat, ipsaque per manus tradita Diuina historia, quam & firmarunt oraculorum, & miraculorum euentus, cæteraque illa de quibus dictum est, cùm de diuina ipsa historia egimus.

Arist. 1. metaph. cap. 1

Adamo species multas fuisse in animo cõsignatas.

Iam homini cùm frustra inditum fuisset desiderium; ni modus accessisset, quo ueritatem potuisset attingere, Deus ipse initio organa, & facultates tum corpori, tum animo inseuit mira, & tanto digna opifice, cuius ad imaginem, & similitudinem conditi sumus, sicut initio selectæ nostræ Bibliothecæ diximus.

Vide primum primi libri caput Biblioth. selectæ.

At quæ (præter obiectum, hoc est materiam indagandam, & media, quæ concurrunt ad cogni-

Sensus gnitionem,ut lux ad oculum)ad corpus animale extrinsecus attinent,sunt Sensus,Auditus,Visus,Olfactus,Gustus,Tactus, quorum organa totidem,aures,oculi,nares,palatum, & lingua.

Communis sens⁹. Adiecit Deus interiorem sensum,quo sese colligerent exteriores Sensus,nisi aliunde prohiberentur. Videlicet ad interiorem illam seu uim, sen facultatem, quæ dicitur communis sensus,

Sensoria Sensoria,hoc est,quæ uocamus organa sensuũ, transuehunt ea,quæ sentiunt.Itaque in communi sensu uis animalis incipit operari. Addita est

Phantasia phantasia, in qua imagines excitantur eorum, quæ sensu comprehendimus. Hinc uerò intellectualium rerum intellectualis formatur conceptio,cùm res incorporeæ non haheant corporum dimensiones, quibus simulacra perficiuntur. Phantasiam sequitur æstimatio, quæque iu

Aestimatio. dicium inferius dicitur: Hoc enim comprehensiones illæ,quas diximus,iudicantur, quales sint simpliciter,nempe citra discursum, uel ratiocinationem,distinctione tantùm facta reali,quem ad gradum tantummodo pręstantia cognitionis

Cogitatio. brutorum ascendit. Ad æstimationem accessit in homine cogitatio, quam Græci διάνοιαν, aliqui autem superius uocauere iudicium: hoc enim perceptæ imagines ad examen,iudiciumque reuocantur discursus, atque ita pro simulacrorum uarietate,& quasi ex summaria rerum

col-

collatione opiniones uariæ oriuntur. Post cogitationem est ratio, seu consultatio seria, qua plura ad deliberandum de una re hinc, illhinc colliguntur. Rationem sequitur intellectus, dum uera determinatio fit post ratiocinationem: idcirco in eo quies cogitationis mentis, scientiaq; indubitata. Hi igitur modi sunt, qnibus res obiectæ sensibus, ac menti iunguntur. Neque uerò hic nunc agimus de cognitione Diuinitus tradita, quæue non eget aut ratiocinio, aut arte ad certitudinis probationem, sed fide, aut reuelatione: uerùm de rationali, in qua etsi organa sensuum usque ad æstimationem seruiunt, anima tamen hominis sola in reliquis negotiatur, disquirit, & statuit. Ratio. Intellectus.

Cur non eandem Methodum omnes adhibuerint eidem ueritati perquirendæ, cùm eædem omnibus insitæ sint facultates. Cap. V.

T humanum quidem genus facultatibus hisce à Deo collatis in sapientię studio usũ le rectissimè fuisset, nisi aciem mentis retudisset labes illa peccati, quæ a primis contracta parentibus, nostram hanc uniuersam massam infecit: quæ aliis po- Peccatũ originale causa ignorantiæ.

stea sceletum maculis cumulata cæcitatem auxit, ut in summi momenti rebus, qui eminere uisi sunt, hi quoque grauissimè sint lapsi. Alij uerò diligentiùs in eruenda ueritate connixi, etsi originale hoc damnum ignorantes, inde nõ petiuerunt antidotum, à quo uno tamquam à uerissima luce, & Dei sapientia uenenum illud damni erat tollendum: cùm tamen uaria instrumenta naturalis ingenij lumine ad uerum indagandum adhibuissent, factum est, ut methodum sibi penè quisque sterneret, qua tamquam breuiore compendio, se eò peruenturum speraret. Sed & uaria, neque constans hæc fuit; cùm ne ipso quidem naturæ ductu, aut indito unicuiq; lumine rectè uteretur. Verissimum nempe est, quod cordatus uir scriptum reliquit, ad verum consequendum sic semina menti nostræ naturaliter indita fuisse, quemadmodum oculo uis ad colorem aspiciendum, siue alijs sensibus ad propria obiecta discenda. Verorum autem sunt nobis naturaliter ingenitæ informationes, atque anticipationes. non falsorum. & uerum est omnibus ad cognoscendum expositum, non falsum, nempe à uero, & uerorum opifice. Quapropter quæ uera assequimur, ad ea, naturæ face deducimur: quæ non assequimur, in ijs naturæ destituimur lumine: quæ porrò falsa pro ueris colligimus ratione aliqua probabili, in ijs fallimur densitate

Io. Viues De veri inuentione, sentētia pulcherrima

Verum à uero, & à verorum opifice.

ſitate tenebrarum, aut fallaci aliqua luce ſimili ueræ; unde etiam uerisimilia nominantur. Falſę ergo & Philoſophorum, & Ariſtotelis ipſius opiniones aliquæ non ad lucem ſunt naturæ ſumptæ, quæ neminem decipit, ſed ad tenebras, & imaginem aliquam lucis copioſam: quemadmodum quæ oculis uerè cernit, ex naturæ luce cernit: quæ uerò ficta, & ſimulata pro ſolidis, & ueris cernit, ea ex fraude & deceptione quadam cernit, quæ fit quidem in naturæ luce, non tamē ex ea ipſa luce, ſed ex rebus interiectis luci. Sic cùm remum integrum uideor mihi intueri in aqua fractum, ea uiſio non ex luce naturæ, ſed ex deceptione oculi, propter medium geminum, quod eſt contra lucem naturæ; eamque deceptionem corrigit animus. Sic cùm Ariſtoteles argumento aliquo fallitur, non eum decipit naturalis ſplendor, ſed imbecillitas ingenij, quæ ex plagis argumenti explicare ſe in præſens non ualet extricabitur, ubi proprius erit admota lux, maiore ſtudio, attentione, die ipſa, monitu cuiuſquam, aut doctrina, uel ipſa adeò regula fidei. Non ergo lucis naturæ copia, quemquam fallit, ſed inopia. Et hæc quidem uiues.

Elegans ſimilitudo ad oſtendendū, unde error naſcatur.

Lux naturæ nō decipit.

Cùm uerò humanis mentibus, quibus imaginem ſuam Deus impreſſit, quatenus in gratiæ communicatione ſita eſt, ſubtractum ſit antea, & uerò identidem ſubtrahatur plurimum lucis,

Peccati ſubtrahi lucem.

cis, quotiescunque in sordes peccatorum (quanto magis in hæreses, & in perfidiam) sese immergunt, uix ut denique Atheismum plures euadant: deinceps autem, ut ista non essent, humanæ tamen acies mentis hebes sit ipsa per se, ut ad lumen tanti solis, quantus est ueritas, caliget, ingeniaque nostra angusta sint, atque infirma iudicia, & fallaces sensus, præsertim si cælesti lumine destituta altiùs tentent obtutum attollere, quàm par sit: propterea sæpè fallimur, facultatibusque à Deo collatis abutimur. Quare maximè expediret, ut qui ueram Philosophiam docturus esset, is Theologiam primò didicisset, ex qua tanquam è silice illud excuteret lumen, quod Deo non mentiente, ac reuelante nixum, omnem excludit dubitationem. Quam facem qui sibi non prætulere: uel, si qui prætulerunt ad tempus, mox tamen proprium secuti sunt sensum, ij in densissimas salebras impegerunt, ex quibus eluctari nullatenus potuere. Optimè uidelicet ponebant: at quæ assumebant pessimè, pessimè quoque colligebant. Quare cùm pugnantia, & ἀσύςατα ex nutantibus principiis plurima exclusissent potiùs quàm conclusissent, fæda illa ueritatis ignoratio πολυσχιδὴς, πολυγνώμων, ἑτεροδιδα ὀκαλῦσα (quemadmodum dixit Eusebius) hoc est, mul-

Philosophiã docturus, deberet esse.

Vnde error philosophorũ quorũdã

tas

tas scissuras habens, ac plurium parens opinionum, atque aliena, & extranea docens inuoluit Mundum, quæ non ueritatis partum, sed erroris abortum, ac monstra peruersissima edidit.

Porrò cùm, antequam Christus apud nos cælestem suam scholam aperiret, tantùm non extinctæ essent communes illæ notiones, ex quibus ipsæ etiam gentes, quæ scriptam Moysis legem non acceperant, ipsi sibi erant lex; factumque esset, ut ipse tandem expectatus omnibus gentibus appareret, qui ostium, via, veritas, vita, Mundi ignorationem excuteret, conscientiæ pristinam restitueret libertatem, Academijs liquidissimam ueritatem, & sapientiam commõstraret, totque excitaret agmina uerorũ sapien tum, qui sicut arena maris, efficerent, ut uel pueruli, qui etiamnum balbutiunt, efferrent maxima illa mysteria, quorum quæ uidentur esse mi nima, ne ij quidem, qui Diuini habiti sunt Phi losophi audire, uel percipere potuerunt; proptereà non minimum, sed totum in eo situm est, ut philosophantium animi interiore aliqua Christianæ Philosophiæ notitia, & amore in ipso adi tu imbuantur, quam saltem, licet summatim, solidè tamen concipiant,

Rom. 2.

Christi aduentus fœlicitas

Gen. 49
Ioa. 10. & 14.

In quonã situm sit in primis philosophantiũ studium

Veritatis à Deo reuelatæ necessitas præter lumen naturale, quo rerum ueritatem Philosophiæ studium uenamur. Cap. VI.

T constabit adhuc liquidiùs, unde errores contra ueram Philosophiam enati sunt, si reuelatæ alicuius à Deo cognitionis necessitatem planiùs ostenderimus. Et sapientes quidem eandem necessitatem monstrant ex hominis fine, & mediis, quæ adhunc ferunt, sine quibus non solùm manca felicitas est; sed mutila quoque ea rerum notitia, quæ totum hominem maximè perficit. Ea causa fuit, cur humani Philosophi uix de alterius uitæ fine, deque bono increato, ac supernaturali loquuti sint: nihil uerò de ratione eius consequendi: Nil, quo pacto separata anima iterum cum suo corpore iungenda sit, ut uniuersus homo beetur: Nil item, cuinam corpori adiungenda sit, mortali ne, an immortali. Minimè uerò omnium, ubinam futurus sit homo, quamue assecuturus felicitatem? si enim in hoc mundo, ecquæ felicitas erit, ubi tot inter sese pugnant, & obstant impedimenta? si supra cælum; quo pacto illuc peruadet, aut

Necessitas reuelationis Diuinæ unde.

Philosophi gentiũ in quibus plane elingues, & muti sint.

aut illic permanebit?

Cùm autem per humanas actiones liberas ex cognitione, consilio, & electione profectas, homini ad ipsum finem tendendum sit, sanè finis ipse noscendus est, qui cùm sit supernaturalis, nequit nisi reuelatione cognosci. *A seculo* (inquit Esaias) *non audierunt, neque auribus perceperunt; oculus non uidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Videlicet neque solus naturæ impetus, ac lumen: neque actiones, quatenus sunt merè naturales, ad id, quod supra naturam est, euehunt hominem. Præstitit hoc nobis ille, qui lucem alteram per fidem, gratiamque substantiæ animæ nostræ infudit, qua cum eo ad uerissimam felicitatem peruenire possemus.

Finis noster necessariò ac quomodo noscēdus.

Præclarè Ioannes Picus Mirandulanus hac de re locutus, fecit, ut eius uerba philosophantium cordi inscribenda hoc loco poneremus. Ille autem sic inquit. Felicitatem sic definio, reditum uniuscuiusque rei ad suum principium: felicitas enim est summum bonum: summum bonum id est, quod omnia appetunt: quod autem omnia appetunt, id ipsum est, quod omnium est principium: ut Alexander Aphrodiseus in Commentariis Philosophiæ, & alii Græci interpretes in Aristotelis Ethicen attestantur. Idem igitur finis omnium, quod omnium principium

Ioannes Picus Mirandulanus in proemio libri septimi Heptapli.

Deus principium, & finis rerum omnium.

Duę Deo appellationes à Pythagoricis. unum, Bonum.

Deus unus, omnipotens, & benedictus, optimus omnium, quæ aut esse, aut cogitari possunt. Hinc duæ illi præcipuè appellationes apud Pythagoricos, Vnum scilicet, & Bonum. Vnum enim cognominatur, quia omnium est principium: quemadmodum unitas principium est totius numeri: Bonum autem, qua omnium finis, omnium quies, & absoluta felicitas est. Videre iam possumus, si simus paullò solertiores, rationem duplicis felicitatis. Felicitas enim possessio, atque adeptio est huius supremi boni. Bonum hoc adipisci dupliciter possunt res createę, aut in seipsis, aut in ipso. Nam & in seipso hoc bonum est super omnia exaltatum, suæ inhabitans Diuinitatis abyssos, & per omnia diffusum in omnibus inuenitur: hic quidem perfectiùs, illic imperfectiùs pro rerum conditione à quibus participatur. Vnde (ut scribunt Poetæ) Iupiter est quodcunque uides, & Iouis omnia plena sunt. Vnaquæque igitur natura, cùm in se Deum habeat aliquo modo) quia tantum Dei in se habet, quantum habet bonitatis (bona autem omnia, quæ Deus fecit) reliquum, ut cùm perfectum omnibus numeris suam habeat naturam, se adepta, Deum quoque in se adipiscatur: etsi Dei adeptio: ut comprobauimus, felicitas, in se ipsa aliquo modo sit felix, hæc est naturalis felicitas, quam & maiorem, & minorem diuersę es

Virg. Eclog. 3

Tantum Dei in se habet, quantum boni tatis.

Gen. 1

pro naturam diuersitate sortitæ sunt. Ignis res est anima carens, participat autem Deum multis rationibus. Nam primò est, & unumquodque quod est, participatum Dei est, qui est ipsũ esse. Item quà ignis species certa, & actus est, Deo est similis, qui prima species, primus est actus: & dum ignis ignem producit, Diuinam fœcunditatem, dum se intra terminos suæ continet sphæræ, iustitiam, dum nobis deseruit, beneficentiam pro suæ naturæ modulo imitatur. Hæc ignis dum agit, suam adeptus perfectioné, felix est, quantum capax ipse felicitatis. Feliciores plantæ, quæ præterea uitam: & feliciora animantia, quæ etiam cognitionem sortita, ut plus perfectionis, ita plus etiam in seipsis Diuinitatis inueniunt. Optima omnium mortalium cõditione homo, qui siccit natura, ita naturali felicitate aliis præstat, præditus intelligentia, & libertate arbitrij, præcipuis dotibus, & ad felicitatem maximè conducentibus. Suprema inter creaturas Angelica mens, & substantiæ nobilitate, finis consecutione, cuius maximè particeps, quia illi & iuncta, & proxima est. At uerò, ut suprà diximus, per hanc felicitatem nec plantæ, nec bruta, nec homo, nec Angelus Deum, qui est summum bonum, in ipso Deo, sed in se ipsis attingunt. Quapropter & pro naturam capacitate gradatim felicitatis ratio uariatur. Quare

Participatum Dei est, quidquid est.

Ignis quõ Deo est similis

Creaturę ut quælibet plus perfectionis habẽs

Homo omnium mortaliũ optima conditione prędi tus.

solùm

Vt gradatim felicitatis rō uariatur

De felicitate creaturarum Philosophorum sententiæ

De Angelis quid sensere Philosophi, quidue de homine.

solùm de hac locuti Philosophi, felicitatem uniuscuiusque rei in optima operatione suæ naturæ collocauerunt. Et de Angelis quidem, quos uocant mentes,& intellectus, etiam si summam illorum perfectionem hanc faterentur, quòd Deum intelligerent, cognitionem tamen Dei, quam habent, haud aliam statuerunt præter eam, qua seipsos cognoscunt, ut de Deo tantùm intelligant, quantum de Dei natura in eorum substantia repræsentatur. De homine autem, quamquam diuersi diuersa senserint, omnes tamen intra humanæ facultatis angustias se tenuerunt, uel in ipsa tantùm ueri uestigatione, quod Academici: uel in adeptione potiùs studia Philosophiæ (quod Alpharabius dixit) felicitatem hominis determinantes. Dare aliquid plus uisi sunt Auerroes, Auicenna, Abubacher, Alexander,& Platonici, nostram rationem intellectu, qui actu est, ut aliquo superiore, nobis tamen cognato, quasi in suo fine firmantes: sed neque hi hominem ad suum principium, neque ad summum bonum adducunt. Quas ego eorum disputationes, atque sententias, nec reprobo, nec aspernor, si de naturali se tantum felicitate dicere profiteantur. Certum est enim per eam non posse hominem, aut Angelos altiùs euehi, quàm ipsi dicant. Quod uel hac natione maximè comprobatur, quoniam si nixum

propria fortitudine, nihil supra seipsum potest assurgere (alioquin seipso esset ualidius) utique nihil nitens per seipsum, ad felicitatem maius aliquid, uel profectius sua natura assequi poterit. Sed dicant mihi Philosophi, si hęc in rebus sola felicitas, cur uel ipsi fatentur inter animalia solum hominem natum ad felicitatem? Cum enim alia præter hominem, ad suos quoque fines perueniant, possumus dicere, esse aliorum, quàm hominis, minorem felicitatem: & nullam esse, quo pacto defendemus? Quinimò cùm à fine à natura statuto, reliqua infra hominem numquam, homo ferè semper exorbitet, ui debitur, nisi alio se priuilegio iactet, infelicissima omnium humana conditio. Audiamus igitur sacros Theologos, dignitatis nostrę nos admonentes: & quę ultrò nobis à Patre liberalissimo bona præstantur, ne quęso ipsi crudeles in nostros animos, & male grati erga Deum opificem, reijciamus. Diximus suprà, summam felicitatem in Dei esse adeptione, quod est summũ bonum, & principium omnium. Dupliciter autem illam posse contingere: quoniam uel in creaturis, quibus se Deus participat: uel in ipso Deo, Deum assequimur. Ostendimus item, quod & ostendemus, res creatas non posse uiribus suis ad hanc postremam, sed ad illam dumtaxat accedere. Est autem illa, si animaduertimus

Cur homo solus ex aĩmãtibus ad felicitatẽ natus.

Audiẽdi Theologi de dignitate hominis loquẽtes.

mus

Vmbra felicitatis quænam. mus, umbra potius felicitatis, quàm uera felicitas, quemadmodum creatura, in quo Deum attingere, non summa bonitas, sed summę bonitatis, id est Diuinę, tenuis umbra est. Adde, quod res per illam sibi ipsis potius, quàm Deo restituuntur, non id assecutæ, ut ad suum principiū redeant, sed hoc tantummodò, ne à seipsis discedant. Vera feli citas quæ sit. Vera autem & consummata felicitas, ad Dei faciem contuendam, qui est omne bonum, ut ipse dixit, & ad perfectum cum eo principio, Exod.33 à quo emanauimus, unionem nos reuehit, & ad Isa.14. ducit. Ad hanc Angeli attolli quidem possunt, sed non possunt ascendere. Quare peccauit Lucifer, dicens, *Ascendam in Cælum.* Attolli possumus non ascē dere ad Deum. Ad hanc ire homo non potest, trahi potest: unde Christus de se, qui est ipsa felicitas, dixit, *Nemo uenit ad me, nisi Pater meus traxerit illum*: Io.6 Bruta autem, & quę sunt infra hominem, nec ire, nec trahi ad illam possunt. Ideoque solus homo & Angelus ad eam sunt facti felicitatem, quæ est uera felicitas. Potest uapor conscendere in altum, sed non nisi attractus radio solis; lapis & corpulenta omnis substantia, neque radium usquequaque admittere, neque per illum tolli in sublime potest. Gratię soli hoies participes, & Angeli Hunc radium, hanc uim Diuinam, hunc influxum, Gratiam appellamus: quia Deo & hominem & Angelos gratos efficiat: Habent autem Philosophi huius doctrinæ manifestum exemplum

plum in corporibus: Corporum enim aliqua in rectum, aliqua in orbem feruntur. Motus rectus quo elementa ad proprias ſedes feruntur, figurat felicitatem, per quam in propriæ naturę perfectione reſtabiliuntur. Motio circularis, per quam corpus ad eundem, unde abſcedit, terminum circumuoluitur, expreſſiſſima imago eſt felicitatis, per quam creatura ad idem principium tendit, à quo proceſſerat. Sed uide, quàm omnia utrinque conueniunt. In orbem non mouentur, niſi immortalia, & incorrupta corpora. Ad Deum redit immortalis, & æterna ſubſtantia. Elementa ut ſuos motus perficiant, non alia indigent ui, quàm indito ſibi à genitura, uel grauitatis impetu, uel leuitatis, quemadmodum etiam ad naturalem felicitatem ſingula proprio impetu, propria ui feruntur. At uerò cœleſtia, etſi idonea ſunt motui circulari, non ipſa tamen ſibi ſufficiunt ad hunc motum explendum: ſed Diuino opus eſt motore, qui illa uerſet, & circũuoluat. Denique ut perpetuæ apta circuitioni illa corpora ſint, ut non facere eam, ſed ſuſcipere poſſint. Haud aliter nobis, atque Angelis accidit, tales enim ſumus natura, ut non circumagere nos & reflectere, ſed circumagi motrice ui gratię, & reflecti in Deum poſſimus. Hinc illud: *Qui aguntur ſpiritu Dei, hi filij Dei ſunt.* Qui aguntur, dixit, non autem, qui agunt. Hoc diſta-

Motus rectus, & circularis quõ ſi gurant felicitatem

Rom. 8.

Pulcherrimum

mus

mus à Cœlo,quòd illud,naturæ necessitate, no pro nostra libertate mouemur. Pulsat enim animum tuum spiritus motor. Si non audias, tibi relinqueris,tuo corpore, tuæ infirmitati miser, & infelix. Si admittas,statim Deo plenus,per orbem Religionis, ad Patrem, ad Dominum reportaris,in eo semper uitam possessurus,in quo & semper,etiam antequam fieres,uita fuisti. Hæc est uera felicitas,ut unus cum Deo spiritus simus; ut Deum possideamus; cognoscentes,sicut & cogniti sumus. Ille enim nos, nō per nos, sed per seipsum cognouit: ita & nos cognoscemus illum per ipsum,& non per nos. Hæc est tota merces: hæc est uita æterna: hæc est sapientia,quam sapientes sæculi non cognouerunt; ut ab omni multitudinis imperfectione redigamur in unitatem per copulam indissolubilem, cum eo,qui est ipsum unum. Pro hac felicitate Christus orabat ad Patrem, hoc modo. *Pater fac, quemadmodum Ego & Tu unum sumus, ita & hi nobiscum unum sint.* Hanc Paulus sperabat dicens: *Cognoscam non ex parte,sed sicuti est.* Et si sperabat,nonne iure dicebat: *Quis me separabit a charitate Christi?* Et cupiebat dissolui, ut cum Christo fieret unum. Ab hac cecidit Dæmon: quoniam ad illam ascendere,non rapi uoluit: ideoque illud amisit,quod habuisset,si permansisset. Ex hac radice notum,quæ sors infantium,

Vera felicitas rursus quęsita. 1.Cor.13

Redactio hominis in unitatem Ioan.17. 1.Cor.15 Rom.8 Philipp.1

tium, qui decessere nondum baptizati: scilicet apud se manent, nec suis bonis exuti, nec diuinis locupletati. Nobis in alterutram partem cadendum tandem, aut in summam miseriam, aut in summam felicitatem. Quoniam qui in causa est, ne motorem recipiat, non solùm immunem se facit gratiæ, sed & naturam uitiat, ad cuius integritatem hoc attinet, ut agnitum spiritum quærat, non recuset: & proculdubio recta natura esse non potest, quæ maioris boni propositi specie, aut reijcit, aut contemnit. Quare postquã Christus est agnitus, si qui Christum non induuntur, non solum prima felicitate, sed & secunda, id est naturali, iure priuantur: quia gratiam nolle recipere non nisi corruptæ est, labefactatæque naturæ. Quemadmodum autem nos uiuentes sub Euangelio, ideo Christum Dei uirtutem & sapientiam in nobis recipimus; quia uti iam datum humano generi amamus, & retinemus: ita & Patres sub lege uetere illum recipiebant, cùm futurum aduentum, & credebant indubiè, & sperabant alacriter, & ardenter desiderabant: sed sicut non ut præsentem iam, sed ut futurum recipiebant, ita neque præsentem, quasi iam spiritus inhabitantis, nisi postquam aduenit fructum experti sunt, cùm post peractum in ara Crucis ineffabile sacrificium, descendente ad nos Christo, ab eo, uti motore, circumacti,

Causa sortis infantium qui decessere non baptizati

Christũ nõ agnoscentes prima & secunda felicitate priuãtur

mo-

Natura rudimentum est gratiæ Philoſophia rudimentũ religionis.

momento turbinis,ad libertatem, & euecti ad ſummæ felicitatis gradum fuerunt. Ad hanc felicitatem religio nos promouet,dirigit,& impellit; quemadmodum ad naturalem,duce utimur Philoſophia. Quòd ſi natura rudimentum eſt gratiæ,utique & Philoſophia inchoatio eſt religionis: neque eſt philoſophia, quæ à religione hominem ſemouet.

Rationes aliæ, quibus eadem reuelationis Diuinę neceſſitas comprobatur, & contraria nonnullorum argumenta refelluntur.

Cap. VII.

ET hæc quidem admirabilis ingenii uir Picus ante quem plures eandem à Deo reuelatæ notitiæ neceſſitatem, unumque ſuper humanum captum additam à Chriſto roborationem, aliis rationibus euicerunt: quas quoniam uir è noſtris Philoſophus & Theologus ex eiſdem accuratè pertexuit,operæpretium maximum eſt,eas huc adiicere.Prorſus enim indubitatum eſt, ſi ij, qui Philoſophiã docebunt, fuerint hac ueriſſimæ Philoſophiæ parte imbuti,futurum, ut auditores ad ſummã Dei gloriam, Reipublicæque utilitatem informent: ſin minùs,tot efficiant hydras, quot hactenus ſummo eccleſiæ damno ex Philoſophia

ma-

malè prçlecta extiterunt. Is igitur sic. Sanè uoluntatem constat non esse magis potente, quàm sit intellectus, eamque non posse solam uelle efficaciter talem finem, sed egere auxilio supernaturali, sicut finis est supernaturalis. In quam sententiam extant aduersus Pelagium, apud Augustinum Epistolæ 90.91.92.93. Eget igitur intellectus quoque aliqua supernaturali cognitione à Deo reuelata: siquidem non minùs respectu illius, quam respectu uoluntatis finis ille est supernaturalis. Illud etiam coguntur fateri, cognitionem finis, qua homo actiones suas dirigens, tendit in ipsum, habere esse certum, statum, & omnibus hominibus communem. Vt enim finē toti speciei propositum oportet esse ab omnibus eius indiuiduis participabilem; ita cognitionem illius necesse est ī esse omnibus, & ideo esse certam, & statam, ut sit omnibus cōmunis; alioquin a finis consecutione aberrarent homines sæpissimè. Cognitio omnis philosophica, & naturali studio parta, de Deo præsertim, non est certa, nec communis, sed & perpaucorum hominum, & erroribus plurimis contaminata: imò li eam illi pauci non nisi plurimo tempore sibi cō parant. Ita fieret, ut paucissimorum esset felicitas, nec homines rudes, & ad scientias minùs idonei, quiue citiùs ex hac uita migrarent, possent ad eam peruenire. Conficitur ergo, opus

Ex fine supernaturali intellectū egere aliqua supernaturali cognitione à Deo reuelata, & cur.

Cur cognitio omnis Philosophia & naturali studio parta, de Deo præsertim, nō ē certa, nec cō munis

esse reuelata finis cognitione, quæ & erit certa, & ea quilibet homo à Deo instructus, poterit facilè finem obtinere, si uelit. Præterea naturali ratione satis colligitur, Deum esse ens infinitũ, illimitatum, independens, actum purum. Cùm enim sit primum ens, non ab alio productum, necesse est, ut sit ens per essentiam, & ideò illimitatum, & infinitum perfectione, ac proinde etiã potentia agendi, nam potentia uel est ipsa essentia, uel consequitur essentiam. Si ergo hæc est natura Dei, deducitur necessariò, plurima esse in Deo, quæ naturæ lumine assequi non possimus. Intellectus namque, qui comprehendit omnia, quæ sunt in aliqua re, comprehendit etiam illius essentiam; humanus uerò intellectus, quia est creatus, & ideo limitatus & finitus, illimitatam Dei essentiam, & infinitas eius perfectiones quomodo comprehendet? Præsertim quòd non potest Deum cognoscere, nisi ex rebus ab eo effectis; qui est communis modus ueniendi in cognitionem causarum nobis ignotarum. Atqui nullus est effectus, nec potest esse, qui Diuinam perfectionem, & uirtutem adæquet; quoniam nihil factum est à Deo, nec fieri potest, quod uel infinitas eius perfectiones cõtineat (esset enim Deus) uel sit ita perfectum, ut aliud perfectius fieri nequeat: si ergo in nullo effectu potest esse omnis perfectio Diuina,

De' quale ens.

Ex necessitate cognitionis certæ finis humani reuelationẽ esse necessariam.

Ex eo, qđ Deus est ens infinitum, & actus pur' illimitatus, independens existere necessitatem reuelationis.

Deus naturaliter nisi ex effectis cognosci potest.

Null' po

aut fieri non poteſt,quidquid Deus poteſt facere; ex nullo omnino effectu cognoſci poſſunt ea omnia,quæ ſunt in Deo; uel in plurimis eſt opus reuelatione.

teſt eſſe effectus qui Diuinam uirtutē adæquet.

Denique intellectnm non negabunt, eò plura cognoſcere,quò eſt perfectior; Angelicumq́; intellectum humano eſſe perfectiorem; Diuinū autem Angelica eſſe ſuperiorem, nullo negotio probatur,ſi qui fortè ex ipſis negauerint. Sed quia fatentur omnes eſſe humano ſaltem perfectiorem, dabunt etiam, eum plura cognoſcere, quæ nos non poſſimus naturali lumine aſſequi. Si uerò non cognoſcit, niſi intuendo ſeipſum: multa igitur ſunt in eius eſſentia, quæ a nobis cognoſci nequeunt,& ab eo poſſunt nobis oſtēdi. Quæ qui non credat, eò quòd ipſæ non aſſequatur,nō minùs inſaniat, quàm deſiperet quiſpiam idiota,qui falſa diceret ea, quæ à ſapientiſſimis Philoſophis proponuntur, propterea quòd ea ipſe non percipiat. His potiſſimum rationibus probamus Philoſophis ſcientiam hanc reuelatam.

Moysis libri de Mundi principijs cur ante philosophiæ studium prænoscendi.
Cap. VIII.

Moysem omium antiquorũ scriptorũ præstãtissimus ante omnia Philosopho cognoscendus.

Vi ergo micam salis in pectore habuerit, si Diuina manu, ex qua mentem accepimus, duci rectam per ampla naturæ spatia uoluerit, Moysem primò sciat ordinatè, ac uerè propsisse, quæ à Deo acceperat de ortu Mundi, de Deo Auctore, de principiis Mundanarum rerum, de chao, & abysso, de tenebris, de aquis, de arida, de herbis, de plantis, de Sole, Luna, syderibus, de animalibus, de homine, & anima intelligente, de Angelis, de diluuio, de Gigantibus, de turri Babelis, de linguarum diuisione, ac dispersione gẽtium, deque cæteris, quæ posteà Diuinus preco, Deo afflante, reliquit Mundo ad certam ueritatis semitam tutò terendam. Et Patres quidẽ unam cum omni antiquitate euicerunt, non Diuinæ solùm, & Ecclesiasticæ, uerùm etiam humanæ, ac naturalis seu historię, siue Philosophię Moysem fuisse primum Scriptorem, ex quo reliqui hauserint, quæ sublimiora & meliora in suos libros inseruerũt, uel adeo ueteres illi, quos

Gen. 12. 6. 7. 9. 10.

Moysis libros certissima philosophicarũ rerũ principia continere.

Moyses primus scriptor ex ijs, qui extent.

Ari-

Aristoteles Theologus uocat, uel qui successere Philosophi; qui sanè quanto magis à Moysis principiis recesserunt, tantò turpiùs in auia progressi, *Semper* (ut inquit Apostolus) *dicentes, nunquam ad ueritatis scientiam peruenerunt*. Porrò qua in scribendo Moyses usus est Methodo, ea maximè idonea fuit hominum captui: quam admirati prisci illi, Græci, & Latini, Hebræi item, uno penè consensu, omnes tantum scriptorem Ideam fuisse rectè scribendi de natura monstrarunt Philo, Origenes, Basilius, Theodoretus, Apollinarius, Didymus, Diodorus, Seuerus, Eusebius, Iosephus, Chrysostomus, Gennadius, Procopius Gazæus, Ambrosius, Augustinus, Strabus, Beda, Remigius, Thomas, Albertus, Aegidius, præter recentiores, quorum nomina posuimus, ubi de Genesi loquentes, Catalogum plurium in eam Interpretum adiecimus. Ac sanè illud admiratione dignissimum est, quòd nunquam ille deflectat obtutum, aut calamum à Deo. Si quid enim creatur, si quid producitur, si quid ornatur, si quid perficitur, si quid plectitur, si quid præmio afficitur, si quid futurarum prædicitur rerum, si quid impletur, si quid denique, uel legum, uel religionis, uel præliorum, uel uictoriarum statuitur, id omne ad Deum refert; memor non naturæ, non casui, non syderibus, non partibus integrantibus hoc quod cernimus totum,

2. Tim. 3

Moysis Method' apta hominũ captui.

Moyses Idea rectè scribẽdi de natura

Moyses quomodo nunquam deflectit obtutũ, aut calamũ à Deo.

uerùm ipsi in primis Opifici, Architecto, Patri luminum, causæque effectrici, intento animo esse tribuendum, mox ordinatè ad alia descendendum.

Libr. de Preparat. Euang.

Augustini Steuchi libri de Philosophia optimi.

Præter id autem, quod Eusebius Cæsariensis, & alij hac de diuinę Philosophiæ Methodo utilissimè scripserunt, extant Augustini Steuchi Eugubini de Philosophia libri decem, ueræ indices Philosophiæ, ac pietatis. Eos si quis percurrerit, antequam Philosophicos Gentilium libros tractet, habebit unde mentem pascat eruditione, sensaque sapientum pene omnium, qui olim celebriores fuerint, hauriat, ut deinceps firmiores progressus sistat in Philosophiæ studiis. Libros autem eiusdem Eugubini, si quis præ illorum magnitudine non ita omnes perlegerit, certè capita cuiusque præfixa operi, obsecro, legat, ut suo quæque loco cùm Aristotelis Philosophicos libros euoluerit, sciat quæ cum quibus conferenda sint, ac non tam illius, quàm reliquorum ethnicorum Philosophorum lapsus antiquissima ueritatis censura, & luce corrigere.

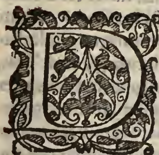
Nota. Augustini Steuchi Cosmopæia.

Sed & idem Eugubinus librum scripsit de Cosmopæia, in quo præter pauca, in quibus dissentit ab alijs (quæ quidem Pererius noster suis in Genesim Commentarijs, & Xystus Senensis ante Pererium doctè notauit) interdum appositè ostendit, quæ iacienda sint in humanæ Philosophiæ

phiæ studio fundamenta ex diuinis à Mose relictis monimentis.

Præter illa, quæ à Deo per reuelatam notitiam percipiuntur, plurima esse, quæ non nisi consummato hoc seculo, plenè intelligentur.

Cap. IX.

DE diuina uerò historia, præter illa, quæ secundo libro nostræ Selectæ Bibliothecę persecuti sumus, scripsit Cornelius Mussus, in qua præter alia, quæ uiuidum, ac pium uiri ingenium sapiunt, illud est, quod ad ea pertinet, quæ non nisi consummato hoc seculo plenè intelligentur. Sic autem ille inquit. Ab illa prima conditi orbis hebdomada, Deo usque nunc operante per verbum suum est cuique creaturæ proprius numerus, hoc est gradus, quo extat, tamquam res una. Est propria mensura, hoc est certa forma, uel species, qua distinguitur à cæteris, constituta inter cæteras, tamquam determinatū, signatumque membrū huius ingentis corporis, quod est mundus. Est & proprium pondus, hoc est particularis ordo, quo iusta ratione refertur ad ipsum Deum Principem totius uniuersitatis, &

Cornelius Mussus de diuina historia lib. 2. cap. 3.

Quid sit naturæ cuiusque numerus mensura, & pōdus.

ordinis; unde accipit omne, quod est, ut in seipso sit unum, & ab alijs discernatur, & ut ipsi vniuerso, atque etiam partibus eius incredibili admiratione congruat. Quàm mirè latent hęc omnia in uisceribus rerum? Quàm ignota sunt mortalibus, donec ueniet dies illa qua, idem ipse Deus, qui ab initio conclusit, in fine seculi clauibus iudicii, & misericordiæ, huius tanti labyrinthi fores aperiet, & claustra reserabit. Tunc enim penetrabimus arcana rerum, mirabilia Mũdi, administrationem Angelorum, & Dei. Tunc computabimus cuiusque naturæ numeros, mensuras, & pondera: uires, inquam, formas, rationesque, & uirium & formarum: ut & tandem reuelata facie, & apertis omnibus uniuersæ naturæ secretis, erubescere cogatur, ò insanæ gentes, occulta illa uestra, quæ pollicitis tantum diues, tantopere sese efferre solet magna, & inanis Philosophia. Hæc, quæ à nobis dicta sunt, profectò nemo negare potest, nisi qui à Regno ueræ sapientiæ sit penitus extorris. Quum ergo res ita habeat, nonne pudet dicere Deum ipsũ, omnium moderatorem, & finitorem, qui omnia signat, numerat, põderat, metitur; ipsum in quã Deum esse cum ceteris rebus, sub signo & claustris? esse cohibitum, clausura, circumscriptũ? esse finitum, terminatum, redactum in ordinẽ? O quàm magis necesse est, ut ipse talis & tantus

Quæ sint reseruatę cognitioni alteriᵘˢ seculi.

Audiant Auerroistæ & alii Deũ non esse circũscriptum & finitũ.

tus

tus Deus, totius Mundi currus, & auriga, currus inquam ad sustentandum, auriga autem ad dirigendum, uel omnino sit extra & ultra omnes carceres; uel si ipse quoque inclusus est septis, postquam ipse seipsum in has finium & terminorum angustias deducere non potuit, aliunde ea ipsa uincula, eas ipsas sepes acceperit. Planè uerò non est uerus Deus, si alius est quispiam, qui eum tanta in dignitate in carcerem coniecerit, qui ei terminum assignauerit, qui ei fines præscripserit; absquo inquam, ad ipsum, quod est, quod potest, quod agit, redactum sit in ordinem; hoc est inter parum, & nimium ad certã quandam regulam, & mensuram, numerumque & pondus. Est igitur, est, inquam interminatus, & simpliciter infinitus, Deus verus, numerus quidem (ut almus ille Pater dixit) sed sine numero. Nimirum ipsum unum, omnium numerorum unum, omnium numerorum virtus. Mensura similiter, sed sine mensura, hoc est simplicissimum punctum, centrum, & radix uniuersæ magnitudinis. Denique & pondus sine pondere: nempe spiritus, apex mentis, unde omnia pondera corporum, spirituum, rerum, uerborum, cognitionum. Certè uerò numerat innumerabilia Deus, cuius sapientiæ non est numerus; qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat. An uerò non metitur

Deus totius Mundi currus & auriga

Deus quomodo numerus, mensura, pondus.

Deus spiritus, & apex mẽtis.

Psal. 146.
Iob. 10
Isa. 40
3. Reg. 19

Iob.9. tur cœlos,& terras? ipſe cælo excelſior, longior terra,latior mari,& Inferno profundior? Porrò conſtat,quod librat montes, quod & littera & myſterio dat pondus mentis, & quòd tribus digitis appendit molem aquarum atque adeo omnem creaturam: ipſe alioquin auræ ſibilo tenuior, ſub quo tamen curuantur, qui portant orbem. Hæc eſt ratio bonitatis, & perfectionis creaturarũ,ò uiri, ut in ſuo genere ſingulæ ideo perfectæ ſint, quia omnes de ipſa Creatoris bonitate,& perfectione unaquæque pro rata participant. Pro rata,inquam,quia ſiue numerus, ſiue appendas,ſiue metiaris,hoc eſt,ſi exquiſitiſſimè ſecundùm omnes mathematicas,& in iudicando æquiſſimas rationes perſcruteris, conſtabit ſemper ab ipſo Deo unicuique rei datum eſſe,ut ſit: hæc quidem magis, illa minus moderata,ſpecioſa,ordinata: moderata in ſeipſa; ſpecioſa inter alias, ordinata porrò ad ipſum Deũ.

Ratio bonitatis,& perfectionis creaturarum.

At verò perfectio Diuinę naturæ,alterius eſt rationis, quippe quæ omnes & Arithmeticas, & Geometricas rationes, atque propoſitiones ſupra quàm dici aut cogitari poſſit,exuperat;non quanta,neque quota; non inuenta,neque diſpoſita; ſibi ſoli æquata. Nam ſi numeres, ubi de Deo ſermo eſt,omnes numeri, in nullo ſunt numero.Si metiaris, in Deo illud quàm maxime locum habet,ſuo ſe pede metitur. Si appendis, ne

Perfectio diuinę naturæ non quanta, nec quota.

ne iudicio quidem mentis, uel animi sciri potest, quàm graue sit ipsius Dei pondus.

Cum multi de ratione studiorum philosophiæ rectè egerint, priore in loco & proponenda, & excipienda esse, quæ sacrosanctæ Synodi, quæue viri doctrina, & sanctitate præstantes tradiderunt, ac quæ nam ea sint.

Cap. X

T & illud maximi momenti est, quod Synodi spiritu sancto afflatæ hac de re tradiderunt. Nam & propterea Lateranensis grauissimè, his, quæ sequuntur, uerbis ita decreuit. Cum uerum uero minimè contradicat, omnem assertionem ueritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse definimus; &, ut aliter dogmatizare nō liceat, districtiùs inhibemus; omnibusque huiusmodi erroris assertionibus inhærentes, uelut damnatissimas hereses seminantes, per omnia vt detestabiles, & abhominabiles hæreticos, & infideles, Catholicam fidem labefactantes, uitādos, & puniendos fore, decernimus. Insuper omnibus, & singulis Philosophis, in Vniuersitatibus

Conciliū Lateran.

Doctrina illuminatæ fidei contraria est abhominabilis.

bus

Philosophi teneatur futilia cõtra fidem nostrã argumẽta Philosophorũ dissoluere.

bus studiorum generalium, & alibi publicè legentibus, districtè præcipiendo mandamus, vt cùm Philosophorum principia; aut conclusiones, in quibus à recta fide deuiare noscuntur, auditoribus suis legerint, seu explanauerint, quale hoc de Animæ immortalitate, aut unitate, Mundi æternitate, ac alia huiusmodi, teneantur eisdem ueritatem Religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo pro posse, docere, ac omni studio huiusmodi Philosophorum argumenta, cùm omnia solubilia existant, pro uiribus excludere, atque resoluere. Subdit autem eadem Synodus. Et cùm non sufficiat aliquandò tribulorum radices præscindere, nisi & vt iterum pullulent, funditùs euellere, ac eorum semina, originalesque causas, unde facilè oriuntur, remouere, cùm præcipuè humanæ Philosophiæ studia diuturna, quam Deus, secundum uerbum Apostoli, euacuauit, & stultã fecit, absque Diuinæ sapientiæ condimento, atque sine reuelatæ ueritatis lumine, in errorem quandoque magis inducuntnr, quàm in ueritatis elucidationem. Ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutari constitutione ordinamus, & statuimus, ne quisquã de cetero, in sacris ordinibus constitutus secularis, uel regularis, aut aliàs ad illos à iure arctatus, in studijs generalibus, uel alibi publicè audien-

1. Cor. 1. Humanã philosophiã De⁹ euacuauit.

diendo, Philoſophiæ aut Poeſis ſtudiis, ultra quinquennium poſt Grammaticam, & Dialecticam, ſine aliquo ſtudio Theologiæ aut Iuris Pontificij incumbat: Verùm dicto exacto quinquennio, ſi illis ſtudiis in ſudare uoluerit, liberũ ſit ei, dum tamen ſimul, aut Theologiæ, aut ſacris canonibus operam nauauerit, ut in his ſanctis, & utilibus profeſſionibus Sacerdotes Domini inueniant, unde infectas Philoſophiæ, & Poeſis radices purgare, & ſanare ualeant. Et hos Canones per ordinarios locorum, vbi generalia ſtudia vigent, & Rectores Vniuerſitatis eorumdẽ ſtudiorum, ſingulis annis in principio ſtudii, in virtute ſanctæ obedientiæ publicari mandamus.

philoſophiæ ultra quinquenniũ generalibus ſtudiis uacãdum.

Infectę radices philoſophiæ, & poeſeos quomodo purgãdæ.

Sed enim & Vienníenſis Synodus, & reliqui Patres hoc ipſum genus præcautionis diligenter perſecuti ſunt, quòd & ipſi uidiſſent, quàm prepoſterè Antiquitas Mundum admirabatur, cùm in hunc uires amoris, & mentis conuerteret opificis eius oblita, cuius ad notitiam in animos inſinuandam, cùm Mundus ipſe aptiſsimũ ſit inſtrumentum, eo ipſo Mundo ad decutiendum de capite tanti Regis diadema perdite abuteretur. Et alii venenum originalis peccati ignorantes (quod ſupra innuimus) Deum aliquem corporearum rerum, nempe Mali unum, Boni alterum auctorem conſtituerunt. Quare

Viennienſis Synodus quid de philoſophis quibuſdã ſenſerit.

qui

qui uisus est initio in eorum mentibus error fuisse minimus, in progressu factus est maximus.

Expedire, ut uariæ diuersorum in philosophia tractanda methodi, siue dogmata prænoscantur, ut, quæ rectior methodus sit agnoscatur, & teneatur. Cap. XI.

Lib 4. de cõibus oĩum rerum natu raliũ prĩ cipiis.

Ir autem è nostris non minus Philosophus, quam Theologus Benedictus Pererius septem ex ipso Aristotele utilitates commemorat, quæ ex uariis Philosophorum opinionis capiũtur. Primum enim (inquit) docet Aristoteles primo libro Topicorum habere cognitas & notatas complures sententias, & rationes illustriũ Philosophorum, suppeditare magnam uim, & copiam ad disserendum probabiliter de omni re proposita: si quidem hoc ducitur probabile, quod uidetur aut omnibus sapientibus, aut multis, aut etiam uni, si modò is præcellens fuerit. Deinde multitudo, & uarietas opinionum, quę in re quapiam uersantur, faciunt nos dubitare, & animaduertere difficultates, quæ in ea re latente: nam, ut est in primo de cęlo, tex. 101. Con

probabile quid sit ex Aristotele

tra-

trariorum demonstrationes dubitationes sunt de contrariis. Quid autem utilitatis sit, scire bene dubitare, & perfectas habere difficultates, quibus id, quod disputatur, implicatum, atque inuolutum est, pulchrè declarat Aristoteles initio tertij libri Methaphys. his uerbis. Est autem operæpretium, aliquid facultatis habere uolentibus benè dubitare. Nam posterior facultas solutio est eorum, quæ ante dubitata fuerunt; illi enim, qui quærunt, nisi primò dubitent, similes illius sunt, qui quonam ire oporteat, ignorant, & adhuc neque utrùm inuenerint, quod quæritur, an non cognoscere possunt. Finis etenim is quidem non est manifestus, illi autem, qui antea dubitauerit, patescit. Postea diligenter enarratio opinionibus aliorum, facilè intelligimus, quid in illis probandum est, & sequendum; quid itē fugiendum, & reijciendum sit: id quod Aristoteles indicat in primo libro de Anima, tex. 19. oportet (inquit) percurrere opiniones priorum, qui de anima aliquid enunciauerunt, ut bene quidem dicta accipiamus, si quid autem non est bene dictum, hoc euitemus. In 13. libro Metaph. simile habet. Quæ ab aliis dicuntur (ait) primo speculandum est, ut tum, si quid non rectè dicant, non simus eisdem conscii; tum si quid illis, & nobis commune decretum est, hoc separatim non contra nos grauiter feramus: sufficiens

Benè dubitādum esse.

Percurrēdas esse opiniones priorum.

enim

enim erit, si quis quædam meliùs dicat, quædā non deteriùs. Præterea Philosophi est, ueras opiniones à falsis internoscere,& secernere, has damnare,illas approbare; hoc autem rectè facere non potest,nisi utrasque bene perspectas,explicatusque habeat, nam ut est apud Aristotelé primo libro Ethicorum. Vnusquisque rectè iudicat ea, quæ nouit, atque eorum bonus iudex est; siquidem,ut dicitur tertio Metaphysic. textu primo, Meliùs se habere necesse est illum ad iudicandum,qui tamquam aduersarius, omnes utrinque rationes oppositas audit,quare ne quémquam absentem, aut in dicta causa uideamur condemnare eorum sententias, atque rationes in medium producere, ac enarrare oportet.

Philosophi officiũ quodnam est.

Veras opiniones à falsis esse internoscẽdas

In dicta causa neminé esse condemnandum.

Quod Aristoteles elegantissimis uerbis ostendit in primo de cælo,text. 101. ita scribens. Narratis opinionibus aliorum, magis utique credibilia erunt dicenda ijs,qui ante audierint dubitatorum sermonum iustificationes: nam uideri in dicta causa condemnare, minùs utique nobis inerit: etenim oportet eos arbitros esse, non aduersarios, qui ueritatem sunt iudicaturi sufficienter. Postremò ex tractatione, atque refutatione aliarum opinionũ,firmior atque illustrior sententiæ nostræ ueritas existit. Non enim ueritas satis munita, & tuta esse,aut lucem suam ostendere potest, nisi priùs dubitationũ tenebris di-

Arbitros esse debere,nõ aduersarios eos, qui ueritaté sunt iudicaturi sufficienter.

discussis,& aduersariis opinionibus reiectis, atque profligatis. Porrò commemorandis aliorũ sententiis,non solum id consequimur, ut redarguamus eas,quæ falsæ sunt, uerum etiam, ut aperiamus causas,cur illæ sint falsæ, & cur si falsæ sunt,ueræ tamen multis, magnisque Philosophis uisæ fuerit. Quæ res quantum ualeat ad confirmationem ueritatis, præclarè ostendit Aristoteles septimo libro Ethicorum,capite ultimo hoc modo scribens. Non tantum opus est, vt uerum dicamus,sed etiã oportet, ut falsi causam explicemus:hoc enim ad fidem faciendam conducit: nam cùm rationi consentanea uisa fuerit causa,cur uerum appareat esse,facit,ut uero magis fidem adhibeamus. His accedit,quod ex comparatione nostræ sententiæ cum aliorum opinionibus clariùs apparet quantò probabilior,& uerisimilior sit nostra sententia, secundũ illud,quod uulgo dici solet. Opposita iuxta se posita,magis elucescere,hoc est clarius discerni ac dignosci.

Veritas nõ potest ostẽdere lucẽ suã nisi prius dubitationũ tenebrę discutiatur.

Nõ solũ dicẽdum est uerũ, sed falsi quoque causa est explicanda.

Opposita iuxta se posita magis elucescũt.

Et hęc quidem non tam Pererius,quàm Aristoteles. Quæ,ut non negamus,sic addenda sunt ea uerba,quæ ad Dioscorum scribit Augustinus inquiens. Quid nobis est propter defensionem Christianæ Religionis, quærere, quid senserit Anaximenes,& olim sopitas lites inani curiositate recoquere? quid (inquam) Democritus,

Epist. 56.

Epicurus, Parmenides, & Melissus, aliique simi les huius farinæ Philosophi senserint, quorum doctrina erroribus Naturæ, & rationi contrariis plena fuit? Cernebat enim vir cum sanctitate perspicacissimus, quam nos Diuinam Philosophiam nacti sumus, suo seipsam collustrare lumine, & implere mentem, alienaque lu ce non indigere. Nisi quòd, & humana quoque philosophia tanquam Ethnicis proprium testamentum concessa a Deo fuit (ait Clemens Alexandrinus) vt essent (quemadmodum inquit Apostolus) inexcusabiles; sed et, vt illa animos excitaret ad Deum, sisteretque firmiùs gressus nostros in semita, quæ ad arcem sapientiæ ducit.

Humana philosophia Ethnicis tam quam testamentũ propriũ concessa. Rom. 1.

Cæterùm ad id, quod dictum est, faciet quidem, si quis legat quæ Plutarchus de placitis Philosophorum scripsit: Varias enim, & minimè constantes tot Philosophorum sententias ui debit, ut postea facilè cuilibet non crediturus sit. At certè non perdidisse oleum, aut operam putabit, qui attentè perlegerit Examen vanitatis Doctrinæ gentium, & veritatis Christianæ disciplinæ, quod Ioannes Franciscus Picus in sex libros distribuit, quorum prioribus tribus omnem Philosophorum sectam vniuersè reliquis autem Aristotelicam Aristotelis armis oppugnare, in omnibus autem Christianam asserere,

Legenda quæ Plutarchus de placitis philosophorũ.

Pici examen uanitatis doctrinæ gẽtiũ, & ueritatis Christianæ disciplinæ.

ſtere, ac celebrare diſciplinam conatus eſt, non ſine magno operæpretio.

Atque huc ſanè quadantenus pertinere poſſent, quæ capitibus nono, & decimo libri quinti, de recta in Deum fide Michael Medina, qui fuit in Tridentina Synodo Theologus Regius, ſcripta reliquit de uerorum Magiſtrorũ ſignis primo & ſecundo. Nã etſi hęc omniã ad Theologiam potiſſimum pertinent, ſagax tamen ingenium inde quoq; eliciet, quæ ad ueræ philoſophiæ magiſtros attinere poſſint; cùm hæc (ut diximus) reuelatæ a Deo ſcientiæ innitãtur in multis, quæ ipſa philoſophia per ſeſe aſſequi nequit.

Prænoſſe quis qua ætate Philoſophus uixerit ante Ariſtotelem, commodum eſſe ad Philoſophiæ aditum. Cap. XII.

Ddit Pererius, conducere ad philoſophandum; ſi primo liqueat, quoto quiſque tempore Philoſophus uixerit, qui uel ante Ariſtotelem, uel proximus illi fuerit: Id quod ueriſſimum eſt. Nam ut alterã audire partem (quod dici ſolet) ad iudicii integritatem ſpe-

ctat, sic sanè uni, aut unius seculi Philosophis haud addici, consultissimum est; præter quam quòd ea temporum notitia maxime commodat conferendis Philosophis Gentilibus cum iis, qui cùm ante illos uixissent, atque in Deum rectè credidissent, de naturalibus rebus philosophati sunt eximiè. Thales enim Milesius, qui uetustissimus Philosophorum est habitus, intra trigesimam septimam, & quinquagesimam quintam Olympiadem uixit, cùm tamen apud Hebræos doctissimi, prophetæque præstantes floruissent, ac post Moysem, & alios, *Salomon* (sicut habet scriptura) *omnium rerum tam cælestium, quàm quæ sub cælo sunt, cognitionem habuisset, quã ullus sapientum huius seculi, ampliorem, & certiorem.* Ac quidem quòd pertinet ad Chronographiam duodecim (ut Pererius appellat) clarissimorum Philosophorum, Thaletis, Pythagoræ, Heraclyti, Anaxagoræ, Democriti, Parmenidis, Empedoclis, Socratis, Platonis, Aristotelis, Epicuri, Zenonis Cittiei, id ipsemet Pererius tradidit capite quarto eiusdem quarti libri, eorum, quos de communibus omnium rerum naturalium principiis, & affectionibus scripsit. At multi postea extitere, de quibus dicemus cùm de Platone, atque Aristotele agetur. Cæterum quanti faciendæ sint ad tractandam philosophiam collatio diuinæ philosophiæ cum humana; & ratio

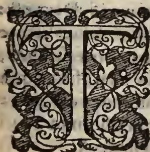
Philosophi ante Aristotelem qui & quales fuerint nosse est operępretium.

Lib. 3. Reg. c. 4. & Sap. c. 7

ctio moderata diſputandi, ac quæſtiones proponendi; gentilium autem ſiue Ethnicorum philoſophiæ cum Christiana philoſophia comparatio intelligant è capitibus ſequentibus viri Dei amantes, ſuæque ſalutis, ac ueræ dignitatis ſtudioſi.

Collatio diuinæ philoſophiæ cum humana: e D. Auguſtini epiſtola tertia ad Voluſianum.

Cap. XIII.

Templa, & ſimulacra dæmonum, rituſque ſacrilegi paullatim, & alternatim ſecundum prædicta prophetica ſubuertuntur; hæreſes aduerſus nomen Chriſti, ſub uelamento tamen nominis Chriſti, ad exercendam doctrinam ſanctæ Religionis, ſicut prænunciatæ ſunt, pullulant. Hæc omnia ſicut leguntur prædicta, ita cernuntur impleta, atque ex his iam tot & tantis, quæ reſtant, expectantur implenda. Quæ tandem mens auida æternitatis, uitæque præſentis breuitate permota, contra huius Diuinæ auctoritatis culmen, lumenque contendat? Quæ diſputationes, quæ litteræ quorumlibet Philoſophorū, quæ leges quarumlibet Ciuitatum, duobus præ

ceptis, è quibus Christus dicit totam legem, Prophetasque pendere, ullo modo sunt compa-
Matt.22 randæ: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto cor*
Luc.10. *de tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua & proximum tuum tamquam teipsum?* Hic Physica, quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt: Hic Ethica, quoniam uita bona & honesta non aliunde formatur, quàm cum ea, quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est Deus, & proximus: Hic Logica, quoniam ueritas, lumenque animæ rationalis non nisi Deus est: Hic etiam laudabilis Reipublicæ salus; neque enim conditur, & custoditur optima Ciuitas, nisi fundamento, & uinculo fidei, firmæque concordię, cùm bonum commune diligitur, quod summum, ac uerissimum Deus est, atque in illo inuicem sincerissimè se diligunt homines, cum propter illum se diligant, cui quo animo diligunt, occultare non possunt.

In duob[9] charitatis preceptis ois philosophia cōtinetur

Ratio quænam in disceptando instituenda.
Cap. XIIII.

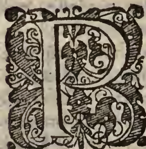

Iebat Ioannes Picus eas disputationes prodesse, quæ placido animo ad uestigandam, perquirendamque ueritatem, priuatis in locis exercebantur; & illas obesse plurimum, quæ in propatulo sine ordine fiebant ad captandam uulgi auram, atque imperitorum applausum; uixque posse fieri omnino censebat, ut honoris cupidini, qua frontiuagi illi disputatores exagitantur, inseparabili uinculo annexum non sit illius, cum quo disputatur, desiderium infamiæ, confusionisque lethale uulnus animæ, uenenumque charitatis mortiferum.

Ex uita Io. Pici Mirandulani scripta à Ioãne Francisco eius fratris filio.

Disputationes bonæ, & malæ.

Præcautio in proponendis, aut soluendis quæstionibus, cum inuicem disceptatur.
Cap. XV.

Rȩcautio omnis, consistit in cura, & consideratione sui ipsius, rei propositæ, personarum quærentium, & caussarum aliquorum accidentium. Cura sui ipsius consistit, ut primùm Dei opem in auxilium inuocemus, uel palam, uel apud nos: deinde, ut à peccatis animam mundam, corpus ab impuris, & contaminatis actionibus, quoad fieri poterit, liberum habeamus. Deniq; ut animæ robur ab aliis negotiis ad opus agendum reuocemus, & in unum, quod proponitur, intendamus omnes eius uires. Cura rei propositæ uersatur, Primùm, ut concipiamus eandem probè interrogati, uel quęstionis mentem, & circumstantias. Deinde ut conuenienter eligamus in speculo huius artis, cellulam, in qua contineatur. Denique ut in dubiis utramque partem perpendamus.

Cura sui ipsi⁹ qualis esse debeat

Personarum quærentium obseruatio uersatur in consideratione, num sint graues: ut tunc respondeatur paucis, & cum decenti decore, & con-

In personis quid cōsiderādum.

conclusione accommoda: num pertinaces, quia pluribus tunc uerbis respondendum: num simplices, uel rusticæ, & parum eruditæ, ut tūc simplici solutione cum ratione quadam ex natura deprompta fiat satis: num doctæ, & bonis disciplinis imbutæ, ut tunc maximè locis ab auctoritate traductis, ornamentum sumat oratio.

In causis accidentalibus considerandum, an quod proponitur, sit satis cognitum, uel decisum: sit u.num, & futile; si parui momenti, si supra mentis humanæ notionem: nam in his sufficit simplicibus simplici negatione, uel affirmatione respondere. Deinde perpendendę causæ, & occasiones, cur fiat, & tempus, in quo fit inquisitio. Num quidem quis ad experiendas uires ingenii, quærat: ut tunc totis neruis, qualis sis doceas: An uerò tantùm tua desideretur sententia: tunc enim breuiter, sed appositè, & cum ratione respondere melius opinor quæ sentis. Quòd si dubia, & utrinq; probabilis uideatur res, utramque propones sententiam: demum, quam eligas, rationibus firmabis, & aduersam refelles. In causis quid considerādū.

Grā

Grauissima Io. Francisci Pici de gentium, & Christiana philosophia disputatio.

Cap. XVI.

Philosophiæ gentiũ incertitudo, Io. Franciscus Picus Mirãdulanus, libr. 1. c. 20. examinis doctrinæ vanitatis gẽtium.

T huc quoque facit, quod Io. Franciscus Picus, cuius paullo antea mentionem fecimus, ita scriptum reliquit: Apparere sanè incipit, & liquido quidem incertam esse omnium gentium philosophiam. Nám cùm uarium sit philosophandi genus, uariæ philosophantium sectæ, uaria dogmata Philosophorum, qui Principes habentur, inter quos nec in philosophia diuidenda, nec in ipsa iam diuisa cõuenit; & quod multò est deterius, cùm ipsi inter sese de rebus, si non singulis, certè & primis, & maximis, & cognitu dignioribus alterentur, & pugnent, nec adhuc pugnæ finis inueniatur; quid restat præterea, ut non ipsa gentium doctrina, & uaria, & incerta prorsus iudicetur? Damnata hæc a Xenophonte ἐν ἀπομνημονεύμασι ex ipsa discordia, ut etiam Philosophos, qui sublimia naturæ quærerent speculamina, similes furentibus longo, pulchroque discursu iudicaret. Irrisa hæc à Luciano in Timone ob eandem contentionem,

Xenophõ contra Philosoph. in lib. de dict. & fact. memorand. Socrat. quid scripserit

socatus in Iouem, *Deorum aures obturatas* dicit *disputantium clamoribus Philosophorum, atque ob id preces non audire.* Magna hæc quoque censura Senecæ notata de liberalibus studiis disserentis, *quòd ad syllabarum scilicet dictiones, & coniunctionum, ac præpositionum proprietates descenderent Philosophi, ac diligentius scirent loqui, quàm uiuere. Fabius Quintilianus affirmauit, sui temporis Philosophos plerosq; non uirtute, ac studijs, ut haberentur Philosophi, laborasse, sed uultum, & tristitiam, & dissentientem à cæteris habitum pessimus moribus prætendisse.* Taxata hæc eadem à Cicerone in opere de legibus, dum narrat, Gellium Proconsulem Athenis Philosophos, qui tum erant, in locum unum conuocasse, ut aliquando controuersiarum aliquem facerent modum: quòd si essent eo animo, ut nollent ætatem in litibus conterere, posse rem cum eo conuenire, & simul operam suam illis esse pollicitum, si posset inter eos aliquid conuenire de eorum inter se dissensione. At quanta illa, quæso, & quàm multiplex, & quàm interminata discordia? Vidimus enim, quamquam nec omnes dissensiones collegisse fateamur, nec ipsis in dissensionibus enarrandis uno modo scribant auctores, quàm & magna est, & quã multiplex, uariarumque ambiguitatum facta dissensio: uidimus sectarum principes, & consectaneos,

Lucianus in Timóne, qũo ĩ Philosophos irrideat.

Seneca quid in Philosophis arguat.

Quintil. quid notet.

Cicero lib. de legibus.

Gellius Proconſ. qũo tẽtarit philo. inter se cõciliare

neos,& in uniuersum,& per partes dissidisse,ac singulatim enarratis dogmatibus de reru principio uarie,atque pugnaciter decreuisse:in causis etiam rerum naturalium, in ipsaque natura, principiisque materialibus discordes fuisse : In Mundo constituendo, in decernendo illius fine, in dimetienda magnitudine,in designanda figura,& huiuscemodi ceteris,plane inueniri uarios inconstantes , atque pugnaces. Iam de ipsius Mundi partibus,Cęlo,& Stellis cum differeret, nil eos fere una uoce proferre ; cum de imis, & aeris disputarent affectibus , plures induere facies,quam Autumnus. De homine uero cum docerent , nihil docuisse : de eiusdem anima cu disputarent,tam inconstanter id effecisse,ut caruisse illos anima suspicari quispiam posset,nec philosophos fuisse,sed euanidas potius umbras & simulachra uiuentium. Mitto de animæ functionibus, atque muneribus uaria iudicia: sileo de corpore: taceo prorsus de hominis felicitate & summo bono,& moribus. Quis id queat fateri: cum in his omnibus nihil certi statuerint, & pacati,sed omnia & nutantia,& bellici plena tumultus,oppido quam insipienter effuderint, adeoque uane, ut sub ambiguo etiam reliquerint deprehendi rerum ne ueritas possit , an minime? Studium præterea inter eos præcipuum,ut alter alterum incesseret ; & qui posterior esset,

In quam multis philosophi dissentiant.

eos qui ante se scripsere, uexaret. Plato enim superiores omnes tãquam censor notauit: quod maxime uidetur fecisse in Theeteto, atque in Sophistã dialogis: Platonem Peripatetici incusarunt: noui Academici Peripateticos, & Stoicos: Hi uerò, & in Peripateticos inuehuntur, & inter se confligunt, ab ipsisque eorum primordiis factionibus æstuarunt, atque (ut ait Numenius) inter sese adeo diuisi fuerunt, ut alii magis, alii minus se Stoicos esse faterentur. Sceptici in omnes argumentati sunt, eoque res deuenit, ut non uerbis modò, sed pugnis (ut ille inquit) bellum inter Philosophorum sectas iniretur. Conferamus hæc cum litteris Veteris, & Noui Testamenti sacrorum eloquiorum, à quibus nostram, idest Christianam disciplinam petimus, & in illo ueritatem sub nube figuratam, atque uelamine contemplamur: in hoc eam ipsam cernimus clara, & manifesta in luce reuelatam. Conferamus, inquam, nostram disciplinam, quam uerè discimus ex sacris litteris, cum doctrina Gentium, quæ, quod non didicit, sæpe numero docet, modò falsò, modò incertè, ut mittam quàm arroganter. Et inter conferendum, horum ueritate & pondere, illarum uanitatem faciliùs depræhendemus. Quid pondus, quid uanitatem dixi? quando unum dogma ex Mosaicis, Propheticis, Euangelicis, Apostolis litteris

Plato superiorũ philosophorum censor.

peripatetici platonis censores.

Academici noui censores peripateticorum & Stoicorum. Numenius

quid de philosophis senserit.

Sceptici cũ oĩbus philosophis bellũ gerũt.

Collatio pulcherrima ueteris & noui testamenti cũ

ris

ris in examine positum, omnibus, qui in altera lance collocari queant, Gentium doctrinis, longè præponderet. Sanè uidebimus, si in trutina ponantur, cùm multa & digna scitu, & prorsus utilia, tum illud in primis, quòd sicuti rude illud, ignarumque, & parui semper apud bona iudicia momenti: ita & philosophorum hoc longè eruditissimum, multæque æstimationis & gloriæ *scinditur in certum studia in contraria uulgus*: In unum autem eximia concordia conuenit nostrorum multitudo Theologorum; in sacris litteris omnino concors; in Ecclesiæ præceptis ad mittendis obsequens, una pollens fide, una communi spe freta, una charitate suffulta. Si quid uerò discordiarum inter quosdam emersit, id partim fluxit è fontibus Philosophorum; quando eorum lutulentam aquam augendæ potiùs, quàm extinguendæ siti per sese conducentem, limpidissimæ illi, atque uiuæ Diuinorum eloquiorum uenæ, quò magis hæretici homines proprii eorum erroris admonerentur, nostri seculis posterioribus miscuerunt. Verissima illa quidem, & sacratissima eloquia, ab eiusmodi Philosophis magno adeò in pretio habita sunt, ut ad ea cognoscenda nauigarint, exiliis uerius quam peregrinationibus susceptis, ut illa ipsa percallerent. Ea de causa petiit Aegyptum Orpheus, & à Mosaicis didicit monumentis, unum

Philosophorum doctrina.

Virg. 2. Aeneid.

Concordia Theologorũ in iis, quæ sunt fidei & præceptorum.

Orpheus Thales, Pythagoras, De-

esse Deum, qui coli deberet ab omnibus: eapropter eorum, quæ antea docuerat, cecinit palinodiam præclaro hymno, & hac de re Musæum admonuit. Thales Aegyptum inuisit: eodem se Pythagoras, & Democritus contulere. Nam & multo ante Philadelphi tempora (ut Aristobulus, & Eusebius, & alii meminere) lex Moysis in Græcam linguam non exactè quidem, uti postea per duos, & septuaginta interpretes gratia Ptolomæi, sed utcumque fuerat conuersa, ut pateret quoquomodo Græcè scientibus: Quare non modò per uiuas interpretum uoces (id enim à nullo uidetur posse negari) sed per sese aliquando legere uetusti illi Philosophi Moysis legem (si uera illi, quos retulimus, narrauerunt) hoc est eam ante Ptolomæi tempora in Græcā linguam fuisse conuersam. Hinc satis colligi potest eos, qui ante septuaginta editionem interpretum dixerunt ignota Græcis Mosaica monumenta (ut uidetur uelle Augustinus in octauo libro de Ciuitate Dei) redire posse in gratiam cum illis, qui ante illa ipsa tempora Græcis nota fuisse historiæ mandauerunt. Hi enim de cognitione non perfecta, & expolita, siue Aegyptiorum, siue Hebræorum in Aegypto, uel uoce, uel scripto interpretantium mentionem facere, qui Moysis tantùm libros transtulere. Illi uerò de perfecta, & examinata, probataque se-

Democritus in Aegyptum iuerunt.

Aug. lib. 8. de ciu. Dei.

Plato in Mosaica doctrina uersatus cur sua uelauerit fabulis.

Ambrosius de bono mortis quid de Platone.

Clearch⁹ quid de Aristotele.

Theoph. & porphyrius multa ex Iudæis laudarũt.

Amelius Platonic⁹

nostræ fidei dogmata, diuinitus et tradita & confirmata.

ptuaginta interpretum editione locuti sunt. Certè quacunque uia potuit in Mosaica doctrina Plato tam est uersatus (si Numenio Pythagorico standum putemus) ut nihil aliud sit ipse Plato, quàm Moses Atticè disserens (si nostro Iustino credimus, & Philosopho, & Christi Martyri) ita ut omnia inde præcipua ipsius dogmata trāxerit; sed Areopagi metà, fabulis obtexuerunt: plura quoque illum & traxisse, & inquinasse, non dicit modò, sed duobus libris probat Eusebius. Sanctus quoque Ambrosius cùm alia de Platone, tum illud præcipue affert in libro de bono mortis, quòd suos illos Iouis hortos ex Canticis Salomonis acceperit. Aristotelem quoquē à Iudæo quodam uiro, & multa, & egregia didicisse Clearchus Peripateticus in libro de Somno memoriæ prodidit: & Theophrastus, atque Porphyrius ex Hebræis multa laudauere, ut facile est uidere apud Eusebium ea ipsa ex parte referentem. In nouo quoque Testamento multi Philosophorum insudarunt, idque laudarunt inuiti: ut Amelius Platonicus, & alij. De qua re quoniam & ab aliis, & à nobis etiam aliàs pleraque scripta sunt, nunc innuisse paucæ, quàm explicuisse multa, sit satius. Nostræ itaque fidei dogmata diuinitùs tradita, Diuinitùs etiam confirmata sunt, non fucis uerborum ullis aut syllogismorum ambagibus; quandoquidem

quidem rerum omnium maximum (ut ille inquit) iudicem decebat, non argumentari, sed breuiter, ac nudè pronunciare: Addo & pronunciata firmare signis, atque portentis. Neque enim conuenit, ut si diuina sint principia, & supra naturam, deterioris generis debeant haberi ea, quibus comprobentur: Quare miraculis quoque supra naturam confirmata sunt: Hinc Mundi maxima est admiratio suborta, & ipsorum illa ueneranda Philosophorum: qui & magis demirati fuissent, si perspexissent, & aduertissent animo, quòd principia nostræ Christianæ religionis sũt Diuinitùs tradita; quod media signis Diuinitùs editis, robur accepere; quòd finis est æterna felicitas; vt huius nostri syllogismi prima quasi propositio fides habeatur Diuino lumine patefacta; deinde tamquam secunda subsequatur, Miraculorum innumerabilis multitudo, ad ipsam fidẽ, & opera, quæ inde promuntur, confirmanda, eodem lumine clarissimè perspecta; demumque uita omnino felix ex ipsis ueluti assumptionibus colligatur, Diuino illo, & præcellentissimo lumine in cęlesti sede consummata. Ipsis igitur in sacris litteris, quæ à Deo profectæ sunt, ueritas, promissa felicitas, constantia; In libris Philosophorum, qui sensum maximè secuti sunt & phantasiam, uanitas, incertitudo, diffidia hæc ille.

Syllogismus omniũ optimus.

TRACTATIO
SECVNDA
De Platonica Philoſophia.

Quænam Platoni obiecta. Cap. I.

Tertullianus lib. d' anima.

PLura fuiſſe Platoni uitio uerſa, non minus ab iis, qui ſeculo uixerunt, quàm ab antiquis, certiſſimum eſt: ſed & contra à pluribus multum fuiſſe tributum, nemo in hiſtoriis uerſatus, aut litteris tinctus, ignorat. Quare partis utriuſque ſententias expendere, non mediocrem afferet lucem ad Platonicæ Philoſophiæ abuſum à recto ueræ Philoſophiæ uſu excernendum.

Eum igitur tamquam omnium hęreticorum condimentarium, uocat Tertullianus, eius alioquin ſectator. Sed & alii putant doctrinam uiri incertam, ac ſine Methodo, quòd omnia (inquiunt) in utramque partem, nihil definitè aut dogmaticè tradat: inconſtantiam porrò, & allegorias, atque chimæras, & portenta, adde etiam ironiam, quæ ad docendum inepta ſit; prolixi-

ta-

tatem uerò in disputando nimiam ferre non possunt. Notant porrò errores, qui à disciplina Christianorum maximè discrepant, dicentis, Alterum esse hominis ortum, reditusque impro borum ad corpora brutorum, quorum mores imitentur; omnes item omnium hominum animas, uel ex æternitate, uel initio temporis fuisse productas, nec ueras esse formas asserentis, sed quamque esse in suo, ut in naui gubernatorem: originem autem Mundi licèt (aiunt) agnouisse sit uisus, errasse tamen grauissimè, si Mundũ ex elementis, quæ ab omni æternitate confuso quodam motu agitata extitissent, (quemadmodum scriptum reliquit) in aliquo temporis initio factum esse uoluerit. Quamobrem addunt, plerosque, qui eius doctrinam auidè imbibissent, de absurditate huius sententiæ conuictos, ne luce quidem Orthodoxæ fidei illustratos, ad Aristotelis sententiam confugisse, nec uerò dixisse aliud Platonem, quàm Aristoteles ea in re senserit: Videlicet quod hęc Mundi Machina ex æternitate condita intelligeretur, præmissam à Platone fuisse elementorum cõfusionem, quasi non ordinem temporis, sed naturæ, & cogitationis, quo partes priores sunt toto, in ea fabrica significauerit. Nec uerò hic conquiescunt, uerùm adhuc urgent, quamuis de uniuersa Dei Prouidentia angustiùs Plato disseruerit, in ple-

Plato in Menone, in Phædone, & alibi.

Plato in Timæo.

Platonis errores ĩ fidem catholicam quot & quanti.

Alcinous in Instit. ad doctrinã Plat. c. 12.

 risque

risque tamen ueritati non solum Catholicæ fidei uerùm etiam rationis naturalis fuisse aduersatum. Quod autem de productione diuini uerbi attigit, malè intellectum ex Diuinis litteris sic in Timæum ab eo fuisse translatum, ut fons Arianorum meritò haberi possit: quo eodem nomine B. Thomas Origenem appellat Platonicæ disciplinæ studiosissimum. Ex platonica proinde disciplina deriuatos esse errores in Iamblichum, Proclum, Porphyrium, & alios innumeros, & in ipsum adeò Augustinum Episcopum iam Senem, ac per omnia doctissimum. Is namque Enchiridij ad Laurentium capite quinquagesimo octauo, disputans de natura Angelorum cùm dixisset, ambigere sese, num rectè aliqui constituant ordines Angelorum, in quibus alios uocant Archangelos, alios Dominationes, alios potestates, alios virtutes &c. mox ita subdit: sed nec illud quidem certum habeo, utrùm ad eandem societatem pertineant Sol, & Luna, & cuncta sydera; quàmuis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu vel intelligentia uideantur.

Laurentius à Villauicentio Xerezanus li. 4. de rectè efformando Theologiæ studio obseruat. 11.

Hanc ergo dubitationem è Platonicorum asser tionibus animo Augustini (sine ulla tamen pertinacia) inhæsisse, & eo fortassis tempore apud Philosophantium conuenticula iactatis, ortam asserunt. Quod quidem Platonicum dogma diuinæ scripturæ non consonat, quæ nullatenus de-

definiat Solem, Lunam, Stellas esse animalia, ratione ac sensibus, mouere nostro, prædita; multò minus esse creaturas Angelis pares uel Angelorum cætui annumerandas; quin etiam corpora esse dumtaxat per se à Deo condita, quæ emineant, & luceant in firmamento cęli, ac lucem impertiant rebus hisce inferioribus, diemque a nocte secernant, & sint in signa, ac stata tempora, in dies, atque in annos, ut nimirum anni partes, omniumque temporum uices ordinent, ac moderentur. Iam uerò leguntur in Aristotele passim, quæ non solùm de Ideis, & eiusmodi aliis, sed & de reipub. partibus & administratione, deque hominis fine, Platoni, tam quam cum ueritate pugnantia, obiiciuntur, quæ quidem ad sexdecim capita retulit Chrysostomus Iauellus de quo post.

Gen. 1 psal 149. Heb. 1

Gen. 1 psal. 104. & 136

Chrysost. Iau. trac. 7. in plat. politica. 1. & 2. c. 10. 2.

Quænam pro Platone soleant responderi à quibusdam. Cap. II.

Epit omne in uniuersam moralē Aristot. plat. & Christianam philosoph.

T Platonem alii sic ab istis omnibus uindicare nitũtur, ut oceanum quoque Philosophorum, sapientissimum, optimum, utilissimum, sanctissimum; Augustissimum, & Mosen Attice loquentem, Diuinum deniquè Philosophum uocent. Certè ex ethnicis Cicero, Plutarchus, & ex Theologis, Hieronymus, Augustinus, Iustinus, Basilius, Gregorius, Clemens, & plerique omnes, summis eum laudibus aliquandc extulerunt, quamuis postea, ut cap. 9. monstrabimus, palinodiam cecinerint. Et sanè D. Augustinus de eo scriptum reliquit. *Sed inter discipulos Socratis non immerito quidem excellentissima gloria claruit, qui omnino cęteros obscuraret Plato. Qui cum esset Atheniensis, honesto apud suos loco natus, & ingenio mirabili longè suos condiscipulos anteiret, parum tamen putans perficiendæ philosophiæ sufficere seipsum, ac Socratem disciplinam quàm longè, latèque potuit, peregrinatus est, quaquauersum eum alicuius nobilitatæ scientiæ percipiendę fama rapiebat. Itaque & in Aegypto* didi-

Aug. lib. 8. de Ciu. Dei, c. 4. vide it ē in lib. 7. confessionum.

didicit quæcunque illhic magna habebantur, atque docebantur: & inde in eas Italiæ partes profectus, ubi Pythagoreorum fama celebrabatur, quidquid Italicæ Philosophiæ tunc florebat, auditis eminentioribus in ea Doctoribus, facillime comprehendit. Et quia magistrum Socratem singulariter diligebat, eum loquentem ferè in omnibus sermonibus suis faciens, etiam illa, quæ uel ab alijs didicerat, uel ipse quanta potuerat intelligentia uiderat, cum illius lepore, & moralibus disputationibus tempera uit. Itaque cum studium sapientiæ in actione, & contemplatione uersetur; unde pars eius una actiua, altera contemplatiua dici potest; quarum actiua, ad agendam uitam, idest ad mores instituendos pertinet, contemplatiua autem, ad conspiciendas Naturæ causas, & sincerissimam ueritatem: Socrates in actiua excelluisse memoratur, Pythagoras uerò magis contemplatiuæ, quibus potuit intelligentię uiribus, institisse. Proinde Plato utrumque iungens, Philosophiam perfecisse laudatur: quam in tres partes distribuit: Vnam moralem, quę maximè in actione uersatur; Alteram naturalem, quæ rerum naturalium contemplationi deputatur; Tertiam rationalem, qua uerum discerminatur à falso: quę licet utrique, id est actioni, & contemplationi, sit necessaria, maximè tamen contemplatio perspectionē sibi uendicat ueritatis, ideo hęc tripertitio non est contraria illi distinctioni, qua intelligitur omne studium

In libris tamē Retractationum confessus est August. se deceptum fuisse a platone, quare eius doctrinam reiecit.

philosophiæ diuisio ex platone.

dium sapientiæ in actione, & contemplatione consistere. Et hæc quidem D. Augustinus. Quem alii sequentes non negant à Platone in utramq; partem disputari, sed ita, ut neque incertum aliquid relinquat, nec uerò id ubique faciat. Vt enim duo sunt rerum genera, & duplex differendi character unicuique rerum generi accommodatus, ita apud eum, & rerum, & characteris accuratam esse distinctionem. De quibusdam igitur ab eo in utramque partem differi, cum natura ita sint comparata; qualia sunt, quæ in hanc uitam uariè cadunt, & γιγνόμενα appellat; quorum nequit ulla esse scientia. Sensus enim omnes tardos esse, inquit, ac proinde quæ subiecta sunt sensibus, recte percipi non posse: ac etsi ueritas oritur à sensibus, non spectare tamen iudicium illius ad sensus. Mentem itaque esse iudicem, solamque idoneam, cui habeatur fides quòd sola perspicit id, quod semper est, simplex, uniusmodi, eodem modo tale, quale est.

Plato quibus de rebus in utramque disputet partem.

Quo in genere sunt notiones de Deo, de animo, de felicitate, de altera uita, in qua δικαιοκρισία hoc est iustum, uel rectum iudicium, siue διαδιτνασμὸς. i. dijudicatio bonorum, & malorum habebitur. His de rebus (aiunt) non disputat in utramque partem, sed uel ponit tanquàm certa, & indubitata, uel ex suis principiis probat,

bat, atque euincit ἀμεταπτώτοις ἀμεταπτώτως, hoc eſt inconcuſſis inconcuſsè; atque adeo, ueras & ſempiternas concluſiones elicit. De illis autem αἰσθητοῖς hoc eſt ſenſibilibus amat liberius diſſerere, ut accurato rerum, quæ in aliquam diſquiſitionem cadere poſſunt examine, res ueluti ad ſilicem colliſa in lucem emergat; cuiuſmodi ferè ſunt Ethica, & Politica, quę in communi uitæ uſu uerſantur, & uariè commutantur. Quod quidem rerum probabilium genus, elucere non poſſit, niſi utrinque cauſæ conferantur, ideoque in hoc rerum incertarum genere affirmandi, arrogantiam uitandam, fugiendam temeritatem, quæ à ſapientia diſſidet plurimum. Hæc ferè illi.

Quid

Quid alij addant pro Platone. *Cap. III.*

Vin & alij Platonis fautores altius repetito sermone, inquiunt scire oportere nos, qui christianam catholicam religionem suscepimus, & profitemur, ad philosophos non tamquam ad veritatis magistros (ea enim solis sacris litteris est expressa) sed longe alia, diuersaque mente, ac cogitatione (licet non semper rectè) accedere. Nam cum homo diuinæ lucis, ac fulgoris appulsu illustratus, ac de integro reparatus est, duabus quasi personis sit indutus, quarum una diuina est, & cęlestis, altera contra humana & caduca, & omni errorum, perturbationumque generi obnoxia, duo quoque prodita sunt disciplinarum genera, quæ unicuique parti applicentur. Ac ad eam quidem, quæ diuina, & è cęlo delibata est, adhibetur genus illud doctrinæ, quod sacrarum litterarum monumentis mandatum, ipsius Diuinæ sapientiæ principiis subnixum est, quodque perpetuam quandam animi constantiam, & nullis temporum casibus subiectã Diuinarum rerum contemplationem inducit.

Ad

Ad eam verò, quæ humana eſt, & in caſu poſita, non illa quidem applicatur immortalis, cuius quidem propter corruptionem non eſt capax; ſed alia quædam longè inferior mortalis, quæ & mobilis, & mutationi ſubiecta eſt, & a principiis rerum naturalium emanauit. Quia enim hac in parte, licèt homo reſtitutus ſit, pauca tamen ſubſunt priſcæ ueſtigia fraudis, quæ tentare Thetin ratibus, quę cingere muris Oppida quæ iubeant telluri infundere ſulcos; hæc naturalis diſciplina mortalium generi ad hoc tributa eſt, ut perceptis primis naturæ commẽdationibus, eius beneficio artes habeat, quibus tum uitæ præſidia, paratuſque conquirere, tum ſocietates hominum, & communitates colere, ac retinere (quibus quidem non minùs quàm aqua, & igni indigemus) valeat. Eſtque ea ſola, eorum quidem iudicio, cauſa, cur poſt acceptũ religionem, philoſophandi tamen ſcientiam ex petendam ducant. Verùm (aiunt) hic diligens adhibenda eſt cautio. Nam philoſophantium non ſimplex quidem, ac unum genus reperitur, ſed duplex. Sunt nonnulli, qui in eas tantùm res cogitationes ſuas abiicientes, quæ manibus teneri, ac tractari poſſunt, ad id ſolùm ſe accommodant, quod in ſenſum occulorum cadit, & vulgi approbationem commouet, nihil ſapientes umqnam in principiis exquirendis, nec diui-

num,

num,nec magnificum,aut quod ad ipſam ueritatem exactè limandam pertineat. Horum ratio ac diſciplina tantam adfert rebus cladem,ac ruinam,ut nulla unquam peſtis maior hominũ uitam inuaſerit. Nam non perſpectis ipſis primis principiis naturalibus (quæ quidem haud alia ratione,quàm per rerum Diuinarum,a quibus ortus ſui principatum ducunt, contemplationem inueſtigari queunt (haud poteſt ulla ratione fieri,ut quæ ab iis profluunt,ac dependẽt, reliqua intelligantur,ac ad uitæ utilitatem aliquam applicentur. Sed hoc ei rationi poſterum, ac conſequens eſt, ut animus errore lapſus, & falſa ſapientiæ opinione inflatus, nunc Deo ipſi bellum inferat,& procurationem rerum humanarum illi extorqueat; nunc in republica gubernanda,non honeſtate officium, ſed utilitate dirigat,& res à natura copulatas execrando errore diuellat. Alii ſunt nonnulli Philoſophi,qui bus longè diuerſa ſtudia ſunt propoſita Hi enim ab oculorum conſuetudine mentis aciem abducentes,non ad illam paruulam cynoſuram ſenſuum cogitationes ſuas dirigunt,ſed ad clariſſimos Septentriones,hoc eſt rationes; non ad tenue,ſed latiore ſpecie, mentis agitatione limatas,& ideò in omnes eas res, quæ naturæ obſcuritate occultantur,intrantes ſic ſe collocant, ut cauſam ex cauſa nectentes, non ante conquie-

ſcant,

ſcant,quàm ſuo quodam itinere ad ultimam re
rum omnium cauſa, à qua continuatione quadam reliqua omnia fluunt,quæque ſola numeros omnes ueritatis habet,peruenerint. Atque ab his quidem Philoſophis magnas & immenſas adipiſcimur in uita utilitates. Nam in primam ſemper cauſam inquirentes, & tantis uiã illam obſtructam eſſe difficultatibus, ut nulla ui humani ingenii ſuperari poſſit,intelligentes, eò uidelicet tandem deducuntur, ut lucem nobis ereptam, & quaſi noctem quandam animis obfuſam agnoſcant,& quo uno caput humanæ uitæ tenetur,non aliter quàm ſolius Dei munere,ac beneficio,ad priſtinam integritatem redire nos poſſe,profiteantur,ac doceant. Prætereà quoniam non in ſenſibus ueritatem quærunt, ſed ad ea ſola,quæ animi ſunt, ac mentis, reuocant rationem,licèt non ipſam primam,ueritatem tamen tantum multa inquiſitione aſſequũtur, quantùm ad uitam modicè, ac ſine ſcelere tranſigendam,donec lux maior affulgeat, ſufficere poſſit. Quamobrem cum altera illa Philoſophia talis ſit,ut in eam ne digitus quidem ſit porrigendus,imò omni contentioni uelis, equiſque (quod dicitur) fugienda. Nam licèt multa uideatur rectè dicere,uertit tamen ad extremũ omnia. Hæc contra talis eſt,ut tamquam ſingulare Dei donum reputari,& haberi debeat: ni-

mi-

mirum quod & ad uitam istam tuendam, ac cõseruandam sit tributum, & quamdiu his compagibus corporis inclusi sumus, ad exsuscitandum ad ueram religionem, ac maiorem faciendum animum accommodatum. Sed iam referat se unde egressa est oratio. Nam si uerum est Platonis Philosophiam eiusmodi esse, ut non cum priore, quæ solo nomine philosophia est, sed cũ posteriore conueniat, nihil utique dubium erit, quin ad eius auctoritatem conferre nos debeamus. Et quidem cum alii plerique omnes. Sic existiment, ut omnem uitæ beatitudinem in nobis sitam putent, si modo in ea exquirenda nos ipsos collocare & animi nostri complicatam notionem euoluere uelimus; solus Plato (aiunt) in ea perstat sententia, ut mentem nostram, ac animum penitus obscuratum dicat, & non nisi solius Dei, à quo primum haustus, & arreptus est; munere uera uirtute, ac scientia imbui posse disertis uerbis contendat. Item cum alii solos sensus in rebus indagandis consulendos censeant, & in his tamquam in aquæ fundamenta philosophiæ ponenda ducant, Plato sic ubique præcipit, ut per ea sola, quæ diuina sunt, & ab omni corporis contagio segregata mente cõmeemus & ad unius primæ causæ cognitionem animum tamquam arcum intentum habeamus. Sic quidem illi, at quàm procul à uero (quod quidem

ad

ad Platonem commendationem attinet) intelligetur è capitibus sequentibus.

Ecquid de Platone rectius sit sentiendum.
Cap. IIII.

T quę citra omnem dubitationem dici, & a Christianis Doctoribus doceri, ab Auditoribus uerò fructuosè percipi posse uidentur, si ad Platonem accesserint, hæc sunt.

Accedentibus ad platonē, quænam primò cōcipienda

Primò, Pythagoram, è cuius doctrina Socrates, & Plato hauserint multa, discipulum fuisse Iudæi cuiusdam Nazarei: quod Iosephus libro contra Appionem ex Alexandro in libro de Symbolis Pythagoricis scribit. Ambrosius autem Pythagoram genere fuisse Hebręum, & Clemens Alexandrinus, fuisse circumcisum, au ctores sunt. Et Plato ipse non obscurè, Συρίυ, & φοινιίυ uel ἀπορρήτυ, ideſt Syrij, & Phęnicii, uel arcani seu reconditi meminit, Iudæam uicinam Aegypto designans, a cuius nomine abstinebat; quòd ut Iudęis reliquæ gentes, sic ipsi gentibus erant odiosi. Inde igitur factum, ut

Pythagoras discipulus Iudæi & Iudæus.

Socra-

Socrates vnde unius Dei notitiam hauserit.

Tertul. in Apolog.

Plato unde multa quæ sapiunt pietatẽ hausit.

Socrates unius Dei notitiam hauserit, proque ea mortem oppetierit. Nam & Tertullianus in Apologetico sic scriptum reliquit. *Propterea dãnatus est Socrates, quia Deos destruebat. Planè olim, id est semper, ueritas odio est, tamen cum pœnitentia sententiæ Athenienses, & Socratis accusatores postea afflixerint, & imaginem eius auream in templo collocarint, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit &c.* Et post quædam *O Apollinem inconsideratum; sapientiæ testimonium reddidit ei uiro, qui negabat Deos esse.* Hæc Tertullianus. Inde item effectum, ut Plato tã multa suis scriptis inseruerit quæ quidem uideantur pietatem sapere, sed ideo magnis, & pluribus erroribus inspersa; quòd & si dum erat in Aegypto, potuit cum ipsis quoque Iudæis habere consuetudinem, qui ex dispersione, quæ ex transmigratione consequuta est, erant in ea regione frequẽtes, Diuinum tamen illum Codicem idiomate Græco legere nõ potuit, qui post Alexandri tempus in Græcum sermonem, opera Ptolomæi Philadelphi Aegyptii Regis ab Alexandro secundi fuit ab Interpretibus septuaginta conuersus. Itaque errores eos ex Aegyptiis exsuxit; ac licèt inter illas Ethnicas tenebras uersaretur, mendacia que potius aperuerit, quàm liquidam ueritatem inspexerit, aut probauerit, pleraque tamen uero similia innuisse. Quin Leo Castrius, qui Esaiam inter-

Cur multis erroribus in suis libris abundet.

De transmigratione Iudæorũ in Aegyptum post trãsmigrationẽ Babylonicam scribit Hier. c. 42 & 43. & habetur ẽt in 2. lib. Machab. c. 4.

interpretatus est, è patribus hæc de Platone adnotauit, ac scripsit, quæ huc omnino interferenda sunt. Discite (inquit Ambrosius) vnde Plato hæc sumpserit, eruditionis gratia in Aegyptum profectus, ut Moysis gesta, legis oracula, Prophetarum dicta cognosceret, audiuit consolationem populi, qui supra peccati modum uidebatur fuisse punitus, & hunc locum quadam adopertum dote uerborum in dialogum transtulit, quem scripsit de uirtute. Adde tu, hunc dialogum, quem Ambrosius de uirtute citat, esse decem, quos Plato conscripsit de Republica libros; quorum hoc est argumentum. Eum hominem infelicissimum esse, quem uulgus hominẽ felicissimum, & fortunatissimum appellat: qui alienus à uirtute, & à Deo, habeatur sapientissimus, optimus, abundet bonis omnibus, sit honoratissimus, imperet cunctis, uiuat diutissimè, fruatur uoluptatibus, ualeat semper. Contra uerò felicissimum, & fortunatissimum esse, quem vulgus infelicem nominet, uirum Dei amatorem, sectatorem uirtutis, feliciorem multò magis, quò magis habeatur impius, orbetur bonis omnibus, malè audiat apud omnes, omnibus sit odio, omnes omnia mala in illum conferant; quæ ille imperterrito ferat animo, nec à Deo, nec à uirtute diuelli queat. Hoc totius illius operis de Republica est argumentum. Certè

Leo à Castro in c. 40. Esaiæ.

Libri Platonis de Rep. uocantur ab Ambrosio Dialogus de virtute.

Argumētum libri Platonis de Rep.

Eusebius li.3 pręp. Euang.c. 13.

huic sententiæ adstipulatur Eusebius Cæsariensis, quemadmodum secundo libro scripsimus capite quintodecimo. Is enim docet ex Clemente Alexandrino, Philosophos è sacris litteris plura esse mutuatos: Et deerant, multa in Codicibus latinis Eusebij, quæ antiquus Latinus interpres prætererat. Ait ergo Eusebius, Platonem, locum illum capitis tertii Esaiæ, *Elegemus iustũ, quia inutilis est nobis*; paraphrasi quadam secundo de Republica libro, expressisse his uerbis: *Sic ergo affectus iustus flagellis cædetur, afficietur tormentis, orbabitur oculis, postremò omnia passus, in crucem tolletur*. Quæ omnia ad uerbum describit Eusebius è Clementis Alexandrini libro quinto Stromatum. Et uerissimè ab his auctoribus hæc esse dicta intelliget, qui in libris Platonis sit aliquantum uersatus. Nam præterquã quòd multa huius rei signa depræhendet, quũ Plato interim moneat, ut qui de Deo scire uolet, adeat gentes barbaras, unde futurum ait, ut admiranda quædam discat: interim etiam ab eodem Platone audiet opus esse, ut Deus ueniat & ferat nobis legem, & alia huius notæ plurima. Quare non solùm illa ex Esaia, & ex Salomonis sapientia mutuatur: sed penè totius operis argumentum inde desumit. Quod miror (inquit Leo Castrius) uiros sapientissimos Clemẽtem Alexandrinum, & Eusebium Cæsariensem

Plato quænam sumpserit ex diuina scriptura.

non aduertisse. Nam tota illa Trasymachi disputatio cũ Socrate libro primo de Republica, habet illud argumentum capitis secundi sapientiæ: *Venite fruamur bonis, quæ sunt: uino pretioso, & unguentis nos impleamus: coronemus nos rosis: opprimamus pauperem: non parcamus uiduæ: nec reueremur canos: sit autem fortitudo nostra lex iniustitiæ.* An non hanc partem tuetur Trasymachus libro primo de Republicã, & deinceps? an non hoc est argumentum illius disputationis? contra uerò Socratis non est rursus illa pars: *Contumelia, & tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam eius, probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum?* Hæc, inquam, pars à Socrate defendenda suscepta est, quum iustum quẽdam fingit, cui aufert hominum opinionem, ut nemo (inquam) illũ opinetur iustum, qui aliis omnibus sit destitutus opibus, & hominum fauore, qui habeat omnia aduersa, qui omnibus sit odio, tantùm uirtutibus excellat, habeatur impius, ut cruciatibus afficiatur. Et statim post hæc subiungit Plato uerba, quæ citant Clemens Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis, quæ supra sunt adscripta. Hanc partem tuentur Glaucon, & Socrates, illã priorem Trasymachus, & Adimantus. Quem enim nos habemus exemplum uirtutum, & bonorum omnium, ipsum iustum, Christum scili-

Argumẽta librorum de Rep. platonis ex libro sapientiæ Salomonis sũpta

Christus exemplũ uirtutum, & bonorum oĩũ Heb. 11.

Sap. c. 3.

Liber sapientiæ est Salomonis.

cet Dominum; talem unum aliquem fingit Plato, & tales sectatores; & penè illa dicit, quæ Paulus: *Lapidati sunt, secti sunt, occisione gladij occisi sunt*: quòd à Prophetis similia docebantur. Reperies etiam apud Platonem, tertio de Republica libro, sub finem, illud capitis tertii eiusdẽ Sapientiæ: *Tamquam aurum in fornace probauit electos Dominus, & quasi holocaustum accepit eos.* Quæ omnia tam multis uerbis sum executus, ut appareat, sapientiæ librũ, unde ostendo septuaginta uiros fecisse Paraphrasim, & Platonem multa mutuatum, Salomonis esse, & non scriptum à nescio quo, ut quidam arbitrantur; quã quàm iam probatione res non eget, quum post Hieronymum receptus sit ab Ecclesia, nec liceat cuiquam eam rem in dubium reuocare. Hæc penè Castrius.

Ordinem, & collocationem dialogorum Platonis prius esse constituendam, quàm quis ad eum uersandum, & agnoscendum qualis sit, accesserit.
Cap. V.

Anè uero in doctrina Platonis qualis sit, agnoscenda proderit, si eius dialogi per propriarum materiarum seriem adhibitis cautionibus legantur. Nam quæ turbauit hactenus, aut deterruit aliquos à lectione Platonis, confusa fuit dialogorum dispositio & lectio. Quin & uix aliquid pro fuit ueterum illa partitio in nouem quadriloquia, quæ singula quaternos dialogos continebant, quorum Diogenes Laertius in uita Platonis mentionem fecit: minus item profuit altera distributio in triloquia, ad quam Aristophanes Grammaticus, atque alii prisci accessere. Nam ubi primam posuere, cui præesset Respublica, Timæus, Critias. Secundam cui Sophista, Politicus, Cratylus. Tertiam in qua leges, Minoem, & Epinomidem statuebant. Quartam in qua Theętetũ, Euthyphronem, Defensionem. Quintam, in qua Critonem, Phædonem, Episto

las. Reliqua collectum abſque ordine adtexue runt. Plus autem lucis attulere, qui dixerunt Diuiſiones Dialogorum tres habere formas, ut aliæ conſtituantur pro rerum ſubiectarum diuerſitate: Aliæ pro figuris ipſis, & formis orationis: aliæ pro eorum, quibus cum ſermo eſt, qualitate. Quæ enim à rebus ducitur diuiſio, ea ſic habet; ut Dialogorum alii ſint Theorematici, qui quidem aut Phyſici ſunt, aut dialectici; alii practici, qui aut ethici dicuntur, uel Politici. Et Phyſici quidem ſunt. Parmenides ſiue de Ideis: Hippias maior, ſiue de Pulchro. Conuiuium ſiue de amore. Phædrus, ſiue de Pulchro. Sophiſta, ſiue de eo, quod eſt. Phædo ſiue de Animo. Timæus, ſiue de Natura. Dialectici uero. Theętetus, ſiue de ſcientia. Sophiſta item, & Parmenides. Euthydemus, ſiue contentioſus. Gorgias, ſiue de rhetorica. Io. ſiue de Iliade, uel de poetico charactere, ſiue de poetarum exponendorũ ratione. Cratylus, ſiue de recta nominum ratione. Protagoras, ſiue Sophiſtæ. Hipparchus, ſiue de lucri cupiditate. Amatores, ſiue de philoſophia. Theages, ſiue de ſapientia. Meno, ſiue de uirtute. Alcibiades uterque, quorum alter de Virtute, alter de Natura humana. Euthyphro, uel de ſanctitate. Philebus, ſiue de ſummo Bono. Lyſis, uel de Amicitia. Theætetus, Hippias minor, ſiue de mendacio. Charmides, ſiue de tẽ

perantia, uel de modestia. Laches, siue de Fortitudine. Clitopho, uel exhortatorius. Sed hic dialogus est nothus. Apologia Socratis. Crito, siue de eo, quod agendum est. Phędo. Politici denique. Minos, siue de lege. Libri decem de republica. Critias, siue Atlanticus. Politicus, siue de Regno. Menexenus, siue funebris oratio. Libri duodecim de legibus. Epinonus, siue Philosophus.

At neque hæc Dialogorum distinctio satis probatur: quamobrem nō defuere, qui sequentem constituerunt. Vt quasi Metaphysici, quibus etiam de pietate Plato egerit, essent. Euthyphro. Apologia Socratis. Crito. Phædo. In Phędone enim de Anima: In euthyphrone autem de Deo disserit: quibus siquis Critonem, & Socratis Apologiam adiecerit, qui sane sunt dialogi morales, Platonis mentem assequetur, resque ipsas, de quibus disseruit, agnoscet, quippe qui unius quasi filo contexti continent accusationē aduersus Socratem, atque huius Defensionem, carcerem, mortem, qua uniuersa eius doctrina consignata est. Videlicet hi Dialogi ipso in philosophiæ limine (si præcautiones adhibeantur, de quibus infra dicemus) quæ senserit Plato de Deo, de Anima, de Iusto exponunt, idque per utramque methodum, quam Græci ϖειρα-στικὴν, & μεθοδευτικὴν, nos litigiosam, & me-

thodicam dicimus.

Perlectis hisce Dialogis, Theages, Amatores, & Theætetus uersari possunt, quibus, cum de uera (ut ille opinabatur) philosophia agatur, hauritur ea, quæ à Platone tradita est, notitia philosophiæ, quanquam neque omnino uera philosophia fuit, quemadmodum dicendum est in Præcautionibus, quæ huic Tractationi Platonicæ philosophiæ, fuit omnino adtexendum. Atqui quoniam ueræ philosophiæ aduersatur Sophistica, quæ sub specie ueri falsitatem contegit, ideo Platonis Dialogi Sophista. Euthydemus. Protagoras, Hippias minor legi mox possent. Quibus non tam fusus (aiunt) est existimandus, quàm quòd re ipsa designat, & exprimit profusos in dicendo, proponitque garrientes, & in circuitu (quemadmodum habet Diuina scriptura) ambulantes.

Sequuntur ad sermonem Dialogi spectantes Cratylus. Gorgias. Io.

Deinde Ethici, atque Politici in tres classes distributi: in quarum prima continentur, qui pertinent ad generalem moralium Doctrina. Philebus, Meno, Alcibiades primus. In secunda, qui ad peculiarem moralium expositionem. Alcibiades secundus, Charmides, Lysis, Hipparchus. In tertia Politici. Menexenus, in quo ad Patriam diligẽdam Hortatio. Politicus, Minos,

in quo ad libros Politicos traditur introductio. Libri de Republica. Libri de legibus, ſiue de Legum latione duodecim. Epinomis, qui & legũ appẽdix dici poteſt, & ſumma, uel Philoſophus.

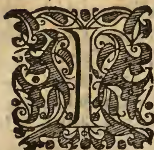
Phyſici cõſequuntur, in quibus tamen & metaphyſicæ Diſquiſitiones habentur. Timęus ſiue de Natura, uel de Vniuerſitate. Timæus Locrus de Anima Mundi, & Natura. Doricè. Critias. Appendix Timæi de priſci Mundi hiſtoria. Parmenides. Conuiuium. Phædrus, ideſt de Pulchro. Hippias maior.

Denique ſunt Epiſtolæ.

Cæterum qui Dialogi habentur pro nothis, hi poſſunt interlegi ſuo quiſque loco, cui libuerit. Nimirum Axiochus ſiue de morte qui putatur eſſe Xenocratis. Dialogus de Iuſto, ſiue de Iuſtitia. Alius de Virtute an doceri poſſit. Demodocus, ſiue de conſultando. Siſyphus ſiue de Deliberando. Eryxias, uel de Diuitiis; qui item inſcribitur Eraſiſtratus. Clitopho uel hortatorius. qui tamen à Laertio non cenſetur inter nothos. Denique opuſculum, cui titulus, Definitiones, quod ſanè eſt nothum.

Rerum

Rerum tractandarum ratio apud Platonem in suis Dialogis. Cap. VI.

D autem deinceps statuendum est, atque docendum Platonis Dialogorum alios esse simplicium thematum, ueluti quid Sophista, quid pulchrum, quid sanctitas: alios esse facultatum, siue disciplinarum, ueluti de naturæ obscuritate, de Republica administranda, de legibus. Nam quod attinet ad apologiæ, & Critiæ dialogorum ordinem, nihil huc facit, quoniam Rhetorum magis, & Historicorum, quàm Philosophorum legibus constare putantur.

Ratio igitur à Platone adhibita in simplicibus quæstionibus perpurgandis, haud absimilis est ab eorum, qui metalla fodiunt, instituto, quemadmodum scitè (sed non omnino uerè) uir doctus aliquando pronunciauit. Vt enim ij primum omnium scoriam, & sordes ab auro abstrahunt, deinde ipsa quoque metalla ab auro secernunt, ac denique hoc ab omnibus excrementis expurgant, ita ut excoctum purum putum efficiatur, sic Plato (aiunt) disquisitionum

ſuarum ſummam tribus quaſi gradibus ad ſimpliciſſimam cuiuſque rei naturam redigere conatus eſt, falſas primò opiniones eluens, atque errores temere conceptos eripiens ei, quo cum diſputatio inſtituitur; præſertim ſi uel ſophiſta is ſit, uel prauis opinionibus imbutus, quemadmodum cernitur in Euthyphrone, Hippia, primo de Republica, & eiuſdem generis aliis: mox ad ipſius rei propoſitæ indagationem ita accedit, ut ſi quid cognatum, ſiue propinquum cum ea teneatur, exploret, ac, qua nota ſeparari, & diſtingui ab eo poſſit, perquirat. Rem deinde ſic perquiſitam, Vel in plures ſpecies tamquam metalla diuidit, ac quo tandem in angulo ipſa lateat, inuenit; Quod quidem quomodo fieri poſſit, Politicus, & Sophiſta dialogi docent. Vel ut exercitatione capta circa id quod in promptu eſt, quod recondita quadam in oratione uerſatur, ſermonem transfert, cuius quidem exemplum extat in libris de Republica, ubi peracta diſputatione de iuſto, quod in ciuitate tanquam re maiore uerſatur, transfertur diſputatio ad iuſtitiam eam, quæ in animo, ac mente inſidet. Quibus perfectis procedit ad id, quod tertium eſt, quodque quaſi apicem inquiſitioni imponit, ut ipſa per ſe res nuda tamquam ab omni contagio liberata conſtituatur. Poſitum eſt autem illud in his tribus, nomine ſcilicet,

cet,ratione nominis, siue definitione, ac idea, siue specie, ac simulachro rei, ex quibus quidem tribus nascitur,quartum (quemadmodum auctor est Plato in epistolis), quod exterioris scientiæ nomine continetur. Nam,quod interiorem scientiam parit,& in ipsis quasi medullis mentis inhæret, id uerò tam amplum, magnificum,ac diuinum esse in eo arbitrantur, ut reliqua omnia lucis suæ fulgore perstringat. Ac parata quidem per eos, quos commemorauimus,tres gradus, quos ubique obseruat Plato,exteriore rei,ueluti exempli gratia, pulchri scientia,sic deinde pergit ad interiorem,ut primum in iis,quæ corporata sunt, & oculis cerni possunt,id quod inuenit pulchrum inquirat,deinde uerò ad mores,& officia trāsit, in quibus, quomodo in iis pulchrum uersetur, explorat: Hinc ad ea,quæ sola mente,ac intelligentia percipi,queant sese confert,ac quàm pulchrę scientiæ sint, considerat. Postremò denique altiùs enitens ascendere quomodo in eo, quod omnia, quæ celo, ac terra conspiciuntur, continet, ac coercet,quodq; cunctis causam præbens, à nullo causam accipiat, pulchrum ipsum reperiatur, quod id undique perfectum, & nulla tui parte turpe,ac imperfectum sit, quærit estque hic Platonicæ progressionis finis, in quo conquiescit; quæ quidem progressio ab exiguis ini

tiis

tlis emergens parua quidem primò, ut quidam dixit mox sese attollit in auras, Ingrediturque solo, & caput inter nubila sed plerumque inter errores condit.

Iam uerò, quod attinet ad tradendas & in ordinem redigendas facultates, siue disciplinas, hæc pauca dicenda sunt. Et proditæ quidem sunt à ueteribus tres uiæ, quibus eæ fermè cõprehenduntur. Altera per analysim, cum proposito fine, ueluti sanitate, exquiritur quid ad conseruandam, uel ad restituendam illam conducat. Altera per Synthesim, cum traditis corporis humani principiis, paulatim ad artem medendi fit progressio. Tertia per definitionem, cum & analytica simul, & synthetica ratio permixta instituitur. Plato igitur analytica ferè ratione utitur. Nam cum sic se gerat, ut uestigando doceat, quod quidem duplicem exercitationis, & doctrinæ fructum afferret, si uera semper diceret, nihil admodum necesse habuit, aliis tãquam magis ad tradendum, quàm ad inueniendum accommodatis uti: Quamuis persæpe fiat, ut omnes illæ formæ simul misceantur, & ad unam, ac eandem rem plenè, quantum ille putauit, comprehendendam concurrant. Ac nõ defuere, qui argumentis, quæ Dialogis Platonis præfixere, ordinem, ac methodum aliquam indicarunt, quemadmodum Marsilius Ficinus

in

in omnes, Morzillus autem in Timæum lucubrationibus atque alii nonnulli præstitere. Cæterum hac methodo Platonem usum fuisse in tractandis rebus haud inficias eo: sed ut illa sit assecutus ueritatem, cum in plerisque principiis errauerit, planissimè liquebit, qui Patres antiquos, Synodos, Diuinum codicem, atque adeò ueram philosophiam consuluerit, de quibus, quod nostro proposito, atque huic Apparatui quadret, non ita multo post erit dicendum. Tú enim, & nos scoriam, sordes, excrementa Platonica secernenda esse monstrabimus, ut purum putum ueræ philosophiæ aurum incurrat in oculos.

Dictio, & forma, seu figura loquendi in Platone, Cap. VII.

Icendi facultatem in Platone fuisse eximiam, cum apud alios multa ieiunitas sit, & fames orationis negari non potest, quamobrem, & illud antiquitùs in Græcia percrebuit, Musas si Græcè loqui uoluissent, unius Platonis ore fuisse locutas, nimirùm (si dictioni ipsius ueritas omnino subiecta fuisset) suauitate, & maiestate, mul-

multum in animis legentium profeciſſet, Hermogenes enim,non illum omnium quidem hominum,tam Barbarorum,quàm Græcorum facundiſſimum eſſe prædicat, ſed,quòd longè auguſtius eſt,ipſum bene dicendi characterem,ac formam,quam Ideam Plato uocare conſueuit, in illius Dialogis uerſari ac relucere, multis argumentis etiam,atque etiam contendit,Quin, & Epicharmus, ex quo Platonem nõ mediocre emolumentũ accepiſſe ſcripſit Alcimus,quemadmodum Laertius refert,ſic ferè diuinans Platonem fore imitatorem ſui,ait.Vt autem ego puto, imo pro comperto habeo, mearum adhuc erit memoria rerum,meorumque ſermonum, eiſque quiſpiam acceptis metro ſoluto,quo nũc conſtat,coloreque adiecto purpuram uenuſtate uerborum componet,inuictuſque ipſe alios facilè ſuperabit.

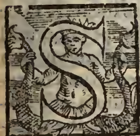
Neque uerò tantum uno in genere dicendi eminuit,uerùm etiam in omnibus. Et in conciſo quidem,quod minutis quibuſdam quaſi pũctis conſtans, ſyllabatimque procedens ſolis philoſophorum concertationibus eſt paratum. Extant Dialogi non pauci per eleganti arte conſcripti. In eo verò ſcriptionis genere,quod tradendæ philoſophiæ idoneum eſt, ac tanquàm torrens fertur,habemus Timæum. In figura autem orationis,quæ in Sophiſtarum ſpatiis celebra-

bratur,extant oratio Callictis in Gorgia, Lyſiæ in Phædro Glauconis,& Adamanti in libris de Republica,Socratis in Theæteto,Phædri, Pauſaniæ Eriximachi,Ariſtofanis,Agathonis,Socratis,& Alcibiadis,In conuiuio:Quibus omnibus quædam quaſi idea declamandi demonſtratur. Porrò in forenſi dicendi,& concionandi ui, qua uel caput ciuis priuatim defenditur, uel populus in alterutram partem impellitur, adſunt apologia Socratis, & Epitaphius; In eius item ſcriptione hiſtoriç forma proponitur in Critia. Quin & in epiſtolis familiaribus ſcribendis maximè præſtitit,ne quid dicam de eo genere ſermonum,quod in populari quadam ratione conſtitutum,uel ad facetam urbanitatem excitandam,uel ad humanitatem, & hominum ſtudia complectenda,tenendaque pertinet; quocumque enim te uerteris, condita dictio illa eſt ſuis ſalibus,iocis,dicteuiis,& aliis eiuſdem generis.

Accedit ſermonis,& orationis diuerſitas pro uarietate Dialogorum, quorum alii ſunt Dramatici,in quibus perſonæ, tanquàm in theatrũ inducuntur, quemadmodum Eutipho, Minos, & alii eiuſmodi,in quibus uel conciſa diſputatio,uel continua oratio,ut in apologia, Athlantico,Timæo, Menexeno. Alii ſunt Exegetici, in quibus narrator aliquis inducitur,qui quid diſputatum ſit,uel actum ab aliis ordine recenſet.

Alii sunt mixti. Præterea cum orationum duo genera reperiantur, quorum unum simplex est, alterum in imitatione positum, Plato ferè utitur posteriore.

Quæ aduersus Platonem, uel pro ipso de forma dicendi dicta sunt à quibusdam.
Cap. VIII.

Anè uerò neque omnes Platonis scriptionem comprobārunt, quippe quem dixerint, eum longis sermonum ambagibus effundi, quæ lectorem inutiliter remorentur, Proemia item, & longiores in disputationibus circū ductus, & digressiones importunæ ingerere. Sed quicquid respondeant, qui Platoni fauent, aientes, eum in id incumbere, ut rei propositæ natura liquidò innotescat, cum cæteroquin nimium concisa breuitas, uel concitata festinatio nouerca sit solidæ eruditionis, negari non pōtest, quin æquo sit sæpè prolixior, ac mediocritas illa dicendi, temperatior in eo desideretur.

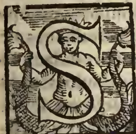
Iam quod allegoricam, Chimæricam, Portentosam, Ironicam, & ineptam ad dicendum, ac docendum Platonis fuisse doctrinā aliqui obie-

cerint, respondent patroni Platonis, hunc aliquando impensius allegorijs fuisse delectatum, sed cogitasse fabularum inuolucris rerum ueritatem, sæpe contineri, in ipsis tamen allegoriis eandem sobriè esse inuestigandam. Ipsum illud uero allegoriarum nimium studium Chimerarum, & Hippocentaurorum. Speciem, turbã Gorgonum, & Pegasorum, aliarumque rerum impossibilium multitudine, & absurditate quarundam prodigiosarum, earumque nimis curiosam disquisitionem, ab eo inurbanam, & male feriatam sapientiam uocari. Quippe (inquiunt) mos ille fuerat ueterum Philosophantium symbolis seu inuolucris quibusdam ueritatem repræsentare; quem morem sequutum esse Platonem, dum acceptam ab illis doctrinam tractat, quòd cernitur in Symposio, & Phedro. Quæ quidem ratio dicendi uoluptatem pariat, conciliet autem inuestigationem, res denique ipsas firmius memoriæ infigat. Hoc uerò denique obseruare Platonem, ut si quid similitudine adumbratum, afferat, primùm testetur, se adhibiturum imaginem, siue fabulam, ut cum bona lectoris uenia hoc ei liceat: Demum autem adhibeat imaginis explicationem, minimè uerò eum in rebus seriis iocari, ac in Sophistarum neniis refutandis id facere, ut ridicula illorum inanitas ridiculis exceptionibus refellatur. Hæc

illi,

illi, sed quàm rectè, nemo non intelliget, quæ capitibus adscripsimus.

Platonica eloquentia deceptos antiquos Patres, ubi uenenum in Platone latens agnouerunt, palinodiam cecinisse. Cap. IX.

Ed quis fructus è Platonis eloquentia, & formis dicendi percipi possit, antiqui Patres, qui illum mirificis extulerat laudibus, mox indicarunt, ubi latens in ea uenenũ agnouere: quorum testimonia quoniam Io. Baptista Crispus optimè collegit, ea hoc in capite interseri operæpretium erit. Sic autem ait iam uideas quam subito mutata uoluntate palinodiã recantauerint, utpote quos eosdem Platonica eloquentia satis diù prætentas aures habuisse puduerit, ut quantus etiam pœnitentie furor illorum alios auersos, alios aduersos egerit, ex eorundem apertis in Platonem, & indignantibus uerbis atque sententiis comprehendi, uel manifestissimè queat. Hinc enim in primis ille idem ipsius admirator Clemens cum Platonis, tum etiam uniuersam Gręcorum philosophiam similem illuminationi esse dixit, quæ fit ex Scirpo, quem homines accendunt lucem à Sole ar- Li.3.stromatum.

Li.6 contr. Celsum Hom.4. super Exodi c.7. In colloq. cum Proph. Iud. In oratio ne contra idola. In lib. de spiritu sancto. In oratio quid nihil eorũ, quibus Græci gloriantur studiorũ apud ipsos natu ram sed omnia a Barbaris inuenta sint. in lib. de Gentiliũ philosoph. irrisione.

tificiosè suffurantes. Hinc etiam magnus ille Origenes deceptori obloqui cępit, quem & alios Grecorum sapientes præ superbia similes medicis illis esse dixit, qui solis lautioribus prospiciunt neglecta Plebeiorum multitudine, & cum idem alicubi aquas Aegyptias, exponeret Platonem ipsum puerorum atque paruulorum deceptorem simul, & eosdem philosophos aperte appellauit. Hinc grauissimus ille Tertullianus, ut qui Platonem iampridem adamauerat, demum hęresum penum factum esse, quin dolens exclamaret, facere non potuit, à cuius lectione se deceptum esse Iustinus Martyr tandem conqueritur; quem Athanasius, & si de uno uero Deo cogitabundum uiderit, Idololatram tam detegit, & in Pireum cum Socrate descendentem homines arte deformatam Dianam adoraturum manifestat. Quorum spiritum tumidum (de Platonicis Trinitariis est sermo) & humani appetitorem fauoris increpat Cyprianus. Sed & Zaitanus ille Assyrius simul cum anilibus Phęrecidis fabulis & Pythagoræ dogmatum hæreditaria successione Platonicam illius imitationem risit eiusdemque superbam, insanamque loquacitatem reiiciendam monuit. Et cum Hermeas magni loquum eundem appellet, an ipsum oneret quàm honoret uerius ex eiusdem libris inscriptione fit manifestum. Cuius sequaces tan-

quam ipsi magis credentes, Christo non acquiescentes risu (quamuis *Sardonico*) deridet Arnobius. Cuius causa Aeneas Gazęus cognomento Platonicus, cum tamquam non ubique eadem dicentem illum reprehendat, in Athenienses demum indignatur, qui tam fabulosa referenti tam promptas aures porrexerint; quem ad ineptias & nugas deuolutum sanctus pater Theophilus Patriarcha Antiochenus appellat. Cuius libros criminis fontem esse, atque fomitem, & uirtutum omnium exterminium monet Lactātius, à cuius lectione uniuersam deceptionem tum circa hæresim, tum circa eloquium secundianis accidisse animaduertit Epiphanius; in quo innumerabilia esse quæ reprehendit possint, cōfitetur Eusebius; quem Hieronymus stultum appellat. Et cum tot insulsa dogmata suis dialogis inseruisset, eundem terraceam, ac limosam aquam lucido ueterum prophetarum fonti permicuisse indignatur Theodoretus, cuius libros imperitiæ fontes appellat Cyrillus; quem multa nugari solitum increpauit Chrysostomus, cuius facundiam, & Aristotelis artificiū uelut Aegyptias plagas in Ecclesiam Dei irrepsisse ægerrime tulit N z anzenus; Nec prætermitme ad hoc (ueluti in Platonem) concilium sanctos Patres conuocare conantem à D. Augustino initium facere oportuisse, sed passus sum

2. cōtr. gētes. In dialogo qui Theoph. inscribitur siue de aliorū immortalitate, & resurrectione. Lib. 3. cōtra christianæ religionis calumniatores ad Autolicū Li. 3. duo inst. c. 22. Contra hæreses lib. 2. to. 2 Ge. 32. De prępatione Euang. c. 13. lib. 13 In epist. ad Helio. Li. 2. Grę affectum

Auguſtinus ſenſit,adſcribam: & catalogum eorum non ſine aliquo iudicio præſtantium philoſophorum adtexam.

Platonis igitur Doctrinam non ita ſemper ab eius ſectatoribus fuiſſe explicatam,quin uel eam labefactauerint, uel cænoſiorem reddiderint,uel adeo improbauerint,extra dubium eſt iis,qui attentè eorum ſcripta uerſarunt. Et quidem inter illos,qui ſuperioribus ſeculis uixere, minus interdum peccaſſe Plotinus Platonicorum princeps Interpretum,Numenius, Iamblichus, & Amelius, Chriſtianam Theologiam potius æmulantes,quàm reprobantes, ſunt uiſi: licet etiam hi cautiſſimè legendi ſunt,cum multa effutiuerint,quæ à Diuino cultu mentes humanas (ni ſtent ſuper firma petrá,quæ CHRISTVS eſt)poſſint auertere; dum præter alia plura, cæleſtes etiam uirtutes rebus elementaribus putarunt attrhai, atque adduci aduerſus Dæmones. Id, quod D. Auguſtinus in libris de Ciuitate Dei octauo & nono reprehendens, ſapienter tractauerit,omnino erit prælegendus. Expendit enim, quæ Plato, Iamblichus, Plotinus, Apuleius, Porphyrius, & alii, uel obliquè, uel alia ratione diſſeruerunt,magnaſque cautiones uir ſapientiſſimus è pectore,tamquàm e diuite penu depromit: In quo nemo quoque non intelliget, quàm uerum ſit illud Apoſtoli.

Rom.8. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Quamuis enim aliquando, mirificè affectus ille fuerit erga Platonem, non minus, quàm post multa secula fuerit S. Thomas Aquinas in Aristotelem, quoniam tamen uterque ad Deum, qui Pater est luminum, recta collineabat, castitateque, & fuga sordidarum rerum, cælestibus meditationibus uacantes, intra cancellos Diuini timoris, fideique catholicæ sese continebant, ideo nequaquam oppressi sunt à gloria, quippe qui cultores, non autem scrutatores erant Diui
Prou.25. ne Maiestatis. At aliis, qui falsa non secreuerũt à ueris, & extra chorum, quemadmodum est in prouerbio, saltarunt, iustissimè Deus permisit, ut sibi ipsis foueam foderent, in quam corruerunt. Quod sanè mirandum non est, cum etiam hæretici, quibus dum catholici essent, Christi Domini lux illucescebat, & ipsi quoque Iudæi, qui continenter Diuinas litteras tractant, pleraque uera dicere eatenus permittuntur, quatenus per orthodoxæ fidei tramitem incedunt: à quo ubi declinant, per teterrimos quosque errores hac illhac aberrant.

Ca-

Catalogus interpretum Platonis.
Cap. XI.

ALanus de rerum natura.
Alchindus Epitome discipulorum Platonis, si non & idem, quis de mutationibus aeris.
Alcinous qui scripsit Isagogem in Platonem, quam Dionysius Lambinus a se accuratiùs, quam antea fuisset ab aliis. factum, e Græco uersam scholiis illustrauit. sed non tantus hic libellus est, aut ad eam normã scriptus (licet rudioribus aliquam præferat lucem de doctrina Platonis) ut id quod nos & quærere, ac prænosse de eodem Platone debemus, omnino suppeditet.
Alexander Aphrodisiensis.
Alexander Macedo de Mirabilibus Indię.
Algazeb.
Alpharabius
Amilius
Ammonius.
L. Apultius, cuius sunt, liber Floridorum. De Deo Socratis. Apologia. De dogmate Platonis. De mundo ab eo uersus, qui falsò Aristo-

telis tribuitur. Asclepius Trismegisti ab eo uersus, præter librum, qui de Asino aureo, siue Metamorphoseos inscribitur.

Aristoteles passim quidem in suis libris siue tectè, siue apertè. Neque uero illius est, quæ illi tribuitur, & inscribitur, Aristotelis Theologia, siue mystica philosophia secundum Aegyptios: Ex qua Platonis fautores aliqui ad eum tutandum, sicuti & ex libro de Causis, qui eidem Aristotelis ascribitur, præsidia sibi, sed falsa desumunt. Aristotelis porro extat Deonomia.

Artemidorus

Auctor de Causis

Auerroes in Rempublicam Platonis

Augustinus Steuchus de Perenni philosophia, & alibi, ac præcipue Commentariis quibus Platonicorum sententiis indisquisitionem uocat. At quid in tanto uiro obseruandum est, nos in Bibliotheca nostra sacra dicemus.

Augustinus Pitius de motu octauæ sphæræ, vbi Platonica, & philosophica quædam.

Auicenna

Bessarion Cardinalis in Calunniatorem Platonis. Intelligit autem Georgium Trapezuntium, quem immeritò ita nominatum a Bessarione, Io. Baptista Crispus Distrib. 1. lib. 11. sui Quinarii primi ostendit. Qui & Bessarionem

nem deinceps, ac pluribus in locis redarguit, tamquam nimis sensus addictum, dum *P*latonem intellectualem esse tuetur: eiusque interpretationes de migratione euertit, Distrib. 3. lib. 1. primis Quinarii. Quemadmodũ & facit, vbi *P*latonem excusat, initio libri 12. Distrib. 2. quem *P*latonem Saluianus Massiliensis in libro de Gubernatione Dei, lupanar fecisse mundo recte dixit.

Blemmidas.

Boetius, quem uide in extremo Perihermenias libro.

Cælius Rhodiginus aliquibus in locis, sed ut erat eruditior, quam in uera philosophia, & Theologia profundior mirum nõ est, si cum aliis in Platone hallucinetur,

Chalcidius in Timæum *P*latonis

Chrisostomus Iauellus, qui moralem præsertim & politicam philosophiam ita redegit in ordine, ut facile percipi, ac secerni ab erroribus possit.

Cicero in quæstionibus *A*cademicis, & reliquis libris quos de philosophia conscripsit.

Collectanea ex *P*rocli Theologia

Collectanea Theologiæ Orphicæ

Collectanea Theologiæ Trismegisticæ

Damascius

Dexippus

Diaceus, qui est è recentioribus huius sæculi·
Differentiæ Aristotelis, & Platonis,
Diogenes Laertius qui uitam Platonis scripsit,
Nam libri de philosophorum placitis non extant
Dionysium autem Areopagitam, qui Platonicum faciunt, toto cælo errant: nam & si dū esset Gentilis Platonica dogmata vir Atheniensis callere optime potuit, ea tamen procul a se, atque ab ueri luminis participibus ablegauit eminentissima illa, & uera philosophia, siue potius Theologia, quam nobis reliquit: mirandum ut non sit, si Platonis dogmatum prauitatem cum alibi passim, tum in libro de Diuinis nominibus ab eo fuisse improbatum, (suppresso Platonis nomine) ex iis uerbis cernatur, quæ sic habent. Nunc autem nobis laudāda est æterna uita, ex qua ipsa uita, omnisque uita pendet, & à qua in omnia, quæ qualemcumque vitam degunt, uita pro modo cuiusque diffunditur. Etenim immortalium Angelorum uita, & immortalitas æternusque Angelorum motus, qui ab omni interitu solutus est, ac liber, tum ex ea; tum per eam, & est, & cohæret. Itaque uiuere semper, immortalesque dicuntur, rursusq; non immortales, quod non a se immortalitatem; æternamque uitam habent, sed à causa uitali,

uitali,& quæ uitam omnem efficit,ac continet. Atque,vt id,quod eſt,dicebamus ipſius ſtatus eſſe æternitatem: ſic hoc loco rurſus vitam,vita omni ſuperiorem,diuinamque uitam ipſius vitæ vitalem cauſam eſſe dicimus & quæ facit vt cohæreat. Vita etiam omnis, vitaliſque motus à uita, quæ uitam omnem ſuperat,& omne totius uitæ principium,proficiſcitur. Ab eadem quoque animi immortalitatem habent, animantiaque omnia, & quæ ſtirpibus nituntur ab extremo uitæ ſpiritu vitam habent,qua ſublata,ut ſcripta Diuina tradant,uita omnis tollitur,& ad quam,ſi ea etiam,quæ eius communionis imbecillitate deſierunt,conuertantur, reuiuiſcunt. At primum quidem uita ipſa, & uniuerſæ uitæ dat,ut ſit uita,& vnicuique ut ſit pro modo ſuo,quod ut ſit, uim habet à natura cæleſtibus etiam uitis materiæ expertem diuinam, immutabilem concedit,& ſempiternum mutum ab omni errore inflexioneque liberam, atque ad Dæmonum etiam vitam pro ſingulari ſua benignitate pertinet. Neque enim illa ut ſit,atque permaneat,ab alia cauſa, niſi ab ea,habet:

Empedocles

Epictetus.

Euſtratius.

Excerpta ex Procli commentariis in Cratylum Platonis.

Franciscus Patricius de Republica.

Franciscus Diocæseus Cataneus.

Gabriel Buratellus de Ideis, de Ente, & Vno, de Anima natura, & definitione, de reminiscentia. An uisio fiat extra mittendo, de Hominis felicitate, de Mundi æternitate, de Tempore, de rerum omnium communitate, de Materia, & Priuatione.

Galenus.

Georgius Gemistius Pletho, qui de uirtutibus.

Georgius Pachimerius

Georgius interpres Sinesii de Insomniis.

Georgius Trapezũtius de comparatione Aristo telis comparatione.

Heraclitus.

Hermeas in Platonis Phædrum.

Hierocles.

Iacobus Carpentarius, de quo quid dixerit Io Baptista Crispus in primo suo Quinario, Distrib. II. lib. VII. cupio à cordatis lectoribus legi. Is enim (inquit) idest Carpentarius A cinoi caput 17. exponens, imo uero impugnans, tam iniustè in contrariam partem a biit, & species pro facultatibus sumit, quàm negligenter in Platonis uerbis exponendi uni Ficino fidem adhibet, qui potius, quid r

ctè

ctè ſentiendum, ex naturæ, quàm ex Platonis fundamentis ubique oſtendit. vnde ſæpenumero factum eſt, ut pueriliter ſe ipſum primum, deinde complurimos in Platone interpretando deluſerit. Hæc Criſpus, qui & poſtea eadem pagina de eodem Carpentario agit.

Iacobus Mazonius Cæſenas primum librum anno ſuperiore edidit, quem in uniuerſam Platonis, & Ariſtotelis philoſophiam præludia, ſiue de Comparatione Platonis, & Ariſtotelis inſcripſit; cuius comparationis ſenſum intelligi cupit non ſolum utriuſque Philoſophi decretorum cognitionem, rerum etiam, ac liberum animi Iudicium, quod ille (inquit) modo huius, modo alterius ſecundum ueritatis amuſſim patrocinium ſuſcipiat. Ex iſta enim (ait) utriuſque philoſophi decretorum comparatione, quaſique mutua colliſione ueritatis ſcintillæ crebriores proſilient, & erumpent; quidquid de huiuſmodi uideatur interdum ſecus ſenſiſſe. D. Thomas. Et hæc quidem Iacobus Mazonius uir & Philoſophus, & philoſophiæ in Piſano Gymnaſio Profeſſor, de quo poſtea ſumus locuturi, ubi de interpretibus Ariſtotelis agemus.

Iamblichus, qui de myſteriis Aegyptiorũ, Chaldæorum, & Aſſyriorum, quem Marſilius Fici-

cinus uertit.

Incertus de signis aquarum

Ioannes Baptista Bernardus, qui seminarium Platonicæ simul,& Peripateticæ philosophię edidit,uniuersam philosophiam per ordinē, locosque disponens,rei nempe cuiusque quæ de agitur propositiones,mox diuisiones,deinde definitiones,mox causas,& ortus, ac, cum opus est Platonis, aut Platonicorum sententias subtexens. Cui operi siquis adderit, quā Theologi,& Ecclesia de plerisque statuit,magnum & Professoribus, & eorum Auditoribus præsidium afferret,ut ex iis labyrinthis securi euaderent.

Io. Baptista Crispus, cuius libri de Philosophi cautè legendis,quoniam optimi sunt,eorūq; usus magno Christianæ Reipub. Christianæ bono,in omnibus Academiis esset usurpandus; propterea de iis peculiari capite agemus.

Ioannes Franciscus Picus,cuius libri dignissimi sunt,quos quilibet ueritatis amator non solū perlegat,sed animo insculpat. ij uero sunt. De studio humanæ, ac Diuinæ philosophiæ. Defensio de Vno,& Ente. De Imaginatione. De appetitu primæ materiæ. De elementis. De Imitatione. De rerum prænotione. Examen Vanitatis doctrinæ gentium. Epistolæ.

Ioannes

Ioannes Grammatico cognomento Philoponus, & quidem Christianus, quamuis pro Platone interdum aduersus Aristotelem depugnare conatus sit in argumento tamen nono cōtra Proclum particula tertia, tam multa reprehendit in Platone, ut sibi quisque consulturus sit, cui Platonis lectio plus ęquo placuerit, si eundem Philoponum eo in loco decurrerit. Nam ubi de Platone loqui cæpit, animaduertit, neque senectutis tempus in nuptiis ab eo seruatum fuisse: quin & procuratum, atque adeo iussum esse abortum, talemque fortè editum partum haud esse nutriendum, ut & liberorum cæde suos polluerit, *(Quæ enim (*inquit Philoponus*) in hac uniuersitate tam immanis est bellua, aut quę tam humilis, & imbecilla, quæ ab ipsa natura, nullo doctore, non didicerit, libenter pro fœtu suo mortē oppetere?)* Quin & idem Philoponus, ubi inuectus est in Platonem communes uxores, & sortium ea in re solertiam tradentem, addit. *Sexcenta autem sunt, & alia, in quibus Platonem à uero aberrauisse ostendere possimus.*

Ioannes Picus, cuius uitam à fratris filio Io. Francisco scriptam præstat legisse, uti & alia pleraque ipsius, priusquam pes inferatur in Platonis Academiam, siue philosophiam.

Ioannis autem Serrani annotationes, & inter-

pretationem in opera Platonis non est quòd quisquam legat, tum quòd à sancta Apostolica sede in Clementis Octaui Indice prohibitus est, homo neque philosophus, nec Theologus, neque catholicus, tũ quòd antea quoque Hispani Theologi in suo Expurgatorio notarunt, quæ meram in eo hæresim saperent.

Ioannis item Sturmii Patrocinium easdem ob causas reiectum est ab Ecclesia, quidquid de illo Serranus scripserit, eum luculentam de Platonis philosophia defensionem scripsisse.

Leo Hebræus de Amore. cuius audacem interpretationem, atque impudentem comparationem, ac suæ interpretationis confutationem inde in Distrib. 2. lib. x. primi Quinarii Io. Baptistæ Crispi de Philosophis cautè legendis.

Lucretius, de quo nos in libro de Poetica.

Lucius Apuleius. Vide supra in uoce Apuleius.

Macrobius, præcipuè in somnium Scipionis à Cicerone confictum: de quo Macrobio uide quæ Crispus in suo Animario Platonico.

Magentinus.

Marcus Tullius. Vide. Cicero.

Marsilius Ficinus, qui plura scripsit in Platonẽ, in Plotinum, ac de aliis plerisque rebus, notatus est pręcipue à tribus, præter alios. ij fuere

Lu-

Ludouicus Viues. Michael Medina Theologus Hiſpanus. Io. Baptiſta Criſpus, cuius in eundem Ficinum expectamus, quas in ſuo Animario Platonico pollicitus eſt, Animaduerſiones. Et ſanè is ipſe Ficinus plura doctè, ac piè ſcripſit, ſed qui potius (ut cordatè Criſpus adnotauit) quid rectè ſentiendum ex naturæ, quàm ex Platonis fundamentis ubique oſtendit, unde ſæpenumero ab ipſo factũ eſt, ut pueriliter admodum ſeipſum primũ, deinde complurimos in Platone interpretando deluſerit: ſiue quòd pudeat ſui laboris in uno ethnico exponendo, ſiue quòd ita ſentiat, fortaſſe D. Thomam imitatus, qui Ariſtotelis uerba raro non ad Eccleſiam, uel ad tolerabilem ſenſum trahit. Hæc Criſpus. At Michael Medina 2. libro de recta in Deum Fide. Marſilius Ficinus (inquit) alioqui uir doctus, non tantus eſt, ut Aſtrologiam de nõ eſſe ad Eſſe edito libello proferat. Vtinam ille in Platonica philoſophia enarranda non quædam excogitaſſet myſteria, quæ meritò doctioribus ſuperſtitioſa uidentur. Vtinam ille aut cęlum aſcendiſſet, aut nobis ex Platonis, & Plotini Sacrariis, eius, quam docet, Aſtrologiæ rationes, & fundamenta eruiſſet, quæ neque cum natura, neque cum ratione, neque cum religione, ut ea, quæ modo habemus,

mus,pugnarent. Hæc Medina. Certè quæ Ficinus in libris de Vita Mundi,& in Apologia hoc de genere scripsit eximi deberent,ac sicubi hoc ipsum attigit. Audio autem iam senem siue in Io.Francisci Pici gratiam, siue eius argumentis, & solidissimis rationibus persuasum, Astrologiam iudiciariam, seu, quæ uocatur sideralis,reiecisse, qua de re itẽ in eius Epistolis quædam forsan lector pius agnoscet. Quod autem Ludouicus Viues eũ Philosophastrum appellauerit, quodque cũ Hermolai Barbari, Angeli Politiani, & aliorum,quorum extant epistolæ dixerit,iis se Ficinum admiscuisse,ut oloribus gauiam, uoceluissem, Viuem meminisse suarum pręceptionum,quas in censura ferenda de Auctoribus,tradidit in libro de corruptis disciplinis. Plura enim sunt in Marsilio Ficino digna, quæ legantur, ut ob alia illa, quæ Crispus, & Medina sapienter animaduerterunt, non sint explodenda. Porro Ficini habemus hęc opera.

Argumenta in Vniuersum Platonẽ,quem & Latinum fecit

Theologiam naturalem libro unico. De intellectu,& intelligentia. lib.uno. In conuiuium Platonis,cuius libri initium est. Plato philosophorum pater. Epistolarum complures libros.

bros. De triplici uita tres libros. Quorum primo agit de sanitate tuenda. Secundus de uita producenda. Tertius de Vita cælitus cōparanda Apologiam, quæ expurganda est. Antidotum Epidemiorum, & præseruationem secundæ ualetudinis. De uoluptate librum unum. De sole, & lumine libros duos. Libellum de Magis. Quod necessaria sit securitas, & tranquillitas animi. De Animorum immortalitate, & æterna felicitate libros duodeuiginti ad Laurentium Medicem. Epistolam Veritatis de institutione Principis ad Cardinalem Riarium. Orationem Christiani gregis ad Xystum Pont. Max. Declamatiunculam ad genus humanum de uitæ institutione. De officiis. Orationem Theologicam ad Deum. Diuum item Dionysium Areopagitam de mystica theologia, & de Diuinis nominibus in Latinum uertit, cum commentariis ad eum. Aeneæ Platonici Theophrastum Latinum fecit. Ex Athenagoræ Philosophi libro de Resurrectione summam in duo capita redactam, ubi docet è prouidentia, iustitiaque Diuina resurrectionem esse: quæ olim Basileæ prodierunt in lucem unà cum Aenea Platonico. Paraphrases in Theophrastum, & Priscianum de sensu, phātasia, intellectu. Paraphrases in Iamblichum

de mysteriis Aegyptiorum. Alcinoi Platonici uersionem in Latinum. Pimandri item ex Mercurio Trimegisto. Plotinum quoque in quem & commentaria conscripsit.

Mercurius Trismegistus, de quo nos in Bibliotheca sacra fusius: ut de iis quoque qui in eum, uel de illo scripsere.

Marcus Antonius Natta de immortalitate animi.

Maximus Tyrius

Michael Ephesius, si non & idem qui Psellus.

Mystica Aegyptiorum philosophia

Nemesius, si alius sit à Nemesio scholiaste in Platoni Phædrum.

Numenius.

Ocellus

Olympiodorus

Orpheus

Philo Iudæus: in quo quæ cauenda sint, intelliget prudens lector è paucis, quæ Io. Bapt. Crispus distrib. 2. lib. x. sui primi Quinarii aduersus eum scripsit.

Philostratus, de quo uide Apparatum nostrum ad historias.

Plato.

Plinius, de quo uide, quę ad calcem huius ipsius Apparatus ad philosophiam.

Plotinus. de quo Suidas, & Porphyrius in eius

Vita.

Vita. libros 54. in ſex Enneades diuiſit. in quos Porphyrius, Euſtochius, & Proclus, qui non extant ſcripſere. Marſilius autem Ficinus commentaria, ut diximus, in eum ab ſe uerſum edidit. Sed tutiora expectamus à Io. Baptiſta Criſpo præter id quod de illo atti git uariis in locis primi Quinarii ſui de Phi loſophis cautè legendis. Interea uero nequis Plotini auctoritate omnino decipiatur, ſciat iſtiuſmodi hominum, cui Chriſti Domini fides haud illuxit, ingenia ſic à Satana fuiſſe ſpecie rerum ſublimium deluſa, ut & ipſis uſque ad mortem adfuerit. Nam & de Ploti no Porphyrius eius diſcipulus in uita ipſius ſcripſit, inquit, dum moriens diceret cuidam Euſtochio, equidem iam annitor, quod in no bis diuinum eſt, ad Diuinum ipſum, quod ui get in Vniuerſo redigere, Draconem ſub le cto Plotini pererrantem mox in parietis fo ramen ſe prorſus occuluiſſe.

Plutarchus de genitura in Timæum Platonis. De Quæſtionibus Platonicis. De Socratis Dæmone.

Porphyrius diſcipulus Amelii, Plotini diſcipuli, præceptor Iamblichi, de quo uide Suidam. Is vero Porphyrius, quòd aduerſus Chriſtianā religionem, atque Imperatorem multas effu tiſſet blaſphemias exilio mulctatus, & prohi

biti eius libri. Quod uidetur affirmasse Constantinus Imp. apud Socratem libro primo, capite sexto in Edicto, quo libri Arii libri dānantur, ac sectatores eius Ariani Porphyriani uocari iubentur: testificatione autem D. Hieronymi in chronico liberatus est post triennium misso ad Constantinum insigni uolumine; Ad quæ respexisse uidetur Eunapius Sardianus, dum ait Porphyrium iam senem nonnulla scripsisse iis contraria, quæ prius ediderat; Videtur (inquit) extremam senectam attigisse, qua factum est, ut multas reliquerit obseruationes libris prius ab se editis repugnantes: de quibus non possum aliter existimare, quàm quod ætatis progressu sententiam mutarit. Hæc Eunapius, licet gentilis cum ante hæc uerba fusè esset locutus de ætate eius, ac morte.

Priscianus Lydus, qui in Theophrastum de sensu, phantasia, & intellectu Græcè scripsit.

Proclus, contra quem scripsit Ioannes Grammaticus, præsertim contra eius epicheremata, quibus ingenitum, & incorruptibilem esse Mundum contenderat miser.

Psellus.

Ptolemæus

Pythagoras, siue Pythagorici.

Rabbi Moses, cuius errores ex Aegidio Cardi-

nali, uide ad finem Apparatus huius Philo-
ſophiæ.

Sebaſtianus Foxius in Phędonem, & Rempublicam Platonis.

Seneca

Simplicius, qui præter alia, in commentariis de anima laborauit, ut Platonis, & Ariſtotelis conſenſum oſtenderet. Vide Suidam in Damaſcio.

Seneſius, & eius interpretes de ſomniis.

Somniorum Interpretes.

Speuſippus

Stephanus Combentius de aſcenſu hominis ad Deum.

Stoici.

Syrianus

Teupoli concluſiones Academiæ, in quibus laborauit Piccolhomineus is, qui primariam philoſophiæ cathedram Pataui nunc obtinet.

Themiſtius

Theodorus Metochites

Timæus Locrus de Anima Mundi, & Natura.

Xenocrates de morte.

Xiſtus Pythagoricus

Zoroaſter.

Zoroaſtri magica.

Quinam conciliare Ariſtotelem cum Platone uel attentarunt, uel polliciti ſunt. *Cap. XII.*

Vguſtinus Steuchus Eugubinus, Symphorianus Camperius, Gabriel Buratellus in libro, quem in Platonis, & Ariſtotelis Symphoniã ſcripſit, Iacobus item Carpentarius, præter antiquiores, qui operam ſuam nauarunt in utroque philoſopho conciliando, quales fuere Ammonius, Philoponus in Ariſtotelis Vita, Simplicius, ut diximus, in commentariis de anima, Boetius in extremo Peri Hermenias libro, & ade ipſe Porphyrius, niſi quòd huius ſeptem hac de re libri non extant, quod ſciam. Mitto, quid Io. Picus Mirandulanus pollicitus eſt ſe præſtiturũ, quod tamen in ipſo ætatis flore moriens haud præſtitit. Quin & Iacobus Mazonius indoluit ſe in feruore iuuenili Theſes emiſiſſe, in quibus Platonem cum Ariſtotele conſentientem tueri ſe promiſerat: de quo etiam quartæ tractationis huius operis, capite ſecundo.

Io. Baptistæ Crispi iudicium de Platone ab optimis quibusque, ac uerè doctis magnifaciendum. Cap. XIII.

AT denique maximo philosophiã profitentium bono Ioannes Baptista Crispus Gallipolitanus opus insigne edidit Romæ anno 1594. de Ethnicis philosophis cautè legendis, quod Quinarium primum Disputationum ex propriis cuiusque principiis inscripsit. Eo autem Platonis complures errores, neque eius tantum, sed & Platonicorum, atque aliorum indicat, & solidis argumentis euertit. Quas autem cautionum leges, & cautiones affert, eas acerrimi uir iudicii certissimas eruit ex uera philosophia, ex Diuina scriptura, & synodorum legitimarum, sanctorũ Patrum, & Theologorum, qui eximii fuere philosophi schola. Vt certe & philosophorum, qui non rectè philosophati sunt erroribus aperiendis, & ueritati, si qua in iis est, astruendæ, futuræ sint eædem cautiones utilissimæ. Porro in eo opere de Platone hæc expendit, & confutat, quod dixerit animam esse omnium rerum antiquissimam, & in rerum productarum numero Reminiscentiam asseruerit, quòd de Animæ

generatione, uel æternitate nutauerit, quòd pugnantia in Parmenide, in Sophista, in Theæteto plerumque senserit, quod Mundum reuera producit; quod dum animum immortalem uult, ita loquitur ut uel Deum interimat, uel animum, quod id quod se mouet, modo ad unũ, modo ad infinita deducit. quod non probauerit animam à se moueri, quod Deo interdum carere uidetur. quod prouidentiam nòn inuenit. quòd hallucinatus sit ex Caballisticis. quòd pro anima Deũ prouidentem constituat. quòd emanationem æternam à Deo tollat, eandemque necessariò agentem faciat, & in Materia. quòd poetis fabulandi materiam subministret. quòd suis uerbis conuincatur de pęnali animorum descensu. quòd non rarò poeta sit in suis dialogis. Quod deceptus sit ubi de animalium generatione putauit se esse fabulosum. Quod dum ueriorem sensum tangere cupit moralem generationem uix bene ex Pythagoræ doctrina excerptam inseruit, quodque & si naturalem inspexit generationem, inde tamen aufugere non potuit, quin caderet in migrationem: eamque incertam referret. Quod tum præcipue cauendus est cum piis dogmatibus magis ridetur esse similis. Quòd errantia sidera non recte cognouerit. Quod de fæminæ generatione pugnãtia loquatur. Quod in quinto de Republica libro

bro non ſolum inſanierit,uerum etiam ſibi inſa nienti indulſerit. Quod ab Ariſtotele circa mu lierum ſtudia reprehenſus ſit. Quod nulli Religioni ex Beſſarione adſcriptus ſit. Quod uiuens reprehenſus ſit ob legem latam de uxorum cõmunitate. Quod Homeri Carminibus condemnari poſſit impietatis. Quòd Timei Locri uerba uel adulterauerit,uel non intellexerit. Quod à naturali diſputatione ad morales tranſeat. Quòd illuſtrius delirauerit,cum æternitatem,& temporaneam generationem,& ordinem inculcat productarum ſpecierum, in Timæo tractat. Quòd prius ſibi contradixerit, quàm Ariſtoteles eundem impugnaret. Quòd ſexcentis in locis reprehendi poſſit, ut inquit Ioannes Grãmaticus. Quòd Platonis confuſio poſteriores ſubuertit. Quod impietas eius appareat de liberis occidendis. Sed & alia pleraque ipſemet Criſpus accuratiſſimè expendit in Platone,ut fidenter & uere fatear eſſe,quam quod maxime optãdum,ut eum philoſophantes haud leuiter neq; per tranſennam uerſent. Sic enim reipublicæ litterariæ , atque adeo Chriſtianæ magnum præſidium afferent.

Tractationis ſecundæ finis.

TRACTATIO
TERTIA
Qua agitur

De Aristotelis Vita, Doctrina, Interpretibus, ac Versoribus: vbi & de Methodo, ac de cautionibus ad ueram Philosophiam cum pietate iungendam.

Quæ de Vita moribus, & Doctrina Aristotelis sunt dicta. Cap. 7.

Ristotelem qui carpunt, aut etiam non iniustè reprehendunt, alii eius uitam, & mores; doctrinam item alii notant. Vitam Diogenes Laertius, Tertullianus, & cæteri: quòd cum tanto uir haberetur ingenio in ea tamen uitia ruerit, quæ famam, vitamque ipsam fœdauerint, si uera fuerint. *Aristoteles (inquit in Apologetico Tertullianus) familiarem suum Hermiam*

miam turpiter loco excedere fecit. Idem tam turpiter Alexandro adulatur, quàm Plato à Dionysio uentris grátia uenditatur: quippe Hermiam (ait Laertius) *Acarnensium Tyrannum eunuchum prætextu familiaritatis interfecit: cuius criminis postea accusatus seipsum aconito confecit.* Licet alii dicant, assidua meditatione, quæstionem de admirandi ui, & natura Euripi, septies die, ac nocte reciprocantis explicare non ualentem, uiribus, & uita destitutum interiisse: unde & illud à Platone dictum, cum cæteris Laertius affert: *Aristoteles in nos recalcitrat, non secus atque in matrem pulli, quos peperit.* Contrà nonnulli, dolore simul ac spe in lachrymas aiunt profusum, primæ causæ misericordiam attentiùs implorasse, dum moreretur: Vt hinc constare possit, quę in homine resideret pietas; quam etiam exeruerit erga Præceptorem suum Platonem, cui aram excitauerit, statuamque dicauerit, in qua descriptum erat, *illum esse, quem probi omnes meritò deberent & imitari, & commendare.* Cum & primo de moribus libro, se non arrogantiæ, aut contentionis causa, sed ueritatis studio Platoni contradixisse asseruisset.

Iustinus in Paręne si ad Gentes Nazianz. oratione prima cótra Iulianũ.

Cælius ex aliis, libro 9. cap. 8

Cælius ex aliis, lib. 16. c. 34.

Arist. lib. 1. Eth. c. 6

Doctrinam etiam Aristotelis non æquè omnes accipiunt: quippe suus cuique sensus; &, ut ferè quisque initio studiorum nactus est Magistros, aut interpretes, sic solet pronus esse ad arguen-

Obiecta Arist. de eius doctrina.

guen-

guendum,uel propenſus ad celebrandum Ariſtotelem.

Qui arguunt,ij in uiro agnoſcunt obſcuritatem,& (ut ita dicam) lubricitatem,atque uafriciem in eludendis ingeniis: timentem ſibi talionem redditum iri, ſi planius ſententiam ſuã explicuiſſet, quam momordiſſet in cæteris. Pugnantia quoque: Temeritatem denique in aſſerendis rebus incertiſſimis,ac non ſolùm fidei,ſed & lumini naturæ,ipſique rerum ueritati repugnantem. Neque uero hæc dixere aliqui duntaxat,qui Chriſtiani fuere Theologi, & ſapientes (ne hi pietatis zelo fortè iſta pronunciaſſe putarentur) uerùm etiam Græci illi Interpretes,qui ut procul à fide,atque à uicinis ſæculis abfuere,ſic Peripatetici inſignes,ac proximi Ariſtotelis ſectatores habentur. Sanè Alexander Aphrodiſeus,ideo ſe Ariſtotelis ſententiam de æternitate Mundi unam ex omnibus ait delegiſſe,quam teneret,non quòd omnium uerisſima, ſed quòd contradictioni minimè eſſet obnoxia. Et Themiſtius furori ſimile eſſe dixit, ſi quis ſperet,ſe ex Ariſtotelis ſcriptis ſententiam eius penitùs aſſecuturum. Sententiis igitur eſſe eum ambiguis,& in utrunque latus flexibilibus,ne quis etiam exiſteret, qui ipſius dicta laceraret,ita ſemper cauiſſe,ne ulla uia ſibi præcluderetur,qua elabi nõ poſſet: quin &,ut quid

Themiſtius quid ſenſerit de Ariſt.

quid

quid dixiſſe uideretur, integrum eſſet ei, qui illum tuendum ſuſcepiſſet, negare: præterea etiã in reddendis Naturæ cauſis, ubi paullò erat apertius loquendum, operis titulo ademiſſe reprehenſionis anſam, inſcripto opere Problematum, ut iudicium uideretur relinquere lectori liberum, admonitum modò à ſcriptore. Ad Alexandrum, ideo ſcripſiſſe, neminem Commentarios illos, quos Rex dolebat in uulgum emiſſos, intellecturum, niſi qui abs ſe domi audiuiſſet. Neque uerò ſolùm in rebus, uerũ etiam in uerbis obſcuritatem affectaſſe, & dicendi genere preſſiore, quàm ipſo Attico, uſum: ut plerunq; non tam ſint eius uerba intelligenda, quàm nutus, aſtutam proinde ſepiam uocant (ut facit Themiſtius) Ariſtotelem, quòd ſuperba, & noua placita tam ſæpè atramenti effuſione tutetur, ne diſpici poſſit, aientibus ne faueat an negantibus.

Ariſtoteles uocatur ſepia.

Obiecta Aristoteli à Melchiore Cano non prorsus uera. Alii autem aduersus Doctrinam Aristotelis quid adhuc scripserint.
Cap. II.

Canus de locis cōmu. Theologicis li. 5o. c. 5.

Ed & Melchior Canus, non (inquit) ut Aristotelem carpat, sed quod ab eo, tamquā ab oraculo pendentes aliqui pestifera in animos Christianorum instillarunt, aliqua notat, quæ tamen omnino uera non sunt. Primus (inquit) locus, ubi contra scripturarum fidem errasse Aristotelem existimo, habetur de somno, & uigilia: quo loco negat, Deum immittere somnia, redditque eius rei causam; quòd si Deus eorum esset auctor, sapientibus uel maximè, & his quidem uigilantibus, ea immitterentur.

At ii, qui defendunt Aristotelem aduersus Canum, aiunt, eum loqui uniuersè, quia omnia somnia neget à Deo proficisci: quod manifestum est ex illius argumenti, altero quidem in primo capite libri de Diuinatione per somniū (ut in libro quoque citando minùs fidelis fuisse Canus uideatur) propterea quòd quilibet homines, uel etiam pessimi, somniant. Altero, in se-

ſecundo capite; quoniam reliqua quoque animalia ſomniant; quibus credendum non eſt, Deum ſuppeditare ſomnia. Id uerò ſacris litteris non ſolùm non aduerſatur, ſed maximè potius conſentaneum eſt, nam pluribus in locis prohibent fidem ſomniis adhibere, ut Leui. 29. Deuter. 18. ſecundo Paralip. 33. Eccleſiaſtis quinto, Eccleſiaſtici 34. Iſaiæ 56. Ierem. 23. 27. 29. Quòd ſi à Deo, qui nec mentiri, nec fallere nos poteſt, perpetuò eſſent, nimirum eſſet illis ſemper fides adhibenda. Non ergo negauit Ariſtoteles, ſomnia interdum à Deo immitti; ſed uerißimè affirmauit, omnia ex eo fonte non manare; Primum illud fuiſſet falſum, hoc poſterius eſt uerißimum. Addit uerò Canus.

Reſpõſio Somnia quænam in ſcriptu ris prohibeatur.

Alterum exemplum eſt in tractatu de bona fortuna; ubi res fortuitas Diuinæ gubernationi, ac directioni ſubtrahit; duobus argumentis perſuaſus. Vno, quòd res ſecundæ prauis obueniant, quorum Deum habere curam, non ſit ueri ſimile: Altero, quòd Deus potiùs dirigeret in effecta fortunæ homines ſapientes, cum cõtrà ferè uideamus, imprudentißimos quoſque eſſe fortunatißimos: Hæc quidem Canus, quæ ſicubi Ariſtoteles pronunciauit, iuſtißima Cani accuſatio eſt. Verumtamen non extat, quod ſciamus, Tractatus iſte de bona fortuna. Certè quæ in ſecundo Phyſicorum de fortuna diſpu-

2. Obiectio. Tractatus de bona fortuna inſcript' Ariſtoteli an extet.

tat, nil eiusmodi habent.

3. Obiectio Cani

Tertius locus (subdit Canus) est in libro primo de Cælo: ubi quidquid genitum esset, id corruptibile asseruit; nec incorruptibile quidquam, quod non esset ingenitum. Posuerat uerò ante omnia uarias harum uocum significationes, ne res uerbi ignorantia clauderetur. Ratus itaque se aduersus Platonem bonam habere causam, certamque proinde sibi uictoriam pollicitus, contra morem suum non obscurè, sed quàm fieri potuit, apertè, docuit. Quidquid incorruptibile esset, id ingenitum esse, ac perpetuum, oportere: hoc est, nullo unquam modo incepisse, sic enim uocem illam interpretatur. Qua ex re fieret, ut anima rationalis, aut corruptioni esset obnoxia, aut certè ingenita, & sempiterna. Sed & ad hanc tertiam Cani accusationem uerentur docti uiri calumniam. Etenim dum in primo de Cælo, tex. 120. dixit Aristoteles, omne genitum esse corruptibile, loquebatur de generatione, non de creatione, quam nullam agnoscit, ut intelligi potest tum ex aliis eius locis, tum ex textu 108. dum eandem quæstionem examinat: ex textu item 111. 112. 113. 114. vbi distinguens uarias acceptiones terminorum, nũquam ita accipit, ut possint ad creationem patere, sed solùm ad modum incipiendi, & desinendi naturaliter per generationem, & corruptionem.

Solutio. Omne genitũ per generationem non creatum est corruptibile.

nem. Propterea etiam interpretatur in textu 111. & 115. quid possibile significet, quid impossibile: & in textu 116. & 117. vnde spectanda sit potentia tum agendi, tum patiendi, & in tex. 131. 132. 133. 136. ex potentia interna ad esse uel non esse argumentatur ad uersus Platonem: quoniam in iis, quæ gignuntur & corrũpuntur, uis agendi & patiendi spectatur; In creatione nulla est potentia patiendi. Accedit, quod ipsomet Cano consentiente, eo loco aduersus Platonem disputabat, qui ita Mundum asserebat genitum, ut non ex nihilo creatum diceret, sed ex præiacente materia formatum. Omne autem, quod ita est genitum, est item corruptibile; quia ut ex materia est factum, ita in eum potest dissolui, habetque internum saltem corruptionis principium. Non ergo inde Canus timere debebat animæ nostræ corruptionem; quoniam etiamsi ea inceperit esse, non tamen est genita sed creata: quem productionis modum etsi Aristoteles non agnouit, nouit tamen, eam ex potestate materię non gigni, propterea quòd ex generatione eius, in qua organum corporis nihil habet commune, eam esse immaterialem intellexit: ita & extrinsecus secundo de generatione animalium capite tertio aduenire dixit, quamuis modum nõ assequeretur; & ideo posse post corpus manere incolumem, etsi ante

Aristoteles non agnouit creationem.

Anima rationalis non genita, sed creata.

Anima humana ex Arist. est immaterialis, & extrinsecus adueniens

corpus non fuit, 12. Metaphys. textu 17. nō obscurè indicauit.

4. Obiectio Cani Quartus locus (ait Canus) est libro quinto, rursumque 12. Metaphys. quibus locis definit, Deum animal esse perpetuum & optimum. Vocat autem Deum communi nomine substantiam quamcunque cælestem, & diuinam. Nam post hæc incipit inquirere, num illa substantia sempiterna, una, an plures sint. Atque eodem libro 12. consentit, benè antiquos res illas præstantissimas Deos appellasse. Ludit autem per amphibologiam. Nunc enim mentem ipsam Deum uocat; nunc Cælum, cuius anima est mens: id quod libro etiam secundo de Cælo uidere licet. Sed ne quis admiratus, quòd cælestes substantias animalia hic Aristoteles nuncupet: nam ueterum more substātiam animatam, (siue anima sensitiua, siue intellectiua sit) uocat animal: Itaque arbitratur Deum illum unum Principem cæterorum extremo cælo affixum, per se mouere ipsum, quomodo cæteræ mentes suum orbem mouent, suntque Aristoteli ipsorū orbium animæ: ut & B. Thomas 2. contra gentes, cap. 70. admittit. Nec Aristoteles aut octauo Phys. aut 12. Metaphys. hominis intelligentiam ad aliud principium reuocat, quàm ad illā primam mentem, quæ ui sempiterna primum mobile ciet. Hæc Canus.

Solutio. Verumenimuerò in

hac

hac quarta accusatione iustiùs Aristotelem accusasset, quòd in 8. Physicorum Deum fecisset immediatum motorem primi mobilis: hoc enim graue fuit illius peccatum, ex eo tamen profectum, quòd non alias substantias abstractas admittendas putauit quàm quæ ex motu concluderentur. Nam quòd in 12. Metaphys. Deum appellauerit animal, non adeo graue est, si certè intelligatur, uel quod cælum simul cum intelligentia sumptum, substantia est animata; vel si Deus ipse solus intelligatur, animal dici potest, hoc est uiuens. Et uerò uerissimũ quoq; est, in Deo esse uitam, Deumque uiuere. Quem sensum licet ex tex. 100. primi libri de Cælo colligere; ubi intelligentias, quæ sunt supra cælũ, ait optimam ibi uitam degere.

Aristotelis error putantis Deum esse supremi orbis motorē.

De⁹ quomodo dici possit animal.

Intelligētiæ quæ sunt supra cælũ optimam uitam degunt.

Quintus locus (inquit Canus) est eodē quoque libro, ubi substantiis intellectualibus cælorum motricibus uirtutem tribuit infinitã, quod infinito tempore moueant. Sic quidem ille: qui ex textibus 78. 79. & 80. octaui Physic. & 41. duodecimi Metaphysices ista infert, quasi uoluerit Aristoteles, omnes intelligentias esse infinitæ uirtutis. Sed summa contentione inuicem Interpretes errant, num de infinitate uirtutis, an de illa, quæ durationis est, iis agat in locis. Videlicet probare proposuerat, Primum motorem, & reliquas substantias cælorum motrices

Tex. 78.

5. Obiectio Cani

Solutio.

esse à materia abstractas. Probatio erat; si essent formæ in materia; uel essent in materia finita, uel infinita. Infinita non datur: si ergo sint in ea, quæ finita sit; uel essent uirtutis finitæ, uel infinitæ; si infinitam haberent uirtutem, non mouerent æterno tempore; si finitam, mouerent in non tempore; ergo nullo modo sunt formæ in materia. Ex hac demonstratione, unde nam habetur uirtus infinita? potiùs habetur finita. nam licèt sint formæ abstractæ, cũ tamen moueant naturaliter, & necessariò, mouerent in non tempore; uel certè possent mouere sin fortè concedas esse agentia libera, immo magis quàm si essent in materia, quia nihil repaterentur, & ideò expeditiùs mouerent. Mitto plurima loca, ex quibus non reliquas modò intelligentias, sed Deum quoque colligitur eum fecisse uirtutis finitæ. Sanè in 2. de cælo à textu 36. ad 40. motum cæli ostendit ita esse uniformẽ, ut neque ex parte mouentis, neque ex parte mobilis possit esse uelocior, aut tardior: at uirtus infinita posset multò uelocius, immo, in instanti, mouere. A textu uerò 67. & deinceps eam ponit inter motores orbium, & ipsos orbes proportionẽ, ut in textu 71. iuxta uersionem (præsertim Commentatoris) dicat uel unica stella addita cuipiam orbi, ultimum orbem fore in labore, ut inferiores orbes raperet. Ac demum in

Deus apud Arist. finitæ uirtutis est.

12. Metaphys. textu 44. ordinem, nobilitatem, & uirtutem motricem intelligentiarum, uult totum peti ex ordine, & mobilitate orbium, quos mouere debent, ut tantam omnino habeat unaquaque uirtutem, quanta orbi mouendo est necessaria. Neque in ea demonstratione, quæ obiicitur ex sempiterno motu probatur uirtus infinita, sed immaterialitas, impartibilitas, incorporectas, & abstractio à materia, ut apparet ex tex. 86. octaui libri Phys. Huiusmodi autem uirtus abstracta potest infinito tempore mouere, quamuis sit finita: quoniam mouendo non mouetur per accidens, nec repatitur, & ideò nō fatigatur, ut in textu 52. anteà deduxerat.

Sextus locus (ait Canus) eodem etiam libro, ubi (ut mihi quidem (inquit) uidetur) Dei prouidentiam, præmiaque, & supplicia, quæ probos & improbos in futura uita manent, fabulas esse significauit, gratia uulgi continendi in officio confictas. Reliqua (dicit) fabulosè iā sunt allata ad persuasionem uulgi, atque ad usū legum, uitæque humanæ utilitatem. Ecqua.n. (rogo) illa sunt ueteribus tradita, in quibus hęc ambo conueniant, ut sint ad usum legum, & ad uitæ humanæ utilitatem tradita, nisi ea, quæ nos explicare uoluimus, Aristoteles noluit, ne proborum hominum, eorum uel maximè qui Reip. curam gererent, inuidiam sibi, odiumque

6. Obiectio.

Tex. cō. 13.

con-

conflaret? Nam quòd Aristoteles Deo humanarum rerum prouidentiam adimat, maxima auctoritate Theologi affirmant, Clemens Alexandrinus libro quinto Stromatum, & Epiphanius tertio libro aduersus hæreses, cap. ultimo. Quos autem locupletiores auctores quærimus, quàm sanctos, in Græcorumque doctrinis apprimè uersatos? An ne ipsius etiam Aristotelis de se testimonium expectamus? Nimirum 12. Metaphys. lib. uerbis artificiosè excogitatis, ne in hoc etiam à more suo discederet, absurdũ esse docuit, Deum de quibusdam intelligere, quod præstet non uidere aliqua, quàm uidere. *Vbi non dixit*, absurdum esse, Deum quædam intelligere; sed de quibusdam intelligere, aut meditari; ut uetus interpres reddidit. Vt non tam simplex rerum uilium intelligentia, quam prouidentia earum, & cura significaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parua negligere. Atque in libello de Mundo (si modò eius est hoc opus) Deum facit similem magno Persarum Regi Xerxi, uel Cambysi, uel Dario, qui ipse per se maxima, & pulcherrima Regni obeat munia, minora & sordida mandet aliis: Ac decimo Ethicorum libro, quòd si Dii (inquit) curã habent aliquam humanarum rerum, quemadmodum existimatur, & creditur, rationabile est, eos amantibus mentem, honorantibusque faue

Arist. adimit Deo rerũ omniũ prouidentiã.

Caiet. 2. 1i. q. 36. ar. 2.

re, tamquàm rerum ſibi chariſſimarum curatoribus, ac benè agentibus. Nota, *Vt exiſtimatur, & creditur, &c.* Iam Diogenes Laertius apertè tradit, Ariſtotelem Dei prouidentiam ad cęleſtia uſque perſtringere. Iam quòd libertatem Deo in naturæ rebus Ariſtoteles neget, iuri docti, & graues in magnis argumentis ſuadent, ut ſuperuacaneum ſit, eas hic à me rationes repeti, quas in promptu eſt ex illorum libris cognoſcere. Certè ubi de Mundi æternitate, uelis, equiſque (ut aiunt) cum Platone certat, ſi naturæ auctorem liberum faciat, ridiculus eſſe uideatur. Quid de indignatione ob proſpera impiorum euenta, quæ ad bonos mores pertinent ſecundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid quod ſeptimo Politicorum libro præſcribit, nihil mutilum & imminutum, orbatumque natura educandum: ſcilicet ne nimia filiorum multitudine res ſua illa publica formam ſpeciemq; congruentem amitteret? Propter quam etiam cauſam peruertẽdos fœtus exiſtimat, aborſumque ante animationem faciendum. Quid de animarum infinita multitudine? quam admittat neceſſe eſt, ne in Pythagoræ μετεμψύχωσιν incidat? Illa uerò admiſſa, cùm infinita corpora eſſe non poſſe exiſtimet, demonſtratum reſurrectionis articulum non admittet. Quid, quòd duo principia Ariſtoteles poſuit, Deú, & materiam;

Ariſ. Deo libertatẽ adimit.

riam: nec enim rerum creationem ex nihilo agnouit. Cuius quidem rei testes non mediocres; sed haud scio, an grauissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque lector, noli contẽnere. Hæc Canus. Qui sanè in hoc non iniuria inuehitur aduersus Aristotelem: malè enim semper apud ueteres Christianos is Philosophus audiuit, tamquàm de Diuina prouidentia malè sentiret; nec apud Clementem modò, & Epiphanium, quos Canus citat, sed apud Eusebium quoque libro 15. de Præparatione, cap. 4. Nyssenum libro de Prouidentia, cap. 3. Theodoritum libro 6. de curandis Grecorum affectionibus; & in Epitome Diuinorum Decretorum, cap. de Prouidentia, Nazianzenum oratione prima de Theologia; Origenem libro primo contra Celsum; Athenagoram orationem pro Christianis; Ambrosium libro primo de Officiis, ca. 13. Cyrillum Alexandrinum libro 2. contra Iulianum, & celeberrimi eius Interpretes consentiunt; Alexander in libro de Prouidentia; Auerroes duodecimo Metaphys. com. 37. & 52. & Tractatu quarto Metaphys. capite ultimo. nec uerò Petrus Fonseca initio suæ Metaphysices diffitetur Aristotelem de hac re fuisse locutũ, quamuis conetur non inualidis rationibus euincere, eum non plane prouidentiam rerum singularium sustulisse.

Quæ uerè obiicienda sunt Arist.

Arist. male de Diuina prouidentia sẽtit.

Patres qui Arist. accusarũt eius criminis.

At

At qui perniciosissimum alii esse addunt, quod Aristoteles dixerit, nihil immutari, uariari ue in natura: Monstraque unius ipsius materiæ defectu contingere: quo sanè tolluntur opera omnia Dei mirabilia, præterita, futura, quęq; siue contra, siue præter naturam accidunt: quãquam, & secum ipse Aristoteles pugnauerit, qui librum scripserit θαυμαςῶν ἀκουσμάτων hoc est de auditionibus admirabilibus: quibus fatetur, Terram tamquam grauiorem debuisse omnino aquis contegi, sed partem extitisse retectam, ob animantium terrestrium uitam, & aereorum. Quæ sanè hominis confessio Diuinam (uelit nolit) testatur omnipotentem prouidentiam; quæ cùm terram super aquis fundauerit, posuit terminos aquis, ne transirent terminos suos; vt Diuina Diuinitus habet Scriptura. Nam etsi plerumque in maris profundo subsidat terra, cùm tamen naucleri altiùs ad Oceanum euehuntur, nihil iam terræ iacto bolide inueniunt, sed cernunt ad maris marginem Oceanum ipsum quasi elatum montem. Hæc igitur illi: Vt alia pleraque taceam, quę Cardinales Alliacensis, Bessarion, & reliqui aduersus Aristotelem disputarunt.

Alios, præter Canũ Aristotelẽ notasse.

Psal. 103 Prou. 8

Alliacensis, & Bessariõ scripsere aduersus Aristot.

Ari-

Aristotelis philosophiæ patroni quid pro Aristotele dicant. Cap. III.

Arist.cur, obscurè & ambiguæ loquutus sit.

Aeterum qui Aristotelis solent esse patroni, fatentur quidem, eum sæpenumero obscurè, aut ambiguè locutum; sed iis tantùm in locis id fecisse, in quibus non satis compertum habebat, quid statuendum esset, quid'ue iis, quæ ipsi cõtra occurrebant, respondendum uideretur. Quod ideo (inquiunt) uidetur fecisse, ut occasionem aliis daret eiusmodi res meliùs discutiendi, simulq́ue eorum declinaret reprehensionẽ, quam homo cautus, & minimè contemptor gloriæ metuebat. Neque uerò calumniæ uitii arguendum esse Aristotelem, quod sæpè non ad sensum aliorum, sed ad uerba argumentetur: id enim facere, quoniam illorum philosophandi rationem non probat, qui sibi solis loquuntur, ut ipse scribit libro tertio Metaphysicorum, & fabularum, ænigmatumve integumentis, aut dictionis obscuritate & insolentia (ut paullò ante dictum est) Philosophiæ ueritatem occultãt. quod tribus de causis non uidetur faciendum. Vna, quia Philosophiæ munus est quærere cau-

Eustrat. 1 Eth. c. 6. & B. Th. 3 Meta. lect. 11. & 1. de cęlo, lec. 22. & 1. d anima, lec. 8. & alibi sæpè.

sas

ſas patentium effectorum, ut ipſe docuit primo libro Metaphyſicorum. Vnde fit, ut quemadmodum effecta ſunt manifeſta; ita etiam cauſæ manifeſtè tradenda ſint. Altera, quia in philoſophia non alia ueritas quæritur, quàm quæ per ſe nota eſt, aut ex per ſe notis deducitur: ſiquidem in his poſita eſt omnis perfecta cognitio, ad quam naturale ſciendi deſiderium adſpirat. Tertia, quia occultatio ueritatis ſub tegumentis fabularum, & ænigmatum, dictioniſque obſcuritate, nihil aliud eſt, quàm occaſio errorum, aliter atque aliter interpretantium: quæ præberi non debet à Philoſopho, cuius finis eſt ueri cognitio, & boni adeptio. His de cauſis conſueuiſſe Ariſtotelem refellere multorum Philoſophorum dicta, non quòd in ſententias eorum inuehatur, quæ magna ex parte fuerunt ſanæ, aut ſaltem longè probabiliores, quàm ut ipſe eas interpretetur: ſed quia ut ipſi diſplicet ea philoſophandi ratio, ſic operæpretium ducit illam è Philoſophorum ſcholis explodere.

Arist.3. Met. c.4. tex.15.

Arist.1 li. Meta.c.7 tex.44

2.Meta.c. 1.tex.3.

Addunt, non ſolùm de naturalibus, uerùm etiam de Diuinis rebus plura ſcripſiſſe Ariſtotelem, quæ ſi extarent, neque uerò interiiſſent, dilucidè uiri doctrinam, & piam, & reconditiorem, quàm umquam ceteri antea præſtitiſſent, cerneremus: Namque (aiunt) Laertius refert, ſcripſiſſe Ariſtotelem plures alios libros de Phi-

Arist. longè plura ſcripſit de diuinis reb⁹. quã, quę habeam⁹

Laertius in Arist.

lo-

loſophia qui ad nos non peruenerunt. Cicero in primo libro de Natura Deorum quædam de Diuinis rebus citat ex *A*riſtotele in tertio libro de Philoſophia, quæ in libris Metaphyſicorum non habentur. In ſecundo etiam libro utitur argumento *A*riſtotelis ad Diuinam *P*rouidentiã confirmandam: quod in libris, qui extant, non legitur. Euſebius quoque Cæſarienſis libris undecimo, & quartodecimo de Præparatione Euãgelica, inſerit quædam fragmenta libri ſeptimi, & octaui de Philoſophia *A*riſtotelis, & alia alibi ex eodem auctore citat, quæ etſi ad primæ Philoſophię doctrinam pertinent, non tamen reperiuntur in libris Metaphyſicorum. *A*fferunt porrò librum de Mundo ad *A*lexandrum, qui ſi ab *A*riſtotele editus eſt, vt quidam boni auctores exiſtimant, ſatis indicat, *A*riſtotelem multa de Diuina Natura, de beatis mentibus, de prouidentia, de animorum immortalitate, & aliis huiuſmodi rebus fuſiùs ſcripſiſſe, quæ in illud quaſi compendium, faciliori, & gratiori ſtylo, prætermiſſa etiam diſputationum moleſtia, in gratiam Regis collegit. Non deſunt quoque ex recentioribus, qui ueriſimile putent, libros quattuordecim, qui de ſecretiori parte Diuinæ ſapiétiæ ſecundùm *A*egyptios, inſcripti ſunt, & ex Græco in *A*rabicum primò conuerſi tempore Leonis Decimi, in Bibliotheca Damaſcena inuenti

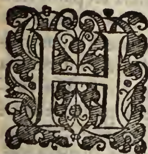
Euſeb. li. 11. c. 1. & li. 14. c. 7

In his eſt Iuſt. Martyr in Oratione Parænetica ad Gẽtes

Carpentarius in eoſdem libros.

uenti referuntur, Aristoteli esse adscribendos: qui si ab eo conscripti sunt (quod sanè uerum non iudico) nihil iam reperiri posse existimāt apud Platonem ex Philosophia externorum desumptum, quod accuratiùs etiam ab Aristotele traditum non sit. Atque hos libros, suspicantur iidem, significasse B. Thomam in opusculo de vnitate intellectus, contra Auerroem: cùm testatur, se uidisse quattuordecim libros Aristotelis de substantiis separatis, nondum in Latinum conuersos, qui continerent explicationem multarum quæstionum de Deo, & Anima rationis participe: quæ in Physicis, ac Metaphysicis non uidebantur explicatæ. Thomas Opusc. 16. sect. 1.

Quid reuera de Aristotele sit sentiendum. Cap. IIII.

Haec igitur cùm utrinque afferantur, planiùs dicendū est quid reuera de Aristotele sit sentiendum, quæ vè ratio eius doctrinæ; quæ item adhibendæ siue cautiones, siue correctiones sint; Addo item, quæ adiumenta possint afferri, ut tanti uiri laboribus Christiana possint ingenia fructuosiùs uti absque noxa.

Arist. omnium est philosophorum præstantissimus.

Et sanè primùm illud pro certo habendum est, vniuersæ philosophiæ tractationem, & methodum intra proprios cancellos, & quasi fines accuratiùs, & breuiùs eum redegisse, quàm cæteri anteà fecerant. Quo nomine delatam ei iure primam inter ethnicos Philosophos palmã, hancque fuisse potiorem causam, cur Christianæ Academiæ eundem pre aliis ordinem in tradenda philosophia sequuti fuerint: quippe sparsa cùm collegisset, hæc congesta cùm digessisset, confusaque plurima cùm distinxisset, suo quæque loco in proprias disposuit classes, vt essent faciliùs ad manum. Accedunt, primò perspicax illa uis in multis rebus, quam Græci uocant ἀγχίνοιαν ad rationum momenta, præsertim ad substantias separatas uestigandas: In Ethicis deinde, ac Politicis (quamuis & in finibus bonorum, & administranda Republ. non semper omnia dixerit ad normam) atque adeò in Poetica, & Rhetorica præclaræ, si cuius umquam anteà, præceptiones. At uerò qui omnia eius placita de rerum natura opinati sunt eiusmodi fuisse, nihil ut certius esse possit, uehementer, ac toto cælo (quod aiunt) errarunt. Errant etiam, & (plùs quàm dici facilè possit) peccant, qui quum prælegendum Aristotelem sumunt, ea præfantur, quibus teneri adolescentium animi maiorem de Aristotele existimationem, quã

Errores eorũ qui de Arist. pręfantur quæ non debent.

de

de ipſa Chriſtiana, & uera philoſophia, concipiũt; quam de ore præceptoris ſemel hauſtã uix umquam ex illis aliquis eximat. Et tamen potiùs illud eſt præfandum, quod ipſemet tantus demonſtrationum flagitator dixit in prima philoſophia, aciem mentis nõſtræ, ad manifeſtiſſima naturæ, non ſecùs, quàm noctuæ oculum ad Solis lumen caligare. Ariſt. 1. Metaph. c. 1

Deinde monſtrandum, (id quod etiam tritũ eſt apud omnes Ariſtotelicos) nullam eſſe in Ariſtotelis libris ſcientificam demonſtrationẽ, quæ perfectiſſima ſit, & omnibus numeris abſoluta, itaque non eſſe ipſius doctrinam inconcuſſam, & ὁμοιομερῆ, hoc eſt ſibi & omni parte ſimilium licèt acutam, & accuratam. Secùs porrò Ariſtotelem de ſeipſo locutum fuiſſe, quàm fecerint Aphrodiſeus, & Auerroes, & alii, dum illam nimis extollunt. Veritati enim ille uult, ut plùs detur, quàm homini cuilibet: cumque ipſe uenatur alicuius rei abditam ueritatem, quàm ſæpè dubitanter, uerisimiliter, apparenter, mediocriter ea de re agere ſeſe diſertè inquit? Qualia illa ſunt ex pluribus. Sed hęc ſoluere tentandum eſt, ait primo de Generatione. Et capite quinto, oportet dubitationis ſolutionem tentare inuenire ſeruantes. Et principio Meteororum, In quibus de quibuſdam dubitamus, quædam uerò attingimus quodammodo, Apud Ariſt. recti ſsima, & perfectiſſima nulla eſt demonſtratio. Quid mõſtrãdũ de ipſo Ariſt.

Et capite octauo, Itaque etsi quòd appareant Comete causam recipimus, uti mediocrem, &c. & alia huius generis permulta. Peccari igitur uehementer ab Aristotele, & aliis docendum, cùm in Natura scrutantur, quæ occultauerit ipsa Natura, hoc est Diuina Voluntas, quæ est ipsissima omnium rerum Natura, vt inquit Augustinus; quo humilitatis iacto fundamento, roborantur ingenia, & (ut ita dicam) inualescunt, uni ne ab omni doctrinæ uento circunferantur. Itaque & errare potuisse Aristotelem intelligũt, humaniq́ue angustias ingenii in eo qui erat homo, (& quidem ethnicus) agnoscunt: Et angustiora eom posuisse principia, quàm ut inde plurima demonstrare potuerit. Mirandum etiam ut non sit, si interdum uariauerit, ac senescenti (quod ferè fit) illuxerint, quæ priùs obscura fuissent. Sanè quum de uidendi ratione ageret in libris de Anima, intrò nos, inquit, species admittere: in Problematis autem, foras mittere. De commixtione item prædicamentorum mixta esse fatetur in Categoriis, quæ in topicis negat. Dialecticam quoque alibi ait, materiam habere propriam, alibi nullam: Vt quod uel ex aliorum opinatione etiam de Anima problematicè dicere uisus sit, tũ certiùs alibi asseruerit: Quãobrem si diutiùs uixisset, uel si nunc reuiuisceret post tot sæcula, quibus aliæ res innumeræ,

Variatio in opinionibus Aristotelis.

ac propemodum alter orbis emersit, multa es-
set correcturus, quæ contraria nunc experimur.
Et sanè duorum fermè annorum millium spa-
tium, quòd à morte Aristotelis, usque ad hæc
tempora intercessit, maximum usum, notitiam-
que rerum potuit afferre disquirentibus tot in-
geniis, & Mundum peragrantibus tot uiris, ut
uidelicet magis eluxerit ueritas, & quibus in re-
bus Græci, Arabes, & Latini consentire de do-
ctrina Aristotelis nequiuerunt, id iam intelligi
potuerit accidisse ex defectu principiorum, er-
roreque hominis alioquin excellentis, & perspi-
cacis. Et Hipparchus quidem qui summi uir iu-
dicii, & à Plinio Naturę consiliorum particeps,
& à Ptolomæo uir ueritatis amicus φιλαλήθης (Arist. si re-
uocatus est (quod alibi quoque diximus, aduer- uiuisce-
sus Gregoriani Kalendarii hæreticum quendã ret plura
calumniatorem) non solùm plura, quæ pertine- corrige-
bant ad cœlestes motus emendauit, uerùm etiã ret, & cur)
quum Chaldaicas obseruationes, atque Calippi
cas rationes cum ueris & mediis syzygiis contu
lisset, primus è Græcis animaduertit μετάπτω-
σιν cursus Lunaris inter quattuor periodos Ca
lippicas fieri, quippe qui Lunam duorum trien
tium diei suis temporibus priscas Calippi neo-
menias anteuertere sæpè animaduerterat. Ita-
que ait, ἡμεῖς δὲ μηνὰς μερῶ ὅλοις εὑρίσκο- (Hipparchus.)

μὲν περιεχομένοις ἐν τοῖς ιθʹ ἔτεσιν, ὅσοις κα-
κεῖνοι (hoc est, Methon,& Calippus) τὸν
δὲ ἐνιαυτὸν καὶ ἔτι τοῦ τεταρτημορίου ἔλαττον
ἐπιλαμβάνοντα μάλιστα μέρος μιᾶς ἡμέρας
ὡς ἐν τοῖς τῶν ἔτεσιν ἐλλείπειν παρὰ μὲν τὸν
μέτωνα ἡμέρας πέντε, παρὰ δὲ τὸν κάλιππον

Hipparchus.

ἡμέραν μίαν. ac tamen cum nouilunium cum
æquinoctio coniungens προεμπτώσεις ἰσημερ-
νὰς, καὶ συνῳδικὰς, easdem esse existimasset,
falsus est, cum in 304 annis non solum Lunam,
sed & æquinoctia uno die priscas sedes anni Iu-

Cæsar Sosigenes Ptolome' Albategnius.

liani anteuertere sit deprehensum. Sic & Philo
lai, & Democriti, ut & Oenopidæ, & Aphrodi-
sii fallaces anni, cycliq; fuerũt. At & Romani, &
Iulius Cæsar, licet Sosigenis opera diligentissi-
mè annum correxit, &, Ptolomeus ipse, qui A-
driano Imperatore uixit, deinde etiam Albate-

Alphonsus Hispaniæ Rex.

gnius Arabs, denique & posteri omnes, etiam
Alphonsus Hispaniæ Rex, qui Mathemata Re-
giis sumptibus illustrauit, ac penè quicunque
excellentes uiri fuerunt, in anni quantitate no-
uas semper notitias, procedente tempore, hause-

Zodiaci partes, & signa mutarunt locum.

runt; & Chaldæi, qui mille & quingentos an-
nos in hisce studiis posuerunt, orbis tamen octa-
ui, sicut Ptolomæus trepidationis, motum igno-
rarunt. Cùm uerò Zodiaci partes, & signa mutas-

ſe locum ſapientes uiderint, nemo non intelligit, quàm incerta fuerint, quæ tunc ipſi tamquã oracula fundebant. Quamobrem & ipſe Ariſtoteles, ſi Oceani circumquaque Terram ambientis ambitum decurriſſet, uidiſſet autem alia, quæ antiquiſſimis ignota, nouam (ut diximus) huic ſæculo plurimarum rerum lucem ſuppeditarunt, ecquid putamus diceret nunc, aut quomodo lituram induceret in pleraque eorum, quæ ſuis ſcriptis conſignauit? Sanè & pleraq; demeret, & adderet alia, ac Diuinæ veritatis oracula quum ad exitum adamuſſim perducta cerneret, quæ pectus; ſeſeque (niſi perdita ſuperbia intumeſceret) ſub iugum Diuinæ ſapientiæ deiiceret, ut & cum Paulo inclamaret; *O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius.* Rom. 11. Cæterùm ſuo nomini Ariſtoteles rectè conſuluiſſet, ſi quemadmodum Ptolomæus noluit, ut ſuis nos hypotheſibus addiceremus, ſi quando, ait, à tempore, cuius filia eſt ueritas, ueriores aliæ oſtenderentur; ſic ipſe ingenuè pronunciaſſet, nolle ſe principiis ſuis prorſus credi; cùm & mentibus aliquando tenebras offundãt, & uerò aditum præcludant ad pietatem: multaque poſſint emergere, quæ adhuc ipſam ueritatem reddant ſplendidiorem. Sanè uerò cum pręter ſublunarium rerum generationem; &

Ptolomęus noluit, ut ſuis hypotheſibus fides omnino haberetur.

Cur De' initio no luerit omnia pate-re, quæ in Mundo deinceps apparent Rom. 1.

conseruationem, quæ à cælestibus motibus pendent, alia ex aliis Deus ex ingente illa sua penu, pro Mundi captu, deprompsit; si, cum primum facti sunt cœli, cuncta nobis patuissent, consuetudine uiluissent, uel torpuissent ingenia; uel altiùs hęsisset in multorum animis, qui soli sapere uiderentur, labes illa pertinax, Aeternũ fuisse Mundum, numquam interiturum: agere Deũ necessariò: & quęcunque plurimi ex Aristotele combiberunt; ex quibus Deum cognoscentes, non sicut Deum glorificauerunt. Cęterum non negauerim, quidquid ingenii uiro huic Philosopho datum est (ad mensuram tamen) à Deo id factum, ut, cui multum fidei ab ethnicis, ac perfidis adhibitum iri prospiciebat, id ad eorum errores euincendos (pręcipuè non solùm sacris fidei regulis, uerum etiam ueræ philosophiæ rationibus correctum) esset ualiturum. Porrò in quibus errauerit Aristoteles, fortè minus excusandus est, quàm Plato: quòd & Platonem tam diù audierit, ac tanto pręstans ingenio etiam cum Iudęis, apud quos ueritas integra tunc erat, uersatus sit. Quare nisi æstu humanæ glorię è ueritatis firmitate, tamquam à littore abripi se permisisset, multò plùs luminis, & uerę Philosophię percipere potuisset. Clearchus enim Peripateticus, quemadmodum dictum est supra, in primo libro de Somno dicit se nosse Iudęum

Cur Arist. tantum à Deo ingenium fuit côcessum.

Arist. minus excusandus, quã Plato

Arist. cũ Iudæo uersatus est.

quen-

quendam grauiſſimum,non ſolum eloquio, uerum etiam animo,cum quo uerſatus eſt Ariſtoteles.

Partitio librorum Ariſtotelis. Cap. V.

Orrò Ariſtotelis librorum alii fuere particulares,ut Epiſtolæ: alii uniuerſales, ut Phyſica: alii medii,ut Politici, & hiſtoria animalium. Rurſus horum omnium alij hypomnematici; alii ſyntagmatici; quorum alii unius ſpeciei, quotcunque de uno theoremate ſcripſit; Alii uarii, quotcunque de pluribus: Syntagmaticorum uerò alii ex propria perſona, & Acroamatici, Dialogici, Exoterici: Horum rurſus alii Theoretici,& Cōtemplatiui,ut Phyſici,Mathematici,Theologici: Alii practici,ut Ethici,Oeconomici, Politici: Alii denique Organici,ueluti ii, qui ante methodum, deque ipſa methodo eſſent, & de iis, quæ ad methodum conferrent. At eorum qui extant (nam quos Laertius numerat,ii interierunt magna ex parte,neque uero iis, quos habemus,omnino reſpondent) ordines, ſiue genera ſunt ſex. Logici,Naturales,Metaphyſici,Mathematici,Politici,Philologici: reliquos autem extra

Ammonius, & Simplicius in Prologomenis in prædicamenta Ariſt.

Logici, Naturales,Metaphiſici, Mathematici,Philologici. alii extra ordinem

tra ordinem appellant. Ex genere itaque Logico quindecim habemus. Prædicamentorum vnū; de Interpretatione, vnum; Resolutiuorum priorum, duos Resolutionum posterioru duos Topicorum, octo, Redargutionum, vnum, siue Elenchorum.

lib. Phys. 74. Ex genere uerò Naturali septuaginta quattuor. De naturali auscultatione, octo. De Cœlo, quattuor. De Generatione, & corruptione, duos De Sublimibus, quatuor. (si sit eius) De Anima, tres. De Sensu, & sensibilibus unum. De Memoria, & meminisse, unum. De Somno & uigilia, unum. De Insomniis, unum. De Diuinatione per somnum, vnum. De Animalium motu, unum. De Longitudine, & breuitate uitæ, unū. De iuuentute, & senectute, morte, & uita, vnum. De respiratione unum. De Animalium gressu, unum. De Spiritu, vnum. De Animalium generatione, vnum. De animalium partibus, quattuor. De Animalium historia, Decem. De coloribus. Vnum. De Physiognomicis, unum. Plantis. Duo, qui tamen non sint Aristotelis. Meta-

Lib Met. & mathematici. physici uerò generis. Eorum, quæ post naturalia, tredecim. Mathematici autem duo, Mechanicorum unum. De Insecabilibus lineis, unum. Politici uerò generis triginta scilicet, idest ciuilium octo, hoc est de re familiari, duos. Ethicorum Nicomachioru, decem. Ethicorum magnorum

rum duos. Eudemiorum septem. De virtutibus, unum. Philologici uerò ordinis, quinque, Rhetoricorum tres. Rhetoricorum ad Alexandrum unum. Poeticorum unum. Extra uerò ordinem quadraginta tres habemus; Problematum triginta octo. De mirabilibus auscultationibus unum. De Xenophane, vnum. De Zenone unũ. De Gorgia unum. De Nilo unum statuerunt.

Franc. Patricius quid si Arist. præstiterit.

Franciscus autem Patricius, qui Tomos quattuor Discussionum Peripateticarum edidit, quibus Aristotelicæ philosophiæ uniuersam historiam, atque dogmata cum ueterum placitis collata, proposuit; tertio libro prioris Tomi multus est, in ea disquisitione; quarto autem libro eiusdem Tomi totus est in diiudicatione librorum Aristotelicorum, quos posteà octauo libro per genera, & nono in singulis generibus distribuit. Sed & in prioris Tomi libro tertiodecimo de Methodo Aristotelis inuenienda agit: de qua, quæ nos in primis ei assequendæ conducere putamus, sequenti capite dicetur.

Ratio

Ratio genuini sensus eruendi ex Aristotelis dictis. Cap. VI.

Arist. per Arist. interpretādum.

Orro ad eruendum ex Aristotele genuinum sensum, tria commoda sunt. Alterum si per Aristotelem Aristoteles curetur intelligi: Cui rei fert opem sedulitas in sententiis ipsius inuicem conferendis: eo iudicio, ut quæ physicè locutus est, distinguantur ab iis, quæ metaphysicè, uel alia ratione pronunciauerit. Ac quidem suscepit non ita multos ante annos, laborem hunc Vbaldinus Bandinellus, qui Apparatum sententiarum ex uniuerso Græco Aristotele collegit utiliter. Sed quoniam is liber nó est in lucem editus, qui tamen hodieque in Vrbe asseruatur in Bibliotheca, quę Cardinalis est Sfortiæ; ideo Ioannis Baptistæ Bernardi Seminarium totius Philosophiæ Peripateticæ hũc faciet; de quo dictum est suprà, cum do Platone loqueremur. Et tamen ipsum uniuscuiusque peculiare studium in ipso Aristotele uersando, & ad suos locos redigendo, mirificè iuuabit ingenia; mentemque eius Philosophi magis apeciet. Alterum est, Græcum Aristotelis Græci studium. Vt enim elegantissimè, atque aptissimè

Vbaldin⁹ Bandinellus.

Io. Baptista Bernardus.

Peculiare studiũ in Arist. versando utilissimum.

Græcum Arist studium.

mè scripsit (ubi præcipuè intelligi uoluit; quo nomine Cicero aureum uocat Aristotelis eloquentiæ flumen) sic idiomatis illius cognitio, crebraque tractatio summo præsidio est, non solùm ad declinandas barbaras spinositates, quas in eum Interpretes quidam intulerunt, uerùm etiam ad re ipsa intelligendum auctorem, qui habendus est præ manibus. Nam licèt Boetius, Hermolaus Barbarus, Argyropylus, Leonardus Trapezuntius, Gaza, qui libros de animalibus uertit, Ioachimus Perionius (quamquam in hoc notata sunt aliqua minùs sapientia mentē Philosophi) aliiq; cum laude uerterunt Aristotelem; ipsum tamen audire suo quasi ore loquentem, longè aliud est. Vt mittam, in minima Græci sermonis particula (præsertim autē Aristotelis, qui non erat uerborum prodigus) miram insidere aliquam uim, quæ uix alieno sermone se exerat: uti nempe quæq; natio suos habet idiotismos: Id quod qui uelint penitùs introspicere, perlegat, quæ post Budæum typis tradita sunt Romæ à Francisco Deuario, uiro certè linguè Græcæ scientissimo in libello, qui est de particulis Græci sermonis. Quin & Apollonius Alexandrinus libris quattuor de Syntaxi seu constructione Orationis, quos Græcè edidit, magnum, ut Græcæ linguæ, sic libris Aristotelis de interpretatione, & reliquis dialecticis adiu-

Arist. aureum flumen eloquentiæ.

Quinam uerterũt Aristot.

Arist. non fuit uerborũ prodigus.

Francisci Deuarii liber de particulis Græci sermonis

adiumentum feret: ut non mentitus sit, qui di xerit hunc inter Philosophos, & eos quidem acu tissimos, atque diligentissimos potius quàm inter Grammaticos esse recensendum: quippe qui huius artis præcepta non nudè, ac simpliciter tradat; sed ipsas illorum intimas causas, tã altè scrutatur, tam solidè expendit, atque accuratè comprobat, ut nil aptius scribi potuerit. Et uero hic ille est Apollonius, quem Priscianus summum artis Grammaticæ scriptorem appellauit, Theodorus autem Gaza Græcæ, & Thomarum Linacer Latinæ Grammatices optimi Doctores studiosissimè consectantur: paucos uero ante annos Francofurti Græcè, & Latinè correctiorem, additis notationibus typographi emiserunt in lucem. Tertium est, si Aristotelis libri faciliores, minùsque obscuri primò adhiberentur aliquandiù, qui uiam sternerent ad difficiliorum sermonem assequendum. Rhetorici enim libri, atque Ethici & Politici, qui fermè Rhetoricis sunt cognati, tum qui de Animalibus scripti sunt, (quorum, ut ingens apud ueteres erat pretium, sic magna est ad uitã ut litas,) ac deinceps Problemata percurri, uel adeo breuiter exponi iubere cum fructu possent, antequã ad limina Philosophiæ Naturalis Iuuentus intro duceretur; potius sanè, quàm in fabulis Poetarum, & quidem obscœnis, tamdiù detineretur: à

Libri Aristotelis qui nam primo essent legẽdi.

qui-

quibus cum illico in difficillimum auctorem, ignotasque uoces, & phrases incurrunt ingenia, mirum est, quantopere aut franguntur, uel retardantur; aut denique quantum facessunt negocij Præceptoribus, qui non tam Philosophi, quàm Magistri sermonis (& huius multiplicis, pro uarietate interpretum) dum necesse est, ut sint, uix non succumbunt oneri ac uitæ, si rem sedulò persequi. Ac certè cum ad consultam Aristotelis obscuritatem accessisset altera illa fortuita obscuritas, quod eius libri cũ uniuersa Theophrasti Bibliotheca ad Nilum quendam Scepsium, hominem rudem & illiteratum, mox ad Apelliconem Teium peruenissent, exesis aliquot codicibus, & confusis; deque Apellicone à Sylla Dictatore empti fuissent, ac Tyrannio Grammaticus adhibitus, qui omnes in ordinem redigeret; fieri non potest, quin cùm in multis iudicium hic suum secutus à scopo aberrauerit; interdum item alia inseruerit, antequàm Andronicus Rhodius libros (ut fecit) euulgauerit. Ex ipsa ergo operum faciliorum Aristotelis tractatione multum subsidii capient mentes, si enixè operam dent (quod haud difficili negotio fieri potest) ut quasi ex suo eloquio manifestus euadat Aristoteles. Quin etiam penè necessarium hoc est: quoniam de plerisque illius libris extitit controuersia, num essent Aristotelis; qualis est, qui de

Arist. cur sit in obscurus.

Strabo. Plutarch. Diogenes.

Controuersia de libris Aristoteli.

Præ-

Prædicamentis inſcriptus eſt, de quibus Boetius diſputat. De Analyticis autem quadraginta volumina ſcribit Ioannes Philiponus inuenta eſſe in uetuſtis Bibliothecis; at è ſtylo, acumineque diſſerendi, quattuor Ariſtoteli fuiſſe adiudicata, quæ præ manibus ſunt. Sed & in deſcribendis Ariſtotelis libris quum Amanuenſes plerumque errauerint (quod ferè fit) ex unoque haud correcto codice, ſexcenti alii eiuſmodi, ac fortè cum multò pluribus erroribus, & ex his alii prodiiſſent in uulgus, intelligit quiſque, nihil eruendo Ariſtotelis ſenſui adeò poſſe conducere, quàm præter aliquam uerorum principiorum notitiam comparatam, ipſius eloquii interior cognitio; quando uoces animi ſunt notæ, quæ, quid ſentimus, enunciaret.

Vnde errores in libros Ariſt.

Aristotelis interpretes, quomodo legendi, uel præponendi Auditoribus. Cap. VII.

Præter eos autem à quibus dixi Aristotelem è Græco Latinum factum, non defuere, qui uerterunt aut totum, aut eius librorũ partem in se milatinam, ne dicam barbaram, & in Chaldæã, & in Arabicam, in Italicam quoque, ac forsan alias linguas. Quo in negocio grauissimum, damnum passa est interioris philosophiæ, artiumque omnium cognitio. Aristoteles enim, qui (ut dictum est) ob concisam rerum tractationem, ac denique ob librariorum describentium indiligentiam, erat obscurus atque reconditus, factum est, ut quasi uinum, licèt optimum, in aliena impura dolia transuasatũ, amitteret uim natiuam, ac ferè cum forma saporem. Et sanè phrases, & schemata, figuræque omnes, quæ erant in Græco sermone elegantissimæ atque aptisimæ, ad Latinum, Arabicumque idioma repugnantes pertractæ, incertum edidere sonum, atq; sententiam; ut plùs iam de uerbis, quàm de rebus istis orta sit quæstio. Inde nempè tam multiplex terminorum confusio peperit illa mõstra, quæ secuta sunt ex permixtio-

Aristo. in Barbaras linguas iuehitur.

Vnde passa grauissimum est damnum philosophia Arist.

Extermi-norũ confusione quæ nam monstra.

ne illa linguarum, Rege Nembroto, qua imperia nec dari potuere, neque accipi, quum sese mutuò non intelligerent. Ac in Græcis interpretibus, quòd hi loquentes Græcè Aristotelis Græci sensum faciliùs assequi potuerunt, plurimumq; ideò illis tribuendum sit, hoc commodi est; ut, si ipsi propria lingua legantur, notiones rerum liquidiores in mentes transfundant.

Græci interpretes cur præferendi: ac tamen quid est in iis cauendum.

Sed quoniam & hi Latinè redditi non usquequaque omnes saporem redolent suum, nequeunt ingeniis tantam opem afferre, quantam sine dubio afferrent sua in lingua perlecti, & intellecti. Accedit, quòd cum pleraque in iis sint, in quibus cùm Christiani non essent (præter Ammonium) procul à uera philosophia aberrarunt, eadem illa magno pietatis pretio secernenda essent, aut prænotanda, ne aliquam ingeniis labem in perniciem aspergerent. præterquam quòd Christianæ uirtutis ac fidei maiestatem haud deceret, ut è cathedris Academiarum Interpretes ii prælegerentur, & hoc nomine celebres haberentur, qui cum hostes acerrimi fuerint Christianæ Religionis, rectè item sensisse putantur aliquando in iis, quæ aduersus Christum Dominum impiè effutiuerunt. Eiusmodi est Isagoge Porphyrii à Christianis scholis ablegãda, de Christianis pessimè meriti, ac plura tradentis impropriè, super uacaneè, prolixè, cum sanè ex ipso Aristotele bre-

breuior,& accommodatior colligi possit: nisi si quis plus in Prolegomenis, & Introductione ad Logicam, temporis uelit terere, quàm necesse sit. Cùm autem sint, qui dum Aristotelem uersant, non solùm manus, animosque admoueant Porphyrianis, uerùm etiam Apuleii, Plutarchi de Deo Socratis, Iamblici, Michaelis Psclli, & istiusmodi aliorum scriptis; præcaueant, quibus ueritas,& Deus ipse sunt cordi,ne sensim in ea delabantur, è quibus difficillime egredi pro sint incolumes. Multa enim ab illis falsa prodierunt de rebus spiritalibus; quòd Dæmones, quos ii consulebant, aut quorum mendacia collegerant,plurima de se,deque Angelis mentiti sunt, acti tum sua superbia,tum furenti cupiditate fallendi homines,ac,quòd Satanas (non mentiente umquam Christo Domino) mendax est, & pater mendacii. Hinc optimum consilium est, ut quoniam etiam qui Christiani ac Græci fuerunt Interpretes,aliquando nimis in conclaue philosophiam admiserunt, propterea magno cum delectu, & istos legant: toti uerò in eo sint, ut oppugnent,& adeò expugnent, sicubi Christianæ ueritati aduersantur; sicque philosophiam explicent, ut ueræ Theologiæ ancillari, & subseruire faciant. In quo certè patet campus (si quis Dei sensus est in præceptoribus) in octa-

Porphirii Isagoge è scholis ableganda.

Cautio 1 Platonicis interpretibus.

Ioan. 8

Astus Dæmonum in fallendis hominibus.

Aliqui interpretes Arist. caute tractandi.

De Auer. & aliis Philosophis.

uo libro physicorum, in libris de Cœlo, de Anima, & Metaphysicæ patentissimus: Auerroem porrò, & alios Philosophos sic legant & afferāt, ut ne partiri uideantur Sectam Auerroistarum, Sectam Græcorum, Sectam Latinorum, nec ipsi harum sectarum alicui se, uel suos addicant, sed singulorum per se sententiam exponant, & ubi prauè sentit Auerroes, Aphrodiseus, Philoponus, & alii, inde sumant occasionem deserendi eam auctoritatem: atque id potiùs solido ad pietatem pectore, atque argumentis, quæ habemus ualidissima, quam conuiciis, faciant. At si quando rectè dixerint: id sine eorum laude defendatur. Ne uerò auditores erga Auerroem, aut reliquos eiusmodi afficiantur, ostendant, unde id deprompserint, quod sanè facilè fuerit, si, quod obseruatum est suprà, ubi de philosophia generatim actum est, ad memoriam, usúmque reuocetur. Quin etiam nè publicè legant Auerrois Digressiones, tamquam separatum aliquem tractatum Philosophorum, sed eius opinionem tantùm referant in ordinariis quæstionibus.

De Auerrois digressionibus.

De Auerroe quid sentiendum.
Cap. VIII.

T uerò planius, & rectiùs possit intelligi Auerroem hunc non esse aliis Philosophis doctiorem, sed ex affectata obscuritate seu barbarie sibi auctoritatem parasse apud multos, neminem attentiùs res ponderantem lateat, quadraginta ante annos ab iis, qui solebant Auerroem miris celebrare laudibus, legi solitum fuisse mendis scatentem. barbarè uersum, confusum, intricatissimum, obscurissimum: ut qualia essent ingenia agnosci possint, quæ istiusmodi spinetis delectarentur: cum tamen tot essent perspicui interpretes saltem priùs legendi: labore posteà Ioannis Baptistæ Bagolini Veronensis, qui cum dispendio uitæ correctum edere Auerroem studuit, effectum esse, ut Venetiis ederetur à Iunctis anno huius sæculi LII Sed cum ille partem uersionis ipsius expressisset à Iacobo Mantino Iudæo, quam item anteà Abraamus de Balnes, eiusdem perfidiæ alter, mendosam, & obscuram ediderat (id quod ipsimet Auerrois curatores non diffitentur) laborique suo deinceps absol-

Io. Baptista Bagolin' quid si Auerroe præstiterit.

uendo adhibuisset eos, qui Auerroem interpretati essent, Leui Ghersonidem, Paulum Israelitam, Vitalem Nissum, Ioannem Bruyerinum Campeium, Calo Calonymon, Ioannem Franciscum Buranam, alios que ueteres haud cognitos Auerrois enarratores mẽdis refertos, quos Suessanus, & Zimara, dum emendarent Auerroem, intactos reliquerant; hucque item præsidium accersiuisset ex aliis eius farinæ hominibus; ecquis tam stupidus sit, quin intelligat, sic facilè Mantinum errare potuisse in Auerrois uersione, ut alii anteà fecerant; tot uerò eiusdem Interpretes, pessimè, neque Latinè loquentes suppellectilem notionum, & uocum tam dispasatam inuexisse in animos legentium, ut nec Bagolinns iudicare de iis, qui Arabicè non nouerat, nec cęteri emendare inemendata possent, quibus idem barbariei morbus in uisceribus hæreret? ne quid dicam de Iudæis uelamen habentibus super cor, qui quum Diuinũ Codicem, (Hebraicè licèt noscentes, & Hebræi nati,) non nisi ad pessimum sensum distorqueãt, minimum lucis assequi in Arabe uertendo, certè in uerã philosophia tradenda, potuerunt. Quũ uerò ante eos idem ipse Auerroes, mille iam & centum quinquaginta annos natus post Christi Domini ortum, tot potuisset Diuinæ sapientiæ oracula, miraculaque uidisse, ac tamen per-

Versores Auerr.

Mantin⁹ĩ emendã-da Auer. uersione suspectus

ſtitiſſet in perfidia ſua impius; ecquid tantum Christianæ mentes ex turbido impietatis cœno piſcari ſeſe poſſe exiſtimarunt; quin multò certius fore damnum ex eo perſpicerent, quàm beneficium? Acceſſit autem ad hæc incommoda, etiam Arabica Ariſtotelis verſio deprauatiſſima; quæ qualis fuerit, ex uno Metaphyſices textu omninò lubet huc adiicere cum iis, quæ ideò cordatus uir hoc de homine obſeruatum reliquit. Is igitur ſic. Dicet aliquis, graue incommodum, ſed ideo tolerabile, quòd adiuuamur bonis Interpretibus, ac explicatoribus, ex Arabia uſque accitis. quibus tandem? uerſione Arabica, & commentariis Auerrois, quem philoſophi de noſtra ſchola, qui poſt eum ſcripſere, ita ſunt amplexati, ut penè auctoritate Ariſtoteli adæquarint: nec ſolùm qui longo poſt interuallo uixerunt, ſed qui illius quoque ætate; quod factum eſt, & ignorantia meliorum, & admiratione mercimonii, lingua, & ſenſis peregrini: ut gratiam ei conciliaret apud primos nouitas, apud poſteros uetuſtas; nomen eſt Commentatoris nactus homo, qui in Ariſtotele enarrando nihil minùs explicat, quàm eum ipſum, quẽ ſuſcepit declarandum. Sed nec potuiſſet explicare, quum eſſet humano ingenio, & quidem intra mediocritatem. Nam quid tandem afferebat, quo in Ariſtotele enarrando poſſet eſſe

Arabica Ariſt. uerſio qualis. Viues li. 5. de corrupt. artib. to. 1.

Nota ex uno Auerrois loco quid de aliis coniici poſſit.

probè instructus? Non cognitionem ueteris memoriæ, non scientiam placitorum priscæ disciplinæ, & intelligentiam Sectarum, quibus Aristoteles passim scatet. Itaque uideas, eũ pessimè Philosophos omnes antiquos citare ut qui nullum unquam legerit, ignarus Græcitatis, & Latinitatis, pro Polo Ptolomeum ponit, pro Protagora Pythagoram, pro Cratylo Democritum: libros Platonis titulis ridiculis inscribit, & ita de iis loquitur, ut uel cœco perspicuum sit, litteram eum in illis legisse nullam. At quàm confidenter audet pronunciare, hoc aut illud ab eis dici, & (quòd impudentius est) non dici: cùm solos uiderit Alexandrum, Themistium, & Nicolaum Damascenum; & hos (ut apparet) uersos in Arabicam peruersissimè, ac corruptissimè. Citat enim eos nonnumquam, & contradicit, & cum eis rixatur, ut nec ipse quidem, qui scripsit, intelligat. Aristotelem uerò quomodo legit, nõ in sua origine purum & integrum, non in lacunam Latinam deriuatum (non enim potuit linguarum expers) sed de Latino in Arabicum trãsuasatum. In qua transfusione, ex Græcis bonis facta sunt Latina non bona (ut ille dicit) ex Latinis uerò malis Arabica pessima. Sed ut liquidò ostendam, qualis sit Arabica interpretatio, et expositio Commentatoris, locum unum pro sexcentis millibus adferam: nam alia permulta

Errores Auerr.

Qualis Arabica interpretatio.

facilè

facilè quiſque per ſe inuenerit, quæ ego ſuperſedebo attingere, ne ſim iuſto prolixior in re præſertim, quæ patefactis linguis, & cognitione totius antiquitatis apertior poſthac erit pleriſq; Libro ergo Metaphyſices primo, textu (ſicut ipſi loquuntur) commenti quinti, Ariſtotelis opiniones priorum de principiis naturæ examinantis hæc ſunt uerba: μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ πλάτωνος ἐγενέτο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς πυθαγορείοις τούτοις ἀκολουθοῦσα. τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν ἐκ νέου τε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον κρατύλῳ καὶ ταῖς ἡρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτως ὑπέλαβον, σωκράτους δὲ περὶ τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῶν ὅλης φύσεως οὐδὲν. Quorum hic eſt Latinè ſenſus: Poſt iam enumeratas de philoſophia ſententias, ſecuta eſt Platonis ſpeculatio, in pleriſque Pythagoricis, accedens; ſed quædam habens propria præter Italicam diſciplinam. Nam à puero primùm Cratylo dedit operam, & placitis Heracliti, quæ à ſenſilibus, quòd in perpetuo eſſent fluxu, ſcientiam tollebant; cuius ad poſtremum quoque fuit opinionis: cùm Socrates

Locus ex Metaph.

cir-

circa moralia uersaretur, de natura autem uniuersitatis nihil diceret. Sic nos. Audiamns nūc Interpretem Arabicum. Et post hoc, quod dictum fuit de modis philosophie, inuenta fuit philosophia Platonis, & sequebatur illos in multitudine, in unitatibus autem erat opinionis Italorum: & primus qui contigit post Democritum, fuit opinio Herculeorum, scilicet quòd omnia entia sunt semper in fluxu, & quòd nulla est in eis scientia. Istas igitur opiniones secundùm hoc accepimus in postremo. Socrates autem locutus fuit in moralibus, & nihil dixit de natura. Sic ille. Quæso te, quis sanæ mentis, eadem dicat esse hæc, & illa? Aristoteles si reuiuisceret, intelligere hæc, aut posset uel coniecturis castigare? O homines ualentissimis stomachis, qui hæc deuorare potuerunt, & concoquere; & hæc tam ab Aristotelis sententia ac mente abhorrentia, auscultare, quæ Auerroes Commentator comminiscitur. fauete linguis uiro tanti nominis, & alteri Aristoteli. Dicit.

Auerr. castigatione digna opinio.

Et postquàm inuenti fuerunt isti modi philosophiæ, scilicet Pythagoricorum, & uniuersaliter qui ponebant mathematica principia entium naturalium, scilicet Anaxagoræ, & Empedoclis, & Democriti, inuenta fuit philosophia Platonis. Quid ais? Anaxagoras, & Empedocles, & Democritus, mathematica entia

fa-

faciebant principia rerum naturæ? Atqui Anaxagoras adfert ſua ὁμοιομερεῖ, Empedocles quatuor elementa, Democritus corpuſcula inſecabilia,& inane. Quod ſi non aliunde, ſi non ex Græcis aut Latinis,quos numquàm uidiſti,certè ex Ariſtotele ipſo quantumlibet deprauato, didiciſſes in Phyſicis, & in hoc eodem opere,& in aliis multis. Perge porrò. Et dicit, quòd ſequebatur iſtam in multitudine; id eſt, quòd Plato conſectabatur in pluribus ſuis opinionibus opinionem Pythagoricorum, & in paucioribus opinionem Italorum. Quid poteſt dici uel aptius intelligentiæ Ariſtotelis, uel eruditius de hiſtoria philoſophiæ ac hæreſibus? Pythagoricos diſtinguit à Philoſophis Italicis;quaſi alii fuerint Italici, quàm Pythagorici: quod nec pueri noſtri ignorant. Addit. Et fuerunt primi Naturales in Italia, ſcilicet Anaxagoras, Empedocles, Democritus. Atqui priores fuerunt Ionici Philoſophi à Thalete, quàm Italici à Pythagora. Sed cur iungis vulpes ouibus? Cur Anaxagoram ex Ionia transfers in Italiã? Deinde dicit, quòd Plato ſequebatur in maiore parte philoſophiæ ſuæ eos, qui ponebant mathematicas cauſas rerum ſenſibilium. Quis hoc dicit? Nam Ariſtoteles nihil minùs dicit, quàm quod tu ſomnias. Adiungit: Quia Plato dicebat, formas eſſe; & opinabatur, natu-

Pythagorici, & Italici philoſophi iidem.

naturam formarum, & numeri esse eandem. Quid opus est nobis alio interprete Platonicorũ numerorum? Iam posteaquam Auerroes scripsit, cesset dictum uetus. Difficilius quàm numeri Platonis. Et opinabatur, quòd quattuor elemẽta sunt composita ex superficiebus æqualium laterum, & angulorum. Nihil ergo loci relinquitur triangulo? nihil pyramidi? apparet hunc hominem diligentissimè esse in Platonis Timæo uersatum. tam multa tu quidem dices de Platone, ut qui numqnam legerunt Platonem, & Aristotelem, credant, te non miniùs esse Academicum, quàm Peripateticum. Deinde dicit. Et primum, quod contigit post Democritum, fuit opinio Herculæorum. Quid ergo hæc refellam, quæ apud Aristotelem nulla sunt: & sumam operam superuacaneam, cum hæc sint cuilibet ad exsibilationem atque explosionem obiecta? Vbi est mẽtio Democriti? vbi Herculæorum? Quid (malùm) sunt isti Herculæi? An quia Hercules Græcè ἡρακλῆς dicitur, ideo Heraclitici erunt Herculæi? Qui faciebant dubitare omnes dãtes se ad Philosophiam in illo tempore. Quos omnes præterquam seipsos? Sed nec dubitabant qui sciebant nesciri sensibilia. An putas Academicos fuisse, qui in omnibus assensum cohiberent? Et dicebant (ait) quòd nulla est scientia. Quid? tu nulla censes illos entia posuisse præter sensilia?

O do-

O doctum interpretem ueterum. A sensibus, quæ uerè non essent, scientiam illi auferebant: in ijs, quæ mente assequeremur, quæ sola uerè sunt, relinquebant, vt in Deo, & rebus illis cœlestibus. Scientia enim necessaria est. Quis sic loquitur? Scientiam esse de necessariis dicimus, non ipsam necessariam. Sed faciamus gratiam verbi homini in facundissimo. Et nihil est in his, de quo pendeat scientia, nisi sensibilia, quæ semper sunt in transmutatione. Hæc sunt tua, an Herculæorum, ut tu uocas? Sint enim Heracliti Herculæi, certè illorum non sunt, qui ueram sciētiam in cognitione statuebant eorum, quæ uerè essent. Tua sunt, qui adeò es impius, ut impietates inserere, uel tuo, uel alieno nomine, semper gaudeas. Denique dicit. Et istas opiniones &c. id est, istæ igitur opiniones prædictæ perueniunt ad nos de considerantibus in philosophia usque nunc, Videte, quàm hoc congruat cum eo, quod Aristoteles dicit. Hæc fuit postmodum *Platonis* sententia. Atqui hic est Auerroes, quem aliquorum dementia Aristoteli parem fecit, superiorē B. Thoma: Rogo te, Auerroes, quid habebas, quo caperes hominum mentes, seu ueriùs, dementares? Cœperunt nonnulli multos sermonis gratia, & orationis lenocinio? te nihil est horridius, incultius, obscœnius, infantius. Alii tenuerunt quosdam cognitione ueteris memoriæ: tu nec

Auerr. habet quō mētes hoīes rapiat.

quo

quo tempore uixeris, nec qua ætate natus sis, nouisti; non magis præteritorum consultus, quàm in syluis & solitudine natus, ac educatus. Sunt quos libenter legimus propter experimenta, & obseruationes uariarum rerum in natura;

Albertus Grotus.

ut Albertum Grotum: tu uelut in alia natura genitus & uersatus, de hac nihil loqueris; utique in Aristotelem scribens; nam libros tuos Medicos non legi. Admiratione atque omnium laude digni sunt habiti, qui animos formauerunt, qui præcepta tradiderunt benè uiuendi: te nihil est sceleratius, aut irreligiosius: impius fiat, & Atheus, necesse est, quisquis tuis monimentis uehementer sit deditus. Equidem coniecturas omnes consumpsi. Iam dic ipse, qua potissimùm re quibusdam placuisti: audio, teneo, non tua culpa est; sed nostra: non tu adferebas, quo placeres, sed nos adferebamus, quo non displiceres: non approbauit te tua doctrina, sed aliorum imperitia & torpor: suauia erant obscuris obscura: inanibus inania: & quibusdam pulchra sunt uisa, atque ad fucum faciendum aptissima, quæ nec ipsi intelligerent, nec alii essent intellecturi. nam existimationem scientiæ querebant, non scientiam. Multi qui te non legerant, alienum iudicium sunt secuti: aliquibus propter impietates fuisti gratus; nam & Auerrois doctrina, & Metaphysica Auicennæ,

Atheus qui sese nimium addixerit Auerroi.

Cur placuit Auerroes multis.

næ, denique omnia illa Arabica uidentur mihi resipere deliramenta Alcorani, & reliquas alias einsmodi: nihil fieri potest illis indoctius, insulsius, frigidius. Hæc Viues.

Ac tamen cum hoc ita sit, ij uerò, qui Auerrois Commentaria tam sedulò (ut dixi) hac ætate emendarunt, postquam Aristotelis uitam ex Diogene Laertio, & ex monimentis Ioannis Grammatici, priori tomo præfixerunt, mox de uita Auerrois ex libris Chronicorum à mundi origine excerpta egerunt, hæc addidere.

Auerroes quoque Medicus, cognomento Commentator, Philosophus quidem apud Cordubam Hispaniæ urbem, hoc tempore floruit: ut ex secundo libro eius, qui de cælo tractat, commento 110. *&* 111. *habetur. Fuit enim à Natiuitate Christi anno M. C. L. vt asserit Conciliator, & Aegidius Romanus in suis Quodlibetis, libro secundo, quæstione de Vnitate Intellectus, ubi uerba hæc habentur. Nam Commentator Auerroes, non est diu, quòd fuit. Nam dicitur, filios suos in Curia Federici Primi, cognomento Barbarossæ, Imperatoris fuisse, qui temporibus nostris obiit. Fuit ergo dictus Auerroes tempore, quo fides Christiana erat ualde dilatata. Constat autem, quod apud Christianos erat solemnis mentio de statu animarum separatarum. Et ideo Auerroes, qui fuit isto*

Quando uixit Auerroes.

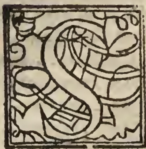
Nota.

tem-

tempore, potiſſimum debuit uidere hoc incõueniens. Hæc illi. Qui cùm dicant, eſſe *inconueniens* id, quod ex uera philoſophia, atque ex fide Chriſtiana credimus, cernunt, qui non ſunt omnino cœci, hæc à ſatana paulatim obtruſa piis mentibus, & adeò priuilegiis ſubdolè obtentis confirmata, fructus illos peperiſſe acerbiſſimos: unde magna Europæ pars per hæreſes, & Atheiſmum, iſto hominum genere tamquam Chorago præeunte, prorſus ad ueritatem, quæ altrix eſt pietatis, obſtupuit.

De alijs Ariſtotelis interpretibus. *Cap. IX.*

Interpretes Ariſt.

Ed ut ad aliquos meliores Ariſtotelis Interpretes ueniam. Vt in patribus, & Philoſophis ſeu Chriſtianis, ſiue Ethnicis, qui hoc ſeculum præceſſere, magnum ingenii ſpecimen eluxit in exponendo Ariſtotele; ſic Diuinæ placuit bonitati, ut ipſos hoc ſeculum haberet, qui maximè eniterent, & oppugnatam uerę Philoſophię ueritatem, in libertatem aſſerentes caſtiùs eam interpretarentur. Ne longior ſim, id nunc ſatis eſto; nitidiorem in Græcis, ac quibus in locis ueritati fideique nõ

Simplicius locuples. Themiſtius cõpẽdiari⁹.

ſunt

sunt aduersati, in Simplicio locupletem, In Themistio compendiariam, In Alexandro Aphrodiseo constantem licet non ubiq; ueram, In Theophrasto grauiter elaboratam, In Ammonio facilem, & gratam dicendi rationem esse. At etsi inter Arabes Auempaci, & Alpharabio graue aliquid, aut meditatum, uti & Auicennæ Platonicum, Auerroi autem nonnihil firmum (sed sæpe aliunde sumptum) inesse uideatur; labes tamen tam multæ insunt, ut antidoto, uel amuleto plerumque opus sit ad ea uenena tractanda. Iam in nostris Latinis, non sine causa sapientes obseruãt in B. Thoma solidam æquabilitatem; in Ioanne Scoto vegetum quiddam, atque discussum; in Francisco acre acumen; in Alberto pressum, amplum, & grande; in Aegidio tersum, & exactum dicendi genus; in Henrico sublime ac uenerandum: cum & reliqui suas habuerint dotes. Hi ergo Aristotelem exposuerunt, ac quidem sæpè rectiùs, quàm ipse conceperit; quòd & his altera splendidior lux hoc est, ea quæ est Fidei affulserat; & à modestis, ac piis mentibus plerumque absonæ, atque infirmæ gentilium rationes firmitatem nanciscuntur; quemadmodum in vbere solo siligo iacta non semel euadit in triticum. Quippe & ueterum omnium rationes expenderunt, & quæ inde secuta sint incommoda, cum ui dissent, qui simul Theologi fuere præstantes, & grãdis

Aphrodiseus constans.
Theoph. elaboratus.
Ammonius facilis, & gratus.
Arabes quales interpretes.
Auempaces.
Alpharabius.
Auicennã
Auerr.
Latini B. Thomas solidus, & æquabilis.
Scotus vegetus.
Franciscꝰ acutus.
Albertus pressus, amplus,

M quidque

quidque naturæ, quid gratiæ Diuinæ lumen humanis mentibus inferat claritatis, ipsimet in seipsis experti, potuere sanè aliis splendidiorem luminis facem præferre. Verumtamen in iis, qui uel superiore exeunte, uel hoc sæculo Aristotelem scriptionibus illustrarunt, plurima cũ dici possent, hæc pauca, quæ magis necessaria uideantur, eloquar absque eorum iniuria, qui cum egregiè laborauerint, hoc tamen loco (inferius haud prorsus prætermittendo) tacentur, ne sim prolixior. Primò Ioannes Picus Mirandulanus in Heptaplo, in Oratione de hominis dignitate, in libro de Ente & Vno; in iis, quæ aduersus Astrologiam Iudiciariam scripsit, multa aperuit, quæ ad Aristotelem intelligendum, atque ad ueram Philosophiam è tenebris eruendam pertinent, in quo tamen unum id fortasse cauendum est, ne quoniam perspicacissimo fuit ingenio, Hebræaque uolumina, & Platonicam, Pythagoricamque Philosophiam cupiditate omnia percipiendi auidissimè uersauit, sic alii non omninò hæc illicò attentent, quibus non est idem ingenium, aut certè hoc ipsum non expedit, sed inter fines, quos pietas & charitas scientiæ Christi præstituit nobis, sese contineant. Ecquid enim mihi cum Rabbinorum longiore, quàm par sit, tractatione, aut Cabalisticorum uersatione (licèt aliqua ueræ Philosophiæ, fideique

Cautio in imitando Io. Pico Mirandulano.

Rabbini, & Cabalistici cur cauendi.

que

que consona complexi sunt) quando eadem uariis uel inuolucris, uel erroribus implicuere; nobis autem iam liquidissima à Christo Domino, Christianaque Philosophorum piorum schola manarunt? Præter Picum autem, Augustinus Steuchus de perenni philosophia, multum lucis affert; ut alibi diximus. Propiùs autem Chrysostomus Iauellus perspicuitate atque ordine, non est in postremis habendus in philosophia tractanda: licèt aliquibus siue perspicacioribus, siue interdum suo in sensu abundantibus, pius quidem uideatur, sed simplicior. Caietanus breuis, acutus, & in quo uersando attentione opus sit, habet plura, quæ prosint. Verumtamen quoniam reliqui, uel proprio genere loquendi, scabrosi, uel difficiles habentur, non peribit labor, quibus erunt ad manus, Dominicus à Soto, Franciscus Toletus, Benedictus Pererius, & Franciscus Vallesius, qui inter alios præstantes uiros, Physicam Aristotelis Philosophiam sapienter ac dilucidè tractarunt. Vallesius autem cùm præter optima, quæ edidit in Medicinam, quæ tamen interdum hùc facere possint, Sacræ Philosophiæ libros nouissimè edidit, qui Taurini excusi sunt, ad firmitatem ueritatis assequendam non inutiles: Et uerò unum qui legerint attentè Toletum, libros Aristotelis de Anima interpretantem, non solùm errores illos

August. Steuchus
Chrys. Iauellus.
Caietan.
Dominicus à Soto.
Francisc. Toletus.
Pererius.
Francisc. Vallesius

mum cuiusque capitis, ac penè singillatim ubi explanauit, ac dicendi genera notauit è locorũ similium obseruatione, tum Aristotelis sententiam nudam, & simplicem ante oculos ponit; nec ulla rerum, quas aliunde importaret, uarietate eam quasi confundi ac perturbari patitur: perceptis autem sententiis, verbisque enodatis ad finem cuiusque capitis, propositionum ac sententiarum, quæ in illo capite pronunciatæ fuerint, Veritatem per seipsum contemplatur, orientes quæstiones explicat, si quid ad easdem res attinens ab aliis bonis auctoribus affertur, ad eundem adducit locum. Quæ sanè Boetii in aliquibus libris explicandis ratio fuit: nisi quòd quæ apud hunc prima, & secunda editione separatis uoluminibus continentur, atque in secunda editione ad uerba, & sententiam Aristotelis explicandam se confert, Flaminius, quæ ad sententiã attinent, semel absoluit, continuòque rerum tractatarum contemplationem subiicit: id quod multò breuius & gratius est. Et Flaminius quidem alios libros euulgauit; Quæstiones Logicas, ac Libros de vera, & falsa uoluptate, ac de Honore, uariaque alia, de quibus modò dicendum non est. Sed in Metaphysicen Aristotelis Petrus Fõseca nouissimè Commentarios, hanc ipsam rationem secutus, emisit: quibus quoniam quæstiones penè ad omnem philosophiam spectantes Petrus Fonseca.

complexus eſt, uberem ac doctam ad enodandos pleroſque nodos cum pietate materiam præbet. Quæ uerò interim ſcripta circunferuntur, quæ falláci aſtu pietatem ſpecie tenus principio prætexentes, mox uelis remiſque (ut aiunt) uel argumenta de Animæ mortalitate, uel alia huiuſmodi uenena inſtillant, explodenda ſunt, tamquam ea, quæ ſenſim Atheiſmo animos inficiunt. Sic enim propterea homines obſcuriſſimæ notæ ab Eccleſia meritò proiecti ſunt. Theſes uerò tueri publicè, quibus præbeatur occaſio diminuendæ Diuinæ Maieſtatis, uocandique in dubium res certiſsimas, à melioribus Academiis eſt reiectum. Nam & Hiſpani ſapienter hæc in Hiſpania non permittunt; & cæteri, quibus ſapit ueritas, iniquiſſimo animo ferunt, ſi alicubi hoc permittatur haud bono exemplo. Ecquid enim ad ueritatem labefactandam ualidius, aut inſidiarum plenius afferri poſſit, quàm cum iſta, quæ mox dicam, proponuntur? Nempè. Etiamſi ex Catholica fide, immortalis animus ſit; ſecundùm tamen Ariſtotelem firmiſſimis rationibus mortalem (inquiunt) defendemus. Aut. Licèt Chriſtiana Religio, Platonicique ipſi cognouerint eſſe Dæmones, nos tamen, ſecundùm Ariſtotelem (aiunt) non agnoſcimus. Et huius generis alia, quæ luxurian-

Nota lector.

riantia ingenia pepererunt, excindenda, & in ignem utique mittenda. Simile uidelicet fuerit dicere. Etsi uera Catholica Religio est, eam tamen, secundùm Lutherum, haud agnoscimus. Vel. Licèt CHRISTVS Dei filius carnem pro nobis humanam ex immensa illa dignatione pro nobis assumpserit; negamus tamen hoc, secundùm Mahometem, aut Iudæos. Quæ dico, quoniam ista non ita pridem summo scandalo edi & defendi uidimus ab is, qui Catholici dicerentur; nescientes quousque repat iste serpens, qui plerosque Atheos sic fecit, ut etiamnum auolet ex Europæ gremio pietas ad Gentes, & Insulas, quæ, quoniam pauperes spiritu sunt, euangelizantur. Matt. 11.

Cautio postrema de Græcis, Latinis, Arabibus Aristotelis Interpretibus, quæ generatim à viris doctrina, & pietate præstantibus est tradita. Cap. X.

T quanquam hæc, quæ diximus de Interpretibus Aristotelis satis esse possunt, pręstat tamen excellentium aliquot aliorum huius seculi philosophorum monita huc adiicere, quæ licet eodem collineent, plurimũ nihilominus habitura sunt ponderis apud eos, quibus iterata ueritas altius sapit. Sic autem cordatissimè ea in præfatione est scriptum, quæ Commentario Francisci Toleti in physicos Aristotelis libros præfixa fuit à doctissimis uiris. Et ea quidem generatim pertinet ad rectum usum Aristotelis Interpretum Græcorum, Latinorum, & Arabum Interpretum.

Francisc⁹ Toletus.

Sed de causis, (inquit) quibus adducti sumus, ut hunc in Aristotelem commentarium proferremus in lucem, hactenus. De uia, rationeq; docendi, ac philosophandi quam sequimur, nunc dicamus. Id sanè in primis curabimus, Lector, ut, quæ à nobis omnia proficiscentur, ad illam pie-

De rõne philosophandi.

pietatem conferant, qua adolescentium potissimum animos peroptamus imbuere. In explicandis ergo physicis difficultatibus id maximè complectemur, quod ex usu nostro, & uerius fuerit, & communius. Dum de Aristotelis mente certabitur, optimis quibusque utemur Auctoribus, Græcis, Latinis, Arabibus. Ex Græcis Theophrasto, Alexandro, Ammonio, Philopono, Simplicio, Themistio, Eustratio, cæterisque, quorum nobis commentarios temporum iniuria non ademerit. Ex latinis autem B. Thoma, Boetio, Alberto Magno, Aegidio, Scoto, Marsilio; ita tamen, ut qui ex recentioribus præstant, suum quoque locum habeant. Scotus, Caietanus, Sōcinas, Iauellus, Burlæus, Buridanus, Zimara, Nyphus, & cæteri, si qui alii in hoc genere excellere uidebuntur. Vnum sanè B. Thomas instar erit omnium, in quo & diligentio interpretandi, & doctrinæ grauitas cum pietate coniuncta, multa, uaria, ac solida eruditio, incredibilis præterea methodus, in integris etiam disciplinis pertractandis; nec commentariis solum, quos scripsit in Aristotelem, sed multò etiam magis Summa Theologiæ; Summa contra gentes; Quæstionibus disputatis, & cæteris eius scriptis, tantam (ut de Theologia taceamus) Philosophiæ lucem attulit unus, quantam cæteri omnes (aliorum pace dixerim) possint explanatores afferre.

B. Thom. instar omnium.

monet Paulus, ab his decipiamur per inanem Philosophiam secundum elementa huius mundi,& non secundum Deum. Quamobrem pios potius,religiosósque uiros doctrina, & sanctitate præstantes,quales plerique eorum latinorum sunt, quos commemorauimus, præ cæteris sequendos tibi esse constituas.

Nec uerò satis mirari possumus, sic quosdam in nonnullis Academiis esse Auctoribus impiis addictos, ut tantum non apud illos, eorundem Auctorum causa, fides periclitetur: quò cum sermo deuenerit,deuno Auerroe pauca dicam. Sunt enim aliqui,qui nescio quid in eo tam egregium,aut insigne uiderint, & nescio quid tam eximium, & illustre, ut eum cæteris anteponendum putent, & quod deterius est, uiri alioqui Catholici, Auerroistas se & esse, & dici uelint. Nam ut illum cum cæteris interpretibus conferrent, à quorum tamen non paucis proculdubio superatur, fortasse ferendum esset; ita uerò esse ei addictos, ut in eius uerba iurarint, & ea tamquam oracula sibi edita putent, indignum sanè est grauitate, & dignitate sapientis. Primum enim, is quem dico, pluribus erroribus fidei, pietatique perniciosis plenus est; ut non immeritò apud aliquas celeberrimas prouincias impii cognomen inuenerit. Deo naturæ infinitatem aufert,prouidentiam,rerum

De Auerroe nota

que,

que,quæ infra Lunam sunt,scientiam; nobis animorum rationalium immortalitatem,& multiplicationem eripit: illud unius in omnibus hominibus intellectus monstrum, atque portentū inducit; Denique & Deo Opt. Max. ut certum est nobis,& ut multi asserunt, & ex eius principiis consequitur,improbissimè tollit libertatem. Quibus sanè rebus efficitur, nullam esse debere religionem,& pietatem erga Deum: nullos ipsius numini cultus,honores,preces adhibendas; si nec curet nostra,nec sciat: Nulla item aut supplicia flagitiis à Deo,aut præmia rectè factis esse proposita. Quid multa? omnem peccandi impunitatem,& sibi persuasit, & quid in ea opinione quæreret,factis testatus est.

Auerr. cognomen ipii assecutus in aliquibus Prouinciis, & cur.

Iam uerò qui eiusmodi sectetur dogmata, ac decreta, quæ, obsecro, qualiaque putabimus ad ea comprobanda comminisci? Quæ ex his colligere consequentia? Quæ tot erroribus credimus esse posse consentanea,ne secum ipse identidem pugnare cogatur? ut profectò uix ulla philosophiæ ipsius pars sit, in qua non alicuius ueneni subsit suspicio. Adde fuisse Mahometanum, & (quod ipsa scripta facilè declarant) conceptum animo aduersus Christianam religionem odium semper habuisse: ut necesse sit, sua cum secta, scripta quoque philosophica infecisse non parum. Vsus præterea est corrupto Aristotelis libro,

bro,& pluribus in locis deprauato; id quod eius ſcripta præſeferunt. Græcis ferè omnibus explanatoribus caruit; Latinis etiam, qui nec dum extabant, deſtitutus fuit: ut neceſſe ſit, in eo nec grauem, nec ſecuram ineſſe doctrinam: nam & ſi acutum quiddam raro, exile tamen dicendi, & philoſophandi genus, in eo reperitur; eſt tamen illud obſcurum, inuſitatum, & ſæpe ab Ariſtotelis ſenſu, intelligentiaque alienum, quod recta interpretatione, ac uerſione Ariſtotelis, aliorumque interpretum luce caruerit. Nos igitur, ubi quidpiam recti dixerit, non aſpernabimur: ubi ſecus; alios ei longè doctiores anteponemus, & ipſum impietatis, ubi tale quid dixerit, condemnabimus.

Illud quoque abſurdum, & pernicioſum eſt, uel diſputandi, uel loquendi genus; quo illud ex philoſophia, hoc ex ueritate, aſſeritur; aut, Idem ſecundum philoſophiam, verum, ſecundum Fidem falſum eſſe, affirmatur. Neque enim philoſophia, ſed φιλοψευδεία erit, quæ à ueritate abhorret: neque, quæ cum Diuina doctrina, ideſt fide pugnet, ueritas eſſe poterit; ſic enim uerum uero congruit, ut ueritas ueritati non poſſit eſſe contraria. Quocirca non immeritò, in Concilio Lateranenſi tertio, hoc diſputandi, ac loquendi genus uerbis exterminatur grauiſſimis. Neque illud diſſimile eſt; Hoc in Ariſtotele, hoc

Quonam in philoſophãdo pernicioſum ſit.

uero

lis sententiam eam esse apertè testentur: In quo sanè de ipso Aristotele, cui fauere se putant, malè merentur; cum sic eum à uera ad falsam sententiam abstrahunt, & cogunt falsum dicere uel inuitum; in rebus etiam grauissimis errare turpissimè. Quid quod ex hac grauiori, frequentique pro Aristotele contra fidem, & ueritatem concertatione, grauia quædam incommoda accidunt, & Christiano uiro indigna, & omnino non ferenda? primùm enim nihil prodest, obest autem plurimum temerè excitare tantum contra fidem aduersarium, eumque summo studio contra illam armare, & ad eam oppugnandam omni-

Quinam de Aristotele malè mereantur.

bus rebus iuuare. Deinde plerique, cùm audiũt uerum quid esse secundum Aristotelem id omnino intelligunt, quod est secundum philosophiam; immo secundum omnium optimam (quam esse putant Aristotelis) philosophiam; & quod Aristoteles sensit, id credunt esse naturali rationi, ac lumini consentaneum; atque ideo sic disputantes, quantum in ipsis est, illud Concilii decretum per imprudentiam euertunt, quòd credant rationi, & lumini naturali fidem aduersari. Illud autem incommodum uel grauissimũ est: Cum enim contra fidem docent aliquid sensisse Aristotelem, id sic confirmare nituntur argumentis, ut ipsi quoque contra fidem cum Aristotele sentire uideantur; præsertim cum quæ pro fide, & ueritate adduci possunt, ea summo studio conentur dissoluere, ut Aristotelis sententiam tueantur; quod sanè plurimum fidei, & ueritati obesse constat, cum eius argumenta, & rationes infirmari, frangique uideantur. Illi, illi inquam, immortali laude digni censendi sunt, & de fide Orthodoxa, deque Aristotele ipso bene meriti, qui ex magna probabilium opinionum, atque explicationum Aristotelis uarietate, eam potissimum deligunt, ac tuentur, quæ cum fide congruit, eamque pro sua uirili parte probabiliorem reddere conantur: atque ubi Aristoteles à fidei disciplina abhorruit, curant non solum

Quinam Digni immortali laude in Philosophando.

ra-

rationibus naturalibus, sed aliis eiusdem dictis, atque decretis ipsammet ueritatem ostendere; ut quamuis in uno, aut altero loco ea senserit, quæ reiiciantur; tamen appareat reliquam eius doctrinam fidei,& ueritati esse maximè consentaneam.

Nec longe dissimile disputandi genus est, hoc Theologos asserere, illud Philosophos; hoc Latinos Philosophos: illud Græcos,uel Arabes. Nam,ut omittam hoc falsum sæpe esse commẽtum,hos ut Prouinciis,nationibus,linguis,ita opinionibus diffidere; in hoc disputandi genere latet uenenum,cum per Theologos ipsam Theologiam,fidem,& religionem; per Philosophos ipsam Philosophiam facile quiuis intelligat; & uidelicet per Latinos Philosophos B.Thomam, cæterosque Philosophos intelligi uolunt: quibus cum alii opponuntur,& eisdem anteferuntur,in contemptum non solum ipsos Theologos auctores (quod graue malum est) sed etiam Theologiam ipsam abducunt, & nudam ei, diuinoque lumine destitutam Philosophiam anteponunt.

Cautio alia in philosophando.

Philosophos igitur à Theologis disiungere, Græcos à Latinis,hominum sanè est uel suo quãque rem momento non ponderantium, uel certè ipsam ueritatem consultò prodere,& sibi,atq; aliis pestem afferre studentium. Vna est pura, uera,sinceraque ueritas,quæ à Deo genita, impressa

Vna est pura, & sincera ueritas.

pressa in hominum mentibus adhibita cælesti illa fidei norma, ex Græcis, Latinis, Philosophis, & Theologis, & colligitur integra, & petenda est. Hæc illi.

Aliorum monita, quæ supe riora cõprobant.

In explicandis igitur philosophiæ quæstionibus, disceptandisque controuersiis, quid senserit Aristoteles, diligenter quidem, sed multò magis, quid ratio suadeat, maximè uerò quid Catholica fides teneat, considerandum est. Si quid *Aristotelis* doctrinæ congruit, probabile eatenus haberi potest, quatenus à uiro maximi ingenii profectum est. Sin autem rationi consentaneum est, multò uerius, certiusque esse est iudicãdum. Certissimum autem quod fidei Christianæ con onum est. Itaque primas fidei: secundas iudicio sensuum longa experientia explorato, & confirmato: tertias rationi: postremas auctoritati Philosophorum is deferat, qui ueritati, & saluti suæ consultum cupit.

Primæ partes dãdæ sunt Fidei. Secundæ iudicio sensuum. Tertiæ rationi.

Qui autem religioni aduersantur, repudientur: quæ uerò tum ad usum uitæ perutilia, tum ad agnitionem animi pulchra è Philosophis peti possunt, probare ac retinere licet. Cæterùm viri humanarum, & Diuinarum rerum scientia præstantes sequendi omnino sunt, qui Philosophiam cum sacris litteris coniungentes, maximum cum utilitate incredibili decus Christianæ religioni attulerunt. Si *Agar*, & Ismael, & *Sara*,

Quartæ auctorita ti philosophorũ. Gen. 21.

Sara, & Isaac concordes, & obedientes esse uelint; maneant in domo Abrahæ; sin autem insolescant, rixasque, & iurgia excitent, domo eiiciantur, & exulent. Sic Philosophi eatenus legendi, & probandi sunt, quatenus ueritati; & pietati consenserint, atque inseruierint: sin minus, audiendi non sunt.

Sequendi qui philosophiã cũ Theologia cõiungunt.

Iudicium de B. Thomæ scriptis in Aristotelis Philosophiam ex Hieronymo Vielmio Episcopo Argolicensi. Cap. XI.

B. Thomas in explicando Aristotele totius eò incumbit, ut uerba diligenter consideret, eorumque sensa fideliter magis, quàm eleganter exprimat, & Sepiam illam atramentum effundentem crebrò (ut Prisci Aristotelem nuncupabant) sensimque fugientem, Lynceus ipse, & prudens tamquàm Delius quidam natator insequitur, apprehendit, detinet. Quamobrem hiulca explet, complicata aperit, confusa distinguit, mutila sarcit, contextum ipsum partitur, distribuit, connectit; discussisque ambiguitatum nebulis, quæ interdum emergere circa ipsum solent, obscura

Ex Hieronymi Vielmii Episcopi lib. 2. de doctrina, & scriptis B. Thomę

quæque, breuissimè quidem, sed attamen ita illustrat, ut Expositoris nomen, nemine penitus dissentiente, obtinuerit. Ac cum à Christiana pietate Aristotelem deflectere, eamque argumētis (ut solet) oppugnare animaduertit, uel fortiter aduersus illum pugnat eiusque tela retundit; uel certè commodè, & piè (ubi potest) interpretatur; cum uidelicet anceps, & ambigua oratio est, & in utramque partem intelligi potest. Si quidem & Iureconsulti dubia interpretanda esse in meliorem partem, hoc est reo fauorabiliorē, monent. Quem si recentes philosophiæ professores, cum uel in scholis de suggestu docent, uel Aristotelem scriptis interprerantur, secuti omnes fuissent, sanctiorem in plerisque haberet Ecclesia faciem; & tot falsis, ac perniciosis opinionibus, ueluti quibusdam furiis nostra iuuentus imbuta minimè agitaretur. Quod plane uidit, & seruare iussit postrema Lateranensis synodus. Auerroem quoque, quem iamdudū scholæ admirabantur, Commentatoremque etiamnum appellant; cum unitatem intellectus (sequutus Græcos aliquot expositores) statuit; uel creationem oppugnat; uel quidquam promit, quod Religioni nostræ officere posse uideatur, tam feliciter cum in expositionibus, tum uerò in quibusdam eruditissimis libellis prosternit, ut qui contentione, aut ostentatione ingenii, Auer-

S. Thomæ aduersus Auerr. pugna, & uictoria.

rois

tois ineptias illas defendendas ſibi ſuſceperunt, non ſemel, ueritatis uim ſentientes, ſpicula Thomæ ualidiſſima in illo eſſe, confeſſi ſint: & cum de intelligentia Ariſtotelis cum eo Thomas pugnat, (pugnat autem frequenter) ægrè ueritatē diſcerni poſſe dixerunt. Quapropter rectè affirmauit Viues, *Dementiam fuiſſe illam, quā Auerroem Ariſtoteli parem, & B. Thoma ſuperiorem fecit.*

Demen: tiam fuiſſe eorū, qui Auerroē Ariſ. parem fecerunt.

Primus igitur Latinorum Thomas fuit, qui tot Ariſtotelis libros ſuis Commentariis eo modo illuſtrauit; de Interpretatione ſcilicet, & Poſteriorum in Logica facultate: Phyſicorum de cœlo & Mundo, de Generatione & corruptione, Meteororum, de Anima, de Senſu, & ſenſili, de Memoria, & Reminiſcentia, de Somno & uigilia in naturali Philoſophia, ſed & in ea, quam Ariſtoteles primam, atque Diuinam uocat duodecim priores Metaphyſicos libros (nam poſteriores duos uel illa ætas Latinos non habuit, uel eſſe adulterinos, ac ſuppoſititios arbitrata eſt:) & demum Ethicorum Politicorum, atque Oeconomicorum libros omnes accuratiſſimè expoſuit. Nam Boetius, & Linconienſis non niſi unum, aut alterum Ariſtotelis librum interpretati fuerunt. Et Albertus Magnus paraphraſtem potiùs, & ſenſum magis, quàm uerborum explanatorem egerat, quamuis in diſgreſſionibus co-

B. Thom. oēs ferme Ariſt. expoſuit libros.

Boetius. Linconiēſis. Albertus Magnus

piosus admodum sit,& sublimis, & de principatu cum Auerroe contendat. Factumque est omnino commodè,ut Aquinas alia uia progressus (breuiori sanè,& utiliori) atque Albertus fecerat, Aristotelem interpretaretur,ut haberent Latini in utroque interpretandi genere. quos imitarentur principes, Albertum uidelicet,& Thomam. Excellunt autem commentarii, quos in libros de Interpretatione, atque de cœlo, & Mundo edidit. Nam cum prouectioris esset ætatis, quando illos edidit,mirum non est si propter multiplicem,& certam rerum cognitionem, longamque ac diuturnam Auctoris exercitationẽ emineant: quos eam ob rem, & morte impeditus imperfectos reliquit. Digreditur enim in illis frequenter,copiosè,grauiter,perspicuè: Alexandrique,Io. Grammatici,Simplicii,cæterorũque Græcorum commentarios ei Latinos redditos ab iis,quos uel domi,uel foris Græcarum litterarum peritos alebat,ex ipsis fontibus, non autem ex Auerrois lacunis, quemadmodum aliis in locis exhaurit. Nam cùm Græcas litteras ætas illa uel contemneret,uel certè non ita magnifaceret,aut etiam negligeret, eas Aquinas, uel omnino nesciuit, uel leuiter attigit. Quamobrem in explicandis uocibus Græcis interdum uel hæret,uel fallitur: ut in quadam præfatione commentariorum eius de Generatione, in-

Commentarii S. Tho. in libros de cęlo, & Mundo & in libr. Perierm. excellũt.

signis Philosophus, ac Theologus frater Sixtus Medices præceptor meus, ac omnium genere laude cumulatissimus paucis lectorem submonuit. Itaque huic incommodo cum uellet mederi Aquinas, magnaque luce ad intelligentiam auctorum carere, eos intelligeret, qui à linguis essent destituti, ac inopes, Græcæ linguæ eruditos senior consuluit, eorumque opera, in uertendis Theologis, & Philosophis usus frequenter est: Vt illius incredibilem in exquirenda ueritate laborem, & summam industriam ubique intelligamus.

S. Thomas Græce nesciuit, sed tamen curauit latinos reddi exp sitores Græcos.

S. Thom. intellexit magna luce ad intelligentiam Auctorũ carere eos qui à linguis essēt destituti.

Porrò ut intelligant omnes, quanti illius in Aristotelem explicationes fecerint præclari Philosophi, qui multis annis in splēdidissimis Gymnasiorum cathedris interpretantes, & suas commentationes subinde domi litteris mandantes, intimos quosque & penitissimos Aristotelis recessus penetrare uisi sunt, nunc eorum uerbis ostendere aggredior. Etenim Suessanus ita alicubi scriptũ reliquit. Ex his bonæ litteræ in Latinos migrarunt; inter quos Thomã Aquinatẽ nostrũ inueni, cui merito iura exponendi concessa sunt. Hunc habemus non modò in his Physicis cõmentationibus, sed in libris aliis fidum ducẽ: cui etiã nõ sine causa, nomẽ Expositoris tributũ est. Illo.n.(pace Græcorum Expositorũ dixerim) curiosior, aut uberior, aut (quod rarũ est) cla-

Suessani de s. Th. testimonium. tior inuentus est nemo. Vnde meo quidem iudicio, omnis Latii, omnisque philosophiæ decus semper habendus est. Quin ipse Pomponatius ueritate aliquando coactus est ita de B. Thoma loqui. Quapropter opinio recitata D. Thomæ, omnium latinorum, sententia mea, maximi, imò fortassis non minoris aliquo Aristotelis Expositore, siue sit Græcus, siue sit Arabs, siue qualiscunque, sic omnibus est præponenda, cum & rationi, & auctoritatibus concordet. At uerò M. Antonius Zimara. Nam ubi, ait, est discordia in philosophia inter Auerroem & B. Thomam, difficile est uidere ueritatem.

Pomponatius.

Zimara.

M. Ant. Flamini*

Addam & M. Antonii Flaminii uerba, hominis elegantioris doctrinæ, & ornatissimi. In hoc genere apud Græcos floruere in primis Basilius Magnus, & duo Gregorii Nyssenus alter, & alter Nazianzenus; apud Latinos multi quidem, sed ante omnes sine ulla controuersia, Thomas Aquinas, uir sanctitate morum, & litterarum gloria præstantissimus: qui profectò, si disciplinam Aristotelis contempsisset, pulcherrima illa monimenta nobis non reliquisset, quæ tendentibus ad cognitionem sapientiæ splendidissimum lumen præferunt, atque in sacrarii rerum Diuinarum abdita, & penetralia tutò, ac facili itinere perducunt. Sebestianus autem Foxius Morzillus nobilis sanè Platonis interpres, hunc in modum

dum loquitur. Addam his B.Thomæ Aquinatis, uiri in primis sanctissimi argumenta, quibus eandem immortalitatem tueri, ac penè demonstrare mihi uidetur.

Sebastianus Foxius.

Scripsisse autem commentationes suas in Aristotelem, dum sub Vrbano IIII. magna auditorum frequentia, Romæ profiteretur, Ptolemæus Lucensis, qui Neapoli eius auditor, atque à confessionibus fuit, in sua historia scribit, quem & in Vaticano, & apud Card. Vitellium Romæ frequenter legi. Libellos autem, qui de Dialecticis, deque Philosophicis agunt, ait, neque uno loco, neque eodem tempore edidisse. Nam permultos eorum, cum esset Doctor, nonnullos uerò antea quàm insignia illi darentur, composuit: cuiusmodi fuerunt omnium subtilissimi, & pulcherrimi de ente, & essentia, & de principiis naturæ. Quorum priorem uiri grauissimi plures Latini, & Græci, (nam Græcè quoque redditus est) peregregiis commentariis, & subtilissimis disputationibus exornarunt, posteriorem ego semper sum admiratus, & philosophiæ naturalis librorum (præsertim autem qui de Physico auditu sunt) clauem appellare, cum in scholis profiterer, solebam. Scripsit autem utrumque propè adolescens, uiuacissimo ingenio, & eruditione incredibili. Hæc penè omnia ex Vielmio, qui & de uiri illius sancti laboribus, ac scriptis in Theo

D.Tho. quando scripsit in Aristot.

Ptolemæus Lucensis.

Libri S. Thomæ de ente, & Essentia subtilissimi, & pulcherrimi.

Liber de prîcipiis Naturæ scriptus à S. Tho. clauis est librorû philosophiæ naturalis.

lo-

logiæ plura adiecit, quorum aliquid eò coniecimus, ubi eius proprius est locus, nimirum ubi uel de Theologia Scholastica est actum, uel in Bibliotheca Sacra eius libri recensentur.

Aristotelis, siue aliorum Philosophiæ tractandæ num utilitatis, aut damni aliquid afferant libri Aenesidemi Pyrrhonij; de quo iudicium sequens ex Photio Græco in Latinam linguam conuersum est. Cap. XII.

Enesidemi Pyrrhonii octo libros legimus, in quibus ea mens Authoris, illudq; operis argumentum, quod nihil tutò, nihil certò sciatur, & comprehenditur, neque sensu, neque intellectu demonstrare. Quapropter sequitur etiam, neq; Pyrrhonios ipsos aliquid scire, neque cæteros rerum ueritatem cognoscere, sed alios aliis philosophorum opinionibus operam nauantes, & ignorare omnia, & seipsos frustrà conterere, & perdere, ac molestiis detinere, & hoc ipsum ignorare, quòd nihil eorum, quorum notitiam assecuti sibi uidentur, ab ipsis perspectum est atque comprehensum. Qui uerò iuxtà Pyrrhonis dogmata

mata philoſophantur, circa alia fœlices exiſtunt, & ſapientes ſunt, illud præcipuè ſcientes, quòd nihil à ſeipſis certò cognitum eſt. Quæ autem ſeiunt nihil magis affirmatione an negatione ſciant intereſſe. Quid igitur tota libri diſceptatio, & œconomia ſibi uelit, diximus. Scribit autem omnes octo libros Aeneſidemus Lucio cuidam Tuberoni, eiuſdem ſectæ homini Romano genere & Illuſtri Viro, qui præclaris functus eſt adminiſtrationibus. Primo igitur libro, diſcrimen inter Pyrrhonios, & Academicos in medium afferens, parum abeſt quin ore hæc fateatur ſuo; quòd Academici quidem dogmatici ſunt, & nonnulla, ut certa ſtatuunt, alia contrà è medio tollunt, ut apertè falſa. Pyrrhonii uerò dubitatiui (ut ita dicamus) & ambigentes ſunt, atque ab omni dogmate ſoluti, & liberi, ut nullus illorum omnium, neq; omnia comprehenſibilia, neque incomprehenſibilia unquam dixerit, neque magis talia quàm talia; neque magis hæc, quàm hæc; uel ita quidem hæc, ita uerò non hæc; neque hoc pacto omninò exiſtere, illo uero pacto minimè: neque omnia communiter aſſequi poſſe quenquam, uel horum aliqua minus poſſe; nec eſſe magis intelligibilia, quàm minùs intelligibilia; nec aliquando intelligibilia, aliquando minime: necnon neque uerum, neque falſum reperiri

aſſe-

asserit,neque uerisimile, uel non uerisimile; neque existens,neque non existens; sed unum & idem non magis uerum quàm falsum: uel uerisimile,uel non uerisimile: uel existens, uel non existens,uel hoc quidem tale,illud uerò non tale: uel hac uia tale,illa alia minùs tale, nihil.n.in vniuersali Pyrrhonius determinat,neque decernit: Sed ne hoc quidem,cùm nihil omninò statuat. Sed cum non habeamus (inquit author) quomodo illud, quod percipimus, appellemus, hoc pacto illud tale uocamus. Academici uerò (dicit ille) pręcipuè autem qui nunc uigent, & Stoicorum aliquando ducuntur opinionibus, & (si licet uera dicere) uidentur quasi Stoici cum Stoicis contendere. Steundo deinde libro de multis rebus quædam dogmata statuit, virtutem, & insipientiam introducit, & bonum & malum supponit: veritatem etiam & mendacium: & tādem uerisimile & non uerisimile,existens & non existens,& alia multa certò affirmat. De intellectiua uerò & comprehensiua phantasia, se contendere dicit. Quapropter qui Pyrrhonem sequuntur,dum nihil certi determinant, irreprehensibiles illos fore asserit. Academicos uerò easdem pœnas daturos cum aliis. Et (quod maximum est) Pyrrhonios de quauis re proposita disputantes, amicè inter se conuenire, & nunquam inuicem contendere; Alios uero Acade-

mi-

micos contrà, semper contendentes nunquam conuenire, simul enim ponere aliquid, & è medio tollere indubitanter; affirmare iterum aliquid communiter subsistere, & non subsistere, comprehensibile esse, & minus comprehensibile, hoc est aperta ponere pugnam, & controuersiam. Quomodo enim fieri potest, aliquem cognoscere & scire hoc quidem esse uerum, illud uero falsum: & adhuc dubitare, & contendere, & non apertè hoc eligere, & illud uitare? Si etenim ignoratur, quòd hoc est bonum, uel malum, aut hoc falsum, illud uerum; & hoc existens, illud, minùs existens, omninò fatendum unumquodque incomprehensibile esse. Sin autem apertè aliquid sensu uel intellectu percipiatur, unum quoque percipi posse est confitendum. Hæc igitur, & alia huiusmodi scribit Ænesidemus, quid inter Pyrrhonios, & Academicos intersit declarando, deinceps eodem libro omnia Pyrrhoniorum instituta per capita breuiter declarat, ubi etiam quæ antea diximus, incipit aperire, & de ueris, & causis agit; de passionibus, & motu; de generatione & interitu; circa hæc omnia, incertitudinem, & incomprehensibilitatem frequentibus (ut ipse opinatur) syllogismis, & rationibus demonstrando. Tertio libro de motu, & sensu, & eorum proprietatibus, similes etiam ab ipso adducuntur contradictiones, ut eò tandem

de-

deueniatur,nihil motu aut ſenſu percipi uel intelligi poſſe.Quarto libro,ſigna ad res percipiendas neque eſſe,nec ullo pacto reperiri poſſe aſſerit,quibus tanquam ex certis quibuſdam,res incertas comprehendere poſſimus; ſed potiùs deceptos illos fuiſſe,qui eorum uſi ſunt argumentis,uano quodam ſtudio, & animi propenſione. Mouet autem (ut ſolet) quaſdam deinceps dubitationes de uniuerſa rerum Natura;de Diis etiã, nihil cognitione nos aſſequi poſſe acriter contendens; rationes prætereà affert, quibus opinatur illos ad hunc adductos fuiſſe errorem,docet quoque, vnde ortæ ſint dubitandi cauſæ, cur ita de illis ſenſerint. nihil ullius rei cauſam eſſe contendens; quapropter deceptos eſſe illos ait, qui eorum cauſas ſe aſſignaſſe crediderunt. Et hæc omnia quinto habentur libro. Sexto autem libro,quænam ſint bona,quæue mala enumerat; quæue eligenda,& quæ uitanda; quæue præcedentia,& quæ minùs talia: quamobrem ad eaſdem nos deducit Aeneſidemus contentioſas,& captioſas diſputationes,pro uirili à noſtra cognitione,& ſenſu omnia remouens. Septimum uerò librum,aduerſus virtutes inſtar aciei, illum armat & ſtruit,uanè & inutiliter feciſſe illos aſſerens,qui circa eas ſunt philoſophati, & uarias de illis ſibi finxerunt opiniones,ac eos à Philoſophorum numero ſegregat, quoniam ad uirtu-

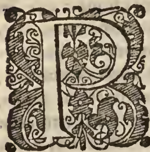
tum

tum contemplationem , & exercitationem se peruenisse sunt opinati. Octauo uerò & postremo libro in ipsa operis conclusione, neque beatitudinem, neque uoluptatem, neque sapientiam, neque finem rerum aliquem esse tandem concedit. Sed nullum omninò finem esse, quem sibi aliqua Philosophorum familia proponit, quinque ab omnibus adeò celebratur, affirmat. Aenesidemi itaque libri hoc pacto, & hoc ordine se habent; quòd uerò uanitatis sit, uel uana quædam fabula eius studium, & institutum, Plato & alii complures ante nos demõstrarunt. Et quod neque dogmatis nomine ista sint digna, id etiam omnibus satis apertum; quandoquidem eas, quas nunc habemus dogmaticas speculationes, è nostro intellectu penitùs delere studuit. opus quidem ipsum iis qui dialecticis declamationibus se exercent, non est inutile, dummodo ista eorum menti & intellectui minùs inhæreant, & ita eorum iudicium deprauetur.

Quibus

Quibus in rebus disquirendis citra fidei periculum exerceri possint ingenia. Cap. XIII.

Semper aliquid noui discere possumus.

Lura in omnibus ferme disciplinis, quæ nondum integrè percepta sint, cum dies ipsa identidem ostendat, satis monemur ne sistamus gressum in contemplando, quasi incomprehensatum rerũ non sit multitudo maior, quàm quæ umquam possit intelligi. At, ut tuto philosophari, ac citra periculum fidei mens sciendi auida in nouarum copia rerum queat spatiari, id uerò tam optandum est, quàm quod maximè. Neque autem hoc difficillimum est, si ductum eorum sequamur, qui iam nobis tum antiquitus, tum hoc præsertim seculo uiam strauerunt, quales quidem sunt, quos sequenti capite adiiciemus. Verum & alii, quos peperit hæc fœcunda eruditionis ætas, quoniam è schola Christiana exierunt, tantò planiorem ueritatis hac in ratione philosophandi semitam indicarunt, quantò certiori ueritati inhæserunt.

Vt igitur mittam Theophrastum, Plinium, Athenæum, Ælianum, & alios quorum mentionem ad calcem huius operis reseruamus, & eam

qui-

quidem planiorem Ioannes Fernelius Ambrianus, cùm ad abſtruſas rerum cauſas contemplandas propenderet; ſimulque aliquando uerbis pauciſſimis Hippocratis admonitus eſſet, *quibus in morbis quippiam Diuinum, hoc eſt, abditum eſſe* confirmat; exiſtimauit perbreuem ſententiam permagno eſſe momento ponderandam: quippe qua Hippocrates magnam rerum ſupellectilem, quam mente gerebat, concluſerit. Itaque Fernelius quantum abditarum cauſarum inſit tum naturali philoſophiæ, tum rei Medicæ, conatus eſt duobus libris agere, quos de abditis rerum cauſis inſtripſit.

Io. Fernelius de abditis rerũ cauſis ſcripſit.

Franciſcus autem Valleſius, cùm iuuenis libros decem controuerſiarum medicarum, & philoſophicarum edidiſſet, quorum tum ſequenti Elencho, tum altera noſtra Tractatione de medicina libro mentionem fecimus, nouam philoſophandi rationem ſenex ad pietatem, atque ad ſolidam ueritatem iniit, quam libro de ſacra philoſophia explicuit: Nimirum huc ſe abductum teſtatus, quòd plurima occurrerent in libris ſacris ad naturam pertinentia, quæ plerique ſic cenſerent accipienda, quaſi Dei ſpiritus nihil ad naturam pertinens, nobis uoliſſet interpretari: Contrà, uerò, magna ueterum pars philoſophorum, ad quorum manus ſacri peruenerant libri, eos legiſſet, uelut alia quæuis philoſophica mo-

Franciſc. Valleſius de philoſophia ſacra.

Veteres Philoſophi multi D. ſcripta

nimenta: atque adeo ipsa Iudæorum, & Christianorum dogmata uelut singularis cuiusdam scholæ philosophorum examinasset, atque de eorum probabilitate certasset, conferens cum aliis dogmatibus, quæ fuere innumera. Quamobrem Vallesius, cùm Diuina eloquia minimè sanè ad naturæ interpretationem, ueluti ad finem simpliciter ultimum scripta esse à uiris sancto afflatis spiritu sibi persuasisset, quoniam, ut scriptũ reliquerat Ecclesiastes, naturæ arcana noluit Deus reuelare nobis ad vitã ęternam obtinendã, permittens tamen hanc occupationem pessimã filiis hominum, ut occuparentur in ea; sic censuit, disciplinas omnes ac præcipue naturalem, posse quamplurimùm iuuari, si docti laborem impenderent in eius ueritate è Diuinis ipsis eloquiis eruenda: cùm in ipso eorum ductu texantur naturalia, quæ sunt uerissima, utpote quæ à summè ueri Dei spiritu dictata sint, & ab ipso auctore naturæ fluxerint, quem latere nihil potuit. Veluti item iisdem in libris plurima sunt contexta ad historias spectantia, quæ & ipsa aliorsum attinent (si scopum ultimum consideremus) quàm ut antiquorum facta, & prælia commissa nouerint, quæ tamen à ueritate non sunt aliena. Atqui (ait) cùm Deus res naturales obiter attingit, cur nos decipiat? quarum notitia si minus ad salutem necessaria est, nihil tamen lædit. Quinetiam denique prodest, cum Diuina in rebus

[Marginal notes: Iudæorum lege Christianorum, uelut dogmata singularis cuiusdam scholę philosophorum. — Eccl. c. 1. — Diuina eloquia uerissima & quiis eruenda ubi agunt de rebus naturalibus, & historiæ. — Notitia rerum naturalium quo prodest.]

rebus creatis, uis, ordo, ac reliqua agnoſcantur. E paucis igitur, quæ ex eodem Valleſii opere de ſacra philoſophia interſeruimus, ubi de Galeno locuti ſumus, prudens quilibet intelliget, quàm tutò inter uarios opinionum fluctus curſum tenere poterit, qui philoſophabitur. Addo, ex huiuſmodi ratione philoſophandi futurum, ut liqueat, philoſophiam, quæ quodammodo nuda, & pauper uixerat, ac penè tantùm ad uſum Medicinæ adhibita fuerat, non ſolum ex anguſto in patentem campum à Theologia fuiſſe productam, uerum etiam tanquam ancillam nobilem adſcitam in ſcholas, in ſuggeſtus eccleſiarum, in domos Regum, in Synodos, in ipſa Diuina adyta, dixerim in ipſum quoque Dei ſinum. Vt ſi quid ea Theologiæ officii præſtet, hæc illi rependat uberrimè. Ac profectò philoſophia, ſi ſeipſam inter cancellos ſuos contineat, ſentit ſecum agi à Theologia, quod fit à Deo erga pauperes, & paruulos, quibus ſeipſum reuelat, ſuæque Theſauros bonitatis libentius communicat, quàm iis, qui dicunt, nullius egemus, & diuites ſumus, atque efficere per nos ipſi poſſumus, quæcumq; uolumus.

Philoſophiã, quæ nuda & pauper uixerat, eductã fuiſſe à Theologia in patentes, & uberes cãpos.

Philoſophia, ſi ſe ipſam intra cancellos ſuos contineat quantopere iuuetur à Theologia.

Iam quæ in Phyſicis attinent ad caſus, & fortunæ tractationem, ac ſubinde ad id, quod uocãt fatum, & contingentiam; præterea ad æternitatem, atque unitatem Mundi; nec non ad animæ,

non solùm immortalitatem, uerùm etiam multitudinem,& informationem: quæ item in Metaphysicis ad ueram Dei cognitionem; qualia sunt eius libertas, Infinitas,siue infinitudo,& omnipotentia; deinde & quæ ad intelligentias pertinent,quo ad substantiam,numerum,operationes atque eiusmodi alia,in his sine fidei naufragio securius excurrimus, cum præsidium capimus ex ipsa,quæ constans est in Diuinis litteris,ueritate. Sed & præter hæc,haud pauca sunt,quorum formalis ratio non facile dispicitur absque alio fidei principio,aut sacramento. Nam (ut id modo dicamus) cùm natura difficillimè disiungat,quæ cernit inuicem esse à parte rei coniuncta, & concomitantia,certè difficillimum erat intelligere, quid implicet seiungi,quidnon,nisi Diuinum accessisset fidei lumen, quo ostenditur à superiore potentia,qualis est Diuina, quæ est omnipotens aliqua seiuncta fuisse. Sed & passim in Diuinis litteris didicimus,idem numero semel corruptū posse redire. Agens agere,absque debita appropinquatione,alia denique, quæ supra, & præter naturæ uires effecta, nobis altiora sublimioris philosophiæ secreta reserarunt. Quod uel unico illo trium puerorum exemplo constare potest, quos in fornacem proiectos à Nabuchodonosore,ignis non tetigit,dum tamen ad diuinæ uoluntatis nutum alios adureret; in quo miraculo plu-

ra

Quot & quantæ quæstiones philosophiæ, Theologiæ ope indigeāt.

Quæ inuicem à parte rei coniūcta sūt, qūo possint seiungi.

ta fuisse miracula,& S.Ioannes Chrysostomus aptissimè,& Benedictus Pererius perspicaciter ostendit.

Chrysf. hom.4.ad pop. Antioch. Pererius in Danielē.

Præter Vallesium autem, Iulius Cæsar Scaliger suis exercitationibus,siue in librum de subtilitate Hieronymi Cardani præbet occasionem philosophandi de rebus naturalibus, uel abditis, uel eatenus minus subtiliter expensis:eò melius, quàm fecerat Cardanus, quòd Methodum Aristotelis insistens minus à scopo aberrauit: quam quam ab aliquibus poterat supersedere, in quibus licentius locutus est de iis,quæ ad res illas nō attinebant. Quamobrem hæc & limam, & expurgationem requirunt.

Iulius Cæsar Scaliger, de subtilitate liber quid contineat.

Extabat uerò apud nostros liber Leonardi Garzonii uiri de Societate nostra nondum editus,in quo cùm mirabiles uires acutius, quàm plerique eatenus alii,magnetis,siue lapidis Herculei,exposuisset,reliquit modum,quo in eiusmodi rebus ingenia sine discrimine possent exacui.

Leonard⁹ Garzonius.

Sed & uix annus effluxit, cum Romæ edita sunt in lucem Simonis Maioli Asten. Episcopi Vulturariensis liber inscriptus, DIES caniculares,seu colloquia tria,& uiginti. Quibus pleraq; naturæ admiranda,quæ aut in æthere fiunt, aut in Europa, Asia,atque Africa, quin etiam in ipso orbe nouo,& apud omnes Antipodas sunt,recensentur. Cuius certè libri Materia,methodus,

& elegantia sine ulla affectatione eiusmodi sint, ut & legenti, ac philosophanti plura suppeditet, quibus sine Fidei periculo, pietatis, & scientiæ lucrum haud mediocre possit comparari.

Christophorus Clauius

Cæterùm & in Mathematicis quàm multa sint, quæ quotidie ab ingeniis acrioribus eruuntur, aut intelliguntur, noster inter alios Clauius diuersis operibus ostendit: vt non defutura sit materia (quemadmodum diximus) qua citra omne fidei, ac religionis periculum, aut naufragium quisque philosophetur.

TRACTATIO QVARTA

De eadem Aristotelis Philosophia.

Quænam alia præmonenda sint, cum propius ad exponendum Aristotelem acceditur.

Cap. I.

Am uero iis generatim propositis, quæ ad Aristotelem, atque ad eius Interpretes attinent, expedit, ut cum propius ad inchoandum, quem uocant, cursum philosophicum acceditur, ea de philosophiæ origine, ac dignitate dicantur, quæ ex iis, quos adscribemus, facile colligi poterunt. Ac de Philosophiæ origine ducta à Chaldæis, & Hebræis scripsere inter alios Iosephus libro primo contra Appioné, Clemens Alexandrinus libro primo stromatum, Eusebius libro decimo, & undecimo præparationis Euangelicæ, Theodoretus libro primo Græcarum affectionum. A' Chaldæis autem ad Aegyptios sapientiam transtulisse Abrahamũ constat, Zoroastre apud Bactrianos imperáte qui Linũ, & Orpheũ non gentis annis præcessit.

Scriptores de philosophiæ origine. Iosephus, Clemens Alexand. Eusebius Theodoretus. Magister lib. 2. d. 2. Bonau. ibidem. art. 1. q. 1. & 2. S. Thom. 1. 3. p. q. 9. 94.

Hugo de S.Vict. li. 1.de sacr. p.8.c.12.

Quam item sententiam Theologi Scholastici sequuntur, cum Adamum omni scientia rerum naturalium à suo usque ortu afferunt fuisse praeditum: id quod confirmant ex capite ecclesiastici decimoseptimo, & libri ecclesiastes capite septimo.

Origo philosophiæ ad Græcos non est referenda. Auerr. in procem. physic.& libr.3. de cælo ti.68 Aetius in hist.philosophica. Boetius. Seneca. Rich.de S.Victore Nicolaus de Cusa. Io.Franciscus Picus Adrianus Card. Hier. Paduanns.

Ex his constat eos non rectè facere, qui cum philosophiæ curriculum auspicantur, solent originem philosophiæ tribuere Græcis. Auerroes enim eam Aristoteli; alii Lino Thebano, aut Orpheo eius discipulo, uel Musęo Atheniensi tribuerunt, ut quidam apud Laertium putarunt;& Aetius scripsit in historia philosophica, quæ falso est ascripta Galeno; id quod Theodoretus libro tertio, quarto, & quinto Græcarum affectionum docet. Quo iacto fundamento, perlegi (si libuerit) poterunt, qui de eiusdem philosophiæ origine, diuisione, atq; utilitate scripserunt. Quales inter alios fuere Boetius de consolatione philosophiæ: Seneca libro decimotertio, epistola octogesima nona de liberalibus artibus; ac libro decimoquarto, Epistola nonagesima prima, de Philosophia, quòd non sit res beneficiaria. Richardus de Sancto Victore, de studio sapientiæ. Nicolaus de Cusa de Sapientia Idiotæ. Ioannes Franciscus Picus, de studio Diuinæ, & humanæ philosophiæ. Adrianus Cardinalis de uera philosophia: Hieronymus Paduanus de philosophica

ea doctrina,& disciplina,atque his connexis, libro tertio partis tertiæ. Franciscus Petrarca duobus libris de sapientia uera. Cælius Rhodiginus pluribus in locis. Petrus Lagnerius,& reliqui à sancta Sede Apostolica approbati, uel ea approbante expurgati.

Franc. Petrarca.
Cælius Rhodogi nus.

Interpretum aliquot Elenchus, qui uel in uniuersam Aristotelis Philosophiam, uel in plures illius partes scripserunt. Cap. II.

Tsi uerò noti sunt interpretes Aristotelis, ueteres præsertim,ac recentiores ii, quorũ celebrius est nomen, ac de quibus mentio superioribus capitibus est facta, adhuc tamen in gratiã studiosorum Adolescentum seriem,& cautiones aliæ sunt huc adscribendæ eorum,quibus aut emendis,aut legendis iactura non fiat pecuniæ,ac temporis.

Petrus Lagnerius.
In uniuersam philosophiã qui scripserit.

Ac imprimis constat in uniuersam penè, aut certè in primarias philosophiæ partes aliquos scripsisse paraphrases,ut Themistium,uel Epitomes, ut Iauellum, uel commentaria, ut Auerroem,S.Thomam,Albertum Magnum, uel (ut uocant) cursum, ut Louanienses. Sed quoniam hi omnes posteris uiam ad philosophandum mu

niue-

niuerunt, factũ eſt, ut & aliqui è noſtris, præter eximios alios philoſophos aggreſſi ſint Ariſtotelici curriculi commentaria conficere, ita ut cum ſolida doctrina, meliorumque interpretum ſententiis, breuitas, elegantia, & proprietas coniungerentur. Id uero efficeret, ne ſe quiſque uel conquirendis, uel deſcribendis tot uariis opinionibus obrueret, atqne conficeret, licet conſultò etiam quædam omiſſa in eodem curriculo ſint, in quibus exercendi ingenia liberior pateat campus.

Cæterùm Franciſcus Piccolhomineus Senenſis, & primarius in Academia Patauina profeſſor Tomos aliquot in Vniuerſæ philoſophiæ partes nouiſſimè Venetiis emiſit. At & antea Iacobus Mazonius cũ de triplici hominum uita Actiua, cõtemplatiua, Religioſa egiſſet quæſtionibus quinque mille centum, & nonaginta ſeptem, methodum, ac ſedes omnium diſciplinarum commodas indicauit, ac Cæſennæ edidit. At quod conatus eſt ſatagere, ut Platonem, Ariſtotelem, Græcoſque & Arabes, ac Latinos Interpretes conciliaret, irritum fuit. Quod quidem ætate iam ingraueſcente, maturiore uidelicet diſquiſitione, agnouit. *Et nos* (inquit) *etiam in noſtro ætatis flore, calore quodam iuuenili audaciores, ac par eſſet, in noſtris theſibus utriuſque philoſophi* (nempè Platonis, & Ariſtotelis) *concordiam diſputandam*

propo suimus: sed nunc cum ille calor deferbuerit, quàm cuperemus siluisse. Hæc ipse libro in Platonis, & Aristotelis philosophiæ Præludia, siue de comparatione Platonis, & Aristotelis, qui liber prodiit in lucem Venetiis 1597. Porrò Andreas Cæsalpinus Aretinus Quæstiones Peripateticas acutiores protulit, quibus secundo editis apud Venetos vir perspicax difficiliora in metaphysica, naturali philosophia, & Logica explicat. Sed & postremo, quæ duobus Tomis Petrus Fonseca complexus est, quibus Metaphysica diligentissime expendit, fontes omnium pene quæstionum, ac solutionum, quæ ad philosophiam attinent, aperuit; cum antea plerique alii libros de philosophicis quæstionibus scripsissent, quorum subinde mentio suis habebitur locis.

Præ-

Præmonitio, & cautio ante Dialectica, ac Logica explanationem. *Cap. III.*

Erum ad Dialecticam, siue Logicam quod attinet, cùm aliqui acrius, quàm decebat eleuare Aristotelis scripta de prædicamentis, interpretatione, prioribus, posteriori bus, topicis, Elenchis conati sint, nimirũ Laurentius Valla, Marius Nizolius, Io. Ludouicus Viues, Petrus Ramus, & alii huiusmodi; laude dignum, uti & fructuosum fuerit, si breuiter, atque perspicuè pro adolescentum captu, illorum argumenta ubi adhuc habentur in pretio, breuissimè refellantur. Proderit enim id etiam ad excitanda ingenia, & tamquam è collisione lapidũ ad aliquas in eorum mentibus scintillas ueri excutiendas. Et quidem Iacobus Carpentarius, Petri Rami commentaria retudit. Laurentii autem Vallæ, & Marii Nizolii, M. Antonius Maioragius. Telesius uerò cum suis assectis iam decoxit. At Ludouico Viui nescio quis responderit. Ac tamen is Aristotelem magnificat, sed quæ de uniuersa eius Logica scripsit, plerisq; suggillat in locis asserens, non obscura modò, atque aliquando prolixa, uerùm etiam inepta esse

Arist. Logicã qui suggillarint.

ad

ad usum. Quod sanè postremum ut minimè dicendum erat, ita refutatum est ab iis, qui magna cum laude Aristotelem interpretati, secus quàm Viues, locuti sunt, nos uero pauca hæc pro tyronibus.

Argumentationis perfectæ quandam Ideam exprimere Aristoteles uoluit, quod sanè consecutus est, dum partes eius (scilicet propositionis) distinguit, designatque, quot & quales sint, dum multiplices eius figuras, & formas quasi depingit, dum utiles ab inutilibus modos secernit, dū & figurarum, & modorum uarietatem expendens, quæ figura, quiue modus ad euidentem cōclusionem maxime sit aptus diiudicat, eodemq; qua uia ad hunc unum, qui præstat, tum modū, tum figuram quicunque alius reduci possit, obscura sanè, sed peracuta præceptione præmonstrat. Atque ex hac parte, iudicandi rationem, qui doctrinam hanc imbiberit, sine dubio consequetur. Inueniendi uerò modum plusquam facilem ille agnoscet, qui in rerum cognitione uersatus fuerit. Qui enim rerum causas, & naturas omnino ignoret, is sanè difficile præcepta inueniendi intelliget. Quis enim antecedentia, aut consequentia, aut repugnantia, sine aliqua earū rerum, de quibus illa dicuntur, intelligat?

Arist. institutum in libris peri hermeneias, & prioribus

Porrò prædicamentorum numerū (si tamen Aristotelis sit) tanquam uulgarem, & communi

Prædicamenta ad quid conferant.

phi-

philosophorum consensu receptum proposuit, & exposuit. Iam uerò in Logica eo consilio puto inserta fuisse, ut Logicæ studiosus disceret ex hac rudi entium distinctione multiplices posse de rebus formari primos conceptus, unamque & eandem rem ratione, & definitione diuersarum conceptionum obiectũ esse posse; quod maximè Logico, & ei, qui artis Logicæ præceptis uti uult, est pernecessarium. Inseruient igitur tãdem ad definitiones & ad alia sciendi ĩstrumenta cõsequẽda.

Logica in quibus uersetur. Neque uerò quod secundo obiiciebat Viues, versatur Logica in tradendis præceptis uocalis, sed mentalis orationis: quòd si nomina extarent & uoces, quæ pro mentalibus terminis supponerent, non esset, cur de nomine, & uerbo mentionem faceret Aristoteles: hæc uerò cum tendant ad dirigendas operationes intellectus, multũ differunt ab iis præceptionibus, quas ad congruè formandam orationem Grammatici tradunt.

Propositiones modales cur Arist. tractauerit. Quod autem ad Propositiones, siue enũciationes modales attinet, has Arist. penes modos rerũ distinxit. Entium enim quædam necessaria, quędam contingentia, quædam impossibilia sunt: orationes autem tam mentis, quàm oris ex naturis rerum maximè distinguuntur, præterquam quòd Theologia deniq; mõstrauit, ubi de futuris contingentibus agit, quanto usui iam modales sint.

Libros

Libros autem Priorum non immeritò resolutorios dixeris; quòd in his materiam, circa quã uersatur syllogismus, in minutissimas partes resoluat. At quis neget eas in usum aliquando uenire posse? & quidem facilior erit illarum præceptionum usus ei, qui perfectam earum tractationem intellexerit, quàm qui rudem tantam acceperit.

De prioribus Analyticis.

At Posteriorum libri demonstrationis naturã explanant, quæ scientiæ mater est: Quæ igitur minus apta uidebuntur prima fronte in illis, qualia sunt, quæ de errore, de ignorantia, de opinione agunt; hæc commodè tractata magni æstimabuntur ab eo, qui ipsum demonstrationis scopũ (scientiam scilicet, quæ finis est eiusdem) ex eorũ cognitione non exiguam lucem haurire consideret. Pertinet autem demonstratio, hoc est demõstrandi ars, ad dialecticum, non quidem ut eum, qui de rebus ex probabilibus disserit, sed qui de disserendi, ac sciendi modo ex necessariis edisserit. Hæc uero ingenii nostri imbecillitati sese nõ accommodant, sed scientiæ ipsi, ut fini medium, uiam sternunt. Scientia uerò naturas rerum conatur exprimere. Quamobrem licet hanc demõstrandi artem, & usum numquam, uel rarò propter abstrusam rerum cognitionem usurpare possemus, certè intelligimus posse inde opinionem à certa scientia discernere, nec mordicus aut firmius

Libri posteriorum quales.

Demonstratio ad dialecticũ quo modo pertineat.

Libri de demõstratione qũo utiles esse possint.

mius ei, quàm opus ſit, adhærere; quo autẽ propius ad hanc demonſtrandi regulam aliquis acceſſerit, eò ſe perfectius, certiuſque rem nouiſſe ſentiet.

Topica Ariſt. laudantur.

Iam tantum abeſt, ùt Topica Ariſtotelis ſpernenda ſint, ut magno diſcentium damno à pleriſque profeſſoribus omittantur. Quandoquidem ex iis libris, quos reliquit Ariſtoteles, nullus fermè eſt abſolutior. Nam etſi, quæ de Analyticis ſcripſit, uti præſtantiora, ſubtilius tractauit, quoniam tamen pauciſſimæ demonſtrationes confici poſſunt, idcirco Topicorum libri eſſent uerſandi diligentius, quos & non ſine cauſa edidit Ariſtotelis ſciens, eos ad uſum frequentiſſimè poſſe adhiberi. Elenchorum autem duo libri ipſi ſeſe tuentur, cum captioſas ratiocinationes produnt, quales & hæ ipſæ ſunt, quæ illis obijciebantur.

Libri elẽchorum perutiles.

Quomodo Logica Ariſt. ſit docenda.

His poſitis, cautiones hæ ſunt addendæ: Primò in Logica expedire, ne in Prolegomenis aliud diſputetur, quàm nũ ſit ſcientia: & de quo agat ſubiecto: mox pauca de ſecundis intentionibus. Plena uerò de uniuerſalibus diſputatio differatur in Metaphyſicam; quandoquidem ſit ſatis hic tradere mediocrem eorum notitiam, idque ferè ſubinterrogandi, dubitandique charactere. De prædicamentis item faciliora quædã, quæ ferè ab Ariſtotele tangũtur; cetera ſuo tempo-

pore,& locis, hoc est cum Metaphysica exponãtur: liber secundus Perihermenias,& ambo Priorum libri præter octo, uel nouem prima capita primi libri compendio percurrantur: ac tamen propriæ illis quæstiones explicentur: breuissimẽ uerò ea,quæ est de contingentibus,nec in ea tũc quidquam agatur de libero arbitrio,quæ tractatio huc non pertinet.

In finem Analyticorum plenior institui poterit tractatio de scientia,in eamq; maxima ex parte coniicienda erunt prolegomena physicæ, ut scientiarum diuisiones: abstractiones: speculatiuum,Practicum: subalternatio. Id etiam. An sciẽtiæ subalternentur Metaphysicæ. Diuersus quoq; modus procedẽdi in Physicis, & Mathematicis, de quo Aristoteles in secũdo libro Physicorum. Ex Topicis,& Elẽchis loci,& fallaciæ discentur, si qua uerò summula anni initio tractetur,ea tractatio sit ad captum Tyronum,cuius breuissimã tantum scholiola scribant,ut incipiãt assuescere.

Cum autem in Logicis præcipuum teneat locum ratiocinatio,quæ à ratione manat, meminerint sæpè adolescentes,quid sit ratio, atque undè accepta,petendauè sit: ne uidelicet putent eam ingenii dumtaxat exercitatione, sed continenter per orationes à Deo,uti S.Thomas faciebat,comparari.

Elenchus eorum, qui uel Introductiones ad Dialecticam, uel Logicam, siue ad organum Aristotelis ediderunt. Cap. IIII.

Albertus.

Ammonius in prædicabilia, in prædicamenta, & librum perihermenias.

Antonius Mirandulanus. Quid uero Apollonius Alexandrinus libris suis 4. de Syntaxi seu de constructione libris istis ab Aristotele scriptis conferre possit attigimus supra cap. 6. priores Tractationis de Philosophia Aristotelis.

Augustinus Niphus.

Boetius.

Dexippus in prædicamenta.

Dominicus Sotus.

Flaminii nobilij quæstiones Logicæ

Francisci Titelmanni Dialectica

Francisci Toleti in Logicam Aristotelis Introductio.

Ioannes Franciscus Burana

Ioannes Scotus.

Paulus Venetus.

Petri Fonsecæ Dialectica, quæ est introductioni

in uniuersam Logicam,& quidem optima.
Porphyrius de quinque uocibus,sed quem expedit haud prælegere tyronibus eas ob causas, quas supra attulimus.
Paulus Soncinas.
S.Thomas.
Thomas de vio Caietanus.

In Priora.

Ægidius
Alexander Aphrodiseus. 1547
Bagolinus.
Ioannes Franciscus Burana
Ioannes Grammaticus.
Ioannes Scotus.

In Posteriora.

Ægidius.
Alexander Piccolhomineus, qui anno huius seculi 47. post paraphrasim in Mechanicas quęstiones Aristotelis commentarium scripsit de certitudine Mathematicarum disciplinarum. In quo de Resolutione, definitione, ac demonstratione, nec non de materia, & fine Logicæ facultatis, quamplurima continentur ad rem ipsam tum Mathematicam, tum Logicam maxime pertinentia.
Apollinaris in primum Posteriorum.

Auerroes.
Dominus Sotus
Eustratius in secundum Posteriorum.
Iacobus Zabarella Patauinus optimè, de quo tamen uide iudicium, quod fertur infra de illius Commentariis, quos de Physicis rebus scripsit, ad calcem Elenchi interpretum Physicorum Aristotelis.
Ioannes Grammaticus.
Ioannes Scotus.
Themistius.
S. Thomas.
Thomas de Vio Caietanus.

In Topica.

Academia Veneta.
Albertus.
Alexander.
Antonius Demochares.
Auerroes.
Augustinus Niphus.
Franciscus Titelmannus.
Louanienses.
Stephani Caruisii Catena aurea Tomo nono.
Petrus Hispanus cum Versorio, tractatu quinq; summularum.
Thomas Bricot.

In Elenchos.

Alexander Aphrodiſeus.
Auguſtinus Niphus.
Bernardinus Tomitanus.
Ioannis Scoti quæſtiones.

Præmonitio, & cautio ante Elenchum Interpretum rerum naturalium, & Phyſices. Cap. V.

ANtequàm ad Elenchum Interpretum Phyſices accedamus, pauca præmonenda ſunt. Vidimus enim apud duo genera hominum, cum ab eorū Magiſtris in hæc ſtudia inducerentur, ſic in Prolegomenis agi, ut alii inter Deum, & naturam nihil intereſſe docerent: atque eodem tempore libellos obtruderent, qui ſpecie pietatis fucati, mentes ab interiore, ac ſolida cauſarum contemplatione auertebant: Alii uero dum, unà cum Plinio, & eiuſmodi reliquis pergerent Mundum ita uocare vniuerſum; ut uidelicet ipſo nihil præſtantius, maius, melius eſſet, ficere, ut plerique ex philoſophiæ ſtudiis felicitatem in eo conſtituerent, quem neque ortum fuiſſe, neque interiturum, ſeſe demonſtraturos pollicebantur, Prioris generis, hæretici quidam adhuc ſunt: reliqui neque

Duo genera Magiſtrorū malorū in Philoſophia naturali.

hæretici,neqne Catholici, ſed potius ad *A*theiſmum uergentes. Ad illos autem priores iuuandos,quando à propinquis hæreticis ſæpè prohibentur, quin ad Catholicorum Academias ueniant,pertinent,quæ de principiis rerum naturalium intrinſecis initio aliquatenus eſſent docendi: Ad hos uerò alios reuocandos in rectam ſemitam ſpectant,quæ de Mundi exordio, deq; iis, quæ uel ſub aſpectum cadunt, & ſunt temporaria; uel non uidentur, & ſunt æterna, nonnihil præfandum eſſet. His enim obicibus ſubmotis ingenia firmius in Philoſophia decurrerent. *A*c etſi aliquid generatim hac de re attigimus ſuprà, præſtat tamen idem paullò planius hic,qua ſi in ipſo naturalis notitiæ ueſtibulo pro captu adoleſcentum adtexere: ut cùm tractare interpretes cæperint, à recto facilè non abducantur.

Quomodo auditores philoſophiæ ſint initio docēdi.

2. Cor. 4.

Cautio

Fateamur igitur & nos peccari multum ab iis,qui in prophana philoſophia, quam uitæ Magiſtram faciunt,nuſquam fere Dei nomen proponunt,aut celebrant. Quòdque apud quoſdam, & adeo in publicis aliquibus ſcholis iaceat ueluti ſepulta Dei memoria: ſiue cum de ratione,qua rerum paratur cognitio; ſiue cum de naturalibus,aut de moralibus agant: qui dum plus nimio hęrent in natura requirenda in materia, in forma,in cauſis naturalibus,& fortuitis, Dei uix uſquam mentionem faciunt. Et quidem negan-

Grauiter peccant qui nullā de Deo ī philoſophia uocem faciunt.

Nota.

dum

dum non est, quin, quæ de natura tamquàm principio motus rerum naturalium tradidit Aristoteles, ea sapienter sint dicta. Verumtamen hæc si Christiani Philosophi tanto aucti lumine fidei, secundum ueram philosophiam uelint illustrare, patet illis campus, unde fructum uberrimum capiant. Differunt enim natura illa quæ in Physicis quæritur, & Auctor, atque principium naturæ. Quippe & quæritur, quæ internum principium sit iis in rebus, quæ mouentur. Quo principia naturalia à non naturalibus distinguntur. Quamobrem licet Deus, ac reliquæ mẽtes à materia separata, principia sint interna suarum actionum intellectus, & uoluntatis: naturæ tamẽ haud dicuntur: eæ enim physicæ operationes non sunt, nec per eas substantiæ illæ uocantur naturales. Deus autem generalis quidem causa omnium est, sed externa hisce rebus, quæ mouentur; nec tanquàm pars intima earum essentiam constituit, quamquam alio quodam sensu dicatur Deus per essentiam suam esse in singulis, quatenus immensitate sua replet omnia, conseruat, datque ut operentur. Quæ ueritas fecit ut ipse Aristoteles hæc duo affirmauerit uel saltem alterum (licet obscure) coactus sit uolens nolẽs asserere; primum. In rebus naturalibus naturã esse communem, quæ in omnibus internũ principium sit, siue ea sit de singularum essentia, uel

Natura et principium naturæ quõ differunt.

Deus, & Angeli quõ sint principia rerum.

De⁹ quõ sit causa omnium generalis

Duo ab Arist. affirmata notanda.

tanquàm ſubiectum; uel tanquàm forma cōſtituens ſubiectum, ſiue qualitas aliqua per omnes diffuſa, ita proprium habens ſubiectum, numero ſaltem diſtinctum à ſubiectis aliarum. *A*lterum uero: præeſſe neceſſariò, ac præſidere cunctis rebus, ſiue naturalibus, ſiue ſupernaturalibus Deum; qui omnia ratione gubernet, eaque in ſuum finem adducat. Ea uero non ſolum Ariſtotelis, uerum etiam *Platonis*, ac Stoicorum neceſſaria ratio fuit. Quidquid mouetur, ab alio mouetur, cumque idem nequeat ſimul eſſe actu, & potentia, neceſſe autem ſit unum eſſe primum mobile (in cauſis enim ſubordinatis inferior agere non poteſt, niſi agat ſuperior) ſi in infinitum progrediamur, nec uerò ulla prima ſit cauſa, nihil unquam fieret. *A*tqui cum res omnes natura conſtantes ob finem operentur; quem quidem, quoniam intelligentia carent non cognoſcunt; cumque finis non moueat agens ad operandum, niſi ab eo cognoſcatur, atque appetatur, neceſſarium plerique omnes intellexerunt debere eſſe Naturæ potius Auctorem, qui finem cognoſceret, atque in hunc res ſingulas dirigeret, in quē iiſdem indidiſſet naturalem appetitum. Sic ergo eximii Philoſophi coacti ſunt fateri *opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ*. Naturam proinde aliquam eſſe naturantem, hoc eſt effectricem, ac directricem alterius naturæ; quam naturatam, hoc eſt effectam,

Ratio Ariſt. Platonis & Stoicorū

Hæc tamen oīa B. Thomas melius & plenius.

Opus naturæ eſſe opus intelligentiæ.

effectam; & directam appellarunt intellectum nempe Diuinum, qui cùm infinitæ sit uirtutis materia non eget, sed de nouo cuncta producit. Reliqui uerò Intellectus, siue humanus, siue Angelicus cùm nihil possint in rebus producere, sed materiam solùm productam quadantenus, hoc est, per localem motum disponere, ac uersare, idcirco humanus quidem per habitum artis, atq; prudentiæ, perque manuum instrumentum, quibus ea procurat, quæ ad uitæ necessitatem, & cómodum attinent, dicitur esse principium artificiorum; siue intellectus Angelicus suam, & uniuersi perfectionem quærens, dicitur esse principium cælestis motus. Sanè uerò etiam naturæ nomine, Dei opera notari nemo negauerit, qui si dei lumini non ualedixerit. Vim item cuiusque rei, & facultatem propriam: quam cum singulis rebus attribuerit, eas & inuicem discreuit, & quodam uelùti priuilegio ornauit, ac beneficio: ut ubique diues illa, & omnipotens sapientia, Bonitasque elucescerent. Aliam porrò fatendum est notionem esse naturæ, qua res omnes fieri, uel secundum, uel præter naturam dicimus; Ver, Aestatem, Autumnum, Hyemem; secundum naturam quidem, cum suam temperiem obtinent: At præter naturam, cùm non maturescunt fruges; cum calor nimis remittit, cùm'ue extraordinaria hyemis constitutio est, aut aliquid eiusmo-

Natura naturans.

Natura naturata.

Variæ significationes huius uocis naturæ.

di. Accedunt miracula, resque insolitæ, cum què rerum statum, atque ordinem Deus constituit, eum interdum uel suspendit, uel mutat propter hominum scelera. Verumtamen & ab his omnibus diuersa alia Naturæ notatio est, quæ declarãda sit, saltem cum Ethica tractanda fuerint. Naturam enim dicimus, qua mala & uitia significãtur, quæ ipsum Dei opus occuparunt. Est enim ista natura uitiata, & improba, quæ uelo Naturæ ueræ ac bonæ sese cupit tegere, quo faciliùs fallens parum cautis imponat. Id enim Satanas ut efficeret, malis suis idem naturæ uocabulum indidit, quod cælestibus bonis, Deoque ipsi tributũ uiderat. Distinguenda igitur est uera & bona, ab improba natura: quæ quoniam uitiositatem, atque corruptelam designat, breuissimè dicendum est, quæ labe fuimus aspersi, cum à Deo defecimus, quibus bonis excidimus: quibus obnoxii miseriis: quamuis immensa Dei misericordia factum sit, ut primorum bonorum reliquias, & uestigia retinerentur, nostræ admoneremus originis; ac sciremus in tot malis ad Deum esse confugiendum per fidem in Christum Dominũ, perque opera Christiano homine digna. Hæc uero corruptæ naturæ uox cũ Philosophis haud innotuerit, factum est, ut in Ethicis de hominis uoluntate, libertate, ac uirtutibus, aut non rectè, aut non plenè disseruerint.

Natura etiã corrupta & deprauata propẽsior ad mala dicitur.

Satanæ astus ĩ nomine naturæ peruertendo

Iam

Iam quod ad Mundum attinet quo omnia cõprehendi quidam cum Plinio,alii uerò fuisse,ac fore contendunt æternum; hæc pauca quæ mox dicemus,satis erunt initio. Quæ quidem postea rationibus ualidis ipso in contextu Aristotelis suis locis solent à doctis,& probis Philosophis comprobari. De Mundo cõtra Plinium.

Primò,aliqua esse,quæ quanto remotiora sũt à sensibus,tanto sunt diuiniora: ac proinde maiora: ea uerò supra cælos esse ne à Philosophis quidem fuisse negatum: atque ut ij ignorassent, Diuinum tamẽ extare testimonium, quo certius nihil esse queat. Quæ sũt remotiora à sensibus ea sunt nobiliora. Tex.100. primi de cælo.

Deinde aliquid esse,quod magnitudine hunc superet aspectabilem Mundum,ex ipsa Geometria colligi,etenim figuris, & magnitudinis nullum terminum,aut finem certum præscribit, ut globum possimus,aut circulum cælo extimo maiorem comprehendere. Quod ut sit, neque nos Physicorum impedire possunt rationes,ac ne ipsa quidem cæli extimi superficies,quæ locus omnium dicitur. Quod quidem ab ijs monstratum fuisse,qui nobis syderum magnitudines,& interualla descripserunt,res ipsa loquitur. Longius enim cælo profectos eos fuisse, & magnitudines cælo ampliores comprehendisse, negare non possumus: cum cæli molem quamuis uastam ad suã rationem reuocauerint; ac singulas eius partes, Qũo sit aliquid Mundo maius & sublimi*.

ut

ut quæque oriatur, & occidat annotarunt.

Pli.lib.7. nat.hist. c. 56. & li. 23.c.6. Mundus necessario principiũ habuit.

Præterea ex una Chronologia deduci originẽ Mundi; cùm, quos Plinius recenset, rerum necessariarum ad uitæ usum fuisse inuentores, eorum nemo uixerit ante quattuor mille annos: cùm uerò alibi dicat, diligentiam suam in scribendis omnibus rebus à Priscis fuisse adhibitam, mirum est, historiam nullam antiquiorem reperiri, quàm quæ in Diuino Codice hoc est in Bibliis extat; quæ tamen creationem Mundi disertè testatur.

Libr.3.q. nat.27.28 29.

Porrò, quod Seneca dixit, ut non semel ortum, sic neq; semel interiisse Mundum: falsum est. De uariis ille causis Diluuii disserit, è quibus ut aliquæ non sunt improbãdæ, certè aliæ probari nulla ratione possunt. Et diluuium enim ex solis causis naturalibus effici, & quidem necessaria quadam, & immutabili lege Naturæ, à qua certum Diluuio tempus fixum sit; quod ubi uenerit, necesse sit fieri Diluuium, hoc uerum non est. Ait præterea non modo futurum aliquando Diluuium, sed ante hac sæpius esse factum, ut sæpius post hac futurum. Suorum enim (inquit Pererius) Stoicorum disciplinam secutus opinatur, Mundum sæpenumero oriri, & interire, longissimis tamen temporũ interuallis: & interim quidem alternis uicibus, uel incendio, uel Diluuio. Sed hoc non tantum Diuinæ scripturæ contrariũ est

Vide Pererium in Genesim 2. Tomo. Mundum sæpius ortum & sæpius interiisse falsum.

est neganti plus uno Diluuio aut fuisse, aut futurum umquam; uerumetiam duorum philosophię principium, Platonis, & Aristotelis doctrinæ, ac decretis planè aduersatur. Illud denique falsum est ab eodem Seneca, eo ipso loco proditum, diluuio omnia animalia, omnesque homines penitus deleri; eademque renascente Mundo per solas causas naturales regenerari. Non enim fert Natura, ut perfecta animalia, præsertim autem homines, alia ratione, quàm ex caussis efficientibus eiusdem speciei, suique similibus parentibus naturaliter iterum generentur.

Porrò quod in docenda philosophia, tum naturali, tum reliqua monent docti Philosophi, hæc sunt. Vt in octo quidem Physicorum libris. Textus libri primi in ea parte, quæ est de *Antiquorum* opinionibus, sexti item, ac septimi compendio tradantur. In octauo autem nihil de numero Intelligentiarum, nec de infinitate, seu libertate primi motoris differatur: sed hæc in Metaphysicis disputentur, & quidem solum iuxta sententiam Aristotelis: Textus uerò secundi, tertii, quarti librorum de Cælo breuiter perstringantur, magna etiam ex parte prætereantur: In his libris non tractentur nisi paucæ de elementis quæstiones: De Cælo autem duntaxat de eius substantia, & de influentiis: cæteræ uel Mathematicæ Professori concedan-

Quō explicanda sit Physica Arist.

dan-

dantur, uel si is desit, conferantur in Epitomen, Meteorologica ferè percurrantur compendio æstiuis mensibus. In libro primo de Anima, ueterum placita Philosophorum summatim percenseantur. In secundo libro expositis sensoriis non digrediantur in Anatomiam & cetera, quæ sunt Medicorum. Addantur potiùs, si uacaret, Parua Naturalia, In Metaphysicis Procemium: Ac uerò quinti, septimi, duodecimi librorum textus magna ex parte diligenter explicentur. In cæteris libris seligantur ex unoquoque præcipui quidam textus tanquam fundamenta Quæstionum, quæ ad Metaphysicā pertinent. Quæstiones de Deo, & intelligentiis, quæ aut omnino, aut magna ex parte pendent ex ueritatibus reuelatis prætereantur. Siquis tamen uelit de supposito, & Natura, & de concursu etiam Dei cum secundis causis aliquid attingere, non tam disputando, quàm rem declarando, breuissimèque probando in gratiam eorum, quorum plerique Theologiam audituri non essent, id utique fieri posset. Cæterùm enixè studeant communiores, ac magis approbatas Philosophorum sententias tueri, quales exempli gratia sunt, quæ sequuntur.

Quō exponenda metaphysica.

1 Naturalis est motus cæli, saltem secundum principium passiuum.

2 Motus, & tempus sunt entia realia.

3 De Anima Intellectiua, etiam ut Intellecti-

ua tractare Physici est.

4 Anima rationalis, etiam secundum Aristotelem est immortalis, nec educitur de potentia materiæ, & est uerè proprieque corporis forma.

5 Naturaliter demonstrari potest, iamque demonstratum est, Animam rationalem esse immortalem, nec unam in omnibus: & ita naturalem esse corporis formam, ut definitio Animæ ab Aristotele tradita ei competat.

In Naturalem Philosophiam qui nam uel Partitiones, uel Laudes, uel Introductiones, aut Methodos, uel summas, & Argumenta scripserunt. Cap. VII

Qui præter alios de naturalis Philosophiæ laudibus apposite scripserunt, hi fuere: Themistius initio in Paraphrasim octo librorum de Physico auditu. Simplicius in Cómentarios suos. Quidquid uerò dixerunt, idem prorsus est; ut satis futurum sit, si alteruter hac de re legatur. Ex iis autem, qui generatim de natura eiusque principiis egerunt, non oberit, si qui doctiores percurrerint, De laudibus physicæ qui scripserant.

quæ

quæ de principiis rerum iuxta Moysen contra Philosophos scripsit Theodoretus secundo libro de curatione affectionum Græcarum. De principiis naturæ S. Thomas Aquinas. De uniuersali natura Rabanus Fuldensis. De diuisione naturæ Ioannes Scotus. De natura, & uno Plotinus. De placitis Philosophorum Plutarchus. De principiis, & causis naturalibus Niephorus Blemmides. De Physicis differentiis, & dubitationibus Theophylactus Simocastus Græcè. De materia prima Gerardus Marbasus, siue de Marbays Dialogo suo. De lineis Physicis Robertus Linconiensis. Honorius item quidam scripsit Clauim Physicæ, siue de naturis rerum. At quoniam librum non uidi, nihil audeo de illo asserere. Cæterùm plura quæ Vincentius Bellouacensis de Philosophia naturali, & naturalibus rebus in suo naturali speculo attulit huc quadantenus facerent, sed uiderint studiosi, an tot libros uersare expediat: cùm etiam in eo delectus habendus sit rerum, quæ nimiæ sunt, ac plerumq; maiorem ordinem & maturiorem expensionem requisiuissent. Certe, quod supra diximus, atque hic libenter iteramus, neminem pœnitebit percurrisse Augustinũ Steuchum Eugubinum, ubi libris decem de perenni philosophia de causis rerum naturalium, atque principiis agit: In quo tamen Steucho, quæ obseruanda sunt dicemus in nostra Bibliotheca

De principiis naturæ generaliter qui scripserint.

Vincentij Bellouacensis speculum naturale quales sit

theca sacra, quam habemus prae manibus.

Iam Summam totius philosophiae naturalis Metochites Graecè, Paulus autem Venetus, Franciscus Titelmannus, Chrysostomus Iauellus, Hermolaus Barbarus compendia: Raphael etiam Volateranus argumenta tanquam compendia in libros omnes Physicorum Aristotelis, Thomas Bricot textum abbreuiatum super naturali Philosophia, nimirum in libros de Coelo, de generatione, & corruptione, de Meteoris, de Anima, in parua naturalia, & librum de longitudine, ac breuitate uitae. Themistius autem, quem diximus in Aristotelem Paraphrasim scripsisse, etiam in naturalem auscultationem edidit: Quae, ut nota est, ita aliis eiusmodi scriptis Graecorum, & Latinorum praeferenda est. Philippus autem Mocenicus libro de Vniuersalibus institutionibus utilia huic rei, ac quidem eleganter edidit. At de Iacobi Schegchii compendio in Acroamata Aristotelis, quod plerique magnificiunt, dicendum est id, quod in eius Commentariis in Physica, & in aliis eius hominis operibus cauendum est à ueritatis amantibus. Nimirum eius opera omnia in Indice nouissime edito iussu Clementis Octaui Pontificis Maximi esse prohibita, censetur enim SchegKius inter eos, qui sunt primae Classis. Ac quidē extat libellus eruditus, quē contra eum Trinitatis Sanctissimae Mysterium con

Summā Philosophiae naturalis qui scripserint.

Iacobi Schegchii opera non legenda.

Vide 2. regulam Indicis.

quæ de principiis rerum iuxta Moysen contra Philosophos scripsit Theodoretus secundo libro, de curatione affectionum Græcarum. De principiis naturæ S. Thomas Aquinas. De uniuersali natura Rabanus Fuldensis. De diuisione naturæ Ioannes Scotus. De natura, & uno Plotinus. De placitis Philosophorum Plutarchus. De principiis, & causis naturalibus Niephorus Blemmides. De Physicis differentiis, & dubitationibus Theophylactus Simocastus Græcè. De materia prima Gerardus Marbasus, siue de Marbays Dialogo suo. De lineis Physicis Robertus Linconiensis. Honorius item quidam scripsit Clauim Physicæ, siue de naturis rerum. At quoniam librum non uidi, nihil audeo de illo asserere. Cæterùm plura quæ Vincentius Bellouacensis de Philosophia naturali, & naturalibus rebus in suo naturali speculo attulit huc quadantenus facerent, sed uiderint studiosi, an tot libros uersare expediat: cùm etiam in eo delectus habendus sit rerum, quæ nimiæ sunt, ac plerumq; maiorem ordinem & maturiorem expensionem requisiuissent. Certe, quod supra diximus, atque hic libenter iteramus, neminem pœnitebit percurrisse Augustinũ Steuchum Eugubinum, ubi libris decem de perenni philosophia de causis rerum naturalium, atque principiis agit: In quo tamen Steucho, quæ obseruanda sunt dicemus in nostra Bibliotheca

De principiis naturæ generaliter qui scripserint.

Vincentij Bellouacensis speculum naturale quales sit

theca sacra, quam habemus præ manibus.

Iam Summam totius philosophiæ naturalis Metochites Græcè, Paulus autem Venetus, Franciscus Titelmannus, Chrysostomus Iauellus, Hermolaus Barbarus compendia: Raphael etiam Volateranus argumenta tanquam compendia in libros omnes Physicorum Aristotelis; Thomas Bricot textum abbreuiatum super naturali Philosophia, nimirum in libros de Cœlo, de generatione, & corruptione, de Meteoris, de Anima, in parua naturalia, & librum de longitudine, ac breuitate uitæ. Themistius autem, quem diximus in Aristotelem Paraphrasim scripsisse, etiam in naturalem auscultationem edidit: Quæ, ut nota est, ita aliis eiusmodi scriptis Græcorum, & Latinorum præferenda est. Philippus autem Mocenicus libro de Vniuersalibus institutionibus utilia huic rei, ac quidem eleganter edidit. At de Iacobi Schegchii compendio in Acroamata Aristotelis, quod plerique magnificiunt, dicendum est id, quod in eius Commentariis in Physica, & in aliis eius hominis operibus cauendum est à ueritatis amantibus. Nimirum eius opera omnia in Indice nouissime edito iussu Clementis Octaui Pontificis Maximi esse prohibita, censetur enim SchegKius inter eos, qui sunt primæ Classis. Ac quidé extat libellus eruditus, qué contra eum Trinitatis Sanctissimæ Mysterium con

Summa philosophiæ naturalis qui scripserint.

Iacobi Schegchii opera non legenda.

Vide 2. regulam Indicis.

uellentem, aut confundentem Gilbertus Genebrardus scripsit. Adnotarunt item quædã Theologi Louanienses in librum eiusdem Schegchii de Demonstratione, quamuis dialogum, quem habet de animæ principatu, & præfationes, atq; annotationes in Arrianum Epictetum editas Basileæ in quarto anno 1554. admisissent, tanquã à labe immunes: sed & hæ legendæ sunt à nemine, cui ab iis, quibus hæc facultas sit, haud fuerit concessum.

Scriptores in octo libros Physicorum Aristotelis. Cap. VII.

Egidius. Deinde item in librum de causis.

Albertus Magnus.

Alexander Aphrodiseus, & Ammonius, ut refert Augustinus Niphus.

Antonius Montecatinus Ferrariensis in octauum Physicorum copiosè, & eleganter: atque hic Editus est Ferrariæ apud Benedictum Mammarellum.

Augustinus Niphus, qui uertit, & interpretatus est Physica.

Bene-

Benedictus Pererius.

Buccaferreus in primum Venetijs 1558.

Burleus.

Chrysostomus Iauellus.

Conradus Summerhart.

Cursus Conimbricensis Collegii Societatis Iesu.

Dominicus Sotus.

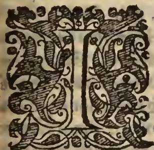
Franciscus Bonamicus Florentinus primarius Pisis Professor, qui decem libros de Motu emisit: quo sat magno uolumine generalia naturalis philosophiæ principia continentur. Sane uero, ut uiri eruditissimi, licet mihi de facie ignoti, testimonium eatenus præbeam, quatenus qui eius labores non legerunt, auidius excipiant, hæc possum dicere: Modestus philosophus est, ac satis tutus, Græcis potius adhæret: Simplicii Sensus explicat liquidius, quàm plerique fecerint alii, uti & aliorum Græcorum: Græcè enim nouit, atque ad textum Græcum plura reuocat: Auerroem sepe, ac quidem meritò reprobat: ubi agit de grauibus, & leuibus, multa ex Archimede desumens, aptè explicat: miscet pulchra problemata: sextum, & septimum Physicorum interpretatur copiosè: idque agit, ut ostendat, an recte concludat Aristoteles.

Franciscus Toletus.

Franciſcus Valleſius.
Franciſcus Vicomercatus.
Guido Perpinianus.
Henricus Gandenſis.
Hildegardis in quattuor libros Phyſicorum.
Iacobi Carpentarii Deſcriptio uniuerſæ naturę: Agit enim copioſe in præfatione de ordine Phyſiologiæ. Ea prodiit Pariſiis apud Gabrielem Bonum anno 1562.
Iacobus Zabarella, de quo aliquid amplius eſt dicendum ſequenti capite.
Ianduni Quæſtiones.
Ioannes Canonicus
Ioannes EcKius.
Ioannes Ferrerius Pedemontanus contra Ariſtotelem de æternitate Mundi.
Ioannes Grammaticus in quattuor libros Phyſicorum.
Ioannes Scotus.
Ioannes Verſor.
Marci Antonii Maioragii Paraphraſis.
Michael Pſellus.
Paulus Venetus.
Simplicius.
Sylueſtri Ferrarienſis Quæſtiones.
S. Thomas Aquinas.
Thomas de Vio Caietanus.

De Io. Grammatico quid Io. Bapt. Cuſpes ſ11.

Expensio librorum de rebus naturalibus, quos Iacobus Zabarella edidit. Cap. VIII.

Acobus Zabarella inter eos, qui Aristotelem sunt interpretati, quique præsertim in Logicam, & in naturalē scientiam scripsere, censeri potest inter eximios, quos hoc seculum tulit. Primò; quoniam magnæ vir perspicaciæ fuit, ætatemq; meliorem, ac penè omnem impendit exponendo publicè in Academia Patauina eidem Aristoteli, deinde dictionem, ac stilum eum est assecutus, qualem in rebus philosophicis tractandis perspicuum, neque à latinitate abhorrentem intelligere, & sine mora perlegere omnes paulò ingeniosiores queant. In Posteriorum sanè libros, quos Aristoteles posteritati reliquerat, id mecum viri philosophi sentiunt eum esse adeptum, quod hactenus pauci interpretando uix assequi potuere, ut qui ea commentaria attentè uersauerint uberem inde fructum ad ingenium exacuendum, ueritatemque perpendendum si ueris principiis solide nitantur sint percepturi. Quos uero de rebus naturalibus moriens sub prelo reliquit, ij triginta libri fuere uno volumine comprehensi, quorum primus de na-

turali ſcientiæ conſtitutione fuit, partitionem, & ſubiecta uniuſcuiuſque Ariſtotelici operis continens, quo labore uniuerſæ naturali philoſophiæ perutili, pauciſſimis, quæ fortaſſe ille, ſi fuiſſet ſuperſtes ſecunda editione limaſſet, neſcio an quidquam accuratius ſcribi potuiſſet.

Sanè uero capite 23. ſcribens de ratione ordinis libri de Cœlo, & libri de generatione, poterat aliquid addere quo ueritas magis innoteſceret: cum enim diceret motorem æternum immobilem cognoſci, & à Metaphyſico, & à Phyſico, diuerſis tamen modis. Hęc uerba ſubdidit. *Primus enim Philoſophus cum Deum contempletur, ut ſubiectum per ſe ſcibile debet omnia, quæ illi attribuuntur cognoſcere, nempe quæ in noſtram notitiam uenire potuerunt, in quorum numero eſt, quod æternæ moueat, ideo ſine huius cognitione manca fuiſſet illa de diuinis mentibus tractatio in prima philoſophia. Phyſicus uerò non eum ſcopum habet; ut Deum uelit cognoſcere, ſed ſolum uult naturalia corpora, & illa quæ eis competunt contemplari. Inter hæc eſt motus æternus, ut igitur hanc naturalis corporis affectionem cognoſceret, coactus eſt cauſam eius indagare, quia ſcire eſt rem per cauſam cognoſcere: cauſa autem nulla alia eſt, niſi primus æternus motor immobilis, eadem igitur primi motoris conditio conſideratur, tum à primo Philoſopho ut proprietas, ſeu conditio ſui ſubiecti, & eius cognitio pertinet ad perfe-*

ſtam cognitionem ſubiecti:etiam ſi notet relationem ad effectum naturalem,tum à Philoſopho naturali, ut conditio principij à quo producitur æternus motus in corpore naturali, & eius cognitio pertinet ad cognitionem huius accidentis naturalis. Sic quidē ipſe Zabarella: qui addere debuiſſet, *Deum non mouere immediatè ullum orbem*, Si ueritatem quæramus,licet Ariſtoteles id non crediderit,quippe qui alias ignorauerit ſubſtantias abſtractas, quā eas,quas ex orbium motu colligit, ſed & illud non eſt attributum Metaphyſicum,ſed Phyſicū, quod à Phyſico accipit Metaphyſicus, ſicut etiā accipit ſubſtantias abſtractas ex motu inueſtigatas,quas deinceps contemplatur, non quatenus mouent,ſed ſecundum earum ſubſtantiam.

Trigeſimo autem octauo capite cum argumentum afferat ex *Alexandro*, quod ſpectat ad aſtruendam mortalitatem animæ, ſic inquit. *Atqui anima in rerum natura non per ſe exiſtit ſecundum Ariſtotelem,immo eſſentialis conditio eſt, ut ſit perfectio,& forma uiuentis corporis, ergo non poteſt alio modo conſiderari,aut cognoſci niſi ut formale principium corporis uiuentis*, ſed rectius ad ueræ philoſophiæ normam dixiſſet, eſſentialem animæ conditionem eſſe ut ſit perfectio, & forma corporis,ſiue actu, ſiue aptitudine, uel aliter ſiue in actu ſecundo,ſiue in primo. Anima enim noſtra à corpore ſeparata, perfectio eſt & forma

corporis, non actu secundo, quia non informat, & perficit, sed aptitudine, & actu primo, quia est substantia incompleta, apta perficere, & informare. Hocque est essentiale animæ, non illud primum: nam actu perficere, & informare est actus secundus, & effectus causæ formalis, quia non est de essentia ullius formæ, sicut nec actu causare de essentia est ullius causæ.

Sequuntur duo libri de prima rerum materia, in quibus eruditè, & accuratè scriptis cum pleraque sint, quæ non omnes philosophi approbant, quæ quidem ad ipsam materiam, & priuationem, ac negationem, atque ad ipsam formarum è materiæ potentia eductionem pertinent. Illud tamen uigili oculo semper attendendum est, quod ad animæ mortalitatem refert; nam & in hoc errore sese diu uixisse Ingenuè aliquando testatus adiecit, nullum unquam infernum acerbius sese existimasse, quam dum in ea sententia (vel secundum mentem Aristotelis) vt putabat, persisteret: quam sententiam, siue potius errorem deinceps deposuit. Ac tamen putans se peripateticè tandem eam posse tueri, non raro in toto uolumine de rebus naturalibus ipsam inspersit.

Capite enim quartodecimo libri secundi de prima rerum materia in tertio argumento uidetur supponere animam humanam educi ex ma-

teria, ac proinde esse materialem, & mortalem, neque uero creari à Deo. Sed contra hoc in capite uigesimo eiusdem libri rectè sentiens, sic inquit. *Hæc autem apud Aristotelem est generatio, non creatio, quia præsupponitur materia, ex qua educatur forma. De forma quidem abiuncta à materia argumentum esset efficacissimum, hæc enim si ab agente produceretur, utique creari diceretur, ut nos Christiani asserimus, Angelos olim à Deo fuisse creatos, & humanas animas à Deo quotidie creari, non de potestate materię educi. Sed huiusmodi productio Aristoteli incognita fuit.*

Quin & postea de creatione materiæ magis christianè, ut & uere agit capite 8. lib. quem deinceps inscripsit de natura. Sic enim ait. *Itaque si secundum Arist. dicendum sit, quisnam fuerit scopus naturæ uniuersalis in statuenda rerum materia, certè is præcipuus fuit recipere formas substantiales, quod idem secundum ueram philosophiam dicere debemus de opificis consilio in rerum creatione, nam præcipuè eam creauit, ut subiectum receptiuum formarum substantialium. Sed quia necesse erat, ut accidentium quoque receptiua esset: plura nanque accidentia formam necessariò insequuntur, plura etiam ab externis causis inducuntur, ad quæ omnia recipienda aptam esse materiam oportuit, Deo debuit materia habere potentiam naturalem uniuersalem recipiendi omnes formas tam substan-*

tiales, quàm accidentales.

*A*t in libro ſequenti de inuentione primi motoris capite primo, cum ſe locuturum ſecundum principia *A*riſtotelis ea de re pollicetur, & illã tantum ſubſtantiarum à materia abiunctarum notitiam, quàm uia naturali adipiſcimur conſideraturum, meminiſſe debebat eius cognitionis, quæ ex uera philoſophia & naturali lumine poteſt comparari. *A*ddit enim hæc uerba. *Omiſſa penitus earumdem cognitione, quam reuelatione diuina, & lumine ſupernaturali accepimus, ueriſſimam illam quidem, ſed Ariſtoteli, cuius dicta interpretanda ſuſcepimus, prorſus abſconditam.* Et capite ſecundo de inuentione, inquit rectè, *Animam humanam ſemper excipio, de cuius immortalitate, ut ſecundum ueram philoſophiam certiſſimi eſſe debemus, ita non defuere qui ſecundum principia quoque philoſophiæ Ariſt. idem exiſtimandum eſſe cenſuerint.*

Nec non libro ſecundo de motu grauium, & leuium cap. 4. *Ad generandum* (inquit) *requiritur ſol, & homo*, ſed addere debebat *Deum creantem animam*, alioquin eam ſupponere uidetur eſſe formam ex materiæ potentia eductam.

Quin etiam eodem capite primo eiuſdem libri de inuentione æterni motoris, in quo nititur probare ſolum motum æternum eſſe medium aptum, quo philoſophus naturalis ſubſtantias abſtractas poſſit inueſtigare, procedit hac ratione,

In

In capite primo præfatus se ea de re loquutu-tum secundum principia philosophiæ Aristotelis, & eam notitiam, quam lumine naturali adipisci possumus, cócludit posse nos quidem aliquid de illis substantiis absque consideratione motus coniectare, nullam tamen certam earum cognitionem assequi posse. quamobrem Auicennam, & alios confutat qui absque motus consideratione Deum esse probari posse existimabant, eorumque rationes leues, ac probabiles cum Auerroe appellat.

Deinde cap. 2. quærit, num ad eas substantias demonstrandas sit omnino necessarius motus æternus, an uero etiam sufficiat motus absolutè sumptus absque consideratione æternitatis. Qua in re confutata sententia, quę affirmat solum motum sufficere, statuit omnino necessarium esse motum æternum.

Porrò in hac quæstione ita se gerit, ut non solum de mente Aristotelis, sed omnino ex propria sententia, & secundum ueritatem loqui uideatur. Cum enim aliorum argumentationem inanem, vanam, & inefficacem appellasset in fine capitis 2. sic loquitur. *Quapropter (inquit) nullum aliud philosopho naturali medium relinquitur ad demonstrandum primum motorem æternum, nisi motus æternus &c.*

Quare illa protestatio de principiis Aristotelicis

licis in primo cap. facta non minus uidetur cade re in illam philosophiam, quam profitebatur Aristotelis, id est, in philosophiam naturalem absolutè, quam in eam, quam idem Aristoteles nobis scriptam reliquit.

Hæc autem doctrina, quàm à philosopho Christiano aliena sit, nemo non uidet; etenim si solus motus æternus naturaliter Deum indicare potest, cum ex fide certum sit nullum motum fuisse æternum, sequitur Deum ab homine ratione naturali cognosci non posse contra decretum nó solum Theologorum, sed etiam philosophorum rectè sentientium.

Libro de mixtione cap. 7. animam hominis facit mortalem ij uerbis (cum dicit) *Nam si formæ elementorum in mixtione penitus interirent, ita ex elementis generaretur mixtum per interitum formarum elementorum, ut ex pane sanguis, per interitum formæ panis, & ex semine homo per interitum formæ seminis, & ex homine cadauer per interitum formę hominis.*

Libro de calore celesti capite xi. uersus finem, ait: *Ideo Aristoteles in memorato loco asserit omnem animam de foris accedere, quatenus principium actiuum non habet aliquod elementum, aut uim elementarem, sed cœleste, & natura elementari præstantius contra quam eueniunt in formis elementaribus, hoc est tamelrum ; qntoemeudm mixtorum omniū ina-*

inanimatorum: In ipsa enim elementari materia, ex qua hæc corpora generantur insitum est actiuum principium, nempe calor elementarius à quo absolui tur mixtio, & educitur forma mixti, quemadmodū etiam uirtute elementari educitur de materia forma elementi, quando ab aliquo elemento conuertitur in naturam suam aliud corpus: & quamuis ad has quoque mutationes concurrat cœlum, ut agens uniuersale, non tamen ut agens proximum, & immediatum, nam proximum agens est uis elementaris, quemadmodum diximus.

At pace uiri dicendum est, non aptam hanc esse interpretationem sed ideo excogitari; ne ex illis uerbis animæ immortalitas colligatur: sed apertè Aristoteles eo loco scribit non omnem animam, sed solam mentem extrinsecus accedere, & solam esse diuinam, quoniam in ea nō communicat actio corporea: reliquas uero animas uegetantem, & sentientem actione seminis produci, & uirtute, quæ ī ipso semine insita est: quod si uiuens quidpiam producatur à cœlo, illud ipsū est agens corporeum, quod in anima nostra nihil habet commune.

Capite 4. libri primi de mixti generatione, & interitu, & uersus finem, dum aliorum argumenta se afferre inquit, hæc ex eorum sententia, quā tamen haud plene refutat: scribit. *Alij uero etiā maius quiddam ostendere uoluerunt, nempè frigus in*

eductione formæ mixti habere actionem per se, & usi sunt hoc argumento : si ponatur homo in aere frigidissimo, uel in frigidissima aqua, ita ut ab illo frigore interficiatur, erit à solo frigore forma hominis intemperata, & educta forma cadaueris; ergo frigus per se agit eductionem formæ. Sic ille, cum debuisset addere, *ex his uerbis innui formam hominis esse mortalem, id quod falsissimum est.*

Libro de facultatibus animę capite 5. ait, *formæ à materia abiunctæ agunt per essentiam; Ideo et potentia & ipsamet operatio in eis idem est quod essentia.* Sic quidem ipse. At hoc in solo Deo uerum est, Non item in reliquis intelligentiis. Hæc igitur, & alia huiusmodi cauenda sunt ab eo, qui opus hoc de rebus naturalibus legerit, cum & in iis, quæ spectant ad Metaphysicam *A*uctor firmius pedem fixisset, si Theologiam calluisset, sine qua claudicent plerique Aristotelis interpretes necesse est, quemadmodum superius diximus.

Cæterum Iacobus Zabarella librum edidit de facultatibus animæ de eiusdem partitione de speciebus intelligibilibus, ac de mente agente.

Libro autem de partitione animæ cap. xi. hæc habet, *Omnis forma informans materiam, & constituens compositum est extensa ad extensionem materiæ, proinde tota secundum extensionem suam in toto est, non tota autem in parte, sed pars in parte colli-*

ga-

[ra]tio enim, & unio formæ cum materia, ad unum compositum constituendum hoc necessario efficit, ut æquè utraque extēdatur, & in parte materiæ sit pars formæ; per hoc enim distinguitur forma informans à non informante, quę solum assistat ad regendum, sicuti nauta naui, hęc enim non est alligata materię, neque per eam extensa, neque speciem constituit, & proinde cuilibet parti pręsens est tota indiuisibiliter, sed forma constituens compositum, & in specie collocans neceße est, ut ad diuisionem corporis diuidatur, sicut enim albedo, non est per se quanta, nec diuisibilis, sed fit diuisibilis per materiam, cui inest, ita de omni forma informante dicendum est.

Libro uero de mente humana cap. 6. hæc habet, *Animam rationalem esse formam hominis, qua homo est homo, & in specie constituitur. Verum est absolutè, & secundum mentem Aristotelis.*

E quibus locis hæ duæ propositiones colliguntur, omnis forma informans, & constituens speciem, necesse est ut ad diuisionem corporis diuidatur, per hoc enim distinguitur forma informans ab assistente. Sed anima rationalis est forma hominis informans, & constituens illum in specie. Ecquis autem è duabus istis propositionibus non uidet sequi. Ergo anima humana diuiditur ad diuisioné corporis; & pars animæ istius est in parte corporis non tota in quauis parte? Sic igitur (quod falsissimum est) conclusa est ma-

te-

terialitas,& diuisibilitas animæ nostræ, si illam (ut uerissimum est ac fides docet) informantem dicimus. Hinc idem Zabarella minime sibi pugnans citato illo capite xi. post medium reprehendit Bacconium, quod hanc propositionem dixerit esse ueram. *Omnis anima informans est extensa ad extensionem materię, excepta anima intellectiua.* Dum autem hunc ita docentem reprehendit, ipse planè indicat, etiam animam intellectiuam esse extensam, per molem, ac proinde immersam, & alligatam materiæ. Atque hinc etiam libro de mente humana cap 9. soluens illud argumentum. *Anima nostra intelligit abstracta, ergo est abstracta à materia*, respondet esse eá quidem abiunctam à corpore, quo ad operari, at non quo ad esse. Num igitur quoad esse anima nostra erit immersa materiæ? Certe & Aristoteles, & omnes philosophi ratione naturali ducti semper docuerunt, operari sequi ad esse. Quoná igitur modo Zabarella repugnans rationi, & auctoritati philosophorum, ac fidei nostræ (quando quidem uerum uero est consonum) concedit quidem, operationem animæ nostræ esse immaterialem, seu abiunctam à materia, seu non diuisibilem ad diuisionem corporis; hæc autem de animæ substantia negat.

In

In libros de Cœlo, et alios ab Ariſtotele ſcriptos tam Commentaria quàm Quæſtiones, & aliorum Auctorum libri, qui conferunt ad eoſdem libros intelligendos.

Cap. IX.

Lbertutii Quæſtiones.
Alexander Aphrodiſeus.
Alexander Picolhomineus de Stellis.
Ariſtotelis de Mundo liber, an Theophraſti. Vide Cælium Rhodiginũ pag. 305. 415. 571. & 682.
Auerroes de ſubſtantia Mundi, aliàs Deſtructio deſtructionum contra Algazelem.
Auguſtinus Niphus, qui textum quoque uertit.
Auguſtini Steuchi Eugubini Coſmopæia, quæ in paucis quibuſdam rebus expurganda eſt, ut in Bibliotheca ſacra dicemus. Vide indicem libr. prohib.
Benedictus Pererius in Geneſim in caput primum.
Chriſtophori Clauii ſphæra
Cleomedes de Mundo Græcè, & Latinè.
Crinitus de quinta eſſentia ad uniuerſum orbẽ diſponendum, atque abſoluendum: ibidemq; Mercurii Aegyptii uerba relata, & Virgilii

carmen expoſitum .
Curſus Conimbricenſis Societatis Ieſu.
Federici Pendaſii de ſubſtantia Cæli.
Geneſius Sepulueda in Ariſtotelem de Mundo.
Ioannis Argyropoli argumenta in ſingulos libros de Cœlo, quos Latinos fecit.
Ioannis Damiani libri duo de Cœlo.
Ioannis Ianduni quæſtiones.
Ioannis Verſoris quæſtiones de Cœlo, & Mundo.
Lucillus Philaltheus ſuper libro de Cœlo quamuis nonnihil Platonizet.
Mainettus Mainettius.
Marci Antonii Maioragij Paraphraſis.
Philo Iudæus de Mundo Græcè, & Latinè.
Simon Grynæus in librum Ariſtotelis de Mundo ad Alexandrum.
Simplicius.
S. Thomas Aquinas.

Interpretes in libros de Generatione, Cap. X.

Egidius.
Alberti Magni de Saxonia quæſtiones.
Auguſtinus Niphus.
Flaminius Nobilius in primum librum.
Ioannes Grammaticus.
Marſilij quæſtiones.

Mar-

Marcus Antonius Maioragius.
Paulus Venetus.

Interpretes in libros Meteororum. Cap. XI.

Lbertus Magnus.
Alexander Aphrodiseus.
Antonius Galateus de origine Fluminum.
In Aristotelis libris extat narratio breuis Meteororum ad Alexandrum de Mundo.
Augustinus Niphus.
Balthassar Pisanellus Methodum uniuersam Meteororum omnium, quæ tùm in sublimi, tùm in subterraneis locis ex duplici habitu generantur, collegit, & in ordinem digessit: editus liber est Romæ 1588. apud Iacobum Ruffinellum.
Buca ferreus.
Cursus Conimbricensis collegij societatis Iesu.
Cœli Calcagnini Paraphrasis, siue Cõpendium.
Collegium Conimbricense.
Franciscus Vicomercatus.
Franciscus Vierii cognomine Verini Secundi edito Italica integrior in 4. libros Meteororum. Nam priori editioni deerat quartus liber. Pro-

diit autem anno 1587. Florentiæ apud Georgium Marescotum: ac perspicuè ab eodem Vierio ista tractantur.

Gemini Isagoge.

Georgius Agricola.

Hieronymus Borrus Aretinus de fluxu, & refluxu Maris, ac de Nili inundatione, Italicè, Florentiæ 1577.

Ioannes Pontanus carmine heroico de Meteoris.

Isidorus libro 13. Etymolog.

Iulius Cæsar Scaliger in lib. de Subtilitate cõtra Cardanum.

Lucretius Charus lib. 6.

Nicephorus Blemmides.

Olympiodorus.

Seneca in naturalibus quæstionibus de Meteoris.

S. Thomas Aquinas.

Thomas Caietanus.

Tymonis quæstiones.

Inter-

Interpretes in libros de Anima. Cap. XII.

AEgidius.
Albertus Magnus in summa de Homine.
Alexandri Paraphrasis cum quæstionibus naturalibus.
Augustinus Niphus.
Chrysostomus Iauellus.
Fracastorii opuscula de Intelligentia, & Anima.
Petrus Martinez à Brea, de quo supra
Gregorius Nyssenus de Homine.
Ianduni quæstiones.
Ioannes Grammaticus.
Nicolaus Tignosius.
Simplicius.
S. Thomas.

Interpretes in Parua naturalia. Cap. XIII.

ALberti Magni Parua naturalia.
Alexander.
Aristoteles, quæ lib. 2. de Anima, de sensu, & sensili.
Augustinus Niphus.

Aulus Gellius siue Agellius ex Aristotele de Memoria.
Buccaferreus.
Buridani quæstiones.
Cæli Calcagnini Dialogus de memoria.
Ianduni quæstiones.
Ioannes Ludouicus Viues lib. 2. de Anima, de Somno.
Iulius Cęsar Scaliger in Hippocratem de Insomniis.
Leonicus Mainettus.
Leonicus Thomæus.
Lucretius Charus libro 4. de Somno, & Insomniis.
Mainettus de sensu & sensibili.
Michael Ephesius Græcè, postea Latinè versus, de longitudine, & breuitate uitæ. Item in Tractatu de respiratione.
Themistius in libro de Somno, & Vigilia.
S. Thomas.
Vide supra ubi qui scripsere in uniuersa Aristotelis opera.

Interpretes in libro de Historia Animalium. Cap. IIII.

ALbertus Magnus.
Auicenna.
Michael Ephesius.
Plinius.

Interpretes in libros de partibus, & generatione animalium. Cap. XV.

AEliani de Historia Animalium libri huc conferunt, de quibus uti de aliis, qui in hac re laborarunt, uide postremum caput huius libri.
Auerroes.
Augustinus Niphus
Daniel Furlonus in primum de partibus Animalium. Venetiis olim editus.
Ioannes Grammaticus.
Michael Ephesius.

Interpretes in Problemata. Cap. XVI.

Petrus Aponensis Conciliator.

Interpretes in Ethica, & de quibusdam iudicium.
Cap. XVII.

In libros Ethicorũ qui laborarunt.

Aborarunt in libris Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum uertendis Ioannes Argiropylus Byzantius, Leonardus Aretinus, Bernardus Felicianus, Petrus Victorius, Ioachimus Perionius, Dionysius Lambinus, quorum ille notationes, hic scholia suis uersionibus addiderunt: Lambini autem uersio omnibus præstat, & hi quidẽ Latinè; cùm alia uersio extet Italica, quam Gabriel Cesanus fecerat.

Arist. moralia qui illustrarunt.

Introductiones autem, Epitomes, & Paraphrases, uel in Ethicorum omnes libros, uel in eorum partem edidere uarii. E Græcis, Eustratius Nicænus Episcopus, & Aspasius, Michael Ephesius, Georgius Pachimerius, & alii nonnulli, è quorum imperfectis commentariis opus unum Latinum contexuit, locosque Poetarum mutilatos in integrum restituit Ioannes Bernardus Felicianus: Ad Græcos uerò etiam spectant. Quæstiones morales Alexandri Aphrodisei: & charactares, siue notæ morales Theophrasti Græcè, & Latinè innominato Interprete editæ. Ex ijs uerò qui

Latinè scripserunt Boetius, Auerroes, S. Thomas Aquinas, Albertus, Donatus Acciaiolus san cti Thomæ uestigiis insistens, Chrysostomus Iauellus, qui Vniuersam moralem philosophiam sic dispofuit, atque exposuit, ut Peripateticam, & Platonicam, cum Christiana conferens perspicuam lucem attulerit dispiciendi uerum; ac Beatitudinis, uirtutumque tum moralium, tum intellectualium facem omnibus, qui boni, ueri, & morales philosophi esse cupiunt, prætulerit: Id quod etiam fecit in Oeconomicis, atque Politicis, cui item adiecit librum de regimine Principum. Franciscus Picolhomineus, Decem gradus moralis philosophiæ edidit. Augustinus autem Valerius Cardinalis Veronæ, cum ei libro, quo de recte formando Philosophiæ studio, præfationes quasdam adiecisset, eximiam adtexuit, qua moralis philosophiæ ortum, ac partitionem exposuit: quanquam & Polydorus Vergilius alio id egerat modo, cum scriberet, quis primus Ethicé inuenisset; sed ante hos Iacobus Faberstapulensis, cui adtexuit Iodocus Clithoueus adnotationes, Hermolaus Barbarus, Cælius Calcagninus, Georgius Forestus, Antonius Bernardus Mirandulanus libris de Euersione singularis certaminis, quamuis ubi de animæ immortalitate agit hoc eodem in opere, indigna non solùm Episcopo, uerum etiam homine scribat, quippe qui Philo-

August. Valerius quid.

losophi personam tantum induens à uera tamen philosophia deflectens, detorqueat argumenta ad mortalitatem animæ propugnandam, Cæterum in Ethica scripsere item Petrus Victorius, Philippus Mocenicus Archiepiscopus Nicosiensis Cypri libro de vniuersalibus Institutionibus ad hominum perfectionem, quatenus industria parari potest: Nam in prima parte quintæ contemplationis, quæ humanorum actuum directricem philosophiam constituit, ea explicãtur, quæ ad uoluntatis actus rectè restituendos conducũt, simulque demonstrantur omnium moralium uirtutum, ac uitiorum fundamenta, species, differentiæ, causæ, progressus, ac fructus.

Iam quæ commentaria in eosdem libros Aristotelis ediderunt, Ioannes Buridana, Gerardus Odo, Petrus de Spira, Henricus de Vicmaria, Michael Angrianus, Stephanus Hocst, Io. Maior, nõ ita uersantur ab omnibus, quòd eam redoleant scriptionem, quam elegantiora ingenia haud facile admittunt. Almain quoque librum de quæstionibus moralibus scripsit.

Ex iis denique, qui moralem philosophiã Aristotelis Italicè interpretati sunt fuere præcipui: Alexander Picolhomineus, Felix Filiucius, & Ioãnes Baptista frater meus dialogis de Honore.

Quæ iuuent ad moralem

Ad Moralem autem philosophiam intelligẽdam iuuant, quicunque de moribus lucubrationes

nes edidere, Græci, Latiniq́ue tum prisci, tum recentiores, si Catholici & approbati fuerint. Aristoteles item ipse duobus aliis libris, qui magna moralia dicuntur, & septem aliis, qui ad Eudemum scripti sunt: quamuis quartus, quintus, & sextus prorsus ijdem sunt, qui quintus, sextus, & septimus Nicomachiorum. Denique libello de uirtutibus qui postea adnectitur, cuiuscunque ille sit, quem Alexander Chamillardus uertit: Et ubi Aristoteles in Rethoricis ad Theodecten de Natura affectuum egit. Plutarchus uariis opusculis, tum de moribus, quos Latinos fecit Arnoldus Arlenius. Epicteti item Stoici dogmatum libri quattuor Græci ab Ariano conscripti, & Cómentariis à Simplicio illustrati, ac cuius Epicteti defensionem Angelus Politianus suscepit, sed præsertim Basilij Magni moralia, quamuis hæc Christianam perfectionem spectant, sine quâ Moralis philosophia manca, & mutila est. Quidquid item Plato; & ante eum Socrates: Deinde Cicero de Officiis, sed melius Ambrosius Mediolanensis, & uir Sanctus, uti & Lactantius, & Isidorus, & Seneca uariis Epistolis (nam liber de Moribus Senecæ falsò tributus est) ac denique omnium optimè atque absolutissimè S. Thomas secunda parte secundæ: Guilelmus item Parisiensis tum ubi agit de Virtutibus, tum in tractatu de moribus, quos omnes ante D. Thomâ cóscripsit.

philosophiam intelligendam.

Liber de Moribus qui Senecæ tribuitur, non est ipsius.

Porrò

Porrò ſi extarent *A*riſtotelis commentarii, quorum mentionem Laertius facit ταχτίχῶν τὸ μεθοδικῶν ὀκτὼ, & rurſus μεθοδικῶν non fuiſſet cur alii l. b raſſent in tabulis moraliũ Ariſt. uel nouis conficiẽndis, uel aliunde cõquirendis: quæ tamen fateor magnopere cõmodant, ſi cum illis contextus coniungatur. Verè enim eſt hæc linearis illa artificii logici demonſtratio ex ſuis deducta principiis, quam fortaſſis *A*riſtoteles διαγραφὴν appellat: alibi ὑποτυποσίν ſæpe aliàs τὺπον fortaſſis etiam διαίρεσιν ſpeciei nomine ad genus traductio. Laertius certè in catalogo librorum *A*riſtotelis meminit διαιρὲσεων, xvij. librorum: Item διαιρετικῶν, libri unius, & rurſus διαιρετικοῦ unius: Item ἐντομήματων διαιρὲσεων, unius.

Libri Ariſt. qui periērũt.

Quin etiam euulgarunt, ſed auerſo ingenio in eadem, *A*udomarus Talæus in primum librum explicationes, & Petrus Ramus: ij quidem Ariſtotelis contextum interim diuidentes; ſed qua præſertim Ramus acerbitate erat aduerſus non ſolum Peripateticam, uerum etiam Catholicam ueritatem; mirum non eſt, ſi non interpres, ſed actor aduerſus Ariſtotelem ſuorum laborum operam luſit: cui etiam propter hæreſim Caluinianam uita denique adempta eſt.

Petrus Ramus qualis.

Editum

Editum est autem Francofurti, ante triennium Ioannis Casi Oxoniensis speculum quæstionum moralium, in uniuersam Aristotelis Ethicen. De quo libro, neque meum est iudicium ferre, cùm otium non fuerit totius attentè perlegendi: id autem potissimum expectandum sit ab iis, quibus a Sede Apostolica Romana Inquisitionis delata est facultas in permittendos, aut purgandos libros. Quod tamen facit, ut cupiam, ut diligenter examinetur, duplex causa est; Altera, quòd is Auctor uiro alieno à fide Catholica librum dicauerit, eos etiam laudauerit, quos sanguinem Catholicum fudisse scimus; altera quod in peroratione operis, quam in fine libri dicat lectori, fatetur ingenuè, quattuor classes auctorum in suis hisce lucubrationibus se esse secutum. Primam, in qua ponit S. Thomam, Eustratium, & Boetiū. Secundam, in qua Fabrum Buridanum, & Boreum. Tertiam, in qua Odonem, Burleum, & suum (inquit) Donatum. Quartam, in qua Ioānem de Celaia, Ioannem Scotum, & quem amarum nomine, sed subtilem ingenio nominat Gilbertum Crab. Quos nequis miretur; cur euoluerit, subdit, non in uerborum sono, sed in rerum sensu ueram consistere sapientiam: at sapientiam (ait profectò tenuerunt isti: Ac paulo post. Multi (inquit) hodie cum audiunt nomen Thomæ, supercilia statim contrahunt, & di-

1590. Ioannis Casi speculū morale.

distorquent labia, sed si isti serio unam, uel alterã quæstionem in illo sine præiudicata sententia legerint, detracta palea purissimum granum, sublata scotia aurum splendidissimum forsan se inuenisse dixerint. Ex illo igitur, & aliis asserit summam omnium quæstionem in Ethicis se contraxisse, & ut gemmarium rudiore lima, ne rubigo appareret dictionis, perpoliuisse: cæterum sciat lector Ioannem istum casum librum edidisse, qui Sphæra ciuitatis, siue de administratione ciuitatum inscriptus est, qui quidem in nouissimo Indice Clementis Octaui Pontificis Maximi prohibitus est, donec expurgetur.

Laus S. Thomæ etiam ab aduersariis fidei Catholicæ.

Sed & in libros Ethicorum *A*ristotelis ad Nicomachum aliquos Conimbricensis cursus Disputatienes accepimus iam tertiò in Germania, & quidem correctiores Coloniæ *A*grippinæ editas. Quæ sanè medullam Disciplinæ moralis continent, eamque eleganti stilo, ac perspicuè oculos ponunt.

Interpretes in libros Politicorum. *Cap. XVIII.*

ANtonius Montecatinus.
*A*ntonius Scainus.
D. *A*ugustinus Hipponensis Episcopus in libris Ciuitatis Dei etsi in *A*ristotelem haud scripsit,

sit, erit tamen utilitas, si cum Politicis iungatur.

Chrysostomi Iauelli philosophia Platonis, Aristotelis,& Christiana.

Genesii Sepuluedæ enarrationes.

Ioannis Auilæ Epistola ad Assistentem Hispalensem. Extat autem in libro Epistolarum spiritualium, & est aurea epistola instar multorũ librorum Politicorum.

Iusti Lipsi Politicorum, siue ciuilis Doctrinæ libri sex, qui ad Principatum maximè spectant: additæ Notæ auctiores tum & de una Religione. Sed legenda est editio Antuerpiensis anni 1596.

Platonis libri de republica cum commentario Sebastiani Foxij huc conferrent aliquid, si & quod supra diximus, ubi de Platonicis, & de ipso adeo Foxio, locuti sumus, circumspectè adhiberentur: Chrysostomique Iauelli Platonica philosophia per legerentur.

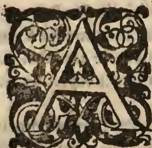
S. Thomas, pręsertim de regimine Principum.

Thomas autem Bozius Eugubinus libros octo de ruinis gentium,& Regnorum emisit in lucem Romam, quibus de Politicis rebus non sine magna luce, quam libris Politicis Aristotelis, agit. Quos libros si viri Principes, atque viri Politici attente uersauerint, & humanæ, ac Christianæ felicitatis fundamenta,& præsidia

so-

ſolida haurient,& multarum hiſtriarum medullam cum iucundiſſima utilitate guſtabũt. Noſtra item ad iuriſprudentiam Chriſtiana Methodus, quæ & in noſtra Bibliotheca ſelecta habetur.

Quorundam labores in Metaphyſica. Cap. XIX.

Lbertus Magnus Opuſculis de cauſis, de Intelligentiis, ac de Proceſſu Vniuerſitatis.

Alexander Aphrodiſeus; Quem quidem Græce manuſcriptum uidimus Patauii apud Illuſtrem virum Ioannem Vincentiũ Pinellum in libros metaphyſices Ariſtotelis, qui tamen Aphrodiſeus à Geneſio Sepulueda verſus in Latinum eſt, atque editus: ſed quem Sepulueda integrum non eſt aſſecutus. In duodecim enim duntaxat metaphyſices libros Aphrodiſei ſiue Paraphraſin, ſiue ſcholia dixeris, hæc Latina fecit, atque emiſit in lucem. Cæterum eiuſdem Aprodiſei ſcholia extant apud eundem, quem diximus, Pinellum etiam in tertiumdecimum, & quartumdecimum librum metaphyſices Ariſtotelis, qui nunquã pro-

prodierunt in lucem. Ea uero cum Pinellus Federico Pendaſio Philoſopho noſtri ęui optimo atque doctiſſimo, ac Petro Fonſecæ ſocietati, noſtræ Theologo, atque Philoſopho eximio, miſiſſet, ita probata ſunt, ut & Pendaſius nonnulla in exemplari emendauerit; Fonſeca uero, qui Metaphyſicem commentariis uberibus illuſtrauit, non paſſurus ſit, quemadmodum ſpero, quin edantur.

Antonius Andreæ

Auguſtinus Niphus.

Iacobus Barges.

Quæ uero ſanctus Bonauentura de Reductione Artium ad Theologiam edidit, conferent huc aliquid, ſicuti & libellus ille aureus, quem inſcripſit Itinerarium mentis in Deum.

Chryſoſtomi Iauelli quæſtiones.

Gaſparis Contareni compendium primæ Philoſophię.

Iacobi Pauiſii quæſtiones.

Ioannes Ludouicus Viues Metaphyſicen ipſe cōfecit non indignam lectu, at in qua deſiderent docti aliquid ſolidius, præter quam quod quædam attingit, quæ non omnino forſan admitterent Theologi.

Libellus de cauſis incerti Auctoris cum commētariis Aegidij, & explanationibus Iauelli.

Marci Antonii Flaminii Paraphraſis in 12. Me-

taphyſices.
Paulus Soncinas.
Petrus Fonſeca Theologus Societatis Ieſu.
Sueſſanus, & eius Dilucidarium.
Syrianus Venetijs anno 1558.
Themiſtius.
S.Thomæ prima pars ad hos pertinet, præſertim ad duodecimum librum.
Vicomercatus.

In Mechanicas quæſtiones Ariſtotelis. *Cap. XX.*

Nicolaus Leonicus Thomeus.
Alexander Piccolhomineus qui meliorẽ in eas paraphraſim edidit primo quidem anno 1547. Romæ, deinde recuſam Venetiis vide autem, quos adnotauimus alios, ubi de Mathe maticis Auctoribus ſcripſimus.

Opera Phyſica aliquot Doctorum virorum quæ ſupe rioribus libris ſunt commoda. *Cap. XXI.*

Achillini opera.
Auguſtini Niphi commentaria in librũ de ſubſtantia orbis, de Beatitudine animæ, & ſuper opus deſtructionum Auerrois.

Ga-

Gaspar Contarenus de Elementis.
Iulii Cæsaris Scaligeri nobiles exercitationes.
Marsilii Ficini commentaria in Platonem.
Petrus Aponensis Conciliator.
Sebastianus Foxius in Timæum; de quo aliquid admonuimus in secunda Tractatione, ubi de Platonicis.
Eiusdem consensio philosophiæ Platonis, & Aristotelis.
Simplicii Portii opera.
Theophrastus.
S.Thomas.
Zincaræ tabulæ,& Theoremata.

In Poeticam Aristotelis. Cap. XXII.

Vincentius Madius.

In Rhetoricen.

ANtonius Mirandulanus.
Daniel Barbarus.
Franciscus Robortellus.
Petrus Victorius.

Aegidij Columnæ Romani Cardinalis. Animaduersio, & censura errorum, quos Ethnici Philosophi suis scriptis inseruerunt.

Aristotelis errores præcipui. Cap. XXIII.

8.Phys.t.6.10.

Voniam, uno inconuenienti dato, multa sequuntur, ex uno malo fundamento protulit Philosophus multos errores.

Cur Aris. putauerit motum esse æternum.

1. Credidit enim, nihil esse in una dispositione, in qua primo non fuerat, nisi per motum præcedentem: existimauit enim, quòd non esset nouitas, nisi ibi esset mutatio propriè sumpta, quia ergo omnis mutatio propriè accepta, est terminus motus, non est dare nouitatem, sine motu præcedente. Ex hoc enim fundamento concludebat motum nunquam incepisse, quia si motus incœpit, motus fuit nouus, sed nihil est nouum nisi per motum præcedentem, ergo ante primum motum fuit aliquis motus, quod est inconueniens.

Et tẽpus.

2. Præterea errauit, quia posuit tempus nunquam incepisse, quia semper motum sequitur tempus. Si ergo motus non incepit, nec tempus incepit. Videbat tamen quod ratio de tempore tem-

haberet specialem difficultatem. Nam quia instans semper est finis præteriti,& initium futuri, non est dare primum instans,propterea quod ante omne instans fuit tempus , & antea quodcunque tempus signatum,instans fuit, non ergo tempus incepit,sed est æternum.

3. Deinde propter ea,quæ dicta sunt coactus fuit ponere mobilem esse æternum., & Mundum esse æternum : quia cum non sit dare tempus sine motu,nec motum sine mobili,sed motus, & tẽpus sint æterna,mobile erit æternum, & ita Mundus nunquam incepit, quæ omnia patent ex 8. Physicorum. Et Mũdũ Cap.1.

4. Item coactus fuit ponere cælum esse ingenitum,& incorruptibile, & nunquam fuisse factum,sed semper fuisse. Nam cum inter cæteros motus solus circularis sit continuus, ut patet ex 8.Physicorum; si quis motus est æternus, circularis erit æternus, & quia circularis motus est proprius cælo,ut probat in primo cæli, & mundi. Concludit igitur Cælum esse ingenitum, & nunquam fuisse factum. Habuit tamen specialem rationem,quare cælum non incepit;quia quidquid habet uirtutem, ut semper sit in futuro, habuit uirtutem ut semper esset in præterito,& quia cælum non desinit,nec incepit esse. Et cælũ. 1.cæli 1.2 Tex.c.78 74. Cap.1.

5 Item,quia secundum ipsum quidquid fit, fit ex materia præiacente,uoluit, quod non posset es 1.Phis. 2. c.8.

1.cæli 77. & cæt. ſe alius mundus. Vnde Deus non poſſet alium Mundum facere, quia iſte conſtat ex tota ſua materia: hic etiam error elicitur, ex primo cæli, & mundi.

4.c.93.94 & 12.Metaph.49 2. de gen. 1.c.56. &c. 6. *Præterea* poſuit generationem iſtorum inferiorum nunquam ceſſaſſe, & nunquam incepiſſe. Nam omnem generationem præcedit corruptio, & ſequitur corruptio, & omnem corruptionem præcedit generatio, & ſequitur generatio,

Generatio & corruptio ab Ariſt. cur putatæ ſint nunquam ceſſaturæ. propter quod quamlibet generationem præceſſit corruptio, & quamlibet corruptionem generatio, nec eſt poſſibile deſinere: quia quamlibet generationem ſequitur corruptio, & quamlibet corruptionem generatio.

Si ergo generatio uel corruptio deficeret, poſt ultimam generationem eſſet generatio & poſt ultimam corruptionem eſſet corruptio, quod eſt impoſſibile, non igitur eſt poſſibile generationē, & corruptionem ceſſare. Quod autem generationem præcedat & ſequitur corruptio, probat per uiam motus: nam non eſt aliquid generatum, niſi quia aliud corruptum, & ita generationem pręcedit corruptio: & etiam ſequitur, quia omne generabile eſt corruptibile, & omne corruptibile de neceſſitate corrumpetur, ſic & corruptionem pręcedit generatio, quia nihil corrumpitur, niſi quod prius generatum, & ſequitur generatio, quia corruptio unius, eſt generatio alterius. Hic autem

error

error quod generatio,& corruptio nec incipiant, nec desinant,haberi potest ex primo de generatione,& ex secundo expressius. Tex.c.17.

7. Item quia in multis inferioribus generatio est per solem,coactus fuit ponere, quod sol nunquam cessabit generare plantas & animalia, ut patet ex primo de uegetabilibus. Cap. 1. sub fine.

8. Item quia non est nouitas sine motu praecedenti secundum propositum fundamentum errauit,uolens à Deo non posse procedere immediatè aliquod nouum,ut patet ex secundo de generatione,ubi ait,quod idem manens idem, semper facit idem. 2.de gen. 56.

9. Item coactus fuit negare resurrectionem mortuorum. Vnde pro inconuenienti habet, ut patet ex primo de anima,quod mortui resurgant. Nam in 8.Metaph. vult,quod mortuum non redit uiuum,nisi per multa media,& si redit,non redit idem numero, quia quorum substantia deperit,non redeunt eadem numero, ut dicitur in fine secundi de generatione. Nec ualeret si aliqui uellent eum excusare,quia loquitur per uiam naturae,cum crediderit,nihil noui posse immediatè à Deo procedere, sed omne nouum contingere per uiam motus,& operationem naturae. Cur negauerit resurrectionem. Tex.c.41. Tex.c.1. Tex.c.70

10. Item credidit nihil nouum posse contingere,nisi per uiam motus & operationem naturae; credidit etiam,ut apparet ex primo Physicorum, Tex.c.35. 75.76.

quando disputat contra Anaxagoram, quod intellectus uolens separare passiones,& accidentia à subiectis, esset intellectus quærens impossibilia: propter quod uidetur sequi, quod Deus non posset facere accidens sine subiecto.

11. Item, quia per uiam motus nunquam est generatio unius, nisi sit corruptio alterius,& nunquã introducitur una forma nisi expellatur alia, cum eadem sit materia omnium habentium eã, sequitur ex hoc, quod non sint plures formæ substantiales in uno composito: Immo qui bene prosequitur istam uiam, uidet esse ponendam in cõposito unam formam substantialem tantum, ista
Tex. c.42 uidetur uia Philosophi 7. Metaph. cap. de vnitate definitionis.

12. Item posuit, quod ubi est modò stagnum & mare, fuerit aliquando siccum, & è cõtra, quia tempus non defuit, sed est æternum, ut patet ex
Ca. sum. 4. cap. fi. primo Meteororum, unde necesse etiam habet dicere, quòd non posset dare primum hominem, nec primam pluuiam &c.

3. de aĩa 13. Item, quia non erat intelligentia potens
4. c. 8. 14. mouere, nisi cum actu mouerent, quia in optima
19. 36. dispositione ponuntur intelligentiæ, si moueant, dixit tot esse Angelos, uel tot esse intelligentias,
1. c. 47. 48 quot sunt orbes, ut patet ex 2. Metaph. cui cõ-
Dan. 7. tradicit scriptura diuina dicens. *Millia millium ministrabant ei,& decies centena &c.*

14. Item,

14. Item, quia sic per uiam naturæ uoluit incedere, cùm simul duo corpora non possint esse in eodem loco, credidit, ut patet ex 4. Phys. quòd adeo esset per se, quòd dimensiones resistant dimensionibus secundum quòd huiusmodi; quòd est impossibile, quòd dimensiones remaneant cũ dimensionibus, & non resistant, propter quod sequitur, quòd Deus non posset facere, quod duo corpora essent in eodem loco.

1. de Anima t. 10. c. 69.

Aristotelis errorum Epilogus.

SVnt ergo omnes errores eius in summa quindecim, uidelicet quòd motus nõ incepit, quòd tempus est æternum, quòd Mundus non incepit, quòd Cælum non est factum, quòd Deus non posset alterum Mundum facere, quòd generatio, & corruptio non inceperunt nec desinent, quòd Sol semper causabitur generationẽ, & corruptionem in istis inferioribus, quod non possit nouum producere immediatè à Deo, quòd non sit possibilis resurrectio mortuorum, quòd Deus non posset accidens facere sine subiecto, quòd partes non sunt unum, quòd nõ sit dare primum hominem, & primam pluuiam, quòd tot sint Angeli quot sunt orbes, uidelicet 55. uel 47. quod duo corpora nullo modo possunt esse in eodem loco.

11. Meta. 47.

Excu-

Excusatio pro Aristotele.

VOluerunt autem quidam excusare Philosophum de æternitate Mundi: sed hoc stare non potest, cùm ipse ad ostendendum ueritates physicas fundet se super dicto principio, immo uix unquam fecit aliquem librum in Physica, ubi non posuerit aliquid ad hoc pertinens &c.

Aristotelis alij errores.

RVrsus ultra prædictos errores aliqui uoluerunt ei imponere, quod Deus nihil cognoscit extra se. Ita quod ei non sunt nota ista inferiora. Sumunt autem rationem dicti in 12. Metaph. in illo cap. *sententia patrum*. Sed quòd non intelligant Philosophum, patet, & quòd illa non sit intentio sua, patet per ea quæ dicuntur in tertio de bona fortuna, ubi ait, *quod Deo per se notum est prçteritum, & futurum*: Imponuntur quoque ei & alii errores, de quibus non sit nobis curæ, quia contingunt ex falso intellectu: omnes autem errores ipsius si quis subtiliter inuestigauerit, ex hoc sequuntur, quòd nihil nouum in esse progreditur per motum præcedentem; cùm ergo sit falsum; qui Deus est agens primum, non ut instrumentum poterit res producere absque motu præ-

præcedente, agens enim primum non agit in instrumentũ, quia de ratione instrumenti est, quod moueat motum, ac de necessitate in actione sua motum præsupponit. Factio ergo uel productio præagentis potest esse absque tali motu. Ideo creatio non est motus, quia motus præsupponit mobile. Creatio nihil præsupponit, nec est mutatio proprie, quia omnis mutatio est terminus motus, si, ut communiter ponitur, est simpliciter deflexus rerum à principio. Quidquid ergo contra inceptionem Mundi, & contra ea, quæ tenet fides, per uiam motus arguitur, totum est sophisticum &c.

Errores Arist. sub lato eius fundamẽto côuelluntur omnes. Creatio quid.

Auerrois errores prȩcipui. *Cap. XXIIII.*

Commentator autem errores Philosophi asseruit, immo cum maiori pertinacia, & magis erroneè locutus est contra nostram fidem, cui non potest sub esse falsitas.

12. Metap. Com. 18.

1. Nam uituperauit omnem legem, ut patet in 2. Metaph. & etiam in duodecimo uituperat legem Christianorum, siue legem nostram Catholicam, & legem Saracenorum, quia ponunt creationem rerum, & aliquid posse fieri ex nihilo; sed etiam uituperat, quòd propter contrariam consue-

Com. 44 Auerr. plane impius oĩs legis expers. Initio 3. Phys.

ſuetudinem legum, aliqui negent principia per ſe nota,negantes ex nihilo nihil fieri, multuſque eſt in laceſſendis Chriſtianis.

Com.28. 2. Errauit dicens,quod nullum immateriale
31.in 7. tranſmutat materiale, niſi mediante corpore in-
Metaph. tranſmutabili: propter quod Angelus Domini non poſſet unum lapidem hic inferius mouere, quod etiam aliquo modo poteſt ſequi ex dictis Philoſophi,ipſe tamen hoc non adeo expreſſe negauit &c.

Com.18. 3. Errauit dicens, quod potentia in produ-
ĩ 12.Met. ctione alicuius non poteſt eſſe ſolum in mente, uituperans eum, qui hoc aſſeruit, eſt enim hoc contra ueritatem,& contra ſanctos, quia in aliquibus factis,tota ratio facti eſt potentia facientis.

Ibidem. 4 Errauit dicens, à nullo agente poſſe progre
In 12. di immediatè diuerſa,& contraria,quare & uitu
Met. perat Chriſtianos,Saracenos, Iudæos, qui hoc aſ-
Com.30. ſerebant.

35.41.44
9.Metap. 5. Errauit dicens,quod omnes ſubſtantiæ in-
17.2.cæli telleċtuales ſunt æternæ,& actio pura, non habē-
33.34. cõ tes admixtam potentiam,cui ſententiæ ipſemet
tradictio ueritate coactus contradicit in tertio de anima,
3. de aĩa dicens nullam formam eſſe liberatam à potentia
com.5.in ſimpliciter,niſi prima forma. Nam omnes aliæ
ſolutio-
ne 3.q.& formæ diuerſificantur in eſſentia & quidditate,
com.1. ut ipſemet ſubdit.

6. Errauit

6. Errauit dicens Deum non sollicitari nec habere curam, siue prouidentiam indiuiduorum hic inferius existentium, quia hoc (inquit) non est fas, nec conueniens Diuinæ bonitati. Auerr. sibi contra dicit. Com. 37. in fine in 12. Meta.

7. Errauit negans in Deo Trinitatem esse, ac nesciens quid diceret. Com. 39.

8. Errauit, dicens Deum non cognoscere particularia, quia sunt infinita. in fine. 12. Com.

9. Negauit omnia, quæ hic inferius aguntur, reduci ad Diuinam prouidentiam: addens aliqua prouenire ex necessitate materiæ, absque ordine talis Prouidentiæ, quod est contra sanctos: nihil enim hic agitur quod penitus ordinem fugiat, quia omne quod hic aspicimus, illud diuina prouidentia efficit, aut permittit, &c. in fi. & 3. de ani. com. 5. 12. Com. 97. in fi.

10. Errauit, ponens unum intellectum numero in omnibus. 12. Meta. 52.

11. At quoniam ex hoc sequebatur, animam intellectiuam non esse formam corporis, dixit in eodem tertio, quòd æquiuocè dicebantur actus de intellectu, & de aliis formis, propter quod cogebatur dicere, quòd homo non reponitur in specie humana per animam intellectiuam, sed sensitiuam.

12. Item ex hoc fundamento posuit, quod ex intellectu & corpore non constituebatur aliquid tertium, quod non fiebat magis unum ex tali anima, & corpore, quàm ex motore cæli, & cælo &c. 3. de ani. com. 5.

Ani-

Auicennę errores pręcipui. *Cap. XXV.*

Tract. 2. Metaph. suæ cap. de definitione substantiæ corporeę

1.
Vicenna autem similiter ponens unam formam in composito, uult quod forma generis non specificetur per aliquod extrinsecum; per quod innuitur quod forma speciei non sit aliqua essentia præter essentiam formæ generis.

Lib. 9. suę Metaph. de proprietate actiua primi principii.

2. Errauit ponens æternitatem motus, ac dicens: quod est motum non fieri postquàm non fuit, nisi per aliquod quod erat, & id quod erat non incepit, nisi per motum contingentem illum alium motum; sic assentiens fundamento Philosophi, quia nihil est in noua dispositione, nisi per motum præcedentem uult motus non incipere, quia tunc ante primum motum esset motus, &c.

3. Errauit uolens in omni factione noua præsupponi materiam; propterea in eodem capite dicit, quod non potest esse, ut fiat, quod non fuit, nisi præcedat illud, quod est materiæ receptibile: quare noluit, quod post nihil, aliquid de nouo inciperet esse, quia, ut inquit, in nullo potest esse, ut sit hora cessandi, & hora inchoandi, nec aliqua diuersitas horarum.

4. Vo-

4. Voluit, quòd à Deo inuariabili nihil mutabile immediatè progredi posset. Itaque ibidem ait, quia si à Deo immediatè procedit aliquid uariabile per naturam, uariata est in eo natura, si per intentionem uariata est intentio; si per uolũtatem, uariata est uoluntas: immo quod peius est, appellat hæreticos omnes dicentes, Deum præcedere creatiuum prioritate demonstrationis, quia sic dicentes (ut ait) negant in Deo libertatem arbitrij; quia si Deus non statim produxit creaturam, non habebat plurimam libertatem suæ actionis, sed expectabat tẽpora, & horas, ut ageret, &c.

5. Errauit ponens æternitatem temporis; non enim potest motus esse æternus, nisi tempus fuerit æternum, ait enim eodem capite, quod motus cælestis non habet intellectum ex parte durationis, sed ex parte principii agentis, & quia huiusmodi motus creatur ab anima, ut ipse ait; & quia ex anima & corpore fit animal, uoluit quod cælum esset animal obediens Deo. Omnes autem isti errores sumpserunt originem ex eo, quod nõ intellexit quomodo Deus agit secundum ordinẽ sapientiæ suæ; potuit enim Deus facere Mundũ priusquam fecerit, sed quoniam non fecit, non fuit causa, quod aliquid expectaret in futurum, à quo dependeret actio sua; sed quia sic ordinauerat secundum sapientiam suam, nec oportet motum præcedere ad hoc, quod aliquid nouum præcedat

Cur De⁹ mundum non fecerit antequam fecerit.

cedat à Deo, ut ostensum est, cum describerentur errores Philosophi &c.

6. Errauit de exitu rerum à primo principio. Nam solum posuit producta à primo processisse nisi unum numero, & intelligentia prima: Quare ait, quod nullum corporum, uel formarum, quæ sunt perfectiones corporum, est tantum propinquum ipsius primi &c.

Lib. 9. Metaph. suæ c. de ordinatione intelligẽtiæ & animarum.

7. Ex hoc processit in errorem, ut diceret animas cæléstes produci ab intelligentiis, siue ab Angelis, & unam intelligentiam produci ab alia, &c.

8. Corpora super cælestia dixit esse producta ab animabus improductis, mediantibus formis earum, ex cuius positioné sequitur, quod intelligentiæ sint creatrices animarum cæléstium, & animæ celestes creatrices corporum, & intelligentiam superiorem esse creatricem inferioris intelligentiæ.

Ibidem.

9. Animas nostras posuit esse productas ab ultima intelligentia, à qua dependet gubernatio animarum nostrarum, & per consequens beatitudo nostra.

10. Item falsò opinatus est circa animationé cæli: posuit enim cælum animatum, cuius animam non solùm dicit motorem appropriatum, sicut Philosophus, & Commentator uisi sunt dicere, sed quod fieret unum ex anima cæli, & cælo,

sicut

ſicut ex anima noſtra,& corpore noſtro; quod eſt contra bonos Philoſophos aientes cælos eſſe inanimatos & inſenſibiles; quare & communiter docent contrarium.

11. Errauit circa dationem formarum, poſuit enim omnes formas eſſe à datore formarum, ut ab intelligentia infima rerum, quod eſt contra Auguſtinum,qui uult Angelos nullas formas inducere, niſi per adhibitionem ſeminum; immo etiam animæ noſtræ uoluit obedire materiam, quantum ad ſuſceptionem formæ, ut patet per ea,quæ ait in textu de naturalibus: credens faſcinationem neceſſariam eſſe, & quod anima nõ ſolum operatur in corpore proprio, ſed etiam in alieno. Lib 9. Metaph. ſuæ cap. de diſpoſitione generationis elementorum.

12. Errauit uolens intellectum intelligentiarum intelligere non poſſe aliquid mali, contradicente ſcriptura, *quòd in Angelis ſuis reperit prauitatem.* Lib.9.Metaph. ſuæ cap.de oſteſione, quomodo res cõtinetur ſub diuino iudicio. Iob.4.

13. Errauit contra Diuinam cognitionem, uolens Deum non poſſe cognoſcere ſingularia in propria forma, ut patet ex 8. Metaphyſ. cap. ultimo.

14. Errauit circa Diuina attributa, uolens, quòd ſcientia Dei,& aliæ perfectionis eius non dicant in ipſo aliquid poſitiuè, ſed ſolum dicta ſint per remotionem, quod eſt contra uiã ſanctorũ,ſecũdum quos huiuſmodi perfectiones uerius ſunt

T in

in Deo, quam in nobis; quod Deus uerè est, aut quod melius est esse quam non esse, &c.

Lib. 9. Metp. c. 8 12. Met. c. 47. 15. Errauit circa numerum intelligentiarum, ponens Angelos esse tot, quot sunt orbes: quare concordat cum dictis Philosophi dicentis, Angeli sunt quasi in nu. 47. quia tot credidit esse orbes.

16. Errauit circa prophetiam in eo, quod noluit prophetiam esse altiorem non prophetiis; & quod Propheta audit Verbum Diuinum, & quod uidet, aut saltem uidere potest Angelos transfiguratos coram se in forma, qua uideri possunt. Sed malè dixit, quia uisus est uelle prophetiam esse naturalem, & uoluit quod secundum ordinem, quem habet anima nostra ad animas supercælestes, & ad intelligentiam ultimam, demittatur ad nos prophetia &c.

Lib. 9. Metaph. suæ cap. de inspirationib. & orationibus. 17. Errauit circa orationes & elemosinas, & litanias, uolens talia hominibus prodesse, quatenus Deo sit curæ de rebus, in quo rectè dixit, sed malè sensit; quia uoluit talia comprehendi sub ordine naturæ, quod est falsum; quia cum talia nos ordinet ad beatitudinem supernaturalem, reducuntur in ordinem gratiæ.

Lib. 10. Met. suæ c. de culta Dei, & utilitate. 58. Errauit circa beatitudinem nostram, uolens eam dependere ex operibus nostris tantum, & ex positione sua sequitur, quòd beatitudo nostra consistat in contemplando ultimam intelligentiam.

Al-

Algazelis errores prȩcipui. Cap. XXVI.

1
Lgazel autem primum Auicennam sequens, & eius abbreuiator existẽs, errauit ponens motum cæli esse per animam; ut patet ex Metaph.sua,cap. quomodo corpora supercælestia sunt mobilia per animam &c.

2. Errauit ponens omnem intelligentiam, & quicquid non habet materiam, æternum esse &c.

3. Errauit ponens corpora supercælestia non incepisse,& quòd in eis non est potentia ad esse: sed ad situm,quæ omnia patent ex dicto cap. dicti libri &c.

4. Posuit item, quod à primo principio immediate nõ possit progredi multitudo,propter quòd immediatè à Deo non potuit progredi,nisi unum tantum,ut intelligentia prima, siue primus Angelus &c,

5. Posuit,quod ex primo Angelo processit secundus Angelus,& primum cælum: & ex secundo Angelo processit tertius Angelus, & secundũ cælum; & sic deinceps,donec deuentum sit ad ultimum cælum,& ultimam intelligentiam.Voluit tię. Algazeli decem tã tum sunt intelligẽ

enim decem esse intelligentias, & nouem cęlos, quæ omnia sumpserunt originem modo prædicto. Ait autem, quod non sunt plures intelligentiæ quam decem, nisi ponamus esse plures orbes. Posuit autem unam intelligentiam præesse istis inferioribus. Volebat enim quod ista inferiora constituerent unam sphæram. Ideo in uniuerso posuit decem sphæras, uidelicet primum mobile, & circulum signorum, & septem sphæras planetarum, & sphæram actiuorum, & passiuorum, & quia cuilibet sphæræ uoluit præesse aliquam intelligentiam, ideo posuit intelligentias decem. Cum ergo secundum hanc suam positionem non omnes sphæræ sint cælestes; sed nouem tantum sunt cælestes, decima uerò sit actiuorum & passiuorum; oportuit Algazelem secundum positionem suam dicere, esse nouem cælos, & decem intelligentias.

6. Errauit, quia uoluit non solum illuminationes descendere à Deo in nos per Angelos; sed etiam quod nulla bonitas demandaretur à Deo immediatè in hæc inferiora, sed omnes bonitates demandarentur ad nos per Angelos.

7. Errauit ponens quodammodo omnia ex necessitate prouenire, & quod nihil potest fieri à Deo in istis inferioribus, nisi quod fit, quia Deus non agit secundum ipsum, nisi præsupposita dispositione materiæ. Nam ut dicit, materia,

ria, ex qua sunt muscæ, si posset recipere formam perfectionem, proculdubio daretur ei à datore formatum &c.

8. Errauit circa diuinam Prouidentiam, non ponens malum permitti à Diuina prouidentia in quantum ex eo ducitur bonum, sed magis prouenire ex necessitate materiæ. Voluit enim non potuisse à Deo Saturnum, Martem, ignem & aquam prouenire, nisi proueniat à Deo malum ex eis, quod infirmum est quia in fine Mundi talia remanebunt: & tamen non erit malum ex istis, quia cessabit generatio, & corruptio, potest enim Deus impedire mala conseruando res in esse suo: nunc tamen permittit mala fieri, ut ex eis eliciat maiora bona. Omnes autē hi errores eliciūtur ex Metap. sua, in tractatu de proprietatibus primi, quem appellauit florem diuinorū.

Quō Deus permittat mala fieri

Flos diuinorum

9. Errauit circa cognitionem primi, ponens ipsum nescire particularia in propria forma, sed scire ea, quasi uniuersaliter. Sicut si quis sciret omnes distantias orbium, & motus eorum cognosceret omnes in uniuersali.

In Meta. sua ex tractatu de diuersitate prædicat.

10. Errauit, ponens animam hominis procedere à datore formarum, & quod omnes formæ hic inferius procedunt ab illo datore, qui dator est intelligentia ultima.

In sciētiā de naturalibus tractatu. 4

11. Errauit ponens animam nostrā beatam in eo, quòd intelligit intelligentiam ultimam.

12. Errauit ponens ultimam beatitudinem nostram esse naturalem. Voluit enim quod naturaliter deberetur animæ beatitudo.

13. Errauit circa pœnam animæ, ponens talem pœnam esse solum ex eo, quod separatur ab intelligentia agente, unde in anima separata non posuit pœnam sensus, nisi quatenus habet pœnā damni. In anima uerò coniuncta ex pœna damni non posuit prouenire pœnam sensus, dicens animam coniunctam corpori non dolere, & non sentire dolorem, nisi ex eo quod separatur ab intelligentia agente propter occupationem, quam habet circa corpus.

14. Errauit circa prophetiam, ponens cognitionem futurorum, & prophetiam esse in nobis naturaliter.

15. Errauit circa actionem animæ nostræ, ponens animam per imaginationem operari in corpore alieno; & quod impressio animæ transeat ad aliud corpus, ita ut destruat spiritum per æstimationem suam, & interficiat hominem; & hæc dicitur esse fascinatio, propter quod secundum ipsum, uerum est hoc prouerbium: Oculus mittit hominem in fossam, & Camelum in calcariā: in tractatu 5. scientiæ suæ naturalis.

Al-

Alchindi errores precipui. Cap. XXVII.

ALchindus autem in lib. de Theorica artium magicarum multos errores protulit.

1. Errauit enim, quod simpliciter, & absque conditione asseruit futura pendere ex conditione supercælestium corporum. Vnde in dicto libro, cap. de radiis stellarum ait, quòd qui totam conditione cælestis harmoniæ notam haberet, tam præterita, quam futura plene cognosceret.

2. Errauit, quia credidit effectus omnium causarum mundi pertingere ad quodlibet indiuiduum; ex quo sequitur omnem causam, etiã creatam quodammodo infinitam habere uirtutem, ex quo uirtus cuiuslibet causæ ad omnem effectũ attingit. Vnde in dicto libro cap. de radiis elemẽtorum ait, quod pro uero debemus asserere omnem actualem existentiam in hoc Mundo elemẽtorum radios emittere in omnem partem, qui totum Mundum replent. Vnde est, quòd omnis locus Mundi radios continet omnium rerum in eo actu existentium &c.

3. In alium quoque errorem incidit, uolens, quod ex qualibet re huius Mundi plenè cognita, totius Mundi haberetur notitia. Et hoc est quod

ait in cap. de radiis ſtellarum, quia unius indiuidui huius Mundi conditio plenè cognita, tanquã per ſpeculum cæleſtis harmoniæ conditionem totam repræſentat.

4. Errauit credens omnia de neceſſitate contingere. Nam ſi omnia plenè ſunt ſubdita motui ſupercæleſtium corporum, cui talis motus ſit neceſſarius; de neceſſitate omnia contingunt, & hoc eſt, quod ait in cap. de Theorica paſſibilium, quòd omnia quæ ſunt, & fiunt, & contingunt in Mundo elementorum, à cæleſti harmonia ſint cauſata, & creata & inde eſt, quod res huius Mundi ad illam relatæ, ex neceſſitate proueniũt. Et inde eſt, quod reputabat homines ignorantes ex eo, quod ſperabant, & deſiderabant, & timebant aliquid; cum talia ſolum habeant eſſe de contingentibus aliter ſe habere &c.

5. Errauit, quod elementa huius Mundi, & indiuidua exiſtentia in ſphæra actiuorum, & paſſiuorum priuauit actionibus proprijs. Credidit enim talia non agere niſi per uirtutem cæleſtem: vnde ait dicto capitulo de Theorica paſſibilium, quod ſecundum uulgi conſiderationem una res elementaris ſuis radiis, & ſua uirtute agit in aliam, cùm tamen ſecundum exquiſitam ueritatem non agat, ſed ſolum cæleſtis harmonia cuncta operetur.

6. Erra-

6. Errauit, credens spiritualem substantiam ex sola prima generatione posse inducere ueras formas, cuius contrarium Augustinus tertio de Trinitate, cap. 6. & alibi, uult, quicquid Angeli efficiunt, eos facere per adhibitionem seminum: contrarium tamen dicitur ab eodem Alchindo, capite de promouentibus effectum motus, quòd imago alicuius rei in mente concepta emittit similes radios illi rei habens similem actionem ipsi, &c.

7. Errauit, quia non solùm formam imaginatam uoluit habere causalitatem supra rem extra; sed credidit, quod ipsi desiderio spiritualis substantiæ obediret materia, quantum ad susceptionem formæ, quod totum patet ex capite de promouentibus effectum motus, &c.

8. Errauit, ut patet ex eodem capitulo, quia credidit, quòd preces fusæ Deo à spiritualibus creaturis prosint ad consequendum bonum, & excludendum malum, naturaliter, non quòd propter tales preces Deus nobis bona tribuat, sed ab ipsis uerbis, & ab ipso desiderio, cùm precamur Deum, demandantur aliqui radii, qui naturaliter efficiunt, quod optamus.

9. Errauit, quia credidit motus uoluntatis subesse corporalibus creaturis, ut puta supercælestibus, ut patet ex cap. de uirtute uerborum, & de defectu orationis.

10. Erra-

10. Errauit circa Diuina attributa, credens Deo talia competere abusiuè, uolens Deum inconuenienter dici Creatorem,& primum principium, & Dominum Dominorum. Voluit enim perfectiones de Deo dictas nihil positiuè deDeo dicere &c.

11. Errauit, uolens characteres naturaliter habere actionem circa ea,ad quæ ordinantur, ut patet ex capite de Theorica figurarum,&c.

12. Errauit circa sacrificia, credens sacrificia facta in artibus magicis naturaliter efficere id, ad quod ordinantur,&c.

13. Errauit uolens sacrificia spiritibus,& Deo oblata nihil facere ad hoc, quod per ipsa aliquid consequamur,sed naturaliter habere effectum,ad quem ordinantur,&c.

14. Errauit,quia noluit Deum, & spirituales substantias placari per preces & sacrificia nostra, quod totum patet ex cap. de sacrificiis.

15. Errauit credens corpora supercælestia, & dispositionem eorum,in qua incipimus operari, dirigere operationes nostras à principio usque in finem; itaque constellatio illa,in qua opus inchoatur,quantumcunque tale opus sit uoluntarium,dominatur in illo opere à principio usque in finem,&c.

16. Errauit credens aliqua sacrificia naturaliter talem potestatem habere, quod si secundum

illa

illa aliquod opus uoluntarium incipiatur, tale ſacrificium dominabitur toti operi à principio uſque in finem.

17. Errauit, credens, ob mutationes & conſecrationes, naturaliter poſſe haberi dominium ſuper actionibus noſtris &c.

18. Errauit credens characteres tale habere dominium ſuper actionibus noſtris, quod, ſi ſecũdum eos, aliquod opus uoluntarium inchoetur, dirigatur opus illud per dictos characteres à principio uſque in finem.

Hæc omnia patent ex Theorica, quam edidit dictus Alchindus de uitiis operum.

Rabbi Moyſis errores præcipui. Cap. XXVIII.

Abbi autem Moyſes tenens ſecundum ſuperficiem dictorum in ueteri teſtamento diſcordauit à Philoſopho ponente æternitatem motus. Poſuit enim Mundum incepiſſe, ut patet per ea, quæ ait in ſecundo libro de expoſitione legis cap. 15. & 16. Vnde Ariſtotelem credentem demonſtrare æternitatem Mundi, & uolentem iudicare de factione rerum poſt productionem, ſicut de factione earum in hora creationis, aſſimilat puero

ro uolenti iudicare de communibus conditionibus hominis extra uterum, sicut de conditionibus eius in utero, ut patet in eodem libro cap. 7: non ergo in hoc errauit, sed in aliis multis deuiauit à ueritate firma, & à fide catholica.

R. Moyses Arist. cui assimilet.

1. Posuit enim in Deo non esse aliquam multitudinem, nec re, nec ratione, ut patet in 1. libro de expositione legis, capit 51. propter quod sequitur in Deo non esse Trinitatem, cùm tres personæ sint tres res, unde dicit eodem lib. cap. 31. derisorie loquens de sapientibus Christianis, insudantibus & inquirentibus de ratione Trinitatis, & friuolum esse Trinitatem credere.

In Deo est multitudo personarum.

2. Errauit circa tales perfectiones; non credens ea in Deo uerè existere, propter quod 1. lib. de expositione legis c. 57. ait, quod Deus non est in essentia, & uiuit non in uita, & est potens non in potentia, sed omnia talia dicta sunt de eo per remotionem, ut innuit eodem libro & capite, uel dicta sunt de eo per causalitatem, ut dicantur Deus uiuus, non quia uita sit in eo, sed quia uitam causat, ut patet primo de expositione legis, cap. 61.

3. Errauit circa propria personarum, credens Verbum, & spiritum Dei in diuinis dici essentialiter solum. Vnde primo libro de expositione legis exponens illud psalmi: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū.*

Errores circa personas diuinas.

Psal. 32.

Dicit

Dicit Verbum, & Spiritum in Diuinis sumi solú pro diuina uoluntate, uel eius essentia, qua cæli sunt facti, cum tamen ea personaliter sumantur.

4. Falso opinatus est supercælestia corpora esse animata, & dicens ipsa esse animalia rationabilia, adducens pro se illud Psalmi. *Cæli enarrant gloriam Dei.* Et illud Iob. *Cum me laudarent simul astra matutina;* quæ omnia ponit 2. lib. de expositione legis cap. 5. Psal. 18. Cap. 38.

5. Errauit circa motum cælestium corporum, & circa eorum innouationem. Nam licet crediderit motum incepisse, credidit tamen ipsum nú quam desinere. Vnde credidit Mundum nunquá uniuersaliter innouari, & quod dictum est per Prophetam: *Erunt cæli noui, & terra noua*, dicit huiusmodi cælos nouos iam esse factos. Exponens autem illud Ioelis. *Sol conuertetur in tenebras, & Lunam in sanguinem, antequam ueniat dies Domini magnus, & horribilis:* intelligit non de die Iudicii, sed de morte Gog, & Magog, & de morte Sennacherib, quæ omnia patet ex 2. libr. de expositione legis capit 29. ubi planè uult tempus, & motum nunquam deficere, ut manifestius patet ex alia translatione. Esa. 66 Ioel. c. 2.

6. Errauit circa prophetiam, credens hominem se posse sufficienter disponere ad gratiá Prophetiæ, & quod Deus non eligit in Prophe

tando

tando quemcunque hominem singularem, sed illum qui se adaptat ad talia; vnde uisus est uelle diuinam gratiam dependere ex operibus nostris, hæc autem patet libro de expositione legis, c.32.

7. Errauit circa diuinam potentiam, dicens aliqua esse Deo possibilia, aliqua non; inter quæ possibilia narrat esse impossibile accidens esse sine subiecto, & quosdam, quos appellat separatos, quia dixerunt Deum hoc posse, dicit ignorasse uiã disciplinalium scientiarum. Hæc autem patent in libro de expositione legis, cap. 15.

8. Errauit Diuinam prouidentiam hominum non quidem quantùm ad speciem: & quantùm ad singularia aliorum dixit, Deum tantùm habere prouidentiam secundum speciem, non secundum singularia. Vnde casus foliorum de arboribus, & alia quæ contingunt circa singularia, noluit subdi ordini Diuinæ prouidentiæ, sed æstimauit omnia talia contingere per accidens, ut patet ex tertio cap. de expositione legis.

9. Errauit circa humanam uoluntatem & natura ponens, quòd licet à Deo talia mutari possint, nunquam tamen immutantur, quia tunc frustra esset immutatio Prophetarum, credens hominem per se ipsum absque speciali Dei auxilio posse omnia peccata uitare, & omnes monitiones Prophetarum implere: ex qua positione uidetur sequi gratiam Diuinam penitus superfluere, propter

pter quod hæc positio est peior positione Pelagii, secundum quem, licet possemus rectè uiuere sine gratia, non tamen superfluit gratia, quia habendo eam, faciliori modo rectè uiuimus: quodauté sic asseruit Rabbi Moyses, ut dictum est, patet per ea, quæ ait tertio libro de expositione legis, cap.32.

10. Errauit circa humanos actus ponens simplicem fornicationem nullo modo esse peccatum in iure naturali, sed solum ibi esse peccatum ratione prohibitionis quod falsum est, cùm matrimonium sit de iure naturali: vnde ante legem datam, ut ait, licitum erat fornicari, propter quod dicit, Iudam non peccasse cum Thamar, qui fuit ante tempus legis. Hæc autem omnia patent ex tertio lib. de expositione legis, cap.49. 6.30.38.

Auctores, qui de rebus naturalibus scripserunt, quiq; philosophię commodant: quę ue in ijs cautiones adhibendę, ac primum de Theofrasto. Cap. XXIX.

INter eos, qui Aristotelem secuti, atque adeo primarii eius discipuli fuere, principem obtinet locum Tyrtamus, quem ab singularem dicendi facultatem, & eloquentiá Aristoteles nominauit Theophrastum. Hic inter alia, quæ habemus, sex libros de causis plantarum scripsit,

scripsit,quorum materia, siue synopsis hæc est.

Lib. primi de plãtis Theophrasti argumentũ

Primo libro principia generationis tractat,& quid cuique speciei debeatur, deducit ad causas usque.Sementiferis autem omnibus communem esse naturam,inquit,ut è semine proueniant. Tũ explicat,unde sumenda sint argumenta, & inuestigationis,& cognitionis naturæ plantarum, in ijs ne, quæ sponte proueniunt, an in iis, quæ ab arte.

Secundi libri argumentũ

Secundi libri priore parte docet,quibus rebus naturalibus plantæ benè habeant. Quæ illis conferant & incommodent: inde ad earum officia, quippe fructificandi. Postea tam ipsæ habitudines,quàm earum officia, quibus de causis mutentur,scilicet ad fœcunditatem aut sterilitatem. Deinceps de natura seminum, ac de fructuum mutationibus. Altera uero parte,quæ fiant ab arte mutationes. Ab his regreditur ad naturas, & agit de accidentibus, nempe de odorum causis. Tum de specierum mutatione. Inde quam ob causam in aliis quædam innascantur: in terra uero satæ non item. Hinc de mutuis inter plantas officiis,aut noxis. Postremo de mutatione foliorum.

Arg. tertij libri.

At cum duplicem plantarum naturam posuisset,agrestem,& mitem, deque agrestium causis egisset,nempe quòd mites fiant per artis accessionem: tertio libro disquirit an sint agrestes omnes

nes aptæ ad recipiendum hoc artis beneficium. Ait uerò non omnes uel opus habere, uel appetere finem hunc: sed quasdam à natura, quemadmodum habent principium, ita quoque nactas esse finem. Postmodum ostendit culturæ opus, atq; utilitatem quibusdam, aliis damnum adferre. Postremò affert exempla multa huius exceptionis, & quæ abhorreant à cultu; quæque sibi deposcāt manus hominum. Partitur autem in duas hæc omnia tractationes: in prima de arborum cultu, in secunda de aruis, & segetibus. Inter utranque naturam per huius initia consulit olitoribus. In utraque autem, & terras eligit, & tempora designat, & operarum modos explicat, & morborum caussas narrat. Plenissimis autem commentationibus præcepta statuit, quibus uineæ curentur.

Culturę opus nou oibus piā tis est ap-tum, aus utile.

Post duplicem cognitionem, unam simplicem ipsius naturæ plantarum, alteram, quæ cum arte coniungitur, agit quarto libro de seminum degeneratione, de rubigine, ac de temporibus sationum, deque leguminum floribus; & quibus iuuētur fruges. Pergit Porrò ad longe diuersum argumentum, nempe de seminum duratione, & plantarum fructificatione, quarum finem partitur, tū ad ipsam generis propagationem, tum ad usum nostrum.

Arg. 4. li.

Pertractatis, quæ pertinent ad naturam quandam ordinariam, aggreditur quinto libro ea, qui-

Arg. lib. 5

bus cognoſcatur in plantis aliquid,quod commu nibus legibus neutiquam comprehendatur. Id cum eſſe poſſit uel à natura,uel ab arte; priorem partem explicat primis ſeptem capitibus: artis uim duobus ſequentibus. Poſt hæc de affectu plá tæ ſimili poſt mortem,nempe,quòd è lignis cæſis prodeant germina,ut præter naturæ leges, inſtauratio naturæ appareat. Inde declarat quibus modis fructum mutentur partes: eorumque colores quemadmodum mutentur. Altera libri parte narrat plantarum morbos: quorum quidam habẽt principia interna,ut uermiculatio: quidam externa; eaque duplicia,uel à cælo,uel à caſu: à cælo,ut ſideratio, rubigo: à caſu, ut ſi uulneretur arbor, aut à capra mordeatur.

Inſtauratio naturæ præter naturę leges quòd è lignis cæſis prodeant germina.

Arg. 6.

Sexto libro,ſaporis,& odoris oſtendit affinitatem: deinde quibus in mixtis inſint naturalibus, quorum modos ponit,& à fine metitur naturam. Saporum cauſas,& affectus dat, ac mutationum modos:quaſdam fieri per ſeparationem partiũ, alias per coactionem: alias à calore fieri,alias à frigore. Porrò docet uſum medicamentorum à plá tis. Inde odorum principia, priuatim de florum odoribus,tum Syluestrium odores uariari,ſecundi anni,& diei partes, ac repetit à locis odorum uarietates.

Iulius Cæſar Scaliger in

In hos igitur libros cum Theodorus Gaza, laboraſſet,ſubſecutus eſt Iulius Cæſar Scaliger,qui

Theo-

Theophrastum cum aptiore genere interpretandi methodum simul meliorem, quàm Theophrastus fecerat, se ostendisse professus est. Id quod initio scribit, antequam primi libri primum caput exponendum aggrediatur. Porro cum hoc Theophrasti operæ ea ratio naturalis historię tradatur, quæ nobilissima omnium est; difficillimam, & nobilissimam omnium sibi proposuit, quæ conquirit causas substantiarum, à quibus elicit affectuũ productiones naturalium, atque ea principia, quibus omnia naturæ opera finem suum consequuntur. Cum autem uniuersus hic Theophrasti labor maxime conducat ad philosophiæ cognitionem, tum etiam ad usum agrorum magnopere confert, & certe ad tot rerum, & scientiarum notitiam, ut omnibus libris, Græcæque & Latinæ linguæ, ac Medicinæ futurus sit utilissimus, additis Scaligeri commentarijs, si hi fuerint emendati, quemadmodum iussum est in Indice librorũ prohibitorum à Clemente VIII. Pont. Max.

Theoph. commentaria pulcherrima edidit.

vtilissim. liber Theophrasti.

Extant præterea eiusdem Iulij Cæsaris Scaligeri in duos libros de Plantis falsò Aristoteli inscriptos, Commentarij editi Lugduni eodem anno, & apud eundem Typographum, quo alter de quo diximus.

Eiusdem commentaria ĩ lib. Arist. de plantis.

De C. Plinij secundi Historiæ Mundi Libris, deque cautionibus in eum. Cap. XXX.

Atheneus & Plinius in quo similes.

Vod fecit inter Græcos Athenæus, qui plurimam rerum antiquarum supellectilem nobis reliquit, quæ alii uel non attigerant, uel non collegerant in unum; id inter Latinos præstitit C. Plinius secundus triginta septem Historiæ Mūdi libris: spisso sanè opere, uniuersæque Historię naturali, ac uerò ipsi Medicinæ, perutili. At cùm cadente iā Latinæ linguæ nitore, obscurius multa scripsisset, desiderataque à Leoniceno sit in eo Græcæ linguæ notitia maior, quæ lingua tot rerū uocibus inde petitis fuisset necessaria; procedente uerò tempore, plurimi in eum irrepsissent errores; multi hoc seculo laborarunt, ut scholiis, uel obseruationibus illustraretur, & emaculatus cuderetur, Hermolaus Barbarus Italus, Pincianus Hispanus, Galenius Germanus, Gulielmus Budæus, Stephanus Aquæus uir Equestris ante quinquaginta penè annos, Adrianus Turnebus, & nouissimè Iacobus Dalechampius, (qui & Athenæū in Latinam linguam è Græca conuertit, & illustrauit) Galli. Hic autem decennium impendit collationi codicum manuscriptorum, castigationi,

Scriptores in Plinium.

Iacobi Dalechāpi in Pliniū labor

ni,

ni,& Adnotationibus,deinde item copioſiori Indici,quibus integritatem, & ſplendorem huic operi(Pliniano inquam) reſtituit, cui & Galenicũ adiecit : ſicque primò editus eſt Lugduni apud Bartholomæum Honoratum, anno 1587. Ac tamen ab hoc etiam prætermiſſa eſt,quæ ſummopere expetenda erat cautio;cùm ipſo in Pliniani operis limine legentium mentibus impium dogma obiiciatur de Mundi æternitate, numineque; cùm quaſi non eſſet Deus, Deum ipſe Plinius cõſtituat Mundum. Quem uidelicet nimis admiratus,dum in effectum,relicta cauſa,& opifice,acutius inſpicit,euanuit in cogitationibus ſuis, ac cæcus factus eſt: quem uerò Natura & Pythagoras aureo uerbo conclamant eſſe ψύχωσιν τοῦ παντός; ille excuſſo Creatore,creaturam ipſam ſuiipſius cauſſam,& totum eſſe,inſipienter ſtatuit. Itaque ſumma cum Dei,atque adeo ſapientum quorumcunque philoſophorum indignitate,qui quidem alteram fecere de Natura , alteram de Deo ſcientiam; eiuſdem Plinij eò nocentioris,quò uidetur in Hiſtoria naturali eruditior , uerba illa, anathemate quocunq; ferienda,(præter illa, quæ 55. capite libri ſeptimi habentur, quæ ſunt peſtilentiſſima)leguntur de Mundo. *Sacer eſt,æternus, immenſus, immò uerò ipſe totum, finitus,& infinito ſimilis; omnium rerum certus & ſimilis incerto,extra,intra,cuncta complexus in ſe;idemque rerum Na-*

Rom. 1.

Plinius ἄθεος plane deteſtandus

turę opus, & rerum ipsa natura. Sic ille. Et nonnihil sanè attigit hoc loco *A*quæus; sed potius ex *A*ristotele, Platoneue, quam ut inde occasionem caperet interiorem Christianæ ueritatis, pietatem instillandi, quemadmodum par esset, nobis, qui præter ueræ philosophiæ diuitias, Diuina sumus in baptismate luce perfusi. Atqui & ex ipso Plinio poterat eius error euinci: nam potiùs ueritate uictus, quàm suę oblitus sententiæ, idem. *In Plenum* (inquit) *cuncto mortalium generi, minorem in dies fieri mensuram, propemodum obseruatum, rarosque patribus proceriores, tanquam consumente ubertatem seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum.* Hæc ille: quo argumento conuincebatur, Mundum, neque fuisse ex infinito tempore, nec ad infinitum tempus permansurum. Cum uerò Plinius tam multa de Cælo, syderibus, elementis, rebusque penè omnibus scripserit, quæ sequenti eius operum Elencho patebunt, qualis eius apud nos usus debeat esse, Ludouicus Granata, prę ter antiquiores Theologos omnes, præclarè ostēdit in lib. Introductionis in Symbolum: cum in rebus creatis minimisque rebus, qualis est formica, & reliqua Diuinam prouidentiam uenetur. Sed & multa huc accersenda sunt, quæ diximus, cùm de philosophia generatim egimus, ac de Aristotele, sextumque hinc primi libri caput eò diligentius declarandum, quòd humana cæcitas

Quis, n. eo loco arguat sed frigide.

Cap. 16. Lib. 7. Plinius mundi ortum & interitum.

Ludouicus Granata Theologus optimè in minimis quibusque rebus philosophatur.

mon-

monſtroſam in pleriſque Atheiſmi ſobolem concepit, ac peperit; liber autem de utilitate credendi à D. Auguſtino conſcriptus, & perlectus ante huius lectionem maximè commodabit: cùm interim quæ Plinius afferat libro ſecũdo, de fulminibus Ioui aſſignatis, de ijſdem euocandis, de prodigiis, de Antipodibus, de portentis, de miraculis Terrarum, & maris, ignis, aquarum, fontium, fluminum; & uerò conſequentibus libris, de miraculis rerum aliarum creaturarum, de Inſulis fluctuantibus, de Terræ uniuerſæ menſura, de Harmonica Mundi ratione, alijſque obſeruationibus, materiam uberem præbeat explicandi Dei uim, ac ſapientiam: anguſtiſſimam uerò hominis à fide, ueraque philoſophia alieni prodat anguſtiam; qui nec tanti Theatri, quantus eſt Mundus, Architectum agnouerit; ac cùm ex uno Moyſis Pentateucho, uel libris Iob, penitiſſima, & uerìſſima potuiſſet haurire, cænum tamen loco aquæ limpidæ hauſit ex errantibus, & in errorem mittentibus Auctoribus illis ſuis, M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæſare Imperatore, Q. Tuberone, Iulio Tirone, L. Piſone, T. Liuio, Corn. Nepote, Statio, Seboſo, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetruſca diſciplina ſcripſit, Tarquitio, L. Aquila, Sergio Paulo, Italis. Platone, Hipparcho, Timæo, Soſigene, Petoſiri, Necepſo, Pythagoricis, Poſidonio, Anaximandro, Epi-

gene, Gnomonico, Euclide, Cerano, Philoſopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thraſyllo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Oneſicrito, Eratſthene, Pythea, Herodoto, Ariſtotele, Cteſia, Artemidoro Epheſio, Iſidoro Characeno, Theopompo. Hoſce igitur cum ipſo Plinio, unus D. Auguſtinus, libris de Ciuitate Dei, confutat & euincit: ut proinde optimæ in Plinium ad notationes ex eo promendæ fuiſſent, multò uerò magis ex hoc ſeculo, cui retectis Indijs, Mundique ſtatu, & cõuerſione ſyderum liquidius agnitis, Plinij errores animaduerti poſſunt: ut, cùm ille in rebus Terreſtribus cæcutierit, mirum non ſit, ſi cæleſtium orbium conuerſiones ac poſitiones, Diuinamque illam immenſam penum ignorauerit, ignoratam blaſphemauerit: cùm etiamſi, quæ Veſpaſiani (cui opus hoc dicauit) tempore contigerunt in Hieroſolymis euerſis, cæteriſque à Chriſto Dei filio ut prædictis, ita completis, guſtaſſet, optima, altiſſima & digna eo, qui ad imaginem Dei conditus Mundo dominatur, potuiſſet effari.

à lib. 30. c. 1. & ſuperius li. 28. an ſit in medendo aliquis uerbo tũ, & remedia cõtra Magos 6. lib. 28. c. 4.

Iam quæ ad reliquas cautiones pertinent, quæ in eo legendo adhibendæ ſunt, cum præſertim agit de Coſmographia, de Medicina, deque origine artis magicæ, ubi Neronem, & Magos deteſtatur, ac de Sortilegiis, & aliis huiuſmodi, è ſuis locis eæ poterunt peti; quibus de iiſdem diſſeruimus in Bibliotheca noſtra ſelecta.

Sane

Sane uero cum libri trigesimi capite primo, factionis magicæ, Moysem auctorem facit quem etiam cum Iamne, cuius Paulus meminit, & Iota pe nescio quo commiscet: atque in lib. 13. cap. 4. Iudæam uocat contumelia numinum insignem, Essæorum autem meminit, & Sabbathici fluuij, nemo non uidet, quàm in ueritate, ac certissimæ historiæ, quæ Diuina est, cæcutiat.

Quę summatim insunt in C. Plinij secundi Historię Mundi singulis libris.

PRimo, Præfatio Operis ad Titum Vespasianum Cæsarem. Item auctorum nomina, ex quibus desumpsit ea, quæ persequitur libris sex, & triginta, capita rerum singularium attingens.
Secundo, de Mundo, & Elementis, & syderibus.
Tertio, primus & secundus Europæ sinus.
Quarto, Tertius Europæ sinus.
Quinto describitur Aphrica.
Sexto, Asiæ descriptio continetur.
Septimo, de Homine, & rebus ab homine inuẽtis
Octauo, Terrestrium Animalium genera.
Nono, Aquatilia.
Decimo, uolucrum genera.
Vndecimo, insecta animalia.
Duodecimo Plantæ odoratorum.
Decimotertio, plantæ arborum peregrinarum.

Decimoquarto plantæ arborum frugiferarum,
Decimoquinto plantæ arborum Syluestrium.
Decimosexto plantæ satiuarum
Decimoseptimo natura frugum,& cerealium, ac studia agricultoris.
Decimooctauo,linum,spartum,& hortensia.
Decimonono, quæ cibis, & Medicinæ in plantis satiuis conueniant.
Vigesimo,flores,& coronamenta.
Vigesimoprimo,coronæ, & Medicinæ ex herbis.
Vigesimosecundo, Medicinæ ex vino, & arboribus Vrbanis.
Vigesimotertio,medicinæ ex arboribus Syluestribus.
Vigesimoquarto,medicinæ herbarum sponte nascentium,
Vigesimoquinto,noui morbi, & medicinæ quarundam herbarum per morbos.
Vigesimosexto,herbæ aliæ quædam & medicinę.
Vigesimoseptimo,medicinæ ex homine,& animalibus magnis,
Vigesimoottauo,de medicinæ Auctoribus, & medicinæ ex reliquis animalibus.
Vigesimonono,Magia,& Medicinæ quædam per membra.
Trigesimo,medicinæ ex Aquatilibus.
Trigesimoprimo, reliqua ex Aquatilibus.
Trigesimosecundo,metalla auri, & argenti.

Tri-

Trigesimotertio, metalla æris, & plumbi artifices ærarij.
Trigesimoquarto, pictura, coloresque, & pectores
Trigesimoquinto, marmora & lapides.
Trigesimosexto gemmæ.

Alij, qui de varia historia, & præsertim de Piscibus scripsere. Cap. XXXI.

Elianus de animalibus libris xvij. Græcè Latineque egit. Quos quidem Conradus Gesnerus scribit se auctiores, & emendatiores emisisse, quàm Petrus Gillius uerterat: uerumenimuerò cauendum est, necquid in Præfationibus, aut alibi admixtum sit, quod expurgatione egeet, ac facultate legendi obtenta ab iis, ad quos pertinet. Nã & idem Conradus Gesnerus prohibitus est ab Ecclesia eadem lege.

Cæterum in Aelianum idem Gillius Accessiones (ut uocat) concinnauit è uarii Auctoribus, quæ lucem afferunt huic Tractationi. Porro Aelianus quattuordecim libros alios ποικίλης ἱστορίας uariæ nempè scripsit historiæ: quos Græcos, & emendatiores euulgauit Paulo III. Pont. Max. Camillus Peruscus unà cum libris Physiognomi

corum Polemonis, & Adamantij: quos sanè poterat Peruscus omittere, cum nemo de facie, nec de reliquis corporis partibus iudicandus sit in iis, quæ ad animum, & futura euenta pertinent. Scripsit autem idem Aelianus librum Historicis legendis utilem περὶ στρατηγικῶν τάξεων ἑλληνικῶν hoc est de instruendis copiis more Græcorũ ad Adrianum Augustum, quem primo Theodorus Gaza, mox acuratius uertit Franciscus Robertellus additis imaginibus, quibus tota res oculis subiicitur.

Agathocles Atracius de piscibus soluta oratione. Suidas in Cicilio Halieuticorum scriptores enumerans.

Cælius Apicius alius ab hoc.

Apicius de piscibus, quem Halieusim nominat Hermolaus.

Extant uerò Cælii Apicii de obsoniis, & condimentis, libri decem, quorum nonus Thalassa, id est, Mare: decimus ἁλιεύς id est, Piscator inscribitur. Ab hoc Cælio Apicio alius fuit Romanus ille, qui à Plinio Marci præno mine indicatur, & cuius tanquam uentri mancipati, Latini Scriptores meminerunt.

M. Apici'

Apuleius. quære inferius in uoce, Lucius Apuleius.

Aristotelis Ζωικῶν ἢ περὶ ἰχθύων Βίβλιον. citat Athenæus: peculiaremne aliquem eius librum,

brum, an histor æ animalium partem intelligat, dubitari potest: aliqua enim quæ citat his titulis in libris de historia reperiuntur, aliqua non: ut librum aliquem *A*ristotelis, siue genuinum, siue ψευϑεπίγραφον interdicisse sit dubitandum. Et quidem *A*thenæus *A*ristotelis librum ζωικῶν ἢ περὶ ἰχθύων alicubi citat, nimirum partem historiæ animalium, in qua de piscibus tractatur. Nam & libro septimo, *A*ristotelis uerba de pisce *A*nthia citat ex libro περὶ ζώων ἠθῶν, quæ tamen apud *A*ristotelem leguntur historiæ animalium lib. 9. c. 37. quod caput *Gaza*, aut alius Latine inscripsit, de ingenio marinorum, & fluuiatilium piscium pro ratione commodioris uitæ. De ingenio marinorum, et fluuiatilium piscium.

Iam ad calcem libri septimi, Athenæus ex Aristotelis libro quinto historiæ animalium uerba hæc recitat ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἰχθυδίων οἱ πλεῖστοι ἅπαξ τίκτουσιν, οἷον οἱ χυτοὶ οἱ τῷ δικτύῳ περιεχόμενοι, χρόμις, ψῆττα, θύννος, quæ uerba eo in libro capite nono sunt apud Aristotelé. Alibi tamen eodem in libro Athenæus citat Aristotelis uerba, quæ leguntur ἐν τῷ περὶ ζώων Alphestem piscem esse μονάκανθον καὶ κιῤῥόν, quæ apud *A*ristotelem non inueniuntur. Plinius lib. 8. *A*ristotelem quinquaginta præclara uolumina de animalibus condidisse affirmat, atqui Theodorus Gaza libros de animalibus octodecim esse ait, Arist. de aïalibus libri quot.

nouem

scripsit, quorum materia, siue synopsis hæc est.

Lib. primi de plãtis Theophrasti argumentũ

Primo libro principia generationis tractat, & quid cuique speciei debeatur, deducit ad causas usque. Sementiferis autem omnibus communem esse naturam, inquit, ut è semine proueniant. Tú explicat, unde sumenda sint argumenta, & inuestigationis, & cognitionis naturæ plantarum, in ijs ne, quæ sponte proueniunt, an in iis, quæ ab arte.

Secundi libri argumentũ

Secundi libri priore parte docet, quibus rebus naturalibus plantæ benè habeant. Quæ illis conferant & incommodent: inde ad earum officia, quippe fructificandi. Postea tam ipsæ habitudines, quàm earum officia, quibus de causis muten tur, scilicet ad fœcunditatem aut sterilitatem. Deinceps de natura seminum, ac de fructuum mutationibus. Altera uero parte, quæ fiant ab ar te mutationes. Ab his regreditur ad naturas, & agit de accidentibus, nempe de odorum causis. Tum de specierum mutatione. Inde quam ob causam in aliis quædam innascantur: in terra ue ro satæ non item. Hinc de mutuis inter plantas officiis, aut noxis. Postremo de mutatione foliorum.

Arg. tertij libri.

At cum duplicem plantarum naturam posuisset, agrestem, & mitem, deque agrestium causis egisset, nempe quòd mites fiant per artis accessio nem: tertio libro disquirit an sint agrestes omnes

nes aptæ ad recipiendum hoc artis beneficium. Ait uerò non omnes uel opus habere, uel appetere finem hunc: sed quasdam à natura, quemadmodum habent principium, ita quoque nactas esse finem. Postmodum ostendit culturæ opus, atq; utilitatem quibusdam, aliis damnum adferre. Postremò affert exempla multa huius exceptionis, tum, & quæ abhorreant à cultu; quæque sibi deposcãt manus hominum. Partitur autem in duas hæc omnia tractationes: in prima de arborum cultu, in secunda de aruis, & segetibus. Inter utranque naturam per huius initia consulit olitoribus. In utraque autem, & terras eligit, & tempora designat, & operarum modos explicat, & morborum caussas narrat. Plenissimis autem commentationibus præcepta statuit, quibus uineæ curentur.

Culturę opus nõ oĩbus piã tis est aptum, aut utile.

Post duplicem cognitionem, unam simplicem ipsius naturæ plantarum, alteram, quæ cum arte coniungitur, agit quarto libro de seminum degeneratione, de rubigine, ac de temporibus sationum, deque leguminum floribus; & quibus iuuẽtur fruges. Pergit Porrò ad longe diuersum argumentum, nempe de seminum duratione, & plantarum fructificatione, quarum finem partitur, tũ ad ipsam generis propagationem, tum ad usum nostrum.

Arg. 4. li.

Pertractatis, quæ pertinent ad naturam quandam ordinariam, aggreditur quinto libro ea, qui-

Arg. lib. 5

bus cognoſcatur in plantis aliquid,quod communibus legibus neutiquam comprehendatur. Id cum eſſe poſſit uel à natura,uel ab arte; priorem partem explicat primis ſeptem capitibus: artis uim duobus ſequentibus. Poſt hæc de affectu plãtæ ſimili poſt mortem,nempe,quòd è lignis cæſis prodeant germina,ut præter naturæ leges, inſtauratio naturæ appareat. Inde declarat quibus modis fructum mutentur partes: eorumque colores quemadmodum mutentur. Altera libri parte narrat plantarum morbos: quorum quidam habẽt principia interna,ut uermiculatio: quidam externa; eaque duplicia,uel à cælo,uel à caſu: à cælo,ut ſideratio, rubigo: à caſu, ut ſi uulneretur arbor, aut à capra mordeatur.

Inſtauratio naturæ pręter naturę leges quòd è lignis cæſis prodeant germina.

Arg. 6. Sexto libro,ſaporis,& odoris oſtendit affinitatem: deinde quibus in mixtis inſint naturalibus, quorum modos ponit,& à fine metitur naturam. Saporum cauſas,& affectus dat, ac mutationum modos: quaſdam fieri per ſeparationem partiũ, alias per coactionem: alias à calore fieri,alias à frigore. Porrò docet uſum medicamentorum à plãtis. Inde odorum principia, priuatim de florum odoribus,tum Syluestrium odores uariari,ſecundi anni,& diei partes, ac repetit à locis odorum uarietates.

Iulius Cæſar Scaliger in In hos igitur libros cum Theodorus Gaza, laboraſſet,ſubſecutus eſt Iulius Cæſar Scaliger,qui Theo-

Theophrastum cum aptiore genere interpretandi methodum simul meliorem, quàm Theophrastus fecerat, se ostendisse professus est. Id quod initio scribit, antequam primi libri primum caput exponendum aggrediatur. Porro cum hoc Theophrasti operæ ea ratio naturalis historię tradatur, quæ nobilissima omnium est; difficillimam, & nobilissimam omnium sibi proposuit, quæ conquirit causas substantiarum, à quibus elicit affectuũ productiones naturalium, atque ea principia, quibus omnia naturæ opera finem suum consequuntur. Cum autem uniuersus hic Theophrasti labor maxime conducat ad philosophiæ cognitionem, tum etiam ad usum agrorum magnopere confert, & certe ad tot rerum, & scientiarum notitiam, ut omnibus libris, Græcæque & Latinæ linguæ, ac Medicinæ futurus sit utilissimus, additis Scaligeri commentarijs, si hi fuerint emendati, quemadmodum iussum est in Indice librorũ prohibitorum à Clemente VIII. Pont. Max.

Theoph. commentaria pulcherrima edidit.

vtilissim. liber Theophrasti.

Extant præterea eiusdem Iulij Cæsaris Scaligeri in duos libros de Plantis falsò Aristoteli inscriptos, Commentarij editi Lugduni eodem anno, & apud eundem Typographum, quo alter de quo diximus.

Eiusdem commentaria ĩ lib. Arist. de plantis.

De C. Plinij secundi Historiæ Mundi Libris, deque cautionibus in eum. *Cap. XXX.*

Atheneus & Plinius in quo similes.

Vod fecit inter Græcos Athenæus, qui plurimam rerum antiquarum supellectilem nobis reliquit, quæ alii uel non attigerant, uel non collegerant in unum; id inter Latinos præstitit C. Plinius secundus triginta septem Historiæ Mũdi libris: spisso sanè opere, uniuersæque Historię naturali, ac uerò ipsi Medicinæ, perutili. At cùm cadente iã Latinæ linguæ nitore, obscurius multa scripsisset, desiderataque à Leoniceno sit in eo Græcæ linguæ notitia maior, quæ lingua tot rerũ uocibus inde petitis fuisset necessaria; procedente uerò tempore, plurimi in eum irrepsissent errores; multi hoc seculo laborarunt, ut scholiis, uel obseruationibus illustraretur, & emaculatus cuderetur, Hermolaus Barbarus Italus, Pincianus Hispanus, Galenius Germanus, Gulielmus Budæus, Stephanus Aquæus uir Equestris ante quinquaginta penè annos, Adrianus Turnebus, & nouissimè Iacobus Dalechampius, (qui & Athenæũ in Latinam linguam è Græca conuertit, & illustrauit) Galli. Hic autem decennium impendit collationi codicum manuscriptorum, castigationi,

Scriptores in Plinium.

Iacobi Dalechãpi in Pliniũ labor

ni,

ni,& Adnotationibus,deinde item copiosiori Indici,quibus integritatem, & splendorem huic operi(Pliniano inquam) restituit cui & Galenicũ adiecit : sicque primò editus est Lugduni apud Bartholomæum Honoratum, anno 1587. Ac tamen ab hoc etiam prætermissa est,quæ summopere expetenda erat cautio;cùm ipso in Pliniani operis limine legentium mentibus impium dogma obiiciatur de Mundi æternitate, numineque; cùm quasi non esset Deus, Deum ipse Plinius cõstituat Mundum. Quem uidelicet nimis admiratus,dum in effectum,relicta causa,& opifice,acutius inspicit,euanuit in cogitationibus suis, ac cæcus factus est: quem uerò Natura & Pythagoras aureo uerbo conclamant esse ψύχωσιν τοῦ παντὸς; ille excusso Creatore,creaturam ipsam suiipsius caussam,& totum esse,insipienter statuit. Itaque summa cum Dei,atque adeo sapientum quorumcunque philosophorum indignitate,qui quidem alteram fecere de Natura , alteram de Deo scientiam; eiusdem Plinij eò nocentioris,quò uidetur in Historia naturali eruditior , uerba illa, anathemate quocunq; ferienda,(præter illa, quæ 55. capite libri septimi habentur, quæ sunt pestilentissima)leguntur de Mundo. *Sacer est,æternus, immensus, immò uerò ipse totum, finitus,& infinito similis; omnium rerum certus & similis incerto,extra,intra,cuncta complexus in se;idemque rerum Natura*

Rom. 1. Plinius ἄθεος plane detestandus

turę opus, & rerum ipsa natura. Sic ille. Et nonnihil sanè attigit hoc loco *Aquæus*; sed potius ex *Aristotele*, Platoneue quam ut inde occasionem caperet interiorem Christianæ ueritatis, pietatem instillandi, quemadmodum par esset, nobis, qui præter ueræ philosophiæ diuitias, Diuinâ sumus in baptismate luce perfusi. Atqui & ex ipso *Plinio* poterat eius error euinci: nam potius ueritate uictus, quàm suę oblitus sententiæ, idem. *In Plenum (inquit) cuncto mortalium generi, minorem in dies fieri mensuram, propemodum obseruatum, rarosque patribus proceriores, tanquam consumente ubertatem seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum.* Hæc ille: quo argumento conuincebatur, Mundum, neque fuisse ex infinito tempore, nec ad infinitum tempus permansurum. Cum uerò Plinius tam multa de Cælo, syderibus, elementis, rebusque penè omnibus scripserit, quæ sequẽti eius operum Elencho patebunt, qualis eius apud nos usus debeat esse, Ludouicus Granata, prę ter antiquiores Theologos omnes, præclarè ostẽdit in lib. Introductionis in Symbolum: cum in rebus creatis minimisque rebus, qualis est formica, & reliqua Diuinam prouidentiam uenetur. Sed & multa huc accersenda sunt, quæ diximus, cùm de philosophia generatim egimus, ac de Aristotele, sextumque hinc primi libri caput eò diligentius declarandum, quòd humana cæcitas mon-

Quis. n. eo loco arguat sed frigide.

Cap. 16. Lib. 7. Plinius mundi ortum & interitum.

Ludouicus Granata Theologus optimè in minimis quibusq; rebus philosophatur.

monstrosam in plerisque Atheismi sobolem concepit, ac peperit; liber autem de utilitate credendi à D. Augustino conscriptus, & perlectus ante huius lectionem maximè commodabit: cùm interim quę Plinius afferat libro secūdo, de fulminibus Ioui assignatis, de ijsdem euocandis, de prodigiis, de Antipodibus, de portentis, de miraculis Terrarum, & maris, ignis, aquarum, fontium, fluminum; & uerò consequentibus libris, de miraculis rerum aliarum creaturarum, de Insulis fluctuantibus, de Terræ uniuersæ mensura, de Harmonica Mundi ratione, alijsque obseruationibus, materiam uberem præbeat explicandi Dei uim, ac sapientiam: angustissimam uerò hominis à fide, ueraque philosophia alieni prodat angustiam; qui nec tanti Theatri, quantus est Mundus, Architectum agnouerit; ac cùm ex uno Moysis Pentateucho, uel libris Iob, penitissima, & uerissima potuisset haurire, cænum tamen loco aquæ limpidæ hausit ex errantibus, & in errorem mittentibus Auctoribus illis suis, M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæsare Imperatore, Q. Tuberone, Iulio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Corn. Nepote, Statio, Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, L. Aquila, Sergio Paulo, Italis. Platone, Hipparcho, Timæo, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis. Posidonio, Anaximandro, Epi

gene, Gnomonico, Euclide, Cerano, Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Onesicrito, Erasthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo. Hosce igitur cum ipso Plinio, unus D. Augustinus, libris de Ciuitate Dei, confutat & euincit: ut proinde optimæ in Plinium ad notationes ex eo promendæ fuissent, multò uerò magis ex hoc seculo, cui retectis Indijs, Mundique statu, & cōuersione syderum liquidius agnitis, Plinij errores animaduerti possunt: ut, cùm ille in rebus Terrestribus cæcutierit, mirum non sit, si cælestium orbium conuersiones ac positiones, Diuinamque illam immensam penum ignorauerit, ignoratam blasphemauerit: cùm etiamsi, quæ Vespasiani (cui opus hoc dicauit) tempore contigerunt in Hierosolymis euersis, cæterisque à Christo Dei filio ut prædictis, ita completis, gustasset, optima, altissima & digna eo, qui ad imaginem Dei conditus Mundo dominatur, potuisset effari.

à lib. 30. c. 1. & superius li. 28. an sit in medendo aliqua uis uerbo rū, & remedia cō tra Magos

& lib. 28. c. 4.

Iam quæ ad reliquas cautiones pertinent, quæ in eo legendo adhibendæ sunt, cum præsertim agit de Cosmographia, de Medicina, deque origine artis magicæ, ubi Neronem, & Magos detestatur, ac de Sortilegiis, & aliis huiusmodi, è suis locis eæ poterunt peti; quibus de iisdem disseruimus in Bibliotheca nostra selecta.

Sane

Sane uero cum libri trigesimi capite primo, factionis magicæ, Moysem auctorem facit quem etiam cum Iamne, cuius Paulus meminit, & Iotape nescio quo commiscet: atque in lib. 13. cap. 4. Iudæam uocat contumelia numinum insignem, Essæorum autem meminit, & Sabbathici fluuij, nemo non uidet, quàm in ueritate, ac certissimæ historiæ, quæ Diuina est, cæcutiat.

Quę summatim insunt in C. Plinij secundi Historię Mundi singulis libris.

PRimo, Præfatio Operis ad Titum Vespasianum Cæsarem. Item auctorum nomina, ex quibus desumpsit ea, quæ persequitur libris sex, & triginta, capita rerum singularium attingens.
Secundo, de Mundo, & Elementis, & syderibus.
Tertio, primus & secundus Europæ sinus.
Quarto, Tertius Europæ sinus.
Quinto describitur Aphrica.
Sexto, Asiæ descriptio continetur.
Septimo, de Homine, & rebus ab homine inuétis
Octauo, Terrestrium Animalium genera.
Nono, Aquatilia.
Decimo, uolucrum genera.
Vndecimo, insecta animalia.
Duodecimo Plantæ odoratorum.
Decimotertio, plantæ arborum peregrinarum.

Trigesimotertio, metalla æris, & plumbi artifices ærarij.
Trigesimoquarto, pictura, coloresque, & pectore
Trigesimoquinto, marmora & lapides.
Trigesimosexto gemmæ.

Alij, qui de varia historia, & præsertim de Piscibus scripsere. Cap. XXXI.

Elianus de animalibus libris xvij. Græcè Latineque egit. Quos quidem Conradus Gesnerus scribit se auctiores, & emendatiores emisisse, quàm Petrus Gillius uerterat: uerumenimuerò cauendum est, necquid in Præfationibus, aut alibi admixtum sit, quod expurgatione egeat, ac facultate legendi obtenta ab iis, ad quos pertinet. Nã & idem Conradus Gesnerus prohibitus est ab Ecclesia eadem lege.

Cæterum in Aelianum idem Gillius Accessiones (ut uocat) concinnauit è uarii Auctoribus, quæ lucem afferunt huic Tractationi. Porro Aelianus quatuordecim libros alios ποικίλης ἱστορίας uariæ nempè scripsit historiæ: quos Græcos, & emendatiores euulgauit Paulo III. Pont. Max. Camillus Peruscus unà cum libris Physiognomi

brum, an histor. æ animalium partem intelligat, dubitari potest: aliqua enim quæ citat his titulis in libris de historia reperiuntur, aliqua non: ut librum aliquem Aristotelis, siue genuinum, siue ψευδεπίγραφον interdicisse sit dubitandum. Et quidem Athenæus Aristotelis librum ζωικῶν ἢ περὶ ἰχθύων alicubi citat; nimirum partem historiæ animalium, in qua de piscibus tractatur. Nam & libro septimo, Aristotelis uerba de pisce Anthia citat ex libro περὶ ζώων ὀθῶν, quæ tamen apud Aristotelem leguntur historiæ animalium lib. 9. c. 37. quod caput Gaza, aut alius Latine inscripsit, de ingenio marinorum, & fluuiatilium piscum pro ratione commodioris uitæ. De ingenio marinorum, et fluuiatilium piscium.

Iam ad calcem libri septimi, Athenæus ex Aristotelis libro quinto historiæ animalium uerba hæc recitat ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἰχθυδίων οἱ πλεῖστοι ἅπαξ τίκτουσιν, οἷον οἱ χυτοὶ οἱ τῷ δικτύῳ περιεχόμενοι, χρόμις, ψῆττα, θύννος, quæ uerba eo in libro capite nono sunt apud Aristotelē. Alibi tamen eodem in libro Athenæus citat Aristotelis uerba, quæ leguntur ἐν τῷ περὶ ζώων Alphestem piscem esse μονάκανθον καὶ κιρρόν, quæ apud Aristotelem non inueniuntur. Plinius lib. 8. Aristotelem quinquaginta præclara uolumina de animalibus condidisse affirmat, atqui Theodorus Gaza libros de animalibus octodecim esse ait, Arist. de aialibus libri quot.

novem

nouem scilicet de historia animalium, quattuor de partibus, quinque de generatione. His Plinium libros etiam de Anima, & parua naturalia, ut uocant, ad numerasse apparet. Sic enim omnes erunt quinquaginta.

Benedictus Iouius Pauli Frater, Larium lacum & eius pisces carmine descripsit.

Cæclus uide infra Cicilius.

Cælius Apicius uide supra in uoce Apicius.

Callimachus Poeta Cyrenæus de piscibus Mosellanis ab Ausonio celebratis.

Cecilius κικίλιος Argicus Poeta Halieutica composuit, ut inquit Suidas Apud Athenæum autem lib. 1. legitur Cæclus καῖκλος at utro legatur modo à Cicilio nomen fluxisse uidetur.

Elearchi Solensis Peripatetici liber de Torpedine, citatur ab Athenæo: & alibi de aquatilibus simpliciter περὶ τῶν ἐνύδρων aliàs περὶ τῶν ἐν τῷ ὑγρῷ.

Demostratus historicus Halieutica condidit libris xx. Suidas. Aelianus item de Animalibus lib. 13. eosdem Demostrati libros citat.

Decius Ausonius Mosellam flumen cum suis piscibus decantauit.

Dorionis uolumen de piscibus non semel Athenæus citat.

Dumbrauij cuiusdam de piscinis liber manuscri-

ſcriptus Vratislauce uiſus eſt.

Edouardus Vuottonus de differentiis animalium libros x. emiſit Lutetiæ apud Vaſcoſanum anno 1552. in folio: pleraque autem ueterum de animalibus ſcripta ita digeſſit, ac inter ſe conciliauit, ut ab uno ferè auctore profecta uideantur omnia, ſcholiis etiam, ac emendationibus in uarios Auctorum locos adiectis: Priuſquam autem ad explicandas ſingulorum naturas accedat, quę communia, & generatim dici poterant, expoſuit. Prouidendum eſt tamen, nequid in eo ſit, quod expurgatione egeat, cum ſit Anglus.

Ennius, quære in uoce Q. Ennius.

Epeneti de piſcibus librum Athenęus citat li. 7. & eundem librum alibi Opſartyticum nominat, iiſdem ex eo uerbis recitatis.

Epicharmus, non quidem de piſcibus aliquid, ut quidam putauit, ſed inter alias Commędias unam titulo γᾶ καὶ θάλασσα idest, terra & mare ſcripſit.

Epiphanii Epiſcopi Cypri Græcus libellus de animalium natura, Phyſiologi titulo, editus eſt Romæ non ita pridem, & in Latinum uerſus à Viro Illuſtri Leone de Ponce cum doctis ſcholiis: in quo explicat animalium quorundam naturas, & eas ad animum, mores, religionem accommodat, pauca uerò de aquatilibus inſunt.

Eudemij qui de piſcibus ſcripſerit, meminit

nè,in quibus (ait) animaduertes cum alia cogni tu rara,tum nomina etiam Romanis inusitata, & in hodiernum (quod sciam) infecta) forte indicta) ea tamen nomina labore meo , & studio ita de Græcis prouenire, ut tamen Latina monumenta percussa sint. Et mox conqueritur se reprehendi,quod res paucissimis cognitas Græcè, Latinè, propriis,& elegantibus uocabulis conscribat. Et rursus ait, scribere se de particulis omnium animalium,deque situ earum,numero, & caussis.

Lycenen quendam de piscibus scripsisse Apuleius memorat,nomine forsan deprauato.

Marcus Antonius Cæsar,& Philosophus nonnihil scripsit,cuius etiam quæcam extant adhuc:Lilius Greg. Gyraldus. Alij nihil putant extare aliud quam libros 12. περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν uel,ut Suidas citat τοῦ ἰδίου βίου διαγωγήν ἐν βιβλίοις ιβ´ qui & Romæ in Vaticana Bibliotheca seruantur.

Mithæcus,alias,Mythecus,uide mox inter Opsartyticorum scriptores.

Numenius Heracleota poema halieuticum, siue di piscibus scripsit,Suidas. Versus autem eius sæpe ab Athenæo recitantur.

Olympius Nemesianus scripsit carmen de piscibus. Lilius Gyraldus.

Oppiani halieutica, quæ innominatus quidam Græcus scholiis explicauit, ad uerborum cognitionem aliquid forte fecerint ad res uerò noscendas

das haud minimam. Ea ſcholia ſunt in Bibliotheca Sereniſſimi Bauariæ Ducis Monachii. Cæterũ ſi quis legere cupiat Ioannem Bodinum Andegauenſem, qui carmine Latino Oppianum interpretatus eſt, & commentarium uarium ac multiplicem ei adiecit: quæ quidem Vaſcoſanus excudit Lutetiæ anno 1555. uidendum eſt, ne quid ſit, unde labes aliqua aſpergi poſſit. Nos eum non uidimus, ſed ut alii aliqui eiuſdem libri legendi nõ ſunt, niſi fuerint expurgati: ita cautionem in reliquis adhibendam eſſe credimus.

Extat manuſcriptus libellus Græcus Auctoris incerti, ueluti Paraphraſis in Oppiani Halieutica: in quo tamen parum utilitatis reperitur, niſi hoc fortè uerum eſt, quod ſcribit, piſciculum Ceti Ducem muſtelam eſſe.

Ouidius Halieuticon ſcripſit; quod opus hactenus fuit ἀκέφαλον, nec niſi quędam fragmenta extitere: cum tandem Sertorius Quadrimanus uir doctus, & ſedulus antiquitatis inueſtigator, ex uetuſtiſſimo codice Hieronymo Columnæ initium eius operis deſcriptum tradidit, quod ille inſeruit ſuo labori, quem eruditum edidit anno huius ſæculi nonageſimo, Neapoli, in fragmenta Ennii. Qui Ennius cum Phagetica ſcripſiſſet, nec uerò præter minimum fragmentum extet, multa quidem in id eruditè affert idem Hieronymus initio ſecundi Tomi.

Pan-

Pancrates Areas in libro inscripto ἔργα θαλάσσια, id est opera marina, multa de piscibus prodidit carmine, ut scribunt Suidas, & Athenæus; & apud hunc quidem lib. 1. non rectè Pancratius scribitur.

Paulus Iouius Nouocomensis Episcopus Nucerinus piscium historiam illustrare cæpit: quod liber eius de Romanis piscibus euulgatus Romæ primum anno 1529. testatur.

Petri Bellonii Cenomani de Aquatilibus libri duo cum iconibus editi sunt Parisijs anno 1553. in 8. Apud Carolum Stephanum. Et eiusdem liber Gallicus de piscibus marinis peregrinis, deque Delphino, ibidem excusus apud Calderium in 4. anno 1551.

Petrus Gillius Gallus post Paulum Iouium piscium historiam excoluit: libello de Gallicis, & Latinis nominibus, piscium Massiliensium edito: ex Aeliani de animalibus libris magna ex parte translatis, & accessionibus auctis: quos Sebastianus Gryphius excudit Lugduni in 4.

Possidonius Corinthius carmina de piscibus edidit. Suidas.

P. Ouidius Sulmonensis, uide supra in uoce Ouidius.

Q. Ennius Phagetica cōposuit teste Lucio Apuleio, qui carmine ea cōplexus erat, quēadmodū apud Græcos Archestratus, Apuleius autē aliquot inde

car-

carmina recitat apologia 1. Vide Ennii fragmenta collecta à Hieronymo Columna; de quo supra in uoce, Ouidius.

Seleucus Emisenus Grammaticus carmine libros 4. Aspalieuticorum, seu de piscatione conscripsit. Suidas. Cæterum Seleucus quoque Tarsensis de piscibus soluta oratione scripsit, ut idem Suidas in Cicilio meminit, & Athenæus.

Speusippus in libro similium piscium etiam similes inter se formas exposuit: unde aliqua memorat Athenæus.

Theophrastus Lesbius scripsit de piscibus prosa; Gyraldus. At Apuleius non de Lesbio, sed de Eresio Theophrasto, cuius de stirpibus alii libri extant, sentire uidetur.

Theophrasti autem huius inter cætera libellus etiam de piscibus inscriptus habetur: in quo is aliud nihil, quàm de illis primũ aquatilibus, quæ in terram egrediuntur, & aerem uidentur haurire, deinde de piscibus fossilibus inquirit.

Xenocratis quædam extant de alimento ex aquatilibus, περὶ τῆς ἐξ ἐνύδρων τροφῆς cuius uerba aliqua Oribasius lib. 2. collectorum Medicinalium ad Imperatorem Iulianum cap. 58. recitat, Oribasius autem Io. Baptista Rasarius uertit in Latinum è Greco. Sed aliorum uersio non est eadem, ut codex Græcus desiderandus sit. Idẽ hic Xenocrates uidetur, cuius testimonio tànquam

Me-

Medici sæpe utitur Plinius lib. 21. 22. & pluribus locis deinceps. Galenus etiam libri 10. de simplicibus medicamentis cap. 4. è Xenocratis libro primo de remediis ex animalibus περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων ὠφελείας uerba quædam recitat.

Auctorum aliquot nomina, qui de fossilibus, & alijs rebus naturalibus scripsere. Cap. XXXII.

ALbertus Magnus de Lapidum uirtutibus, & de rebus metallicis.

Andreas Baccius Espidianus olim Xixti Quinti Pontificis Maximi Medicus scripsit libros septē Medicis, & studiosis uariarum rerum naturæ perutiles, de uniuersa aquarum natura, deque earum differentiis omnibus, ac mixtionibus cum terris cum ignibus, cum metallis, egit item noua tractatione de terrestris ignis natura, de fontibus, fluminibus, lacubus, Balneis totius orbis, & de Methodo Medendi per Balneas, deque lauationum simul atque exercitationum institutis in admirandis Thermis Romanorum. Hoc autem opus ab eo auctum, & illustratum est atque Venetiis apud Felicem Valgrisium anno 1588. editum.

Antonius Brasauola in examine simplicium.

Auicennæ liber fossilium, siue (ut uocant) mineralium.

Benedictus Arias Montanus de lapidibus uestium

ſtium ſacrarum, tempore ueteris Teſtamenti, in Apparatu ad ſacras litteras.

Camilli Leonardi Piſaurenſis de gemmis, ſiue ſpeculum lapidum

Cælius Rhodiginus de annulorum ui, & lapillorum poteſtate mirabili lib.6.cap.11.& cur in oriẽte naſcantur gemmæ, lib.1. cap. 10. de ſalis laude lib.27.cap.21.& alibi de plantis, & arboribus.

Dioſcorides, quique in eum ſcripſere præſertim Matthiolus.

Eraſmus Stella de gemmis.

Euax Rex Indię de gemmis.

Galenus lib.9.de ſimplicium facultate.

Georgius Agricola lib.6. de profluentibus ex terra, & de lapidibus intra terram: uti plurima de foſſilibus, & de metallis.

Ioannes Scotus, uel Chryſoſtomus de naturis omnium rerum

Ioſephus Acoſta de natura noui orbis.

Iſidorus de variis foſſilibus, ſiue mineralibus. lib.16. Etymolog. Idẽ de gẽmis lib.37. Etymolog.

Iulius Cæſar Scaliger aduerſus Cardanum de ſubtilitate paſſim.

Leonardus Garſonius de Magnete Italicè, extat apud nos manuſcriptus.

Leonicenus de Polycratis gemmis lib. 1.c.63.

Marbodeus, alias Merboldus de gẽmis, in (quẽ eum Ianus Cornarius) ſcripſerit, ſciendum eſt, hũc

Ianum

Ianum esse in numero librorum prohibitorum primæ classis: quare Indicis eiusdem regulæ obseruandæ sunt.

Orpheus de gemmis: Græcis uersibus heroicis.

Plinius de lapidibus,& gemmis lib. 37. per totum,& aliis in libris.

Polydorus de primo gemmarum usu lib.2.c.21

Polyphilum in Hipnerotomachia,de uariis gẽmis cum ipsarum natura,audio scripsisse, at quoniam non legi,idcirco nil audeo dicere: præmonitos tamen cupio eius lectores,ut primò dispici curent,qualis sit.

Raphael Volaterranus de gemmis,& lapidibus lib.27.

Reinerus Leuander Budericensis Medicus de caloris fontium medicatorum causa, eorumque temperatione.

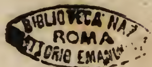
Solinus in Polihystore.

Theophrastus de lapidibus.

Tretzes de sulphure lib. 12.

Vincentius Bellouacensis de lapidibus,lib.9.speculi naturalis.

F I N I S.

Series Chartarum.

a A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T

Præter V. quia est Terniones.

